ESTUDI

Democràcia i participació: el paper dels coneixements i la informació en la generació de la participació política ciutadana

AUTORS

Elena Espeitx Bernat

Juanjo Càceres Nevot

(ANSOAP)

Abril de 2009

ÍNDEX

1. PRESENTACIÓ DE L'ESTUDI 4
1.1. INTRODUCCIÓ 4
1.1.1. Hipòtesis de partida 4
1.1.2. Antecedents propis 6
1.1.3. Informació, coneixements i mitjans de comunicació 6
1.1.4. Desinterès per la política i baixa participació 8
1.2. OBJECTIUS 9
1.3. METODOLOGIA 11
1.3.1. Mostra 11
1.3.2. Eines metodològiques: 12
1.3.3. Procediment 14
1.4. ESTRUCTURA DE L'INFORME 15
2. LA CULTURA POLÍTICA A CATALUNYA 16
2.1. CONSIDERACIONS PRÈVIES 16
2.1.1. Les dimensions de la cultura política 16
2.1.2. Cultura política o cultures polítiques 17
2.2. CONEIXEMENTS 18
2.2.1. Informació, impressions i coneixements 18
2.2.2. Avaluació dels coneixements 20
2.2.3. Coneixements sobre política catalana 21
2.2.4. Coneixements sobre política espanyola 24
2.2.5. Coneixements sobre política europea 26
2.2.6. Coneixements sobre política internacional 28
2.2.7. Coneixements sobre debats polítics d'actualitat 31
2.2.8. Algunes reflexions sobre els coneixements 31
2.3. VALORS I IDEOLOGIA 33
2.3.1. Valors socials 33
2.3.2. Valors autoproclamats i valors assumits 34
2.3.3.La situació percebuda dels valors socials a la nostra societat 40
2.3.4. Autoposicionament en l'eix esquerra-dreta i afinitats polítiques 43
2. 3.5. Sentits atorgats als conceptes d'esquerra, centre i dreta 48

2.3.7. Posicionament en l'eix pertinença nacional 63
2.3.8. La qüestió de la llengua a Catalunya.....72
2.4.ACTITUDS.....78
2.4.1. L'estudi de les actituds polítiques 79
2.4.2. Interès per l'àmbit polític de la vida social 80
2.4.3. Actituds vers el sistema polític com a concepte: el suport difús 89
2.4.4. Actituds vers el funcionament real del sistema polític: el suport específic 92
2.4.5. Actituds vers la participació ciutadana 102
2.4.6. Consideracions finals sobre les actituds.....107
2.5. COMPORTAMENTS POLÍTICS.....108
2.5.1. L'estudi dels comportaments polítics: característiques individuals, factors socials, context estructural i conjuntural 108
2.5.2. Militar en un partit polític.....112
2.5.4. Votar/abstenir-se/votar en blanc.....114
2.5.4. Participar en entitats o associacions amb finalitats socials i realitzar aportacions econòmiques 121
2.5.5. Altres formes de participació 123
2.6. CARACTERITZACIÓ DE LA CULTURA POLÍTICA I DE LES CULTURES POLÍTIQUES A LA NOSTRA SOCIETAT 129
2.6.1. *Cultura política:* els trets culturals comuns.....130
2.6.2. *Cultures polítiques :* els elements de diferenciació 132
3. INFORMACIÓ I MITJANS DE COMUNICACIÓ.....135
3.1. Consideracions prèvies: informació, comunicació i cultures polítiques.....135
3.2. Pràctiques informatives.....142
3.2.1. Hàbits informatius generals 142
3.2.2. Interès per l'actualitat política i pràctiques informatives.....150
3.2.3. Valoració de les pròpies competències informatives 154
3.2.4. Percepció i valoració relativa de les fonts d'informació sobre la vida política 157
3.2.5. Selecció i atenció dels missatges 161
3.2.6. Recapitulació: paper dels mitjans de comunicació en la construcció de coneixement sobre la vida política.....165
4. OBSERVACIONS FINALS 167
5. BIBLIOGRAFIA CITADA.....170

1. PRESENTACIÓ DE L'ESTUDI

1.1. INTRODUCCIÓ

La participació, entesa com prendre part en una activitat col·lectiva, per tal d'assolir una finalitat que afecta un conjunt de persones, és un àmbit d'anàlisi que ha atret un nombre rellevant d'investigadors en el decurs dels darrers anys i que sobretot ha despertat un creixent interès per part d'institucions, especialment les vinculades al món local. Aquest interès parteix de la consideració que la participació ciutadana en la vida política és una de les claus de la qualitat democràtica d'un país.

Amb tot, dins l'estudi de la participació ciutadana, poden diferenciar-se dos àmbits claus:

a) L'anàlisi de les estructures de participació, que no només es concentra en analitzar les oportunitats que aquestes ofereixen a la ciutadania, sinó també en proposar noves estructures, noves formes de participació o nous objectius per a la participació i mesurar-ne l'eficàcia. Aquesta vessant de l'estudi de la participació ha despertat un creixent interès per part de les ciències polítiques en el decurs dels darrers anys, i també per part d'institucions, especialment les vinculades al món local, en analitzar i explorar tots aquells instruments que possibiliten la intervenció dels ciutadans en els processos de decisió públics i que abasten des de la informació, la consulta i el debat, fins a la codecisió o la cogestió.
b) L'anàlisi de les actituds davant de la participació, és a dir, les conductes individuals i col·lectives davant les oportunitats creixents d'actuació sobre qüestions o àmbits, tant institucionals o de la societat civil, vinculats o no al món local.

Aquesta doble orientació, malgrat les connexions òbvies, exigeix aproximacions separades, en la mesura que les estructures de participació existents expliquen molt insuficientment la disposició dels individus a la mateixa, i les actituds dels individus i col·lectius no expliquen suficientment els trets que presenta la participació en els diferents nivells de la governabilitat. D'acord, doncs, amb aquesta distinció, el nostre projecte s'inscriu en el segon àmbit, en l'anàlisi i comprensió de les actituds individuals davant de la participació política.

1.1.1. Hipòtesis de partida

Dins d'aquest àmbit, el punt de partida de la present recerca és la consideració que els coneixements i creences que es tenen sobre la vida política en general i sobre la participació en particular constitueixen un dels factors clau que expliquen la disposició a la participació. Des d'aquesta perspectiva, analitzar com es construeixen aquests coneixements i creences s'evidencia necessari. Es parteix de una hipòtesi-marc:

HIPÒTESI-MARC: La informació obtinguda dels mitjans de comunicació tenen un paper significatiu en aquesta construcció, i que, sobretot, els confereixen unes determinades característiques, amb múltiples efectes i manifestacions.

Definir aquestes característiques, establir-ne els efectes i les manifestacions, resulta cabdal per abordar la cultura política a la nostra societat i per a trobar vies efectives per afavorir la participació ciutadana en aquest àmbit de la vida social. Per tal de fer-ho, emprarem el concepte 'cultura de la participació', entesa aquesta com un conjunt de **coneixements, creences i valors sobre la política en general i sobre la participació en particular, que són el fonament de les actituds vers a la participació.** Aquest àmbit de la política fa referència tant a la política institucionalitzada, com, i en un sentit més ampli, a tot allò definit com a dimensió col·lectiva de la vida social. Això comporta plantejar la següent hipòtesi de recerca:

HIPÒTESI 1: Els coneixements, creences i valors sobre la política, socialment compartits i individualment interpretats, estan a la base de les actituds, i aquestes darreres orienten les conductes vers la participació, sense determinar-les.

Ara bé, tot i que existeixen tot un seguit d'elements centrals que permeten parlar de cultura de la participació en singular, també és cert que dins d'aquesta cultura es detecten clarament diferents subcultures, que suposen visions de la vida política força diferents. Per aquest motiu, tant com conèixer els trets principals de la cultura de la participació actual a Catalunya, convé analitzar les múltiples formes en què aquesta es declina, i, en definitiva, veure com aquestes declinacions, aquestes visions diferents d'allò polític, incideixen en la disposició a la participació.

D'altra banda, les relacions entre representacions, actituds i conductes no són directes ni mecàniques, ben al contrari, estan fortament mediades per factors estructurals i conjunturals de gran centralitat. Però que no siguin directes ni lineals no vol dir que no siguin ben presents i que no juguin un paper cabdal en els comportaments. D'acord amb aquesta consideració,

HIPÒTESI 2 : Per a participar en la vida política cal tenir una actitud favorable vers aquesta conducta, i per comprendre i afavorir aquesta disposició a la participació cal analitzar els coneixements, creences i valors en què es fonamenta aquesta actitud.

Ens centrarem a continuació, doncs, en coneixements, creences i valors, però des de la perspectiva dels processos que els construeixen, els modifiquen i els atorguen sentits, no com quelcom establert que cal avaluar. Fer una diagnosi de l'estat dels coneixements i creences, identificar valors, establir-ne la variabilitat en funció de les variables sociodemogràfiques clau resulta útil i convenient, però molt més necessari resulta explicar aquesta variabilitat i, sobretot, analitzar com s'adquireixen coneixements i creences, com s'assumeixen els valors que els modulen, en definitiva, com es construeix la cultura política,

per, a partir d'aquí, veure com aquesta frena o afavoreix la disposició a la participació. En aquest sentit, l'anàlisi del paper que juguen els mitjans de comunicació en la construcció de coneixements i creences es palesa cabdal.

1.1.2. Antecedents propis

La hipòtesi de partida ha estat prèviament analitzada en el marc d'una de les línies de recerca social aplicada que desenvolupem en el marc d'ANSOAP, **la formació de la participació ciutadana en la vida política**. Aquesta línia ha estat ja explorada en un projectes anteriors:

(1) *"**Joves, medi ambientalisme i participació**"*, finançat per l'Observatori Català de la Joventut els anys 2006-2007.

En aquest projecte s'han abordat les relacions entre coneixements i disposició a la participació i s'ha començat a explorar el paper dels mitjans de comunicació en la construcció dels coneixements. Tanmateix, aquesta qüestió ha estat abordada específicament en dues altres recerques recents:

(2) "***El paper dels sistemes audiovisuals en l'aprenentatge i la sensibilització sobre els problemes ambientals***", finançat pel Consell de l'Audiovisual de Catalunya (CAC) els anys 2007-2008

(3) "***Informació i coneixements sobre seguretat alimentària entre els consumidors catalans***", finançat per l'Agència Catalana de Seguretat Alimentària, l'any 2007

En tots tres projectes s'ha fet evident que els mitjans de comunicació juguen un paper clau en la generació de coneixements i de representacions sobre el món social, entre elles les representacions polítiques, però es palesen profundes diferències en la manera com les informacions s'integren en aquestes representacions i aquests coneixements.

1.1.3. Informació, coneixements i mitjans de comunicació

Les recerques anteriorment esmentades han posat en evidència que, en una societat anomenada "de la informació" o "del coneixement", **una part molt significativa de la població s'autopercep poc coneixedora, no informada o mal informada sobre múltiples dimensions de la vida social, entre les quals es troba la política**. A més a més, desconfia d'altres agents, es considera amb poca capacitat d'incidir en l'entorn social, i reconeix desconèixer en bona mesura com fer-ho. Aquestes percepcions, que semblen elements forts de la cultura política a la nostra societat, incideixen en les actituds i en la disposició a la participació i es palesen

estretament i complexa vinculades al paper que juguen els mitjans de comunicació en la construcció de les cultures polítiques

Efectivament, a la nostra societat, els mitjans de comunicació juguen un determinat paper en la transmissió de coneixement socialment disponible; un paper que, per la seva rellevància, convé analitzar a fons. I convé analitzar-lo no només des de la perspectiva dels missatges que s'emeten i dels agents emissors –que també- sinó sobretot des de la perspectiva dels ciutadans que atenen o desatenen els missatges, els comprenen o no, els interpreten, els integren en esquemes previs, els interioritzen o els obliden, els reconstrueixen i contribueixen activament a la seva difusió. Estudiar a fons aquests processos, analitzar els criteris pels quals es presta atenció a un missatge de caràcter polític o, al contrari, es desestima, establir i estudiar els repertoris interpretatius[1], difosos pels mitjans, que donen sentit a la vida política a la nostra societat i que n'orienten les actituds, són totes qüestions de gran interès en abordar les cultures de la participació.

En aquest sentit, cal tenir en compte les característiques pròpies dels diferents mitjans de comunicació que incideixen en com, de quina manera, amb quina intensitat s'atén, es processa i s'interpreta la informació. Cal, per tant, analitzar per separat el paper de televisió i ràdio, premsa escrita i, de manera creixent, premsa digital i Internet en general, en la construcció de la visió política del món. Tanmateix, cal veure com els missatges emesos pels mitjans de comunicació circulen, transformats i recreats, per les vies de la comunicació personal, i prendre en consideració les característiques dels diferents espais en què aquesta es desenvolupa. Resulta, doncs, necessari estudiar a fons com, i en quina mesura, la "informació" socialment disponible a la nostra societat sobre qüestions polítiques esdevé –o no- coneixement sòlidament assentat, d'aquell que serveix per a orientar amb efectivitat les conductes. D'acord amb això, podem formular la tercera i darrera hipòtesi de recerca:

HIPÒTESI 3 : La heterogeneïtat de coneixements, actituds i comportaments davant la informació pública disponible es relaciona estretament amb la heterogeneïtat d'actituds i comportaments vers la participació.

[1] Entenem per *repertoris interpretatius* el conjunt de patrons recurrents utilitzats per a fer entenedors i donar sentit als esdeveniments o fenòmens. Sobre cadascun dels temes presents a les agendes socialment construïdes, es genera tot un seguit d'interpretacions diferents, integrades en repertoris, que suposen formes alternatives, confrontades o complementàries d'interpretar una mateixa realitat, proporcionen diverses opcions de "pensar-la". Aquestes no són sempre equivalents, algunes són més accessibles que altres, més fàcils de comprendre, resulten menys problemàtiques, proporcionen respostes acceptables per a més gent, o són afins a sensibilitats més àmplies. Tanmateix, i sobretot, aquestes interpretacions són generades o dinamitzades per agents concrets, amb motivacions i interessos concrets, i per tant serveixen aquests interessos i motivacions. Sigui com sigui, algunes interpretacions dels repertoris, algunes formes d'entendre els fenòmens, esdevenen culturalment dominants, assoleixen l'estat de "veritats" assumides per majories, en definitiva es converteixen en la forma més generalitzada d'entendre una determinada realitat.

1.1.4. Desinterès per la política i baixa participació

A la nostra societat, a hores d'ara, es detecta un generalitzat desinterès per la política, si més no declarat. Aquest desinterès manifestat vers la política institucionalitzada s'associa estretament a l'escassa credibilitat que es declara atorgar als representants polítics, que es palesa extraordinàriament baixa. Aquesta observació, àmpliament assenyalada, s'ha vist clarament corroborada en dos dels estudis realitzats recentment a ANSOAP: "***Informació i coneixements sobre seguretat alimentària entre els consumidors catalans***" i *"**Joves, medi ambientalisme i participació***".

En tots dos estudis, en abordar-se qüestions referents al paper dels representants polítics, els atributs altament desqualificadors són freqüents, i també sovintegen les expressions de desafecció, desautorització i disgust. Cal destacar que **aquestes representacions sobre els polítics i la política institucionalitzada apareixen àmpliament esteses i compartides, sense que se subratllin diferències d'edat, de nivell socioeconòmic o territorials**. En definitiva, es tracta d'interpretacions de la realitat difoses i aparentment ben interioritzades. Aquesta unanimitat exigeix una anàlisi més aprofundida sobre com i **per què es construeix aquesta visió <u>comuna i àmpliament estesa</u> d'aquest àmbit de la vida social**, com es relaciona amb la informació transmesa ii, sobretot, com incideix en les actituds vers la política i la disposició a la participació.

Juntament amb aquesta valoració negativa dels representants polítics i de les estructures i dinàmiques de la política institucionalitzada - ambdues dimensions són posades entredit -, es destaca sovint l'escassa disposició de la ciutadania a la participació política en les seves diferents formes. Particularment preocupant apareix la desvinculació dels joves, que majoritàriament s'abstenen de bona part de les pràctiques participatives a l'abast. Efectivament, en un estudi recent sobre la participació política dels joves catalans (González i Balletbó, 2007) s'assenyala que la major part d'aquests es mostra més aviat indiferent i presenta un grau d'activisme baix, sense que el perfil social i demogràfic estableixi grans diferències en aquest sentit. Tanmateix s'observa l'existència de minories que es diferencien d'aquesta majoria, tant per un extrem - elevat grau de participació- i l'altre - màxima desafecció-. Fora d'aquests extrems, el gruix de joves presenta allò que l'autor defineix com un "distanciament *light*", no radical i no absolut, que sembla reflectir més indiferència que no pas un allunyament intensament desaprovador.

Ara bé, també és cert que **una bona part de la població, tot i manifestar distanciament respecte a la política més formal i respecte als partits polítics, manifesta interès per la vida política, o, com a mínim, per a algunes de les seves manifestacions**. Així, tot i que la política institucionalitzada sembla despertar moltes reserves, fins i tot obert disgust, **les dimensions socials de la vida política interessen una part molt significativa dels ciutadans**. En definitiva, els graus d'afecció política són diversos, més enllà de l'aversió generalitzada per la política de partits, com s'assenyala en l'esmentat estudi.

També s'observa, en les recerques realitzades per ANSOAP, que les valoracions sobre "els polítics" i les polítiques que aquests adopten varien significativament quan es passa de l'àmbit d'allò general a l'àmbit d'allò concret, és a dir quan en lloc de parlar dels "polítics", es parla de persones amb noms i cognoms, i quan es passa de parlar dels comportaments dels representants polítics en termes amplis a tractar polítiques concretes, i sobretot, polítiques que es percep afecten directament els ciutadans. Els discursos esdevenen llavors molt més matisats i complexos. La condició per tal que aquest canvi es produeixi, però, està fortament condicionada pels coneixements que de la vida política es tinguin, per la qual cosa aquests s'evidencien com un element cabdal en l'anàlisi de les actituds vers la política.

Tanmateix, juntament amb la desadhesió per determinades formes de participació política –com votar- n'apareixen altres, adoptades amb més o menys intensitat per part de la població. Les valoracions sobre les diferents formes de participació, l'eficàcia relativa que se'ls atribueix evidencien una gran variabilitat, en la què convé aprofundir i que és necessari explicar. A les recerques anteriors s'ha evidenciat que un factor a considerar en aquesta variabilitat i que cal abordar a fons és, precisament, els coneixements i creences que se'n tenen.

Per tot això, **les actituds vers la política, les valoracions sobre els representants polítics, l'interès per determinades dimensions de la vida política i no per altres, l'adopció de determinades pràctiques participatives i el descrèdit rotund d'altres, el sentit i l'eficàcia que s'atorga a unes i altres, són elements que configuren les cultures polítiques a la nostra societat**. Conèixer aquests elements i veure com – i per què- s'estructuren per a construir una visió determinada d'allò polític, analitzar les conseqüències d'aquesta cultura política –cultures- sobre les actituds i les pràctiques, es palesa de gran interès des de la perspectiva d'afavorir l'existència d'una ciutadania més participativa i implicada en la cosa pública.

1.2. OBJECTIUS

D'acord amb tot allò que s'ha exposat, aquests són els **objectius principals** del projecte:

1. Explorar les dimensions principals de la cultura política a la nostra societat i delimitar les diferents subcultures, tot establint-ne les diferències claus.
2. Establir els valors, les creences, les actituds i les pràctiques que integren les diferents cultures polítiques a la nostra societat
3. Avaluar la incidència de les diferents cultures polítiques en la disposició a la participació
4. Analitzar les relacions entre informació socialment disponible, coneixement, cultura política i disposició a la participació

En efecte, la recerca consisteix en una aproximació a diferents dimensions explicatives de la cultura política, amb la finalitat d'examinar les relacions que s'hi estableixen, per tal d'explicar

les formes de pensar la política i de comportaments participatius i no participatius davant de la mateixa. Aquestes dimensions són:

- El perfil sociodemogràfic (variables generals)
- Les fonts i els hàbits d'informació
- Les representacions i creences sobre la política
- Aprenentatges i coneixements integrats al llarg de la vida

I es confrontaran amb:

- Els valors assumits
- La construcció ideològica
- Les actituds polítiques (interessos, disposicions, preferències...)
- Els comportaments polítics (pràctiques)

la qual cosa permetrà :

1) Classificar les cultures polítiques, tot establint:
    a. diferències bàsiques entre les diverses subcultures polítiques i el perquè d'aquestes diferències
    b. grau d'interiorització de les cultures polítiques
    c. grau de coherència entre creences, valors, actituds i pràctiques

2) Analitzar els processos d'integració de la informació, d'acord amb:

    a. Grau de comprensió de la informació
    b. Procés d'interpretació de la informació
    c. Procés d'interiorització de la informació

3) Analitzar els processos de generació de coneixement, tenint en compte:

    a. Factors individuals i socials que afavoreixen la construcció del coneixement sobre vida política
    b. Factors individuals i socials que frenen la construcció del coneixement sobre vida política
    c. Formes i vies de transmissió d'informació sobre vida política que afavoreixen la construcció de coneixement
    d. Formes i vies de transmissió d'informació sobre vida política que obstaculitzen la construcció de coneixement

4) Establir els mecanismes dinamitzadors de la participació, considerant:

a. Incidència dels coneixements sobre la disposició a la participació
b. Relacions entre els coneixements i la disposició a la participació i la pràctica efectiva
c. Relacions entre els valors i la disposició a la participació i la pràctica efectiva

La proposta de recerca implica també assolir dos **objectius finals**:

1. Elaborar propostes d'intervenció, orientades a afavorir la construcció de coneixement sobre política, entesa en un sentit ampli
2. Elaborar propostes d'intervenció orientades a l'increment de la participació política

1.3. METODOLOGIA

Per al desenvolupament d'aquesta recerca s'ha optat per una metodologia qualitativa, basada en tècniques grupals i entrevistes personals, amb el suport de diferents tipus de qüestionari.

1.3.1. Mostra

S'ha construït una mostra de 48 informants, basada en uns criteris de diversificació de caràcter sociodemogràfic:

Taula 1 – Variables sociodemogràfica classificatòries de la mostra

Variable 1 - EDAT	
18-29 anys	12 informants
30-39 anys	12 informants
40-49 anys	9 informants
50-59 anys	9 informants
60-69 anys	3 informants
+ de 70 anys	3 informants
Viable 2 - LLOC DE RESIDÈNCIA	
Barcelona-ciutat	12 informants
Grans ciutats (Més de 50.000 habitants)	12 informants
Ciutats mitjanes (De 20.000 a 50.000 habitants	9 informants
Poblacions amb menys de 20 000 habitants	9 informants
Poblacions de menys de 5.000 habitants	6 informants

Viable 3 - NIVELL DE FORMACIÓ	
Sense estudis o estudis primaris	12 informants
Estudis secundaris	12 informants
Formació Professional	12 informants
Estudis universitaris	12 informants
Variable 4 - GÈNERE	
Homes	14 informants
Dones	14 informants

El treball de camp s'ha desenvolupat en els municipis de Barcelona, l'Hospitalet del Llobregat, Reus, Lleida, Sant Cugat del Vallès, Olot, Gironella, Sant Joan les Fonts i Masdenverge.

1.3.2. Eines metodològiques:

Les eines metodològiques que s'utilitzaran són entrevistes personals, qüestionaris específics, grups triangulars i grups d'exploració/debat. L'ús combinat i complementari d'aquestes resulta d'una gran eficàcia, en permetre recollir la informació necessària per assolir els objectius plantejats. Tanmateix, el fet que les diferents eines s'apliquin als mateixos informants, de manera successiva, permet aprofundir i conèixer millor les representacions, les actituds vers la vida política en general, i vers la disposició a participar en particular, d'allò que permetria una aproximació unidimensional mitjançant una enquesta o una única entrevista.

a) Entrevistes personals semidirigides: 8 entrevistes (4 homes i 4 dones, diferenciats també pel que fa a l'edat i al nivell de formació)

L'entrevista personal és particularment útil per a l'estudi de les representacions socials personalitzades: sistemes de normes i valors assumits, imatges i creences, codis, etc., i també per a l'estudi de la interacció entre constitucions psicològiques personals i conductes socials. El fet que es tracti d'una entrevista semidirigida suposa que els continguts de la mateixa han estat preestablerts d'entrada, és a dir, es determinen els aspectes que s'analitzaran, però no segueixen una pauta de preguntes concreta i repetitiva, sinó que són introduïdes de manera fluïda per part de l'entrevistador, qui s'ocupa d'afavorir l'aprofundiment de les aportacions dels entrevistats que es revelen com a significatives. Les entrevistes personals semidirigides adreçades a traçar els itineraris personals permeten abordar la història personal de l'entrevistat, les seves circumstàncies personals i les característiques del seu entorn relacional, qüestions totes elles que no es poden tractar en profunditat en un grup. Tanmateix, complementen la informació recollida en les sessions anteriors, en donar lloc a explicacions més extenses dels propis posicionaments i de com aquests s'expliquen.

b) Qüestionaris específics: 4 qüestionaris específics diferents, que s'aplicaran a tots els informants, abans d'iniciar-se les sessions de grup. Permeten recollir dades, precises i

comparables entre tots els participants, sobre coneixements, posicionaments, actituds i comportaments, previs a l'intercanvi i la discussió que es generi en el desenvolupament de les sessions. Això permet contextualitzar i interpretar millor les opinions expressades en aquestes, i, sobretot, veure com es veuen reforçades o es modifiquen arran el debat o la recepció de missatges audiovisuals i de nova informació .

Els qüestionaris específics s'elaboren expressament per a recollir **informació detallada i precisa** sobre un tòpic en concret. En el cas que ens ocupa, es tracta d'elaborar **4 qüestionaris diferents**, **1** sobre **coneixements,** 1 sobre valors, 1 sobre **posicionament ideològic** i 1 sobre **pràctiques de participació política.**

c) Grups triangulars: s'han realitzat 12 grups triangulars (3 x 12 informants = 48).

El grup triangular resulta particularment adient per recollir informació sobre l'**encaix entre representacions i actituds, i la incidència dels itineraris personals en aquestes**. Se situa en un espai intermedi entre el grup de discussió i l'entrevista en profunditat. Es tracta d'una reunió amb tres participants més el coordinador/a d'aquesta. Els assistents es mostren més participatius que en un grup de discussió, pel fet que ser només tres els obliga a participar i a implicar-se. La diferencia fonamental amb el grup de discussió, però, rau, no tant el desenvolupament de la sessió com en la mena de discurs que s'hi genera. Aquest se situa en l'espai intermedi del "jo" de l'entrevista en profunditat, i el "nosaltres" del grup de discussió. Efectivament, tot i la tendència a situar-se de preferència en "els altres", en el grup triangular es produeix ena situació d'una certa "intimitat", que sense arribar a ser com entrevistes en profunditat, són enunciades des del "jo". Permet una aproximació als repertoris interpretatius dominants del tòpic d'estudi, al mateix temps que permet abordar aspectes concrets del fenomen social en qüestió. En definitiva, permet superar la generació més codificada dels discursos socials dominants que s'acaba construint als grups de discussió, en introduir un enfocament més personalizat i concret, però alhora, a diferència de l'entrevista, fa possible l'intercanvi d' opinions i el debat entre els participants.

d) Grups d'exploració/debat: s'han realitzat 12 grups d'exploració/debat (3 x 12 informants = 48)..

Els grups d'exploració/debat se centren recollir informació sobre com es **construeixen el coneixements** a partir de la **recepció, comprensió i reconstrucció d'informació, l'intercanvi d'opinions i el deba**t. Al llarg d'aquestes sessions, a més del debat entre els participants, el moderador va presentant diferents documents, audiovisuals (vídeos, ràdio i televisió, webs, Youtube) i escrits (premsa), planteja preguntes als participants sobre els continguts d'aquests, sobre com els interpreten i reconstrueixen, i a continuació propicia que els participants els comentin i debatin entre ells.

Aquestes tècniques serveixen per recollir informació sobre:

- Representacions 1 (creences, valors...): *entrevistes personals*, *grups d'exploració* i *grups triangulars*
- Itineraris personals: *sobretot entrevistes personals*, *en menor mesura grups d'exploració* i *grups triangulars*

- Representacions 2 (coneixements): *qüestionaris específics* per a avaluar el coneixement previ, *grups d'exploració* per analitzar la incorporació dels missatges als coneixements previs
- Recepció d'informació: *grups d'exploració*, per veure com s'atenen i s'interpreten els missatges, el grau de comprensió, etc.
- Actituds: resulten idònies les *entrevistes*, i els *grups triangulars*, i aporten informació complementària els *grups d'exploració/debat.* També aporta informació sobre actituds el *qüestionari de posicionament ideològic*
- Comportaments: l'eina més precisa per a recollir dades sobre comportaments és el *qüestionaris de comportaments.* També permeten recollir informació les *entrevistes,* els *grups d'exploració i els grups triangulars,* però amb una precisió i grau de detall menors.

Taula 2 - Resum de tècniques de recerca

	ENTREVISTES	***QÜESTIONARIS***	**GRUPS EXPLORACIÓ**	**GRUPS TRIANGULARS**
REPRESENTACIONS 1 (itineraris personals)	■		■	■
REPRESENTACIONS 2 (coneixements)		■	■	
ACTITUDS	■	■	■	■
COMPORTAMENTS	■		■	■
RECEPCIÓ D'INFORMACIÓ		■	■	

1.3.3. Procediment

El treball de camp es divideix en tres parts, la primera centrada en els coneixements, creences, valors i comportaments relatius a la dimensió política de la vida social, la segona centrada en la selecció, comprensió, interpretació i interiorització de la informació sobre aquesta. La tercera es dedicarà als itineraris personals.

a) 1ª part: grups triangulars / qüestionaris

En cada grup participen 3 informants, en total es realitzen 16 grups triangulars. Aquesta sessió es dedica a qüestions polítiques àmplies, a conceptes generals i abstractes, amb un fort component ideològic i de visió general del món (justícia, redistribució, democràcia, poder, ciutadania, cosa pública, etc.). Es tracta d'aprofundir en la visió política del món des de la perspectiva dels valors, els principis i les actituds, els coneixements i les creences en què se sustenten, i la pròpia identificació ideològica dels participants.

Aquesta sessió es dedica a situacions i problemes concrets, propers, que interpel·lin directament els informants, que suposin una manifestació palpable, quotidiana dels conceptes tractats en la sessió anterior.

b) ***2a part:grups d'exploració / qüestionaris***

Aquesta sessió es dedica a missatges emesos pels mitjans de comunicació sobre qüestions polítiques generals (conflictes armats a diferents llocs del món, cimeres internacionals, crisis humanitàries, etc.). També es valoren missatges emesos pels mitjans de comunicació sobre qüestions polítiques properes, locals, que afecten directament i clara els ciutadans (infraestructures, habitatge, sanitat, etc.)

c) ***3a part: Itineraris personals***

Aquesta fase consisteix en la realització d'entrevistes personals a 8 dels participants en les sessions anteriors, escollits per representar perfils diferents. Amb aquestes entrevistes s'abordaran els itineraris personals i l'entorn familiar, per tan d'analitzar el paper d'aquests en les interpretacions de la vida política i la disposició a la participació.

1.4. ESTRUCTURA DE L'INFORME

L'informe es troba estructurat en dues grans parts. La primera i més important correspon a la cultura política a Catalunya, que abasta els aspectes centrals de l'estudi i les principals dimensions abordades de la cultura política: coneixements, valors, actituds polítiques i comportaments polítics. A continuació, la segona, presenta el paper de la informació en la formació i evolució de les cultures polítiques. Cadascuna d'aquestes parts conclou amb un capítol recapitulador, on se subratllen els aspectes més rellevants remarcats, i l'estudi conclou amb un tercer apartat on es presenten les darreres observacions globals.

L'informe ha estat redactat per Elena Espeitx i Juanjo Càceres. En la realització de l'estudi ha col·laborat també Lucas Millán Bolado.

2. LA CULTURA POLÍTICA A CATALUNYA

2.1. CONSIDERACIONS PRÈVIES

Des de les ciències socials s'entén **el concepte de cultura política com un conjunt d'elements subjectius que configuren la manera com els ciutadans pensen i viuen la política**. Interessar-se per la cultura política d'una societat suposa reconèixer i assumir que el funcionament polític d'aquesta no depèn només de tot un conjunt d'institucions públiques i dels seus representants, sinó també dels ciutadans individuals i de la societat civil. És en aquesta assumpció que es basa el present estudi, centrat específicament en la cultura política a la nostra societat.

Ara bé, considerar que és aquest un element rellevant en la vida política, no vol dir ignorar que **hi ha tot un seguit de factors estructurals i conjunturals de fons (econòmics, històrics, d'estructura i dinàmiques socials, etc.) que estan a la base no només de la cultura política** -com es pensa la política- sinó també de com es viu, i que no poden ni han de ser ignorats. Els condicionaments econòmics, els horaris laborals, les dobles i triples jornades de moltes dones, etc., són factors que incideixen amb tanta força -o a voltes més- en els comportaments polítics que la mateixa cultura política: ser cap de família monomarental i patir dificultats econòmiques pot dificultar extraordinàriament l'exercici de determinades formes de participació política, encara que els valors, les creences, la ideologia i les actituds en construeixin una disposició altament favorable. Fent aquesta precisió prèvia, passem a abordar l'anàlisi de la cultura política a la nostra societat.

2.1.1. Les dimensions de la cultura política

Les primeres investigacions sobre cultura política (Almond i Verba, 1963, cit. A Ferrer, 2008: 181), realitzades els anys 1960 del segle XX, es van interessar en el paper que té la cultura política en el desenvolupament i el manteniment de la democràcia. Una de les principals tesis d'aquests autors és que la cultura política contribueix de manera destacada en l'estabilitat d'un país, sempre que hi hagi una congruència entre les característiques de la seva cultura política i les seves institucions. De la mateixa manera, la manca de congruència entre cultura i estructura política constitueix un factor de desestabilització destacat. Si bé aquesta tesis ha estat posteriorment discutida, l' interès per l'estudi de les cultures polítiques s'ha mantingut i ha generat abundant literatura.

En general, **es defineix la cultura política com el conjunt de creences, actituds, valors i ideologies relatius a la política**. Els principals indicadors que s'utilitzen per a abordar el seu estudi solen ser l' interès i la implicació personal en la política, el posicionament en l'eix esquerra-dreta i en l'eix de pertinença nacional, la confiança i la satisfacció que es manifesta

vers la democràcia i les seves institucions i vers els representants polítics, la percepció d'eficàcia interna i externa i els valors que es considera estretament vinculats a la cultura política, que són bàsicament la confiança interpersonal i la confiança social.

En aquest estudi hem considerat la cultura política des d'una perspectiva més àmplia, en incloure valors i actituds vers dimensions de la vida social, que si bé no són estrictament polítiques, n'estan estretament imbricades. Les dimensions centrals de la cultura política en què ens hem centrat han estat les següents:

- ✓ **Coneixements i creences sobre diferents vessants de la política**
- ✓ **Valors socials que incideixen en les actituds polítiques**
- ✓ **Valors polítics**
- ✓ **Ideologies**
- ✓ **Actituds relatives a diferents vessants de la política**
- ✓ **Pràctiques polítiques i de participació social**

És sabut que totes aquestes dimensions estan estretament imbricades les unes amb les altres, no es poden separar sense que perdin sentit. Amb tot, amb finalitats analítiques i expositives les anirem abordant una per una, successivament.

2.1.2. Cultura política o cultures polítiques

Cal tenir en compte que la cultura política a una societat no constitueix un bloc homogeni, una manera única i uniforme de pensar l'àmbit d'allò polític, sinó que és interioritzada, interpretada i viscuda de maneres diferents pels individus i, més important encara, pels grups diversos que l'integren. Això sí, aquestes diferències es produeixen dins d'un marc comú a partir del qual interpretar la vida política a la nostra societat, d'uns elements bàsics, fonamentals compartits per la major part de la ciutadania. **Ens ha interessat especialment establir aquests trets essencials, que constitueixen el nucli dur de la cultura política en singular, però també hem intentat identificar aquells elements de diferenciació, que si bé probablement no ens permetin parlar de cultures polítiques en plural, si són prou significatius per a tenir-les en compte i per a permetre dibuixar subcultures polítiques dins del marc comú esmentat. Amb tot, allò que s'ha abordat ha estat la cultura política majoritària**, deixant de banda visions ben diferents –altres cultures polítiques, com per exemple obertament antidemocràtiques- que no estaven representades a la nostra mostra, la qual cosa no vol dir que siguin del tot inexistent a la nostra societat.

Tanmateix, cal també tenir present, quan es descriu una cultura política, que no es tracta de quelcom fix i immutable, sinó que es transforma en funció dels esdeveniments i de les circumstàncies personals i socials del moment. Sobre aquells punts que es disposa de dades, s'han contextualitzat les observacions realitzades amb els resultats d'estudis realitzats tant a Catalunya i Espanya com a altres països del nostre entorn. Resulta ineludible fer-ho, ja que la cultura política a Catalunya s'inscriu en les tendències prevalents en el conjunt de l'Estat, i

aquestes han de ser interpretades en relació a les de les altres democràcies del nostre entorn. En definitiva, la cultura política a Catalunya, s'inclou dins d'un marc més ampli, amb el què comparteix trets i amb el que es diferència –qualitativament o quantitativa- i és dins d'aquests que qual cal situar-la a l'hora d'analitzar-la.

2.2. CONEIXEMENTS

Els coneixements i les creences que es tenen sobre qualsevol objecte o subjecte, sobre qualsevol àmbit de la vida social, són un component cultural bàsic, a partir dels quals es construeixen les actituds. En el cas que ens ocupa, interessa analitzar l'estat dels coneixements sobre la vida política.

2.2.1. Informació, impressions i coneixements

Abans d'abordar els coneixements sobre política cal establir una **distinció clara entre informació, impressions i coneixements**. A tots tres conceptes, informació, coneixement i impressions se'ls hi atribueixen diferents sentits, segons la perspectiva que s'adopta, el context en que s'empren o la disciplina en què s'utilitzen. Per tant, cal explicitar breument el significat que els atorgarem aquí.

Entendrem per coneixement aquell conjunt de dades, conceptes, pràctiques, i habilitats adquirides per un individu mitjançant alguna forma d'aprenentatge**, i que ha estat interioritzat i integrat** en les seves representacions, actituds i comportaments. **La informació, en canvi, són totes les dades accessibles en l'entorn d'un individu, tot els missatges dels quals és susceptible de ser-ne receptor.** La diferència entre una cosa i l'altra és clara. Si bé la informació sempre es pot acabar convertint en coneixement, és prou evident que això no sempre és produeix, cal tot un procés per tal que la informació n'acabi esdevenint. Interessa assenyalar la distinció entre informació i coneixements, ja que adquireix particular rellevància en les societats actuals, en què l'abundància de missatges que es difonen sobre qualsevol tòpic genera un decalatge molt notable entre informació socialment disponible i coneixement efectiu dels individus, sobretot quan es tracta de qüestions que no formen part de la seva experiència directa, de la seva vida quotidiana o del seu àmbit laboral. Com veurem, aquesta és la situació de bona part de la informació que circula sobre política. Tractarem més a fons aquest punt en l'apartat sobre els mitjans de comunicació.

Per impressions entendrem les visions que es tenen sobre un determinat tòpic, no basades en coneixements sòlids sinó en un conjunt més o menys estructurat d' informacions poc o insuficientment processades, o que no es recorden amb precisió. De les informacions poc o insuficientment processades en són un excel·lent exemple les interpretacions dels missatges emesos pels mitjans de comunicació de masses, bona part dels quals —la majoria– estan

sotmesos a aquest processament parcial. De les informacions molt vagament recordades en són exemple paradigmàtic bona part dels continguts de l'ensenyament escolar. Però allò que cal destacar, de les impressions, és que juguen un paper important a l'hora d'atendre, comprendre i, si es dóna el cas, interioritzar nova informació. El fet que una gran part de dades que es van rebent al llarg del temps es vagin parcialment oblidant i que només romanguin en forma d'impressions, no vol dir que es perdin. Aquestes impressions configuren un marc general, per força imprecís, però útil a l'hora d'anar situant els nous missatges. De manera que, encara que no es puguin recordar continguts específics apresos a l'escola o a l'institut, o no se sàpiga molt bé en què es basen determinades impressions, aquell aprenentatge previ els permet contextualitzar i interpretar els missatges que els arriben pels mitjans de comunicació sobre aquestes qüestions. Així, com més denses siguin les impressions que es tinguin –basades en un volum més gran d'informació –, i sobre un major nombre de qüestions, més fàcil resulta atendre i processar nova informació que se'n relacioni. En canvi, com més imprecises siguin aquestes impressions, com més fràgils siguin les seves bases, més dificultats es tenen en el processament de nova informació. Això vol dir, també, que un nivell baix de coneixements precisos sobre la vida política –que com veurem- no és minoritari -, no significa absència d'elements d'avaluació. Però aquests elements sobre els quals construir opinions i actituds no són coneixements, sinó impressions.

Les relacions entre informació, coneixements i impressions s'evidencia amb claredat, com en moltes altres qüestions, quan es tracta de política. **Bona part de les representacions generalitzades, àmpliament assumides, aquelles que permeten parlar d'una cultura política compartida, es basen en "impressions", no en coneixement**. És a dir, una part significativa de la informació que circula al respecte no rep el processament suficient per esdevenir coneixement. Reprendrem més endavant aquest punt, però cal destacar-lo des d'ara: una part significativa dels nostres informadors, i molt en particular els més joves, manifestaven no considerar-se prou assabentats. Aquesta percepció de manca de competències personals per dirimir sobre determinats temes incideix en el posicionament i en les actituds que es prenen, en les conductes que s'adopten.

Efectivament, allò que s'observa és que bona part de la informació que els ciutadans reben sobre política, que els arriba sobretot a través dels mitjans de comunicació, no arriba a convertir-se en coneixement, és a dir, no arriba ser eficaçment processada i interioritzada, i es conserva només en forma d'impressions, en alguns casos força definides, en altres més aviat difuses. Ara bé, que no esdevingui coneixement sòlidament assentat no vol dir que no deixi cap empremta, com s'ha assenyalat anteriorment. Al contrari, la deixa, i intensa, però en forma d'impressions. Convé insistir en aquest punt, que reprendrem més endavant en parlar de la comunicació sobre qüestions polítiques.

Els processos individuals mitjançant els quals la informació pot esdevenir o no coneixement, les causes socials que expliquen la preeminència de determinades informacions, i per tant les seves millors opcions per convertir-se en coneixement, són objecte d'estudi de diferents disciplines i poden ser abordats des de diferents perspectives. Però, concretament, en el cas que ens ocupa, **allò que ens interessa és identificar els elements que frenen o obstaculitzen**

la interiorització de determinades informacions relatives a la vida política i els factors que faciliten que aquestes informacions esdevinguin coneixement sòlidament assentat.

Efectivament, una pregunta clau, en relació als coneixements, no és només avaluar-los, sinó veure com es construeixen aquests,quins favors n'afavoreixen l'adquisició i quins la frenen o la dificulten. Tractarem aquest punt en la segona part d'aquest informe, dedicada als mitjans de comunicació.

2.2.2. Avaluació dels coneixements

El grau i la qualitat de coneixements sobre política no és fàcil d'avaluar, i no existeixen dades prou sòlides en aquest sentit que ens permetin establir de manera concloent quina és la situació en el nostre país. És a dir, no hi ha estudis sistemàtics sobre allò que saben els ciutadans de Catalunya sobre l'àmbit polític de la vida social. Són nombroses les dades relatives a actituds polítiques, i molt en particular a les relacionades amb els comportaments electorals, però la situació varia quan es tracta d'esbrinar què saben, com ho han après, com es combinen coneixements i creences, i, molt important, sobre quins aspectes de la vida política es tenen més coneixements i sobre quins menys.

Allò que se sol avaluar és l'interès manifestat per la política i el seguiment declarat de la informació política, que se suposa poden ser indicadors, en certa mesura, dels coneixements que es disposa. Però el seguiment declarat de la informació política no informa, o no ho fa prou, sobre els coneixements adquirits. Això no vol dir que no sigui una qüestió rellevant, ben al contrari, per això abordarem aquest seguiment de la informació política, en el capítol destinat als mitjans de comunicació, com també més endavant tractarem les relacions entre informació transmesa pels mitjans de comunicació i construcció de coneixements. Però ara ens interessa centrar-nos en els coneixements i en les creences sobre les què els individus fonamenten, parcialment, les seves actituds.

Per a abordar aquest punt s'ha seguit el procediment que es descriu a continuació. A l' inici de la primera sessió els informants omplien, de manera individual, un qüestionari de coneixements sobre política institucional, que constava de dos blocs: en el primer se centrava en Catalunya i Espanya, i el segon en la Unió Europea i política Internacional, amb un total de 21 preguntes, amb un grau de "dificultat" variable (veure annex). En qualsevol cas, omplir el qüestionari no exigia uns coneixements profunds o especialitzats sobre política institucional, sinó que la major part de preguntes només exigia el seguiment de l'actualitat política a través dels mitjans de comunicació. És a dir, n'hi havia prou en estar familiaritzat amb aquesta actualitat, que determinats noms "sonessin". Només algunes preguntes eren més específiques, i no es podien contestar correctament només d' "oïda", o eren més susceptibles d'error o de respostes aproximades, com per exemple el nombre d'escons del Parlament Espanyol.

La funció d'aquest qüestionari de coneixements ha estat avaluar el grau de coneixements concrets que existien entre els informadors sobre alguns aspectes de la política institucional, no sobre la vida política en un sentit més ampli, ja que altres dimensions d'aquesta s'introduïen al llarg de les entrevistes i les discussions de grup. S'han utilitzat els qüestionaris ja que considerem que aquesta és una eina clau per a vàries finalitats. La primera, per diferenciar amb dades objectives informadors amb més o menys coneixements sobre la política, cosa que difícilment es pot fer en les discussions de grup, en què part de les respostes són reactives a allò que han expressat altres participants, en general els més ben informats. La segona, per contrastar quin seguiment real hi ha de la política, més enllà d'allò que declara cada informador seguir, és a dir, per analitzar en quins informadors les valoracions es corresponen amb seguiment real i consistent i quins no. És a dir, les respostes als qüestionaris no s'han analitzat de manera aïllada, sinó que s'han integrat en els perfils de cadascun dels participants, perfils que s'anaven dibuixant al fil de les entrevistes i grups.

Després d'haver omplert el qüestionari, i d'haver-lo entregat al dinamitzador del grup, els participants comentaven les preguntes i les seves respostes, explicaven o justificaven els errors comesos, avaluaven els seus encerts i els seus errors, i reflexionaven sobre com havien interioritzat aquella informació o per què no ho havien fet. Totes aquestes consideracions sorgides arran del qüestionari resulten particularment interessants a l'hora d'analitzar els coneixements. Al llarg de la resta de les dinàmiques de grups allò que els participants sabien i allò que ignoraven anava sorgint arran dels diferents temes que s'anaven tractant, per la qual cosa s'anava perfilant cada cop més el grau i la qualitat dels coneixements dels nostres informants. De manera que tot allò que s'exposa a continuació sobre coneixements resulta de totes les activitats realitzades amb els participants a l'estudi, no només de les respostes al qüestionari de coneixements.

2.2.3. Coneixements sobre política catalana

Comentem en primer lloc els resultats de les preguntes sobre política catalana dels qüestionaris. Després s'ampliaran aquests resultats amb la informació recollida a les entrevistes i grups. Comentaris a les preguntes del qüestionari:

A.1. Nom del president de la Generalitat: *José Montilla.*

La major part dels informadors han anotat correctament el nom del president de la Generalitat, encara que no de manera unànime (hi ha un cas de dificultat d'identificació en una persona de mitjana edat). S'ha de considerar, en tot cas, aquesta dificultat com a marginal.

A.2. Nom del vicepresident de la Generalitat: *Josep Lluís Carod-Rovira*

Els informadors no identifiquen majoritàriament a Josep Lluis Carod-Rovira amb el càrrec de vicepresident de la Generalitat, encara que aquesta persona és reconeguda per tots els participants en l'estudi com a polític en exercici. Ha estat el càrrec institucional que menys vegades s'ha identificat correctament de política catalana. És important retenir la dada que la identificació del nom d'un personatge públic no

implica associar-lo a un càrrec concret, ni suposa reconeixement de la tasca que desenvolupa, ni tampoc vinculació amb polítiques concretes, com es veurà més endavant.

A.3. Nom del conseller d'Interior, Relacions Institucionals i Participació: *Joan Saura.*

Només la meitat dels informadors han relacionat correctament Joan Saura amb la conselleria d'Interior, Relacions Institucionals i Participació. El tercer dels tres membres del govern a identificar en relació a un càrrec esdevé, doncs, més associat que l'anterior, però la meitat dels informadors no arriben a establir aquesta associació. Com en el cas de Josep Lluis Carod Rovira, Joan Saura té una presència mediàtica considerable, la qual cosa fa particularment significativa aquesta dada.

A.4. Funcions del síndic de Greuges: *dirigir inspeccions laborals | ordenar la competència comercial | tramitar queixes contra l'administració pública | dirimir conflictes parlamentaris | cap de les anteriors*

Les funcions del síndic han estat identificades correctament en un 60% de casos aproximadament, mentre que en la major part dels casos restants no s'ha sabut determinar les funcions d'aquesta figura. Que al voltant d'un 40% dels participants a l'estudi no sabessin assignar la funció correcta al Síndic de Greuges reflecteix les mancances existents en els coneixements sobre política institucional.

A.5. Nom dels grups parlamentaris i entitats polítiques representades al Parlament Català

Els informadors han identificat correctament en tots els casos una part dels cinc grups parlamentari presents al Parlament de Catalunya i Ciutadans-Partit de la Ciutadania. Les persones amb més coneixements i que segueixen l'actualitat política han identificat les sis entitats, mentre que la resta han establert entre tres i cinc. El partit Ciutadans ha estat el menys identificat com a part del Parlament, seguit del Partit Popular. El més citat en els qüestionaris ha estat el Partit dels Socialistes de Catalunya, seguit de Convergència i Unió.

Per les respostes realitzades als qüestionaris, es fa patent que la familiaritat amb la política institucionals presenta una certa superficialitat entre la major part dels informadors. Només el grup més ben informat –al voltant d'un terç dels participants al nostre estudi- mostra un nivell de coneixements elevat. Com era del tot previsible, s'observa una relació estreta entre l'interès que es manifesta per la política institucional catalana i els coneixements que es tenen sobre aquesta, en anar normalment l' interès acompanyat d'un seguiment més o menys intens de l'actualitat política. Aquells informadors que construeixen les seves argumentacions sobre la seva actitud vers la política tot emprant exemples propis de l'àmbit polític català (per exemple, quan expressen malestar davant el procés de reforma de l'Estatut, quan fan referència al finançament autonòmic...), presenten en general facilitat per identificar els agents institucionals, els partits del parlament català o les funcions del síndic de greuges. Entre aquells que no existeixen interessos per la política catalana en la vessant institucional, els coneixements sobre aquesta decauen clarament. Efectivament, una part significativa dels participants en l'estudi mostra un baix o nul interès per la política institucional, la qual cosa es reflecteix clarament en els seus coneixements. Es reprendrà més endavant aquesta manca d'interès, quan s'abordin les actituds. Cal assenyalar, tanmateix, i això no és banal, que **aquells qui expressen baix interès per la política institucional, no interioritzen informació intensament difosa pels mitjans de comunicació, tot i estar-ne molt exposats, en presentar uns nivells de seguiment dels mitjans elevats, mesurats en hores destinades a veure la televisió o escoltar la ràdio. És a dir, una actitud de baix interès davant aquesta mena de**

missatges en dificulta en gran mesura la penetració. Reprendrem aquesta qüestió en el capítol destinat als mitjans de comunicació.

L'escassetat de coneixements s'expressa sobretot per la relativament baixa identificació que es fa dels membres del Govern de la Generalitat, així com del conjunt de partits que formen el Parlament de Catalunya. Aquest baix coneixement d'una part dels informadors s'ha anat evidenciant al llarg de les discussions. Molt en particular el grup de les nois més joves (18-19 anys) ha mostrat un nivell de coneixements sobre política institucional notablement baix[2], però no només, ja que també entre altres grups d'edat s'han detectat uns coneixement força escassos, més freqüents en dones que en homes. L'escassetat de coneixements es palesa amb més acuitat a les entrevistes i grups de discussió, en abordar-se un nombre més ampli de temes. Així, si en els qüestionaris pràcticament tothom sap dir qui és l'actual president de la Generalitat, com s'ha assenyalat anteriorment, a l'hora de dir qui és l'alcalde de la pròpia ciutat una part –minoritària amb tot- sembla no tenir-ho clar[3]. També s'han observat sovint confusions en la terminologia, com per exemple parlar de ministres en lloc de consellers en referir-se al membres del govern català. Cal tenir en compte, a més a més, que en els qüestionaris només s'avalua un coneixement superficial, que s'identifiqui la funció d'un càrrec, que es relacioni un nom amb un càrrec o que s'enumerin partits, no es demana un coneixement que vagi més enllà del mer reconeixement. Quan es demanaven avaluacions que exigissin estar una mica més informat, els resultats empitjoraven[4]. Es reprendrà més endavant aquest qüestió, quan s'abordin el punt de l'associació entre partits i representants polítics amb polítiques i mesures concretes.

Val a dir **que aquest nivell baix de coneixements no implica que els individus que el presenten s'abstinguin sistemàticament d'opinar i d'avaluar els representants polítics i les institucions polítiques**. En alguns casos és així[5], però en altres no. Aquest element indica l'existència d'un cert biaix en les valoracions que els informadors fan de la política catalana o els polítics catalans, atès que és evident que una part destacada només en tenen un coneixement superficial. **Cal, doncs, tenir present, que almenys una part de les percepcions que es tenen sobre política catalana o els polítics catalans no presenta relacions estretes**

---

[2] "*Jo hem sento molt poc informada i molt ignorant en aquest tema. Si em pregunten qui és el ministre de no sé què, o el que s'encarrega del departamento tal, no en tinc ni idea. Jo conec el representant del PP el Rajoy, i també el Zapatero. Jo conec més ministres de Catalunya que d'Espanya. Com qui? Pues el d'iniciativa…ara no hem surt el nom.*" (Dona, 18 anys)

[3] "*L'alcalde de Barcelona...no sé...potser Puigcercós? Sí, jo sóc de l'Hospitalet. Que qui és l'alcalde de l'Hospitalet? Ni idea*!" (Dona, 19 anys)

[4] "Noia1: *A Berga si sé qui és l'alcalde. Allà és més petit, les organitzacions també són més petites. No hi ha tants càrrecs, hi ha l'alcalde…i els altres. Clar, els coneixem més, perquè són veïns. Conec a la gent, però no sé el que fan..tot i que crec que no fan gran cosa. Crec que s'organitzen abans de la festa major, i poca cosa més!* Noia 2*: Jo de Reus sé qui és l'alcalde, però.. no sé gaire…sé que no estan gaire contents amb l'alcalde que hi ha, però tampoc sé perquè…*" (Dones, 18 anys)

[5] "*En aquest aspecte som una mica incultes. Per què no saps que està passant. No és que no ho sàpigues…saps quatre coses. Però saps que si et poses a parlar amb algú de política t'hauràs de callar. A mi això em passa. M'he de callar, perquè no tinc res a dir, res a afegir al tema. Res.*" (Dona, 18 anys)

amb allò que se sap sobre ella. Es basa, sobretot, en creences i en "impressions". Es reprendrà aquest punt en el capítol dedicat als mitjans de comunicació.

2.2.4. Coneixements sobre política espanyola

En relació amb la política espanyola s'han abordat qüestions de nivell de reconeixement de polítics espanyols, de funcionament de les institucions, de formació de governs i de mecanismes electorals.

Comentaris a les preguntes del qüestionari:

***B.1. Nom i partit del líder de l'oposició al Congrés de Diputats**: Mariano Rajoy (PP)*

La identificació tant del partit com del líder de l'oposició al Congrés de Diputats és majoritària entre els informadors. Ara bé, cal tenir present que també en aquest cas, aproximadament un 20% dels informadors tenen dificultat per definir a de Mariano Rajoy com a líder de l'oposició, malgrat que el personatge també és conegut, com també s'observava en el cas de Josep Lluís Carod-Rovira respecte a la vicepresidència, i malgrat que la identificació del Partit Popular com a oposició del govern és compartida. Ens trobem, doncs, amb un altre cas de dificultats per relacionar polítics amb funcions institucionals.

***B.2. Nom del president de la Generalitat Valenciana:** Francisco Camps*

El nom complet o el cognom del vicepresident de la Generalitat Valenciana, malgrat tractar-se d'un dels presidents de comunitat autònoma més presents en els mitjans, no ha estat identificat per la major part dels informadors. Entre bona part d'aquells que no l'identificaven, a més, no es recordava haver-lo sentit prèviament. La familiaritat amb els presidents de comunitats autònomes es manifestava a més molt desigual en els grups: només una part minoritària dels informadors podien identificar més de tres presidents i aquests coincidien, en general, amb aquells que identificaven correctament a Francisco Camps.

***B.3. Nombre d'escons del parlament espanyol**: 350*

La resposta correcta ha estat en aquest cas clarament minoritària, en tenir lloc només en menys d'un 20% dels informadors, mentre que la major part han renunciat a aportar cap xifra o han proposat una altra compresa entre els 300 i els 400. Es tracta d'un altre signe de desconeixement sobre els aspectes institucionals de la política, que se suma als anteriors.

***B.4. Nom de la ministra de Medi Ambient, Medi Rural i Medi Marí**: Elena Espinosa*

Només un informador ha identificat correctament a Elena Espinosa com la responsable d'aquest ministeri quan es feia el treball de camp. La resta han renunciat, en general, a proposar cap nom o han identificat un altre ministre. La familiaritat amb els càrrecs ministerials és molt desigual. D'una banda hi ha un record general dels membres del consell de ministres que més sovint apareixen als mitjans de comunicació o que més projecció tenen en aquells àmbits (Pedro Solbes, Maria Teresa Fernández de la Vega i Carme Chacón, en el cas dels nostres informants), però pot

existir una desconnexió entre el coneixement de la persona i el càrrec ministerial que ocupa. Es tracta d'un tipus d'informació que passa fàcilment desapercebuda. És a dir, els noms "sonen", però es tracta d'una familiaritat amb molt poc contingut informatiu. És Carme Chacón la que més sovint s'identifica amb el seu càrrec, i això s'explica pel fe que sigui una dona ocupant un espai tradicionalment atribuït a homes, per la qual cosa ha estat més objecte de comentaris i de posicionament a favor o en contra.

B.5. Nom de les eleccions per les quals s'escull els regidors dels ajuntaments: *eleccions municipals*

La major part dels informadors no han sabut respondre correctament una qüestió aparentment senzilla. En no citar-se el càrrec d'alcalde, més de la meitat dels informadors han fracassat en identificar les eleccions per les quals els hi demanaven, la qual cosa indica que també la mecànica institucional dels municipis resulta poc interioritzada. Cal tenir això present quan es valoren les representacions socials sobre quines formes d'elecció d'alcaldes o màxims representants del poder executiu en altres nivells institucionals són més desitjables, si les directes o les indirectes.

B.6. Càrrec que només poden ser ostentats pel partit més votat en unes eleccions: *presidència del govern espanyol | presidència del govern català | alcaldia | cap dels anteriors.*

El grau d'encert torna a ser desigual i situar-se al voltant del 50% dels informadors, la qual cosa reforça la idea anterior sobre manca d'interiorització de mecanismes institucionals bàsics i sobre pautes de formació de majories de govern.

B.7. Circumscripció electoral en eleccions al Congrés de Diputats: *municipi | província |comunitat autònoma |tot l'Estat*

Han estat clarament una minoria els quals han relacionat el concepte "circumscripció electoral" amb la província, menys del 30% dels informadors. Aquesta qüestió planteja, doncs, importants dubtes sobre la forma d'interiorització de notícies que aborden la revisió d'una llei electoral, ja sigui la catalana o l'espanyola, si es considera el paper central que tenen els coneixements previs a l'hora de prestar atenció i processar nova informació.

En termes generals, dels coneixements sobre política institucional espanyola, primer lloc cal assenyalar que si bé molts noms, aquells més difosos pels mitjans de comunicació, resulten familiars, aquesta familiaritat ni de bon tros suposa que s'identifiqui el nom amb càrrecs o funcions concretes, i molt menys que se sàpiga res sobre com desenvolupen la seva tasca. Val a dir que el fet de no recordar un nom no implica forçosament desconeixement. Algunes persones tenen dificultats per recordar els noms dels polítics, però això no vol dir que tinguin un desconeixement absolut d'allò que fan o què representen. Altres afirmen seguir l'actualitat política, però fixar-se més en els fets i les situacions que no pas en els noms dels protagonistes d'aquests[6]. Efectivament, algunes de les nostres informadores tenien moltes dificultats per a identificar representants politics, però evidenciaven un seguiment moderat de l'activitat política. Per tant, no es pot inferir de manera mecànicament desconeixement de la política

[6] *"Yo en esto de los cargos soy un desastre, así que nombres de ministros y así, fatal! Me fijo mucho más en el contexto de lo que se hace que en las personas que lo hacen"* (Dona, 46 anys)

institucional pel sol fet de no poder identificar un nom, tot i ser-ne un signe. En aquest sentit resulta interessant el comentari d'una de les nostres joves informadores, que, davant de la pregunta sobre el nom de la ministra de Medi Ambient, Medi Rural i Medi Marí, exclama "No en tinc ni idea, però això jo ho hauria de saber!". En preguntar-li que perquè pensa que concretament aquest nom l'hauria d'identificar, respon que està molt interessada per les qüestions mediambientals, que aquest és un dels temes d'actualitat que segueix amb una certa atenció. Aquesta observació apunta en una direcció –en absolut banal- que es reprendrà més endavant, la de la **desvinculació –a voltes intensa- que es percep entre problemes socials i política institucional**.

Tanmateix, cal tenir també en compte que els resultats mostren importants contrastos entre els informadors pel que fa al grau de capacitat d'identificar correctament algunes qüestions com les esmentades i denoten, doncs, l'existència de punts de partida força diferents pel que fa a la capacitat d'interpretar la política en aquests sentits. Com en el cas de la política institucional catalana, hem de distingir entre un grup notablement informat, i un altre grup, nombrós, amb coneixements més aviat escassos. A banda d'allò que puguin reflectir els qüestionaris, aquesta situació s'ha palesat amb claredat a les entrevistes. En aquest sentit, una part dels informadors ha verbalitzat la seva incapacitat de seguir l'actualitat política per manca d'uns coneixements previs que els permetrien atendre i processar la nova informació. Han estat les informants més joves les qui més èmfasi han posat en el seu desconeixement de partida, que els dificultava atendre i processar la informació que els arribava[7], però també ho han assenyalat altres informadores adultes[8]. El fet que hagin estat dones les qui han reconegut sobretot no disposar d'uns coneixements bàsics sobre política institucional, que els permetés fer-ne un seguiment més acurat, pot interpretar-se de dues maneres: o bé, efectivament, les dones presenten un nivell de coneixements més baix, o bé experimenten menys reserves a l'hora de reconèixer-ho.

2.2.5. Coneixements sobre política europea

Anem a veure, a continuació, quins han estat els resultats de les preguntes del qüestionari sobre política comunitària.

***C.1. Nom del primer ministre del Regne Unit**: Gordon Brown*

S'ha introduït aquesta pregunta amb la finalitat de contrastar la familiaritat amb polítics europeus amb la dels polítics nacionals i en el cas de Gordon Brown, menys de la meitat l'han

[7] *"És que ho veig molt liat. Es posen a parlar d'una cosa , que a lo millor estan parlant d'una cosa de fa dos o tres anys. I com que no la sé, ja no puc seguir. Clar, jo poso les notícies, però…com que ja no saps de què estan parlant, tampoc fas cas. Perquè estàs perdut, no saps de què parlen..."* (Dona, 19 anys)

[8] *"És que jo, és falta d'informació des de zero! Quan sento parlar d'això per la tele, parlen com si tots sabéssim de què va, i tu et quedes a mi camí, i has d'estar preguntant al teu marit si això o allò…perquè et perds!"* (Dona, 43 anys)

citat com a primer ministre del Regne Unit, per tant per sota de la identificació institucional dels tres càrrecs proposats del govern català.

C.2. Nom del president de França: *Nicolas Sarkozy*

El nom del president francès ha estat majoritàriament establert pels informadors, qui han assenyalat la dimensió del personatge més enllà de la vida política, però que en qualsevol cas el situa com un polític del qual s'identifiquen millor les funcions institucionals respecte a polítics nacionals. Una de les nostres informadores no recordava el nom de Sarkozy, però si el de la seva dona, Carla Bruni, la qual cosa evidencia la dimensió mediàtica de la identificació d'aquest personatge, que ultrapassa àmpliament l'àmbit d'allò polític

C.3. Forma d'elecció del president francès: *en el Parlament Francès | eleccions presidencials en una volta | eleccions presidencials en dues voltes | és nomenat pel rei*

Aproximadament el 30% dels informadors han indicat correctament la forma com s'escull el president francès i aquells que ho han contestat correctament coincideixen amb aquells que contestaven correctament qüestions sobre el funcionament institucional intern. D'això es desprèn que el coneixement institucional es vincula més entre els informants a un interès concret per processos electorals o altres aspectes de la política institucional, que pels coneixements sobre la vida política catalana o espanyola. És a dir, una part dels ciutadans s'interessa per les dinàmiques institucionals per elles mateixes, però no és aquesta una tendència majoritària.

C.4. Freqüència de les eleccions europees: *5 anys*

La gran majoria dels informadors han considerat que les eleccions al Parlament europeu tenien lloc cada quatre anys, en clara assimilació amb la resta de processos electorals. Aquest és un primer indicador sobre la baixa interiorització, prou coneguda, que manifesten els informadors sobre les peculiaritats de les institucions europees.

C.5. Òrgan al qual s'adrecen les candidatures europees: *Parlament Europeu*

Al voltant del 35% dels informadors han contestat correctament aquesta pregunta. La identificació de les institucions europees per part dels informadors es reconeix en general com a molt baixa i s'han citat a mes institucions errònies, com la Comissió Europea.

C.6. Nombre de països que formen la Unió Europea: *12 | 16 | 23 | 27*

Al voltant del 30% dels informadors han identificar correctament la Unió Europea com a una comunitat de 27 estats. Ha estat freqüent aportar una resposta de 23 membres, la qual cosa assenyala dificultats per interioritzar informacions que es refereixen a les institucions europees i la seva evolució.

C.7. Situació de països europeus respecte a la Unió Europea*, d'acord amb el següent esquema:*

PAÏSOS: Gran Bretanya – França – Espanya – Polònia – Irlanda – Turquia – Bulgària – Suïssa – Rússia

OPCIONS: Membre i integrat en la zona euro - Membre, però no integrat en la zona euro - Admissió en procés de negociació - No negocia l'adhesió

Els informadors que han classificat correctament cadascun o la majoria dels països proposats és minoritari i coincideix en gran mesura amb aquells que demostren en el conjunt de les intervencions un seguiment relativament continuat de les qüestions polítiques, encara que no en tots els casos. Les majors vacil·lacions en aquest grup es produeixen respecte a si els països de l'Est citats han completat el procés d'entrada, sobre la situació concreta de Suïssa –se cita indistintament en qualsevol de les quatre opcions- i sobre la incorporació o no de Polònia a la zona Euro, però no coincideixen en aquests casos més de dues classificacions errònies.

A nivell general, es reconeixen fàcilment els països que pertanyen a la zona euro, però és sovint objecte de confusió la situació de Gran Bretanya, Irlanda o Bulgària, dels quals, malgrat identificar-se majoritàriament com a països membres, apareixen sovint mal classificats. També és majoritàriament reconeguda Rússia com un país que no negocia l'adhesió, mentre que Turquia és identificat correctament com un país que sí la negocia.

Entre les persones amb menys coneixements, Espanya és àmpliament reconeguda com a membre de la zona euro, així com França. La resta de països tendeixen a ser objecte d'una identificació errònia.

Cal destacar, d'aquest apartat, **l'escassa rellevància que té la Unió Europea i les institucions europees en els coneixements polítics dels informadors.** Els resultats obtinguts encaixen bé amb una realitat social amb una actitud fortament decantada vers l'abstenció en els processos electorals europeus però sobretot es fan ressò dificultats per situar el paper d'aquestes institucions dins del paisatge polític. El poc interès per la política europea s'ha evidenciat també a les entrevistes i grups de discussió. I aquesta és una mancança rellevant, considerant la seva importància.

2.2.6. Coneixements sobre política internacional

S'han afegit al qüestionari dues darreres qüestions sobre política internacional, la primera amb la voluntat d'introduir una altra qüestió de coneixements concrets i la segona per analitzar les capacitats d'interpretació de les formes de govern d'altres països, des d'un punt de vista democràtic. Els resultats han estat els següents:

D.1. País on operen les FARC: *Colòmbia*

Més del 60% dels informadors han contestat correctament aquesta pregunta, a la qual pot haver contribuït la rellevància que en el darrer any ha tingut aquesta organització en els mitjans de comunicació occidentals. Amb tot, cal assenyalar que el 40% no la sap respondre, malgrat la presència mediàtica del tema.

***D.2. Seleccionar els països que no trien els representants del poder executiu per un sistema d'elecció basat en el sufragi universal i multipartidista**: Veneçuela | Xina | Bolívia | Aràbia Saudita | Israel |Líbia | Cuba*

Cal destacar un elevat acord entre els informants, pel que fa als països seleccionats. El més citats han estat Aràbia Saudí, Cuba i Xina i, més enllà, Líbia. Han estat pocs els casos que s'han citat països erròniament. El reconeixement dels països correctes és generalitzat entre els informadors que evidencien majors coneixements en les dinàmiques de grups i que s'autoconsideren més seguidors de les qüestions polítiques. En aquests casos és produeix un màxim d'una errada i no s'atribueixen erròniament sistemes no electius basats en el multipartidisme; en la resta, quan es proporciona una resposta, no han aparegut en general més de dos països erronis. En alguns casos, però, els informadors no s'han sabut pronunciar sobre aquesta qüestió.

Tanmateix, a les entrevistes i dinàmiques de grup s'observen diferències molt notables entre uns informants i altres pel que fa al coneixement sobre política internacional. Una part destacada té escassos –o molt escassos- coneixements de política internacional, llevat d'algues de les dimensions més àmpliament mediàtiques (pràcticament ningú ignora, a hores d'ara, que Obama és el president d'EEUU, i la majoria –no tots- saben que Chávez és el president de Veneçuela). Si bé segueixen destacant per tenir uns nivells de coneixements més elevats els grup dels més informats –al voltant d'un terç dels participants a l'estudi, com s'ha dit anteriorment- en aquest cas s'observen algunes diferències significatives. Així, si bé una part dels membres d'aquest grup també evidencia un nivell de coneixements sobre política internacional elevat, una altra manifesta estar interessada en la política catalana i espanyola exclusivament, no en la internacional, en ser la primera la que l'afecta directament[9]. I a l'altre extrem, informadors que han manifestat un interès molt moderat per la política institucional catalana o espanyola, palesa un interès notable –i també un grau d'implicació considerable- per determinades dimensions de la política internacional.

En qualsevol cas, **existeix un grup que manifesta un interès elevat per determinades qüestions de política internacional, i que en té uns coneixements considerables. Interessos que, en alguns casos, estan associats al seu perfil personal, ideològic i professional.** És a dir, no interessa tota la política internacional, sinó més aviat aquelles situacions o problemàtiques vers les que s'experimenta una certa afinitat, bàsicament ideològica. Així, un dels nostres informants, que es declara de dretes i que es economista de professió, manifesta un coneixement notable de política d'EEUU, i molt en particular de política econòmica, però inferior de la política a Amèrica llatina, Àsia o Àfrica, mentre que un altre informant, que es declara d'esquerres, i que s'ha dedicat professionalment ha fer documentals sobre qüestions socials a Amèrica Llatina, manifesta un elevat grau de interès i de coneixements sobre els processos polítics engegats aquests darrers anys en aquest continent. Tanmateix, un altre

[9] *"A mi m'importa un bledo el que digui Obama o l'altre, perquè la política internacional també ens afecta, però a mi sobretot em preocupa el país on visc. Si visqués a EEUU em preocuparia el que prometés Obama, però com que visc aquí, em preocupa el que prometin en Montilla, el Carod-Rovira o Mas.."* (Home, 43 anys)

informant que es declara anarquista mostra un interès considerable per les dinàmiques polítiques actuals a Amèrica Llatina[10], i alhora declara haver fet d'escut humà a Panamà, amb les Brigades Internacionals de Pau. Entre els nostres informants joves, aquells qui evidencien un major interès per la política internacional, en aquest cas per allò que passa a Amèrica central, són uns nois que van estar fer pràctiques de final de carrera, durant uns mesos, a Nicaragua. En aquest cas, l'experiència directa, viscuda, s'encarna després en interès per uns països dels quals n'eren totalment desconeixedors abans.

En termes generals, el conflicte entre Israel i Palestina sembla ser un dels temes amb els quals hi ha una certa familiaritat, si bé no tothom es percep capacitat per a opinar al respecte, només els més interessats per la política internacional –i/o posicionats ideològicament- ho fan[11]. També són coneguts per la majoria els conflictes bèl·lics o postbèl·lics a Iraq i Afganistan. Fora d'aquestes problemàtiques, àmpliament difoses pels mitjans de comunicació, el coneixement sobre altres qüestions de la política internacional no és, ni de bon tros, tan generalitzat. Entre els líders polítics més coneguts de fora de la Unió Europea, destaca Chávez, la qual cosa torna a evidenciar el paper dels mitjans de comunicació de masses. De la política de països més propers, com Rússia, s'afirma en general saber-ne poc o gens. El fet que d'allò que passa al món només se'n sap una petita part, allò que els mitjans de comunicació volen mostrar, es també posat de relleu per alguns dels nostres informadors[12].

---

[10] *"Saber per on van m'interessa, però és el que deia abans, m'encanta saber el que fa en Chávez, perquè em diverteix, però si estigués vivint a Veneçuela segurament estaria relativament emprenyat amb ell. A nivell exterior, internacional, em molen moltes de les coses de política internacional, que l'Evo Morales agafa i fot a tots els de Repsol a fora del país, això és divertit, es guai saber que determinades coses s'estan movent, però després t'impliques més o t'impliques menys, això és una altra història. Però ho segueixes, si".* (Home, 32anys)

[11] *"Amb el tema de Palestina és que...no pot ser que algú pugui bombardejar i carregar-se la població així. Aquí si que no passo. No m'argumentis absolutament res. No hi ha cap justificació moral. Després, si vols, podem analitzar tota la situació dels jueus i dels palestins, però comencem per aquí. No es pot argumentar que hi va haver x milions de jueus que van morir als camps de concentració..i en aquell moment hi havia gent que va trobar justificacions perquè es fes, que va trobar motius polítics per a fer-ho! Pues això que està passant ara, tampoc es pot justificar. I després hi ha una altra cosa molt curiosa amb això de Palestina. Ara els europeus sembla que estem molt a favor dels palestins i tal, però no s'ha d'oblidar que si els jueus estan allà és pels europeus. El moviment xenòfob a Europa era brutal, fins que els van trobar una ubicació. I ara estem aquí que els europeus som els grans defensors dels palestins, i els americans són els dolents. Quan les coses havien estat al revés, els europeus eren els dolents i els americans els bons..a veure, posem-nos tots una mica al nostre lloc. Però vaja, que és una barbaritat el que s'està fent ara amb els palestins. No és pot justificar, ni per seguretat ni per res. Hamas ha arribat amb unes eleccions. Les úniques eleccions àrabs que han estat ben fetes. Que si són terroristes i tal. La realitat és que no volen el diàleg. És com lo del poble sahrauí. I a l'altre extrem, el gran aliat d'EEUU és Aràbia saudita. A Aràbia saudita una dona encara pot ser lapidada al carrer! Si ets tan demòcrata i vas instaurant democràcies per tot el món, carregat els reis d'Aràbia sadita. Però no, aquests com que tenen petroli no es poden tocar".* (Home, 37 anys)

[12] *Haití és la pitjor experiència que he passat en la meva vida. És horrorós, horrorós. A Haití hi ha dos barris, que la gent no té ni cartrons per fer-se cases. Ja no estic parlant de er una casa amb fusta, estic parlant de cartrons, de fer una casa amb cartrons. És horrorós. I el combustible per cuinar és la fusta! Combustible: tala i quema, no hi ha res més. Han assolat l'illa. Tu sobrevoles la part haitiana i l'espanyola, i et sorprèn. No hi ha quasi arbres! I a les notícies internacionals, qui parla d'Haití? Un govern titella, els Estats Units fan el que els dóna la gana, a Haití no hi ha absolutament res, a nivell social no es pot fer absolutament res..és com si no existissin! I els haitians que viuen a la República Dominicana, per tallar canya, per una tona de canya els donen un dolar i mig. I això si cobren, que si no el sou és un plat d'arròs. És que també se'ls lloga el matxet! La situació dels haitians a dominicana és esclavisme. Però d'això no se'n parla mai als mitjans! Realment és com si no existissin! (Home, 38 anys)*

2.2.7. Coneixements sobre debats polítics d'actualitat

El coneixement sobre debats polítics d'actualitat s'han anat inferint de les intervencions en les entrevistes i dinàmiques de grup, ja que no es feien preguntes sobre aquests en el qüestionari. En aquest cas s'observen diferències respecte als coneixements sobre política institucional, diferències estretament vinculades amb els interessos que es manifesten en relació a la vida política. Es tractarà més a fons aquest punt en l'apartat de les actituds. De moment només volem assenyalar que persones que mostren un nivell baix o molt baix sobre política institucional es manifesten més informades quan es tracta de debats que les interpel·len particularment, i se senten per tant més capacitades per a opinar sobre el tòpic en qüestió. Ara bé, aquest coneixement se circumscriu a aquells temes que interessen particularment, però no s'estén a tota l'actualitat política. Així, hom pot estar molt interessat en totes les declaracions dels representants polítics sobre les mesures que cal prendre en relació a la crisi econòmica, i no saber pràcticament res del debat sobre l'Estatut, per exemple, llevat de què es va produir. **En termes generals, els debats d'actualitat política "sonen" a la majoria, però el grau de profunditat d'aquesta familiaritat amb el tema varia de manera més que notable, en funció, com s'ha dit, de la rellevància que hom atorgui a la qüestió**. En alguns casos, aquesta familiaritat és del tot insuficient com per a permetre un posicionament clar al respecte[13].

Com en tots els apartats anteriors, un petit grup particularment informat destaca per tenir més coneixement que la resta sobre la major part de qüestions que es debaten en l'arena política.

2.2.8. Algunes reflexions sobre els coneixements

Com s'ha anat assenyalant, pel que fa als coneixements les diferències entre els informadors són notables. En tractar-se d'una dimensió important de la cultura política, cal tenir en compte aquest fet quan es dibuixin els seus principals trets. Tanmateix, com es veurà més endavant, a l'hora d'avaluar els polítics, els partits polítics i les mesures polítiques, s'observa una homogeneïtat molt més gran. Però caldrà tenir ben present que els coneixements sobre els què s'assenten aquestes opinions compartides no són, ni de bon tros, homogenis.

Les diferències en el grau de coneixements, si bé responen també a característiques individuals, no son del tot idiosincràtiques sinó que reflecteixen determinats condicionaments i determinades circumstàncies socials. No ens és possible, donades les característiques del nostre estudi, - de caràcter qualitatiu i basats en una mostra reduïda d'informadors- , sistematitzar les diferències observades en funció de variables sociodemogràfiques clau. Però si es poden apuntar algunes tendències significatives

[13] *"El finançament? Si, clar que ens sents parlar, clar. Estan tot el dia maxacant això, per la tele. Què com ho veig? La veritat és que no sé..no sé prou per tenir una idea clara...Escoltes quan ho diuen, però després se te'n va del cap de seguida, no? De seguida* ***t'oblides...és que jo sóc molt burra per a aquestes coses!"*** **(Dona, 23 anys)**

S'ha assenyalat que **els més joves**, i molt en particular els grup de noies més joves (18-19 anys), presentaven un nivell força baix de coneixements sobre política institucional. Ens aturarem una mica en aquest grup. Afirmen tenir plena consciència de la seva manca de coneixements i en fan una valoració moderadament negativa. És a dir, consideraven que era desitjable saber-ne més, però d'una manera general perquè la "ignorància no és bona"[14], no per què consideressin que saber-ne sobre aquest àmbit fos particularment rellevant per a elles, ni com a individus ni com a ciutadanes. Tampoc semblava que el seu desconeixement els semblés massa preocupant ni problemàtic[15]. Les mateixes informants consideren que la seva manca d'interès, i la manca de coneixements que n'està estretament relacionada, s'explica pel moment del cicle de vida en què es troben. Tot just acaben d'arribar a l'edat de votar, i encara no han tingut ocasió d'exercir aquest dret, encara no han entrat en el món laboral, encara no són autònomes. Més endavant, a mesura que comencin a assumir responsabilitats en diferents àmbits, la seva actitud vers la política, i la seva disposició a adquirir coneixements en aquest àmbit, canviarà[16].

En qualsevol cas, **allò que s'evidencia clarament en aquest grup és una dinàmica de manca de coneixements i de manca d'interès que es retroalimenten mútuament**, que les allunya cada cop més d'aquestes qüestions, i que aquest allunyament reforça la manca d'interès, que al seu torn manté el desconeixement: no ens interessa, no ens saben, no comprenem, no en podem parlar, ho evitem, cada cop ens interessa menys...i torna a començar el cicle, com que no ens interessa, no ens informem, i no en sabem... En aquest grup –però no només- s'evidencia en tota la seva amplitud la importància del factor "coneixement previ". La inexistència –o la feblesa- d'una base de coneixement sobre una qüestió determinada, que permeti l'assimilació de nova informació i la interiorització d'aquesta genera un cicle viciós, d'allunyament progressiu d'aquesta qüestió. A l'inrevés, un coneixement previ ampli, una base sòlida sobre la que assentar noves dades, reforça l' interès i l'adquisició de nous coneixements. Es reprendrà aquest punt més endavant, en el capítol dedicat als mitjans de comunicació.

La situació que reflectia aquesta grup no sembla ser, ni de bon tros, minoritària. Una altra jove informadora, que no va participar en aquest grup, i que manifestava un cert grau d'interès i de coneixements sobre la vida política, afirmava que l'allunyament de la política per part dels joves del seu entorn era més la norma que no pas l'excepció[17]. Això no vol dir que entre els joves també no n'hi hagi d' informats i força implicats. Un dels participants en el nostre estudi

---

[15] *Clar, no és bo no saber…són coses que et poden arribar a afectar també a tu. Mai és bo ser ignorant en un tema. Però vaja, que no em treu la son!"* (Dona, 18 anys)

[16] *"A lo millor això canvia quan siguem grans, i llavors ens interessa. Quan veus que t'afecta més directament. A veure, jo mateixa, ara tinc 18 anys, ara podré votar, però fins ara no podia. Jo crec que això és un fet que pot fer que et preocupis una mica més. Jo crec que si, que pot estar lligat al fet de poder votar. Perquè ho veus més proper. Ara això hem queda molt gran, no em toca. A veure, si que hi ha gent de la meva edat que està més motivada amb aquests temes. No sé perquè..perquè els interessa més. Però nosaltres...jo crec que quan siguem més grans, i aquestes coses ens afectin més directament...ens interessaran més"* (Dona, 18 anys)

[17] *"La meva visió és que els joves de la meva edat no estan gens, però gens informats. La meva generació en principi ha pogut rebre molta informació, no?Però no, és com el sexe, que tothom sap que s'ha de fer servir el preservatiu, però cada cop hi ha més embarasos d'adolescents. No sé perquè...crec que és per poca motivació. Pensen que tot els és igual, que només pensen en ells, i que no els atabalin amb res més!* (Dona, 18 anys)

que presentava un nivell més elevat de coneixements –i d'implicació- era un jove de 25 anys. I, si bé aquest col·lectiu no ha estat gaire representat en el nostre estudi, també aquells joves més posicionats en l'eix esquerra/dreta i, sobretot en el de pertinença nacional, solen manifestar-se més informats, com a mínim sobre determinades qüestions. En qualsevol cas, **entre els més joves, el paper de la família es palesa central**, ja que és en aquest espai de socialització primària on s'assenten les bases de coneixement -el "coneixement previ"- que n'afavoreixen l'adquisició de nou. El paper de l'altra gran font de socialització primària, per la seva banda, s'evidencia feble. En parlar de diferents aspectes de política institucional, les nostres informadores reconeixen haver-ne rebut informació a l'escola, però aquesta havia estat molt escassament processada[18]. La qual cosa convida a reflexionar sobre el paper que ha de jugar l'educació formal en la construcció de coneixement sobre cultura política, tot i considerant la relació que té amb altres fonts de socialització.

Entre els nostres informadors, **l'altre gran grup que manifestava un nivell de coneixements baixos sobre política institucional estava integrat per dones de mitjana edat**, amb un nivell de formació mitjà, casades i amb fills, mentre que a l'altre extrem, el grup dels més informats estava integrat per homes, amb un nivell de formació mitjà o alt, entre els 25 i els 65 anys.

Si deixem de centrar-nos en la política institucional, i ens fixem en els coneixements sobre debats d'actualitat política amb un fort contingut social –és a dir, no centrats exclusivament en les dinàmiques de partits, enfrontaments entre líders polítics, comeses electorals, etc.- la distribució dels coneixements adopta formes diferents. Com ja s'ha dit, persones poc coneixedores de la política institucional mostren uns coneixements més amplis sobre aquestes qüestions. Es prendrà més endavant aquest punt.

2.3. VALORS I IDEOLOGIA

2.3.1. Valors socials

Més endavant ens referirem a allò que s'anomena "valors polítics", particularment importants en l'anàlisi de les cultures polítiques. Ara bé, no n'hi ha prou en considerar aquests, sinó que cal contemplar també, necessàriament, tot un seguit de valors que anomenarem aquí "valors socials". Aquests, si bé es refereixen a qüestions àmplies, que ultrapassen els límits de la vida política en un sentit estricte, són d'una gran rellevància en la configuració de la visió del món social, de la vida col·lectiva, i incideixen per diferents vies en la construcció de les actituds polítiques.

[18] *"De tot això d'Europa ho vam donar el curs passat a l'Institut, I tant, ens ho van maxacar bastant...Però no me'n recordo de res!! Ho he oblidat completament...clar, després de l'examen se t'esborra tot!"* 8Dona, 18 anys)

A banda de que siguin components bàsics de la visió "política" del món, aquests **valors socials ens interessen particularment perquè es relacionen directament amb polítiques concretes que són cavalls de batalla dels diferents partits en l'arena política, perquè s'esgrimeixen com a armes per a guanyar vots**, perquè identifiquen partits i tendències. És a dir: un partit polític que instrumentalitza la xenofòbia per a situar-se en l'escenari polític mobilitza aquest tipus de valors, de la mateixa manera que ho fa el que inclou en el seu programa electoral l'ampliació de la llei de l'avortament o la que regula el matrimoni entre homosexuals, com ho fa el partit que s'hi oposa.

En el present estudi **hem intentat veure quines relacions s'estableixen –en cas d'establir-se, entre sistemes de valors socials, actituds i comportaments polítics**. Ens hem centrat, per abordar aquests valors socials, en alguns conceptes clau, com els d'individualisme, ciutadania, igualtat, solidaritat, llibertat o tolerància a la diferència, i en una qüestió de gran significació des de la perspectiva de les cultures polítiques, com és la del paper que s'atorga als poders públics en la vida ciutadana i els afers col·lectius. També s'han contemplat els sentits atorgats a la pertinença nacional, però donada la seva significació en la política del nostre país, es tractarà a part i més extensament aquest punt. Sobre cadascun d'aquests valors socials hem tractat, per una banda, allò que hem anomenat els "valor autoproclamat", és a dir, quins valors afirmaven subscriure els informants, i per l'altra com es concretava aquest valor davant d'exemples concrets. En definitiva, allò que es buscava era la consistència -o la inconsistència- entre el valor abstracte i la seva concreció en casos i situacions específics.

Tanmateix, es preguntava als participants que valoressin l'"estat dels valors" a la nostra societat. Val a dir que, tot i que estava previst introduir aquesta qüestió en les sessions, la major part de vegades va ser del tot innecessari fer-ho, ja que aquestes valoracions sorgien espontàniament al llarg de les discussions, tot i adquirint, en el discurs d'alguns dels nostres informants, una gran centralitat. Podem afirmar ja que, **un element fort i comú a les cultures sociopolítiques del nostre país, és la consideració que ens trobem en una situació de "pèrdua de valors"**. Ara bé, aquest element comú es troba molt lluny de ser unívoc i unidimensional. Tampoc la importància i els sentits atribuïts a aquesta suposada pèrdua de valors és la mateixa per a tothom, com es veurà a continuació.

Presentarem primer les consideracions sorgides al llarg de l'estudi sobre els conceptes anteriorment esmentats (individualisme, igualtat, llibertat, etc.) i acabarem aquest capítol amb les apreciacions sobre l'estat dels valors a la nostra societat.

2.3.2. Valors autoproclamats i valors assumits

a) Individualisme/ciutadania

La consideració que la nostra és una societat altament individualista sembla ser un tret compartit per la majoria dels informants, s'evidencia com un dels elements comuns de la cultura sociopolítica al nostre país**.** L'afirmació que, a la nostra societat, es posen els interessos

individuals per damunt dels col·lectius apareix de manera recorrent[19], i per part de persones de tots els grups d'edat, color polític i nivell de formació. I, s'assegura, això afecta tant el conjunt dels ciutadans com els representants polítics i les institucions. Aquesta visió del teixit social, que sembla impregnar la nostra cultura sociopolítica, no és banal, ja que afecta, per diferents vies i de diverses maneres, la interpretació que es fa de les dinàmiques socials, de les estratègies polítiques i de la participació política ciutadana. Les interpretacions que es fan de l'individualisme parteixen totes d'una concepció força semblant: l'individualisme consistiria, bàsicament, en preocupar-se i ocupar-se sobretot dels propis afers i això inclou els afers de l'entorn social més pròxim, bàsicament família i amics més íntims. Ara bé, tot i aquest punt de partida comú, se'n fan interpretacions diferents dels seus sentits i efectes sobre la societat. Aquests sentits i connotacions diversos es poden caracteritzar de la manera següent:

- ***l'individualisme té efectes negatius sobre la vida social, és quelcom negatiu, perjudicial, í és creixent a la nostra societat.*** L'individualisme creixent a la nostra societat degrada la vida col·lectiva, afavoreix els comportaments incívics i obstaculitza l'adopció de comportaments beneficiosos per al conjunt de la societat. Els qui defensaven aquesta perspectiva es lamentaven dels comportaments poc cívics dels conciutadans, de la fragilitat creixent de les relacions de veïnatge, etc.
- ***l'individualisme és consubstancial al ser humà, ens agradi o no.*** Des d'aquesta perspectiva, preocupar-se i ocupar-se dels seus seria el comportament propi dels sers humans[20].

- ***l'individualisme és necessari i "natural", té efectes positius per a la vida social.*** Des d'aquesta perspectiva, la cerca dels propis interessos, de l'èxit personal, té efectes positius en el conjunt de la societat. L'establiment de metes personals i la superació d'aquestes reverteix en un millor funcionament social [21]. Val a dir que aquesta visió de l'individualisme ha estat defensada per uns informadors i contestada, o posada entredit, per altres[22], en considerar que cercar els propis interessos i vulnerar els dels altres està molt sovont estretament relacionat.

---

[19] *"Jo crec que globalment la societat, des dels estats fins a les persones individuals hi ha egoisme, tot són interessos, i els meus interessos van per davant de tot i la societat és així. Si mires bé hi ha molta gent molt bona, però és més individual, globalment com a societat a Barcelona, jo crec que els nostres interessos es posen davant i després, si això, els altres"* (Home, 36 anys)

[20] *"Jo crec que la realitat és una, que tots som individualistes. Per molt que pensis en els demés, o per molt que no ho vulguis, ho fas. Encara que no sigui amb tu, que sigui amb la gent que et rodeja. Els amics i els més propers. Encara que no es vulgui, o no es faci intencionadament..lo primer que penses és que j estigui bé, i els meus amics, la meva família, que són així els més propers, i ja està"* (Dona, 18 anys)

[21] *Però l' individualisme no és dolent, eh, vull dir l' individualisme de voler aspirar al màxim en el meu benestar i el dels meus, de buscar sempre el millor per a la meva família i òbviament per a mi... De voler trobar la millor feina, el millor salari, això no és dolent. Quan parlo de pèrdua de valors dic que l' individualisme sense ètica i l'egoisme banal són dolents, l'egoisme de la joventut de faig el que em passa pels collons no ens portarà a un millor futur, al contrari. Però l' individualisme és normal, és racional, és posar tot el meu esforç per ser el millor. Es tracta de tenir valors, ètica i tu pots influenciar més a la teva societat sent tu mateix,per`p jo crec que pots ser una persona exitosa , una persona amb gran projecció laboral, si ets una persona amb valors, si ets una persona ètica, amb sensibilitat, preocupada pels demés, podràs fer molt més i hauríem de fer, estem en l'obligació de fer.* (Home, 25 anys)

[22] *Jo l' individualisme com dius tu, imagino que dius d'aspirar al millor mitjançant el treball, la feina,de tenir valors, de buscar el millor per a tu, per als teus fills, tot això està bé, perquè a vegades es confon amb l'egoisme, però el problema es quan no se sap on*

- ***l'individualisme és una conseqüència dels sistema político-econòmic imperant*****,** és fruit del capitalisme, n'és indestriable[23] Aquesta posició pot anar acompanyada de la consideració que cal posar mesures per a neutralitzar o minimitzar aquesta tendència dominant.
- ***l'individualisme, pot tenir efectes negatius però també una vessant positiva***. La vessant positiva de l'individualisme rau en la llibertat individual que implica, i que una societat més comunitarista limitaria.
- ***L'individualisme no és incompatible amb els comportaments cívics i solidaris*** Des d'aquesta perspectiva es posa l'èmfasi en els comportaments cívics i solidaris que tenen també el seu lloc i el seu paper en una societat basada en valors individualistes. [24], ***25***
- ***L'individualisme inclou la preocupació pels interessos col·lectius***. Aquesta concepció de d'individualisme incorpora la consideració que, si bé és cert que és "natural" en el ser humà ocupar-se sobretot dels interessos individuals, també és propi del ser humà preocupar-se dels interessos col·lectius en la mesura que afectin els propis[26]

Ens interessava veure si les diferents visions de l'individualisme estaven associades a altres dimensions de la vida política. **La visió que sembla ser més freqüent és la primera, l'han sostinguda bona part dels informadors. Sol presentar-se associada a una tolerància a la diferència baixa, a una percepció d'eficàcia externa baixa, una disposició a la participació baixa o molt baixa i a una confiança interpersonal i en les institucions igualment baixa o molt baixa**.

és la delgada línia "roja", aquest és el tema. vull dir que de l' individualisme aquest a confondre's i a començar a trepitjar caps, hi ha bastant perill, hi ha una delgada línia petita, que molta gent es confon, i aquest és el problema real. L' individualisme que dius tu està collonut i està molt bé, però el problema és de fins a on... I estic d'acord, però el que passa es que moltes persones d'aquestes, quan tenen peles, quan tenen poder, es corrompen. I aquest és el problema de lluitar cadascú, i amb un estat passa el mateix, quan té peles comença a fotre guerres a fora, passa com a estat i com a persones individuals, que quan tens peles el xulo del colegio et treu el bocadillo, doncs això, que traspassar aquesta línia és molt fàcil, no se si m'explico...(Home, 35 anys)

[23] *És que la conseqüència d'aquesta actitud és l'actitud pura d'un sistema capitalista. És el sistema capitalista , guanyar de la manera més ràpida amb els menors recursos i si el pressupost d'entrada és aquest, doncs viure en aquest sistema implica un sistema de vida individualista i cal limitar doncs les desproporcions del sistema individual, amb normes socials, polítiques, i demés. Es que el problema és que vius en un sistema que econòmica i socialment és pervers, que realment ho és de pervers Si anem amb el supòsit que el sistema és capitalista i que ha de ser individualista necessàriament, també ha d'haver alguna mesura de compensació política i social que eviti els abusos del capitalisme salvatge, que faci una societat més confortable, menys abusiva.*(Home, 50 anys)

[24] *"Jo et dic una cosa, som bastant individualistes en general, però també és veritat que si tens un problema o caus al carrer i sembla mentida la bona fe de la gent, que venen a aixecar-te i no t'ho creus, però és així. I quan hi ha coses d'aquestes, causes solidàries, la gent respon bastant, no?"* (Home, 36 anys)

[25] *"És veritat que tothom va a la seva i es preocupa sobretot de les seves coses, però...Però si hi ha interessos comuns...també hi ha coses que fan que ens movem! Com allò del no a la guerra. Que va ser una cosa que va moure tot el món, i no era una cosa que t'afecti a tu, així directament. El reciclatge també seria una cosa d'aquestes, no? Perquè el reciclatge és una cosa que vale, també t'afecta a tu, però també afecta altres persones, ens afecta col·lectivament, no?".* (Dona, 18 anys)

[26] *"A veure, que si les persones han de preocupar-se primer del bé comú de la societat, o d'elles mateixes...Estem contraposant els interessos individuals i els col·lectius, , i a lo millor, se solapen, saps? D'alguna manera si estàs d'acord amb que els teus interessos són primer els teus que els altres, doncs sí, però a la mateixa vegada has de preocupar-te també dels altres per preocupar-te dels teus. Els interessos comuns t'afecten també a tu..no es poden separar"* (Home, 36 anys)

La segona posició és defensada am una molt menor freqüència, per la qual cosa les associacions que es puguin establir són poc significatives. En qualsevol cas, a la nostra mostra, els qui la defensaven es declaraven poc posicionats en l'eix esquerra/dreta, i amb disposició a la participació baixa.

La tercera posició, que defensa els efectes positius de l'individualisme, ha estat sostinguda per només un dels informadors, i s'associa estretament amb la seva defensa aferrissada del liberalisme econòmic. S'integra en un discurs conservador en política, en un posicionament a la dreta de l'eix. En aquest cas està associada a una percepció d'eficàcia interna alta i externa moderada, amb disposició a la participació elevada i a un grau de confiança interpersonal moderat i de confiança en les institucions baix.

La quarta concepció –que relaciona l'individualisme amb el capitalisme- l'han sostinguda persones que es posicionen a l'esquerra de l'espectre polític, i sol anar associada a una tolerància a la diferència moderada o elevada, a una percepció d'eficàcia externa baixa, amb una disposició a la participació moderada o alta, i una confiança en les institucions baixa.

La cinquena posició ha estat defensada per una petita part dels nostres informadors, més aviat situats al centre de l'espectre polític, i força heterogenis pel que fa a la resta. Les dues darreres concepcions les han sostingudes persones situades a l'esquerra de l'eix esquera/dreta, amb una disposició a la participació moderada o alta, amb un grau de confiança interpersonal moderat i un baix nivell de confiança en les institucions.

Convé destacar que l'únic element que roman estable en tots els grups és la baixa confiança en les institucions, compatible amb posicionament ben diferents respecta a altres qüestions. Es reprendrà aquest punt més endavant.

b) Tolerància/intolerància a la diferència

La "tolerància a la diferència" és potser un dels valors més sovint autoproclamats, però també un dels més inconsistents quan es tracta d'aplicar-lo a casos concrets. Per tolerància a la diferència entenem el respecte per aquells qui tenen opinions, creences, actituds, motivacions, costums i comportaments diferents dels propis. En definitiva, suposa no voler imposar la pròpia visió del món a aquells qui en tenen una altra, i acceptar –en l'accepció mínima "tolerar"- l'existència d'aquestes visions diferents. L'acceptació de la diferència no ha estat una constant a la història de la humanitat, ni de bon tros: ben al contrari, rebutjar l'"altre" sembla ser una tendència antropològicament forta. Ara bé, a la nostra societat el respecte a l'alteritat apareix sovint – però no de manera unànime- com un valor positiu, com quelcom desitjable des de la perspectiva de la convivència social. És allò considerat "políticament correcte", però està molt lluny de ser quelcom interioritzat per a una part molt destacada de la població.

S'observa una diferència significativa entre els nostres informants més joves i els adults, en el sentit que els primers es manifesten més tolerants davant de determinades qüestions socials (com la possibilitat d'adoptar per part de parelles homosexuals o l'eutanàsia). Tanmateix, s'observa una part significativa dels informants que es declaren obertament tolerants amb la diferència modifiquen de manera dràstica el seu posicionament quan es tracta d'aplicar el valor proclamat a situacions concretes. **L'actitud davant dels costums, les creences i les pràctiques de les persones vingudes d'altres països, dels immigrats, n'és el paradigma. Davant d'aquesta qüestió, es detecten tres actituds bàsicament:**

- ***s'han d'adaptar als nostres costums.*** En les seves manifestacions més fortes, aquesta posició inclou desaprovació per a totes aquelles mesures adreçades a discriminar positivament les persones immigrades[27]. Cal assenyalar que aquells qui insisteixen sobretot en aquesta segona dimensió de la diferència que no es pot tolerar solen manifestar una major tolerància a la diferència en altres àmbits. Quasi la meitat dels nostres informadors sostenen aquesta posició.

- ***s'ha de negociar els costums i les pràctiques que entren en conflicte amb els nostres/sensibilitzar.*** En la seva manifestació més freqüent, aquesta posició suposa considerar l'adaptació desitjable, el fi cap al qual s'ha de tendir, però es dissenteix del grup anterior en la consideració de com s'ha d'assolir aquest objectiu. La via preferent, en aquesta cas, no és la imposició o la prohibició, sinó la sensibilització progressiva en els valors de la nostra societat. Inclou també negociar aquelles dimensions dels costums de l'"altre" més irreductibles i que poden suposar font de conflicte. Des d'aquesta perspectiva s'està a favor de totes aquelles mesures que faciliten la integració dels nouvinguts a la nostra societat[28]. Al voltant d'un terç dels nostres informadors sostenen aquesta posició.

- ***s'ha de respectar els seus costums.*** En la seva accepció més forta, d'acceptació absoluta, és molt minoritària. En les seves manifestacions més freqüents, l'èmfasi es posa en aspectes de convivència, per una banda, i en aspectes que es considera signifiquen mantenir les dones en una situació d'inferioritat (el vel de les dones

[27] *Pero si yo voy a esos países, por ejemplo, y entro en sus mezquitas y me hacen taparme y acato sus costumbres porque soy una extranjera, pues si vienen aquí creo que tienen que acatar lo que hay aquí. A ver, yo creo que cuando vienen aquí se tienen que adaptar a lo que hay aquí, igual que yo me adapto, … Y luego a lo que no estoy nada de acuerdo es que vienen de fuera y les ponen en el colegio un traductor. Yo si voy a estudiar a Francia o lo que sea, no me van a poner un traductor para que yo pueda estudiar en francés, yo me tengo que espabilar a aprender la lengua francesa y así. Yo creo que estamos invirtiendo mucho más dinero del que deberíamos, que no estamos excediendo en la acogida. Yo no digo que no vengan, pero que se esfuercen igual que nos esforzamos en ir a otro sitio. No entiendo tanto respaldo. Luego también a nivel de seguridad social ellos vienen y ni un duro: aquí hay gente que igual no ha cotizado y no tiene seguridad social y que se muera en la calle. Es que no… O todos moros o todos cristianos. No digo que no se les ayude pero que a la gente de aquí que no le pongan pegas, que si van a la seguridad social no les hagan unas facturas de gente que no puede. Yo creo que hay un poco racismo hacia nosotros en según que aspectos, que están mejor considerados los de fuera o que reciben más ayudas que* nosotros. Es que si yo voy fuera intento que me entiendan, tu te vas fuera y nadie te va a pagar un traductor, eso me pareció que era un gasto. ¡Que se amolden o tomen clases particulares! Y el velo... Yo creo que se tienen que amoldar a aquí (Dona, 46 anys)

[28] *Jo crec que el sistema ha de donar l'oportunitat que aquell nen aprengui amb els millors mitjans. Evidentment que faci classes de reforç en la llengua del país que estigui , evidentment, però no que hi hagi diferència d'oportunitats. NI tan sols tindrà l'oportunitat de comunicació amb els seus companys, per tant s'han de posar mitjan. Evidentment també té l'obligació perquè està en un país estranger, hi ha una llengua estrangera i el sistema és diferent, d'aprendre la llengua i moure's per aquell país.* (Home, 50 anys)

musulmanes n'esdevé el principal símbol, i també l'ablació en les dones africanes). Si es deixa de banda qüestions percebudes com atemptats contra la dignitat i la llibertat personal (ablació, maltractament físic, desigualtats de gènere, etc.), el grup pot arribar al voltant del terç dels nostres informadors (que passarien del primer grup a aquest)[29].

Per a aquells qui manifesten una major consistència entre el valor proclamat de tolerància amb aquells qui són "diferents" i el valor aplicat a situacions concretes, la nostra és una societat poc tolerant, o obertament intolerant. Com afirmava una de les informants més joves "*quan sento dir allò de jo no sóc racista" ja tremolo...segur que en diran una de grossa!".* Per aquells qui es declaren obertament intolerants amb l' "altre i per aquells qui evidencien una flagrant inconsistència entre valor proclamat i valor aplicat, la nostra és una situació excessivament permissiva, que tolera tota mena de comportaments "desviats" , "indesitjables" o "equivocats".

En definitiva, es detecta unes visions del món força contrastades en relació a aquests valors. Entre els participants al nostre estudi, el discurs més fort respecte a valors morals s'associa amb els discursos més forts i elaborats de baixa tolerància a les diferències. En aquest cas, el qui sosté aquest discurs s'autodefineix de dretes, però cal assenyalar que un altre informant que es posiciona a la dreta de l'espectre polític manté un dels discursos més consistents de tolerància i de liberalisme moral, mentre que algunes persones que se situen a l'esquerra de l'espectre adopten una actitud de baixa tolerància, per la qual cosa no es poden establir relacions mecàniques entre posició en l'espectre polític i tolerància a la diferència.

c) Imposició/recomanació

Una part molt destacada dels nostres informants manifesta un rebuig intens vers les imposicions de les institucions, i s'inclina, de manera sistemàtica, a preferir totes aquelles mesures que es basen en la recomanació, la sensibilització, la conscienciació. En determinats casos els límits d'aquest rebuig se situen en el fe que el comportament que es vol imposar beneficiï personalment o no. Però no sempre és així, i per a altres aquest rebuig és generalitzat i s'estén a tots els àmbits de la vida col·lectiva. Es dóna dues raons bàsiques per a justificar aquesta valoració negativa de tot allò que s'entén com una imposició o una prohibició:

- ***suposa no respectar la llibertat individual de les persones***
- ***les imposicions i les prohibicions generen un efecte "rebot", de rebel·lia, que pot produir un resultat contrari a allò esperat.***

En conseqüència el discurs a favor de la recomanació, de la sensibilització, és molt fort i recorrent, i s'aplica a situacions molt diverses, des de l'ús del català per part dels funcionaris i

[29] "Jo *crec que se'ls ha de respectar els costums...Si nosaltres haguéssim de marxar per força, com han de fer ells, a un altre país, també voldrien que ens respectessin, no? Tenen dret, jo crec. I els hauríem de donar totes les facilitats perquè puguin viure aquí am dignitat, per descomptat"* (Dona, 18 anys)

les pràctiques proambientals. Sembla ser un tret preeminent de la cultura sociopolítica a la nostra societat, sense que s'observin diferències significatives en funció de l'edat o del posicionament en l'espectre polític. Discurs que xoca, amb tot, amb a els límits a la llibertat individual, que la majoria assumeix han d'existir també.

2.3.3.La situació percebuda dels valors socials a la nostra societat

La consideració que a la nostra societat els valors s'estan perdent, - o s'han perdut ja del tot-, ha aparegut de manera recurrent al llarg de tot l'estudi. Com ja s'ha dit, aquesta consideració sembla ser compartida per la major part dels participants, però aquesta primera constatació no ens ha de confondre. Els valors que s'està perdent, o que cal evitar perdre, evocats per uns i altres no són els mateixos, ni se'ls atribueix els mateixos sentits. S'observen diferències en funció de l'edat, i també en funció de l'autoposicionament en l'eix esquerra-dreta.

Pel que fa a l'edat, cal assenyalar que determinades consideracions són compartides pràcticament per tots els grups d'edat, d'una manera que fins i tot es podria considerar sorprenent. Es tracta de la valoració negativa del capteniment de nens, adolescents i joves . Entre els més joves (menors de 20 anys), s'observa una assumpció notable de les valoracions que d'ells –com a grup d'edat- fan els adults. S'autoatribueixen comportaments egoistes, autocentrats, i sovint es defineixen com a poc responsables, tant com individus com a ciutadans. L'afirmació "*Ho hem tingut tot molt fàcil, ens ho han donat tot fet*", resumiria aquesta autovaloració.

Discurs que apareix fort i homogeni en informants de més edat, fins i tot en alguns només pocs anys més grans[30]. En termes generals, **la consideració que les generacions més joves són menys respectuoses amb les diferents formes d'autoritat (pares, mestres i professors, gent gran, etc.) que en el passat i que adopten sovint actituds incíviques és una constant**. En alguns casos es posa l'èmfasi en els comportaments en l'espai públic[31], en les conducte cíviques[32], en altres allò que més preocupa és el capteniment de nens i joves amb els seus mestres, professors i pares[33][34]. S'addueix, per explicar aquesta situació, el fet que als pares els

---

[30] "*Estem veient cada dia que la joventut és cada cop més immadura... i tant! És que és un desastre! D'acord, jo encara sóc jove, tinc 25 anys, però potser la meva generació és potser la darrera que se salva una mica. Els que venen al darrera...és desastrós, desastrós. Amb tot, en valors, en ganes de fer alguna cosa a aquesta vida, en saber que volen fer, han viscut..Ara estem en un moment traumàtic, perquè per primera vegada, en generacions, percebem dificultats. Tots hem estat acostumats a viure amb relativa facilitat. I ara es trobaran molts joves que potser els seus pares no els podran donar aquelles facilitats que abans els donaven. I s'adonaran que no pot ser estar malbaratant els anys d'estudiar, vivint del cuento, pensant que a casa meva ja em proveiran de tot el que em doni la gana...Ara s'ho trobaran.*" (Home, 25)

[31] "*Tú tendrías que ver la gente que sube al Metro por la noche, los sábados y los viernes. Gente que por la mañana es gente normal, pero por la noche todo el mundo fumando dentro, vaciando extintores, orinando dentro del Metro pero dentro del vagón. Cosas que dices : Yo sé que esta persona no es así por las mañanas". Está claro, si, es gente joven*. (Home, 38)

[32] "*Parles tota l'estona de parlar, d'educar, però què estem fent ara? S'està educant a les gents, els nens... S'ensenyen els valors de respecte i civisme.. I si tu entres a un tren i entra una senyora gran que no s'aguanta, ningú s'aixeca, li deixes seure i tu et sents bé perquè has donat una lliçó a tot el vagó. Creus que tu t'has de sentir bé per una cosa que és normal? Això no s'ensenya, que falla? Els joves no s'aixequen, que si la gent està de peu, que es foti! Individualisme..* (Dona, 31)

[33] "*Antiguamente teníamos miedo, íbamos con más respeto al cole. Por lo menos respeto…Pero ahora, te dicen, ¿y el tío éste? Porque el profesor de gimnasia con las mallitas porque no se qué. Y yo muchas veces le reprendo al mío grande: "No porque él está*

manca temps per atendre i educar els seus fills, les deficiències del sistema educatiu i uns patrons educatius excessivament permissius. Val a dir que no tothom subscriu el discurs catastrofista sobre la pèrdua de valors, sinó que també hi ha qui el matisa[35].

Ara bé, tot i aquesta coincidència, s'observen diferències en funció de l'edat pel que fa al contingut atribuït al concepte general de "valors". **Si per als més grans el respecte per l'autoritat, la responsabilitat i la conducta cívica semblen ser dimensions centrals, per a les generacions més joves (en la vintena i la trentena), la tolerància a la diferència o la solidaritat semblen adquirir una major centralitat.**

En qualsevol cas, en general **els valors no s'entenen en termes religiosos, o estrictament morals, des de la perspectiva del capteniment moral individual, sinó en termes socials, de convivència**. En la cultura sociopolítica a la nostra societat els valors són sobretot cívics, de convivència, no tant de capteniment moral. Si que hi ha qui considera que la pèrdua de pes de la religió en la nostra societat ha incidit en aquesta pèrdua de valors, en suposar la desaparició d'un referent que marcava pautes de capteniment[36]. En aquest sentit cal assenyalar que no són només les persones que es declaren religioses o conservadores les qui ho defensen, sinó que també trobem afirmacions en aquest sentit entre persones que es declaren laiques i d'esquerres.

Com s'ha assenyalat anteriorment, els discursos sobre valors es diferencien també en funció del autoposicionament en l'eix esquerra-dreta. Entre els nostres informants, només un ha declarat de manera oberta i rotunda posicionar-se a la dreta en aquest eix. El seu discurs sobre els valors és d'una gran contundència i apareix, de manera implícita o explícita, en totes les seves reflexions sobre la política i els polítics. En reproduint uns fragments, que il·lustren el sentit atorgat a la pèrdua de valors a la nostra societat.

---

haciendo su trabajo Ahora no les afecta nada lo que les digan los profesores, te lo digo por el mío grande que 'pasa'. Le entra por un oído y le sale por otro, como yo digo. (Dona, 45)

[34] "Abans al cole tenies por de que el profe et fiqués bronca o el molestessis d'alguna manera perquè s'enterressin els teus pares, però ara no. .Ara no, ara els que estan amenaçats de mort són els profes. Ara dius al pare que aquell profe t'ha assenyalat amb el dit i va el pare amb un martell a la classe, és impressionant com ha canviat el món! (Home, 37)

[35] "*Tot és matisable. En el dia a dia potser sí. Jo crec que, no és que es perdin valors, però es dona prioritat a d'altres. Hi ha gent que potser és molt consumista i després participa en campanyes solidàries o està involucrada en coses, tot és matisable.* (Home, 37)

[36] *Jo vaig tenir una formació religiosa fins la comunió, després ja no. Després ja no. Ja vaig dir que no creia en deu, vaig deixar d'anar a missa...A veure, les religions és com tot. Jo crec que totes les religions són positives. He llegit passatges de la biblia i de l'alcorà, he llegit bastant sobre el budisme, que m'interessa molt...ostres, penso que tots aquests pensaments són molt positius, de cara a la societat. Clar, és com tot, puc interpretar-lo a la meva manera, puc fer-ho servir per a la meva comoditat o per als meus interessos. Els valors religiosos, si no són portats a l'extrem, o no són portats a la conveniència pròpia, són positius. No, jo no dic que si no tens religió no tens valors. Jo dic que hi ha una gran mancança. Perquè igual que la gent no té necessitat d'informar-se, tampoc té la necessitat de plantejar-se moltes coses. Es deixen emportar pel dia a dia. I el dia a dia pot ser la feina, arribar a casa, mirar a la tele alguna cosa que no et faci pensar, si el nen em molesta li enxufo la wi...i la vida passa. No participo en la meva vida, sinó que simplement la meva vida va passant, dins del context en el que estic vivint. A partir d'aquí, no hi ha una necessitat de valors. Abans, aquests valors imposats, feien que la gent fos més solidària...si, més humana. Que si, que hi ha molta gent que els té, no cal que siguin religiosos, els té, però hi ha molta gent que simplement funciona..funciona per què les coses funcionen així* (Home, 37)

En que està molt de moda dir que els valors desapareixen i n'apareixen de nous. Quan jo crec que els valors són sempre els mateixos, i que els anem descobrint a mida que...Quins són els valors bàsics? Els valors que són del sentit comú, de l'esforç, del respecte. I ja no entro en valors morals.

Vivim temps tan difícils...És el que deia, si aquest moment històric l'aprofitem per adonar-nos que el que hem perdut amb valors, amb ètica, i que els valors no són ni vells ni nous, sinó que els valors són sempre els mateixos i que les societats i els individus ens perfeccionem descobrint nous valors, però que ja existien. Els valors no es creen o es destrueixen, els valors bons, els valors pilars de la societat i de l'individu sempre són i han estat els mateixos. Els valors estan allà, però en creem de nous, els valors de la vida fàcil, regalada, dels excessos, del *carpe diem*, de no importa el demà, viu el moment…"*Póntelo pónselo*".¡*Da igual*! Tens 14 anys i quedes embarassada? No importa! Avorta! No passa res!

Jo crec que hi ha una pèrdua de valors brutals, de respecte als demés, de joventut que puja, problemes als instituts, els pares que tenen fills tirats, que hi ha un egoisme brutal, no es respecta el descans dels demés, no es respecta res. És anar per davant dels altres i el que jo vulgui fer ho faré i ningú ho pot impedir, i si planteges que per conviure cal posar límits a la voluntat, ets un tirà i no se que.

Naturalment que estic en contra de l'assignatura de ciutadania. Contra aquesta i contra qualsevol que em vulgui endoctrinar. Totalment. És que els valor s'ensenyen a casa. A la majoria de cases es creu que és a l'escola on s'han d'aprendre els valors, i és a casa on s'han d'aprendre els valors. L'educació s'aprèn a casa, a ser ciutadà s'aprèn a casa. Jo he après a ser ciutadà a casa. A mi ara encara és hora que hem multin, o que m'arrestin per alguna cosa o que em reprenguin per alguna cosa. O que em salti un semàfor en vermell o que tiri un paper a terra. Perquè si jo tiro un paper a terra el meu pare em fot un calbot.

Crec que en general la societat no ha sabut afrontar uns canvis que van molt ràpid, que tot es tan bèstia, amb la globalització, amb el fet que hi ha tants estímuls externs que no sabem com frenar-los, no hem sabut reaccionar, i em perdut el control dels nostres fills, i està tot estructurat perquè els pares només treballin i no tinguin temps per educar els seus fills, i l'estat no ha estat en sintonia amb els nous temps, i llavors que ha passat? Que hem anat alleugerint allò que s'ha d'exigir en cada moment, hem anat baixant el llistó, i ens adonem que hem estat criant zombis, des de que tenen 4 o 5 anys, fins que en tenen 26 o 27. I d'aquí uns anys tindrem zombis fins al 40 o els 45.

Perquè falta gent amb esperit de sacrifici, gent amb ganes de treballar. Si, crec que falta gent així, clar, tu et mous amb gent com tu, i al teu voltant la gent no és així, però hi ha molta gent, molta gent que no. Només cal posar la tele per veure-ho, la gent que va a aquests programes. I posa "*Callejeros*", veus *Callejeros* i t'esgarrifes de com està el país. I això està a la cantonada de casa teva. I tant! I tant que és així! (Home, 25)

Resulta interessant comparar aquest fragment amb el següent, que correspon a un dels informants que s'autoproclama d'esquerres.

"La gent de dretes tenen tot un seguit de valors, i els defensen…amb una convicció! Amb això si que els envejo. Per a mi són valors equivocats, però els tenen forts. El problema que tenim nosaltres és , si, d'absència de valors. Perquè estem en un moment de la historia en què les grans religions ja no condicionen el nostre dia a dia, els nostres valors. I llavors nosaltres tenim la ciència, però hi ha una part de nosaltres, una part diguem-ne espiritual, que ha quedat coixa, que hi ha aquesta mancança. I els valors que hem anat adquirint per suplir els que tenien les generacions anteriors, pues són la competitivitat, el procurar pel benestar dels teus...I els teus qui són, al final? El meu fill, la meva dona...I poca cosa més. Jo crec que ara hi ha una manca de valors." (Home, 37 anys)

En ambdós casos es lamenta la suposada pèrdua de valors, si bé no es tracta exactament del mateix tipus de valors: solidaritat per una banda, esperit de sacrifici i respecte per les normes per l'altra.

2.3.4. Autoposicionament en l'eix esquerra-dreta i afinitats polítiques

Parlarem a continuació del posicionament dels informadors dins de l'eix esquerra-dreta, però primer hem de referència als valors prepolítics. Els valors prepolítics no són pròpiament polítics, però són considerats la base en què se sustenten. Alguns exemples són la identitat nacional, religiosa o de classe, que més endavant poden influir en la configuració dels valors polítics. Dins la categoria de valors polítics se solen inclouen indicadors com la ideologia, el nacionalisme, i la simpatia o proximitat cap als partits. Es considera que els valors polítics estan força relacionats amb el partit que finalment es decideix votar. Un elector que es consideri d'esquerres acostumarà a votar partits d'aquesta mateixa tendència. S'argumenta, des d'aquesta perspectiva, que els valors polítics permeten reduir el cost de processar la informació política. Funcionarien com a dreceres mentals per a avaluar els fenòmens polítics, complexos i en canvi continu, sense necessitat de fer un esforç exhaustiu d'informació i valoració. Com indiquen Anduiza i Bosch (2004, cit. a Tormos, 2005: 36), l'individu compara la informació política que li arriba amb algun valor polític que té interioritzat, avalua si quadra o no amb aquest valor polític i adopta una postura d'acceptació o de rebuig cap a aquesta informació. Aquesta estructura mental s'acaba convertint en una referència constant en el món canviant de la política, en el qual sempre apareixen noves informacions i escenaris (Tormos, 2005: 36). Ens interessava veure com, en quina mesura, per quines vies, aquests valors polítics orienten les actituds polítiques. Ens hem centrat, amb aquest objectiu, en el posicionament en l'eix esquerra/dreta, tot i aturant-nos en el sentits atorgats a aquests conceptes i en l'eix pertinença nacional.

Segons dades del CIS, des del 1984 fins el 2003 els joves sempre han estat més d'esquerres que els grans, encara que hagin canviat amb més freqüència les seves posicions ideològiques. Ara bé, les evidències indiquen que l'edat no és rellevant per explicar la ideologia, és a dir, que els joves no passen a ser més conservadors quan es fan grans. El factor explicatiu és la generació de la qual formen part. En general, cada nova cohort és més d'esquerres que l'anterior, excepte la dels setanta, que és més d'esquerres que la dels vuitanta (Tormos 2005: 67). En el nostre cas, en tractar-se d'una mostra reduïda, els percentatges que es presenten a continuació no tenen cap pretensió de representativitat del conjunt de la població, només s'utilitzen per a descriure la mostra. Són útils per a contextualitzar les observacions que es faran a continuació pel que fa a l'afinitat percebuda amb els diferents partits i líders polítics, però només representen l'univers dels participants al nostre estudi. En un dels qüestionaris se'ls demanava que es posicionessin en l'eix dreta/esquerra, i se'ls donava les opcions següents: extrema esquerra, esquerra, centre-esquerra, centre, centre-dreta, dreta, extrema dreta, no m'identifico amb cap. El posicionament dels nostres informants es presenta en aquesta taula:

Taula 3 – Autoposicionament ideològic dels informants

Extrema esquerra	12%
Esquerra	25%
Centre esquerra	21%
Centre	10%
Centre dreta	18%
Dreta	2%
Extrema dreta	0%
No m'identifico amb cap	16%

Veiem que els dos grups més representats són aquells qui es manifesten d'esquerres, i aquells qui afirmen no posicionar-se en aquest eix. Si sumen els qui es posicionen com d'esquerres, centre esquerres i extrema esquerra, el 53% dels nostres informants se situen en aquesta banda de l'espectre, mentre que el 16,5% manifesta posicionar-se en el centre dreta o la dreta. Cap dels participants ha manifestat identificar-se amb el centre ni amb l'extrema dreta. Destaca, en qualsevol cas, el 16% que afirma no identificar-se amb cap dels conceptes d'aquest eix. Cal destacar, però, que es tracta d'autoposicionaments: en el transcurs dels grups de discussió, persones posicionades en el centre-dreta s'han declarat simplement com de dretes; persones considerades indistintament d'esquerra i centre-esquerra, compartien molts elements comuns. L'autoposicionament és només un element que hem emprat per interpretar com un individu se situa davant la política, no per definir ideològicament els informadors.

En un qüestionari es demanava als participants que indiquessin el seu grau d'afinitat ("molta", "bastant", "poca" o "gens") en relació amb diferents partits polítics (PSC/PSOE, PP, CIU, ERC, IU, ICV, CS, PNB). A continuació se'ls demanava d'indicar el seu grau d'afinitat en relació a diferents líders polítics, tot i advertint que si no els coneixien, o no en tenien cap opinió formada, els deixessin en blanc. El llistat de representants polítics que se'ls presentava era el següent: José Luís Rodríguez Zapatero, Mariano Rajoy, Artur Mas, Josep Lluis Carod-Rovira, Joan Saura, Gaspar Llamazares, Juan José Ibarretxe, Felipe González, José Montilla, José Maria Aznar, Jordi Pujol, Joan Puigcercós, Joan Herrera, Julio Anguita, Pasqual Maragall i Josep Antoni Duran i Lleida. Amb aquestes preguntes no es pretenia tant saber el percentatge d'afinitat declarada vers un o altre partit o líder polític, sinó veure quina mena de relacions s'establien entre el posicionament en l'eix esquerra dreta, el posicionament en l'eix pertinença nacional, l'afinitat declarada en relació als partits i la manifestada vers el representants polítics, tot i considerant el perfil general de cada informant.

En primer lloc, cal assenyalar que hi ha força diferències entre uns participants i altres, a l'hora de declarar afinitat o rebuig vers els partits i els líders polítics. La primera diferència es relaciona amb el grau de coneixement o familiaritat amb els partits i els representants polítics. Com s'ha dit anteriorment, se'ls demanava explícitament que deixessin en blanc l'espai destinat a aquells partits o polítics que no coneguessin, o sobre els quals no tinguessin formada cap opinió. Una part dels informants es posiciona davant de tots els partits i tots els

polítics, mentre que una altra part, força significativa, deixa un nombre variable d'espais en blanc. Anem a veure amb una mica més de detall alguns casos significatius.

En una extrem, una de les informants més joves deixa sense valoració tots els representants polítics, llevat de J. M. Aznar i M. Rajoy, vers els qui declara "gens" d'afinitat, i J. LL. Carod-Rovira, pel qui manifesta "poca afinitat". Allò que cal destacar, en aquest cas, és que si bé aquesta participant mostra, tant en els qüestionaris com en les discussions, un nivell molt baix de coneixement de la política institucional, tant catalana com espanyola, i aquest es reflecteix en el no reconeixement de la major part dels representants polítics, això no implica que no es posicioni en relació a l'afinitat que sent per diferents partits. No manifesta molta afinitat per cap, però si "bastant" en relació a IU i ICV, poca per ERC i gens per PP i CIU. Només deixa sense resposta la casella de Ciutadans i del PNB, en relació als quals no es posiciona perquè diu no tenir-ne cap coneixement. Veiem que el rebuig expressat vers J. M. Aznar i M. Rajoy coincideix amb el rebuig expressat pel PP, i que la poca afinitat declarada per Carod-Rovira és coherent amb la baixa valoració de ERC (poca). Es podria considerar que aquestes dades reflecteixen una certa consistència en els rebuigs, si no fos que també expressa una baixa valoració vers CIU, però no reconeix, i per tant no en fa cap valoració, cap representant d'aquest partit. Tanmateix, aquesta mateixa informant manifesta una afinitat moderada (bastant) per IU i ICV, però no reconeix cap dels membres d'aquests partits que apareixen a la llista. Es declara d'esquerres, tant catalana com espanyola i no nacionalista. Aquest autoposicionament es pot considerar coherent amb les seves afinitats declarades, però cal preguntar-se en què es basen, si es considera tant el seu nivell de coneixement sobre la política institucional com el seu desinterès i allunyament declarat, al llarg de les discussions, per la vida política en general. En aquest cas, la resposta sembla senzilla, i ella mateixa l'ha donada en un decurs de l'entrevista que se li va fer, en què manifesta que, en aquestes qüestions, la influència d'allò que sent dir a casa seva és crucial[37].

Una altra de les participants, de 43 anys, manifesta no conèixer, i per tant no poder valorar, els polítics següents: Artur Mas, Josep-Lluis Carod-Rovira, Joan Saura, Gaspar Llamazares, Juan José Ibarretxe, Joan Puigcercós, Joan Herrera, i Josep Antoni Duran i Lleida. Aquesta informant manifesta també, tant al qüestionari de coneixement de política institucional, com en les discussions, un nivell baix de coneixements. Tampoc en aquest cas aquest desconeixement es reflecteix en incapacitat per avaluar els partits, ja que es posiciona davant de tots. Si bé no expressa molta afinitat per cap, si que en manifesta de moderada (bastant) pel PSC/PSOE, poca per ERC, IU, ICV, CIU i Ciutadans, i gens pel PP i PNB. Resulta interessant observar que, pel que fa a les afinitat vers els representants polítics, en manifesta molta per José Luis Rodríguez Zapatero, Felipe González, Jose Montilla, Pasqual Maragall i Jordi Pujol. Si bé la simpatia manifestada pels quatre primers encaixa amb l'afinitat manifestada vers el PSC/PSOE, la manifestada per Jordi Pujol sembla ser independent de la valoració que fa del

[37] *"A veure, jo crec que en això influeix molt, encara que puguis dir que no, el que has menjat sempre a casa. Si a tu t'han ficat al cap que un partit és lo pitjor del món, tu pot ser que surtis dient que t'encanta, però la majoria de coses, moltes coses, les veus com t'han dit a casa. I més si no tens molta consciència política, com jo, no? Temes així, gent com nosaltres, és sobretot allò que anem rebent des de sempre. Quan surt l'Aznar o parlen del PP per la tele, la meva mare sempre renega, així que..."* (Dona, 18 anys)

seu partit. I la poca afinitat vers ERC, IU i ICV també apareix poc connectada a la valoració que en fa dels seus líders, ja que en mostra un notable desconeixement.

En l'altre extrem estan els participants que valoren tots els partits i tots els representants polítics, per la qual cosa es pot presumir que estan familiaritzats amb tots, en alguna mesura. I una part significativa en valora la majoria, però deixa alguns espais en blanc. Els polítics que més sovint s'han deixat d'avaluar per desconeixement són, en primer lloc G. Llamazares, seguit de J.J. Ibarretxe, i de J. Puigcercós. Entre els informants més joves també resulten poc familiars J. Anguita i F. González, la qual cosa es pot explicar perquè formen part d'una generació anterior.

Una segona observació que es desprèn de les respostes als qüestionaris fa referència al grau d'afinitat o rebuig vers els partits i els representants polítics. De les quatre opcions que s'han donat per mesurar-lo (molt, bastant, poc i gens), més de dues terceres parts dels informants no escullen l'opció "Molt" en cap cas, quan es tracta d'avaluar els partits polítics. Aixñi, per a la major part dels participants en l'estudi, cap partit polític els semblava mereixedor de molta confiança ni se'n sentien molt afins. Només una petita part ha atorgat aquesta valoració màxima a algun partit.

Anem a veure amb una mica més de detall aquestes afinitats intenses. En un cas, es tracta d'una de les informants més joves (18 anys), que es declara d'extrema esquerra, més catalana que espanyola, i nacionalista. Manifesta molta afinitat per ERC i per ICV, i alhora manifesta molta afinitat per J. LL. Carod-Rovira i J. Herrera, la qual cosa sembla consistent. L'altre informant que opta per l'opció de màxima afinitat és un home de 43 anys, que es declara de centre, més català que espanyol i no nacionalista. En aquest cas, el partit per qual manifesta molta afinitat és CIU. També en aquest cas, aquesta afinitat amb el partit és consistent amb la declaració de molta afinitat amb els seus representants, A. Mas, J. Pujol i A.Duran i Lleida. Exactament les mateixes respostes dóna una altra informant, una dona de 60 anys, que manifesta la mateixa elevada afinitat per CIU i els polítics d'aquest partit. Finalment, una altra informant, de 31 anys, que es declara d'esquerres, més catalana que espanyola i nacionalista, manifesta molta afinitat amb ERC, aquest cop matisada per manifestar una afinitat moderada (bastant) per un membre d'aquest partit, J. LL. Carod-Rovira. En definitiva, només dos partits, ERC i CIU reben aquesta valoració elevada, i en tots els casos aquesta coexisteix amb una bona valoració d'un o més representants d'aquest.

La resta de participants, la majoria, com s'ha dit, es decanta o bé per l'opció "bastant", per definir la seva afinitat vers algun partit, o bé per les opcions "poc" o "gens" , manifestant no experimentar simpatia per cap partit. Més endavant veurem com es concreten aquestes valoracions negatives, ens centrarem primer en els qui n'expressen de moderades. Aquests es divideixen en dos grups: els qui opten pel "bastant" per a manifestar la seva afinitat per un sol partit i els qui atorguen aquesta simpatia moderada a dos o més partits. El primer grup s'assembla força al que hem descrit anteriorment (molta afinitat), en el sentit que l'afinitat amb el partit sol coincidir amb una afinitat moderada o elevada amb algun o alguns dels seus

representants polítics. Aquest és el cas d'un noi de 25 anys, que declara una simpatia moderada pel PP, i una elevada afinitat amb Aznar (tot i que valora negativament a Mariano Rajoy), i el d'una dona de 43 anys, que manifesta una moderada simpatia pel PSC/PSOE i alhora molta simpatia per Zapatero, González i Montilla. Una altra informant, de 59 anys, que manifesta moderada simpatia per un sol partit, Ciutadans, no pot manifestar simpatia per cap dels seus líders polítics, en no haver-se'n inclòs cap a la llista, però tampoc en manifesta per cap dels representants d'altres partits. Val a dir que una altra noia, de 23 anys, que també manifesta una simpatia moderada pel PSC/PSOE, i una moderada simpatia per Zapatero, Montilla i Maragall –que serien consistents amb aquesta- , també manifesta simpatia per Carod-Rovira, Ibarretxe i Pujol.

Aquells qui declaren una afinitat moderada per més d'un partit presentat les combinacions següents: (PSC, IU, ICV), (IU, ICV), (ERC, ICV), (PSC, CIU), (ERC, IU, ICV, PNB), (PSC, ERC, ICV), (CIU, IU, ICV), (PSC, ICV), (PP, Ciutadans), (CIU, ERC). Algunes combinacions han estat més freqüents, com (IU, ICV), i altres molt més rares, com (CiU, IU, ICV). En qualsevol cas, i això s'ha de tenir en compte, tots aquells qui han declarat una simpatia moderada per diferents partits, mostren una major diversificació en la seva atribució de simpaties als líders polítics. És a dir, si com hem vist anteriorment, aquells qui manifesten molta o bastant afinitat amb un sol partit polític, acostumen a declarar unes simpaties elevades o moderades per un o més d'un dels líders d'aquest partit, la situació varia quan les simpaties es reparteixen entre diferents partits. En aquest cas, semblen pesar més les valoracions que es fan d'un determinat líder polític, individualment, que la seva pertinença a un partit o altre. Així, es pot declarar una moderada afinitat amb el PSC/PSOE, i sentir una moderada simpatia per Pasqual Maragall, però nul·la simpatia per Zapatero, Felipe González, o Montilla, o una moderada simpatia per IU, i una afinitat també moderada per Anguita, però nul·la per a Gaspar Llamazares.

Si bé aquesta sembla ser una tendència general, en alguns casos sí coincideixen plenament partits i líders polítics d'aquests en gaudir de moderades simpaties simultànies, com és el cas d'un dels participants, un noi de 23 anys, que manifesta moderada afinitat amb PSC/PSOE, ERC i ICV, i valora positivament a J. L.. Rodríguez Zapatero, J. Montilla, P. Maragall, F. González, J. LL. Carod-Rovira, J. Puigcercós i J. Saura. És interessant assenyalar, tanmateix, que en alguns casos la moderada afinitat declarada per un partit no es correspon amb una valoració positiva o moderada de cap dels seus líders. Aquest és el cas d'una de les nostres informants, que manifesta una moderada afinitat per dos partits, PSC/PSOE i CIU. Quan es tracta de valorar els líders polítics, troben una certa correspondència, matisada, entre la simpatia pel PSC/PSOE i la valoració dels polítics que el representen: valora molt positivament Felipe González, positivament a Zapatero i negativament a Montilla, però trobem també una manca absoluta de correspondència en el cas de CIU. A la moderada simpatia manifestada pel partit s'oposa un obert rebuig pels seus representants, en valorar negativament tant a Jordi Pujol, a Artur Mas, com a Antoni Duran i Lleida. En un altre cas, ERC és un dels partits pels quals es manifesta moderada afinitat, però alhora Carod-Rovira i Puigcercós reben ambdós una valoració negativa. I a la inversa, la molt elevada valoració d'un polític no sempre correspon a una també elevada valoració del seu partit. Així, un dels participants, un home de 63 anys, només

manifesta elevada afinitat per un polític, Pasqual Maragall, però el PSC no forma part dels partits pels quals expressa una moderada simpatia (ERC, IU, ICV).

Finalment, com hem dit, una petita part de la mostra manifesta experimentar "poca" o "gens" afinitat amb tots els partits polítics. És a dir, en cap cas se senten mínimament identificats. Això no vol dir que s'estableixin diferències, ja que, en general, se sol distingir entre "poc" i "gens". Així, un dels informants, un home de 36 anys, distingeix en l'allunyament extrem que experimenta vers el PP, de l'allunyament moderat que declara en relació a tota la resta de partits polítics. Cal assenyalar que aquesta baixa valoració dels partits pot coexistir amb una valoració moderadament positiva d'alguns polítics, en aquest cas Montilla i Maragall. Tanmateix, un altre informant que nega afinitat amb qualsevol partit, estableix una gradació en el seu rebuig. Atorga la valoració "poc" a PSC, IU i ICV, i la de "gens" a ERC, CIU, PP i Cs, i, en concordança, la valoració moderadament negativa la reserva per a J. LL. Rodríguez Zapatero, J. Saura, J. Herrera, J. Anguita i P. Maragall, mentre que expressa el màxim rebuig per a tota la resta de representants polítics. En un extrem troben un noi, de 24 anys, rebuig extrem per tots els partits polítics ("gens") i rebuig moderat per a tots els seus líders ("poc"), llevat de Aznar, que també genera rebuig extrem ("gens")

Anem ara a veure quina forma ha adoptat majoritàriament el rebuig. En primer lloc, cal assenyalar que dos partits polítics acaparen la major part de manifestacions extremes de rebuig, és a dir, són percebuts com "Gens" afins. Aquests són el PP i Ciutadans, per aquest ordre. En funció del posicionament, tant en l'eix esquerra-dreta, com en l'eix de pertinença nacional, es poden afegir altres partits al rebuig (ERC per a alguns, IU per a altres, CIU per a altres,etc.), però normalment acompanyant a PP i Ciutadans. De la mateixa manera, Aznar i Rajoy solen encapçalar també el rànquing negatiu pel que fa als polítics. Si bé els qui es declaren afins al PP i/o a Ciutadans en la nostra mostra són minoria, s'observa el mateix fenomen invers. La valoració positiva d'aquests va acompanya del rebuig extrem per la resta de partits, la qual cosa evidencia una polarització escenificada en l'eix esquera-dreta, que sembla robusta en la cultura política de la nostra societat. En definitiva, sembla actuar amb eficiència com a drecera per a processar la informació. Cal veure, però , quins significats s'atorga a aquests conceptes de dreta i esquerra.

2. 3.5. Sentits atorgats als conceptes d'esquerra, centre i dreta

a) Percepció del posicionament dels partits polítics en l'eix esquera/dreta

Entre els nostres informants, **aquells qui mostren tenir un nivell de coneixements més baix sobre la vida política també mostren clares dificultats per a situar els diferents partits en l'eix esquerra/dreta**. Aquests són clarament minoritaris però evidencien una grau de confusió més que notable en aquest aspecte. Igualment, les persones més joves comparteixen totes problemes d'identificació dels partits dins de l'eix-esquerra dreta. Mostren més competències que el grup anterior però cometen errades destacades: alguns no situen correctament en l'eix

al PNB, un altre considera de centre a IU i una altra situa el PSC-PSOE al centre-dreta. Cap d'ells ha fet una identificació completament consistent.

Les persones més madures (majors de 30 anys), estableixen majoritàriament identificacions consistents, tot establint en l'univers correcte a cada partit, amb oscil·lacions petites: esquerra o extrema esquerra (IU, ICV, ERC), centre-esquerra (PSOE-PSC), centre o centre-dreta (CiU), centre-dreta , dreta o extrema dreta (PP). Dos partits presenten dificultats específiques d'ubicació: Cs, que és situat tant a l'esquerra com a la dreta, i PNB, que és situat en qualsevol punt de l'espectre ideològic, des de l'extrema esquerra a l'extrema dreta. El cas del PNB és especialment evidenciador de mancances en els coneixements polítics sobre partits aliens a l'àmbit català, en tractar-se d'un partit històric i amb uns posicionaments polítics prou difosos. En el cas de Cs, els posicionaments del partit pel que fa a les qüestions lingüístiques i la diversa ubicació ideològica de persones que l'han difós, poden explicar les dificultats d'ubicació en l'eix.

Un altre fenomen que cal tenir en compte és el del **desplaçament dels partits en funció de la pròpia ubicació dins de l'eix. Els informants que apareixen molt posicionats o ben posicionats en una banda dins l'espectre ideològics, desplacen els partits cap a l'altra**. Així, Un informant que es declara anarquista assigna als altres partits van des del centre-esquerra a l'extrema dreta; una persona marcadament de dretes i no nacionalista, envia a l'extrema esquerra a IU i ICV, i a l'extrema dreta al PNV, una persona posicionada com a extrema-esquerra, envia a Cs i PP a l'extrema-dreta. I una altra que s'autoposiciona de centre-dreta, envia a ERC a l'extrema esquerra i també al PNB. Igualment, les persones més matisades en les opinions en el context del grup de discussió, que manifesten ambivalències, tendeixen a defugir el fet d'ubicar els partits en els extrems.

Destaca també que **l'autoposicionament en l'eix nacional és també un marcador clar tan d'afinitats com d'ubicació dels partits dins l'espectre esquerra-dreta**, així com la consideració que es fa de cada partit respecte a aquest eix . L'exemple clau en aquest sentit l'ofereix un dels participants en situar tant a ERC com al PP en extrems.

b) *Relacions entre situació d'un partit en l'eix i les polítiques atribuides*

Entre aquells qui estan menys informats sobre la vida política institucional, les relacions entre el fet que un partit es digui d'esquerres o de dretes, i les polítiques que se suposa hauria de defensar no estan en absolut clares, ni de bon tros. No es tracta només que no es coneguin les propostes concretes d'aquest partit, ni les polítiques que impulsa o les mesures que adopta, això ja s'assumeix que no se sap quan es manifesta un escàs interès per la política. Es tracta de que, en alguns casos, ni tant sols es pot dir a grans trets quines serien polítiques més de dretes o més d'esquerres, més enllà de les consideracions generals que les primeres serien més "conservadores", i les segones més "progressistes.

En aquest sentit és interessant el debat que es va generar entre el grup més jove de participants al nostre estudi (18-19 anys), quan se'ls va preguntar sobre aquesta qüestió. En presentem un fragment, a tall d'il·lustració:

Noia1. No, no sé quines propostes fan els diferents partits. Que qui defensa l'avortament? M'ho imagino, però no ho sé. M'ho imagino

Noia2. PP en contra i ERC a favor, suposo. I els impostos? PP d'apujar-los i PSOE d'abaixar-los. Suposo, perquè no ho sé...

Noia1. PP sempre lo pitjor!

Noia3. A lo millor ara és al revés, perquè el Rajoy ha de fer alguna cosa per poder guanyar a les properes eleccions. Per això, ara deu proposar abaixar els impostos. No sé, m'imagino..

Noia1. El copagament a la sanitat? PP a favor, no? Crec...

Noia2. No sé ben bé que és (li expliquen) D'això ens en van parlar a classe, però no ens van dir quin partit ho defensa i quin no...no en tinc ni idea

Noia3. Si, és veritat, d'això es va parlar a classe...com que estem en la branca sanitària, ens interessa, clar que si....però no et sabria dir quin partit està a favor o en contra.

Noia 2. L'esquerra és més progressista

Noia3. La dreta és molt conservadora.

Noia2. Baixar els impostos d'esquerres, i les coses públiques també d'esquerres. Augmentar el subsidi d'atur o apujar les pensions? Això no ho sé.

Noia1. Jo diria que això també deu ser d'esquerres, no?

Noia2. Les intervencions militars a altres països, això és conservador total

Noia1. I tant! I la religió també.

A banda de l'afirmació general, subscrita per tots els informants, que les esquerres són més progressistes i les dretes més conservadores, veiem que es mostren dubitatives sobre la major part de qüestions, la qual cosa evidencia, entre altres coses, que **els conceptes de "progressista", i "conservador" poden estar força buits de contingut, o se'ls pot atribuir sentits diferents**, com veurem més endavant. Responen de manera intuïtiva, establint unes relacions que consideren lògiques però que no es basen en coneixements concrets. Només responen amb una certa confiança quan es tracta de relacionar els partits amb la defensa de l'avortament. I es manifesten amb rotunditat en relació a les intervencions bèl·liques i a "la religió", que associen clarament amb el conservadorisme, la qual cosa permet perfilar els límits d'allò que entenen per dreta i esquerra, i per progressista i conservador. Reprendrem més endavant aquesta qüestió, gens banal.

Val a dir que no han estat només les informants més joves les qui han manifestat dificultats per a relacionar polítiques concretes amb posicionament en l'eix esquerra/dreta, sinó que

aquesta ha estat compartida per tots els qui han manifestat poc interès per la política. Per a altres, l'atribució de determinades polítiques a partits de dretes o d'esquerres apareixia més fluida.

Una de les qüestions més interessants, des d'aquesta perspectiva, ha estat l'atribució de posició en l'eix esquerra/dreta, a les polítiques impositives. Efectivament, **si apujar o abaixar els impostos podia considerar-se de dretes o d'esquerres ha resultat ser una de les qüestions més sotmesa a simplificacions arbitràries**. Per a una part molt destacada, les coses són senzilles: abaixar els impostos seria propi dels partits de la tendència amb la qual hom s'identifica, apujar-los de la que es percep oposada. Aquesta consideració ha aparegut amb particular rotunditat entre els informants més joves[38] i els adults menys informants. En qualsevol cas, s'observa al voltant del tema dels impostos un gran nombre d'ambigüitats i de contradiccions, gens banals, ni per la seva extensió ni pels significats que adquireixen, pel paper que juguen en la construcció de la cultura política. Es reprendrà aquesta qüestió més endavant, quan s'abordi el posicionament ideològic davant qüestions concretes.

Abans d'això, interessa analitzar quins significats s'atribueix als conceptes de dreta i esquerra.

c) *Com es defineixen/s'interpreten aquests conceptes*

La distinció que acabem d'esmentar, entre una esquerra més "progressista" i una dreta "més conservadora" és la primera, la més immediata que estableixen tots els nostres informants. Quan es demanava d'anar més enllà d'aquestes etiquetes, de donar-les contingut, una part dels informants, sinó majoritària si significativa, tenia dificultats per afegir res més, llevat d'algunes consideracions generals com per exemple que "la religió" seria més aviat cosa de les dretes, i el matrimoni homosexual cosa de les esquerres, de manera semblant a com ho havien fet les nostres informants més joves. La resta atribuïa més sentits a les diferents posicions dins d'aquest eix.

Anem a veure amb una mica més de detall **com defineixen i interpreten els conceptes de dreta i d'esquerra** els participants en el nostre estudi. En tractar-se de pols situats en un mateix eix, les definicions es construeixen, com era del tot previsible, en oposicions. Així, s'estableixen associacions entre dreta/esquerra i altres conceptes, i se situen les primeres oposades en relació als segons. Les principals associacions/oposicions detectades són les següents:

1) ***Esquerra-democràcia/dreta dictadura***: Per una part dels informants, aquesta associació semblava intensa, fins i tot s'evidenciava com la clau del seu posicionament. Es declaraven d'esquerres o de centre-esquerra en base a aquesta associació entre llibertats democràtiques i esquerra, i privació d'aquestes llibertats i dreta. En aquest sentit, el passat polític del nostre país juga un paper destacat.

[38] *"Apujar-los és de dretes, abaixar-los d'esquerres. Tot lo bo és d'esquerres i tot lo dolent de dretes!* (Dona, 18 anys)

L'assimilació de la dictadura franquista amb la dreta política sembla ser potent i eficaç, en el sentit de funcionar com un heurístic amb el qual s'interpreta l'espectre polític[39], [40]. Val a dir que un dels nostres informants, que declara ser de dretes, ha assenyalat aquest fet, tot titllant de totalment errònia aquesta assimilació de dretes amb el franquisme, i afirmant que té efectes perversos en contaminar la política espanyola i catalana[41].

2) ***Esquerra a favor dels individus/dreta a favor dels poders instituïts***. A prop de l'associació anterior, però amb tot diferent, estaria la distinció que s'estableix entre l'esquerra que defensaria els individus i els seus drets, i la dreta que serviria els poders instituïts (polítics, econòmics, militars) , en detriment dels mateixos individus. Val a dir que aquesta darrera definició de dreta que trepitjaria els individus se sol atribuir a l'extrema dreta, que es distingeix de la dreta "civilitzada" o europea. És a dir, implica una separació entre dreta parlamentària i dreta en un sistema polític no democràtic. Només a aquesta segona se li atribuiria la característica de passar per damunt dels interessos dels ciutadans[42]. Ara bé, també sol aparèixer la consideració que les esquerres, dins d'un sistema polític no democràtic, també poden anorrear els drets dels ciutadans. A aquesta "extrema esquerra" se li atribuirien tants efectes perversos com a l'extrema dreta" , i en ambdós casos això es deuria al fet de ser no democràtiques. Això fa que, en darrera instància, la barrera es difumini i sigui poc útil per a definir el posicionament dins l'espectre polític[43]. A diferència de l'associació anterior, que es fa pràcticament de manera exclusiva sobre l'experiència nacional (el franquisme en seria el referent bàsic, i el fet que polítics franquistes s'hagin integrat en la dreta parlamentària després), mentre que en aquesta els referents són sistemes polítics no democràtics arreu del món.

3) ***Esquerra socialisme (o comunisme)/dreta capitalisme***. Cal assenyalar que aquesta associació amb sistemes político-econòmics , en sentit estricte, no és freqüent. Només un dels nostres informants l'ha establert[44]. Molt més habitual és l'associació entre

---

[39] "*Jo penso que la dreta era com antigament, que no tenies l'opció d'opinar, d'escollir una cosa, i les coses s'havien de fer així i ja està, i l'església catòlica...i l'esquerra, doncs que tens l'opció d'opinar, d'estar dins d'un partit o altre...més de democràcia"* (Dona, 43 anys)

[40] "*jo en general la dreta l'associo al franquisme i l'esquerra a la democràcia. Llibertats i coses d'aquestes, en el franquisme abans tot era prohibició i tancament, i l'esquerra vol dir més democràcia i més obertura* (Dona, 57 anys)

[41] *"Aquí a Catalunya els del PP som tots franquistes. Jo no vaig conèixer Franco, i se me'n refot el franquisme. Parlo català, escric català, i que ningú m'ataqui per ser català...però és igual, com que sóc del PP, sóc franquista!* (Home, 25 anys)

[42] "*Jo veig l'esquerra com més a favor dels individus, sense matar-los per dir-ho d'alguna manera, i la dreta, pues que els aniquilaria si calgués*" (Home, 64 anys)

[43] "*Aquestes ideologies tan radicals, siguin del color que siguin, al final...Que jo tenia el Che penjat a casa, però...Castro no deixa de ser un dictador, i allò no hi ha llibertat, i s'afusella a la gent, i bé, qui no pensa com ell a prendre pel sac. I no parlem ja de Stalin. Durant el franquisme e meu model era Rússia, el comunisme. Però avui dia sembla tan dolent el franquisme com Rússia, amb el senyor Stalin, que era un sanguinari que va matar déu i sa mare!"* (Home, 64 anys)

[44] "*Ideològicament els de dretes desenvolupen el sistema burgès capitalista, i els d'esquerres el socialisme, o el comunisme...Hi ha un socialisme que pot conciliar el sistema capitalista amb un sistema social, comunista, però de tipus social. Però el capitalisme és el que persisteix, i en aquest sistema la burgesia és la que té més interessos per defensar, són els qui maneguen el capital i el poder. Els qui reaccionen contra aquest sistema, que poden ser fins i tot revolucionaris, són els d'esquerres*. (Home, 50 anys)

esquerres/drets dels treballadors i dretes/interessos dels empresaris o patrons, com veurem a continuació. Però en aquest cas no s'estableix cap dicotomia entre sistemes político-econòmics, sinó a interessos confrontats dins d'un mateix sistema. Un altre dels nostres informants estableix la relació esquerres/comunisme i dretes/capitalistes, però atorgant-li un significat del tot diferent. Per a aquest, ambdues tendències ideològiques, pensades en qualitat d'ideologies, no de pràctiques socials reals, tindrien en comú el fet de ser del tot "idealistes", en el sentit d'allunyades de la realitat[45].

4) ***Esquerra treballadors/dreta empresaris***. Una de les grans dreceres per a distingir entre dreta i esquerra és la dicotomia entre interessos dels treballadors i interessos dels empresaris[46]. Les polítiques d'esquerres s'adreçarien a defensar els interessos dels primers, les de dretes servirien els interessos dels segons. Val a dir que, si bé aquesta associació apareix de manera recorrent, igual de recorrent és l'observació que aquesta distinció només és vàlida a nivell dels principis i que, en la realitat, la distinció entre dreta i esquerra pel que fa a la defensa de treballadors o empresaris no sembla, ni de bon tros, tan òbvia[47, 48]. Amb aquesta observació allò que volen dir alguns és que els partits d'esquerres, al nostre país, serveixen tant els poders econòmics com els de dretes, i se sol expressar com una crítica a aquestes esquerres considerades diluïdes o que traeixen els seus principis bàsics. Tanmateix, aquells qui s'autodefineixen de centre dreta consideren que des d'aquesta tendència política tampoc es defensen els interessos dels empresaris[49]. Amb un altre sentit, però en la mateixa direcció de negar que existeixin diferències reals en aquest àmbit, es manifesta un dels nostres informants, que es declara de dretes. Segons aquest, l'oposició esquerra-treballadors/dreta-empresaris no és ni encertada ni real en la nostra societat, ja que cap partit que aspiri a governar pot deixar de banda els interessos de la major part de la població. Per tant, els partits de dretes han de defensar també els interessos dels treballadors, per la qual cosa no s'han d'identificar amb les grups socials dominants[50].

---

[45] *"Em fa gràcia quan els capitalistes diuen que els d'esquerres són idealistes: per a mi els idealistes són ells! Els capitalistes diuen no sé què, que si la mà invisible funciona així, que si Adam Smith diu que tot el sistema hauria de funcionar perfectament...que ho diuen pels seus interessos, però a part d'això, si ells creen, com els comunistes, igual, un sistema a base de llibres, en base a teories, en base que això ha de funcionar així, i després se'n van a la societat i diuen: Ara us heu d'organitzar tots d'aquesta manera, perquè aquest llibre ho diu". Doncs toca't els collons! Per a mi la utopia és el capitalisme, no pot funcionar."* (Home, 31 anys)

[46] *"Esquerres més recursos per al conjunt obrer, i dretes, més ajudar al capital"* (Home, 37 anys)

[47] *"Una mica els patrons i els obrers, no? Però clar, si ho penses, no ho acabes de veure...hi ha coses que sembla evident, però en conjunt...no està tan clar"* (Dona, 31 anys)

[48] *"Jo crec que en teoria les dretes miren sempre més pels rics, pels capitalistes i els empresaris, i les esquerres més pels treballadors...Cosa que és mentida, per què s'ha demostrat que quan estan al govern tots són iguals*. (Home, 37 anys)

[49] *"Es el tópico que quieran que creamos, pero la verdad que ni unos hacen una cosa ni los otros la otra. De hecho, los empresarios critican que cuando manda la derecha no los defienden bastante. Cuando está la derecha las empresas van peor que cuando está la izquierda. Y al revés también, que si eres ecologista tienes que ser de izquierdas, y luego a lo mejor no tiene nada que ver..."* (Home, 38 anys)

[50] *"S'identifica erròniament les dretes amb menys despesa social, però un partit de dretes que aspiri a governar l'estat espanyol no pot despreciar la classe mitjana, ni prioritzar les ambicions de la classe econòmica dominant, en lloc de fer política per al conjunt dels ciutadans. Les eleccions es guanyen gràcies a que els partits convencen una gran massa de persones que formen la classe*

Així, una de les principals dreceres per a la identificació amb dretes o esquerres no sembla sr, al capdavall, tan efectiva, en posar-se molt sovint entredit.

5) ***Esquerra intervencionisme econòmic/ dreta liberalisme econòmic***. Si bé aquesta associació pot ser integrada en la que associa esquerra amb socialisme i/o comunisme i dreta amb capitalisme, la separem per què apareix estrictament vinculada a la redistribució de recursos econòmics a la nostra societat, sense establir cap vincle amb altres sistemes polítics[51]. Per a un dels nostres informants, seria aquesta concepció diferent de com ha de funcionar el sistema econòmic la principal diferència entre dretes i esquerres, la veritable diferència substantiva[52], si bé també atorga una certa rellevància als valors. Dins d'aquesta categoria podem incloure la distinció que alguns informants estableixen en relació a l'Estat del Benestar: les esquerres defensarien la sanitat i l'educació públiques; les dretes, estarien més a favor de la privatització d'aquests sectors[53]. No és aquesta una distinció menor, ben al contrari, es tracta d'un punt sensible, ja que, per bona part dels informants, la salut i l'educació públiques són pilars de la nostra societat, que haurien de ser intocables i irrenunciables. És possible, doncs, que aquesta sigui una drecera més efectiva que l'abans esmentada.

6) ***Esquerra oberta (o permissiva) davant determinades qüestions socials / dreta inamovible (o defensora de valors)*** Aquesta distinció entre esquerra i dreta es basa en el posicionament davant determinades qüestions socials: avortament, drets dels homosexualitat, eutanàsia, defensa del medi ambient, etc[54]. Per aquest motiu a allò que alguns anomenen "obertura" [55]altres ho titllen de (excessiva) permissivitat, i allà on uns veuen oposicions inamovibles i rígides, dogmàtiques[56], altres llegeixen defensa

---

mitja baixa, la mitja-mitja i la mitja-alta, un conglomerat que bàsicament és el gruix de la població, no? Cap partit que aspiri a governar pot fer una política contrària a millorar el benestar d'aquestes classes." (Home, 25 anys)

[51] *"Jo bàsicament penso que les esquerres tenen un pensament més social, de repartiment més just dels recursos econòmics, tenen polítiques més socials, per què n'hi hagi per a tothom. Les dretes pensen diferent, laisser faire, laisser passer, pensen que el repartiment es pot fer a base que l'individu treballi per si mateix, que no tingui traves, i que a partir d'aquí ja es reparteix*. (Home, 36 anys)

[52] *"És cetr que s'identifica més la dreta amb el liberalisme econòmic i l'esquerra amb més intervencionisme. El liberalisme, des del meu punt de vista, és una manera d'assolir graus de benestar globals bastant òptima, sobretot perquè respecta més la llibertat individual de les persones, creu que les persones gestionen millor els seus propis recursos que no pas l'estat, i jo crec que això és veritat, perquè saben el que volen i gestionaran millor els seus recursos. Diguéssim que en aquest país, la única diferència que jo veig entre l'esquerra i la dreta seria l'intervencionisme de l'esquerra i el liberalisme de la dreta.* (Home, 25 anys)

[53] *"Els partits de dreta, per exemple l'Esperanza Aguirre a Madrid, que estava a favor de la privatització dels hospitals. A la privatització de la sanitat. I des del meu punt de vista, els partits de dretes donen més suport a l'educació privada. I no és el mateix que la sanitat i l'educació siguin públiques o privades!"* (Home, 23 anys)

[54] *"Los de derechas, en temas sociales, como el matrimonio homosexual o el aborto, son más conservadores, porque quieren que todo se mantenga más como hasta ahora. Los de izquierdas quieren que haya aborto, eutanasia, matrimonio homosexual*...(Dona, 57 anys)

[55] *"Les esquerres són més obertes, més disposades al canvi, sobretot en aquests temes, en canvi les dretes són més inamovibles, en algunes coses no hi ha manera!* (Dona, 31 anys)

[56] *"La dreta moltes vegades trobo que és dogmàtica, és a dir, "la família és així", i ja està, i els altres que fotin el que vulguin però que no emprenyin...Ells saben com ha de ser les coses, i els altres estan equivocats."* (Home, 36 anys)

de valors essencials[57], segons es posicionin en l'eix esquerra-dreta. En definitiva, es tracta de qüestions impregnades de valors, de visions del món, davant de les quals les posicions sovint es radicalitzen o apareixen del tot polaritzades. Val a dir que també, en nombroses ocasions, aquesta mena qüestions generen molt dubtes i donen lloc a postures ambigües. Per a molts, és al voltant d'aquestes que construeixen la seva inclinació vers la dreta o l'esquerra de l'espectre polític, o més aviat, la visió que es té sobre aquestes qüestions condiciona la posició en l'eix .[58] Reprendrem aquest punt més endavant. La distinció que alguns informants han fet entre esquerra-laicitat, i dreta-religiositat es pot incloure dins d'aquesta mateixa categoria.

7) ***Esquerra com espai on tothom té cabuda/dreta excloent:*** per a alguns, la diferència central entre esquerra i dreta rau en la concepció de la primera com un espai obert, on tothom i té cabuda, i de la segona d'un espai tancat, que exclou tots aquells qui no combreguen amb els seus principis bàsics. En aquesta consideració hi tenen un paper destacat les qüestions socials abans esmentades (avortament, drets dels homosexuals, pluralitat religiosa i laïcisme, etc.) però en aquest cas no es presenten com a drets que poden ser posats entredit per les posicions de dreta, i que importen per si mateixos, sinó que només són l'expressió, la manifestació del respecte per visions del món diferents, fins i tot confrontades, a les cal donar cabuda en un mateix espai social comú i compartit. És a dir, es pot estar en contra de l'avortament, per posar un exemple, i amb tot defensar que el dret els sigui reconegut als qui n'estiguin a favor, i això caracteritzaria una actitud d'"esquerres"[59]. La dreta, des d'aquesta perspectiva, tendiria a ser excloent amb tot allò considerat "diferent"

8) ***Esquerra com a dictadura de les minories/dreta integradora de les majories:*** Una distinció oposada a l'anterior és la que consisteix en concebre l'esquerra com la "dictadura de les minories", en el sentit que dóna un espai preeminent a posicions que només defensen determinats sectors, minoritaris o fins i tot marginals, de la societat[60]. A aquesta idea es vincula la noció de dretes com a integradora de les majories, en el sentit de defensar les posicions més àmpliament esteses a la nostra societat.

---

[57] *"La dreta té uns valors més conservadors, si. L'esquerra vol ser molt revolucionaria i jo crec que moltes vegades es passa en termes morals i coses d'aquests tipus. Ampliar el termini de l'avortament o dir que una parella de fet d'homosexuals és un matrimoni, que és jugar amb les paraules, podem inventar-nos dilemes per a ser progressistes, però jo crec que és un error. No es pot jugar amb els valors bàsics. A què estem jugant? Aquests valors progressistes, per a mi no és progrés…ampliar l'avortament als 16 anys, per a mi això no és donar llibertats, això és...no se sap què!"* (Home, 25 anys)

[58] *"No sé, la gent que està a favor dels homosexuals, doncs la gent que és de dretes estaria més en contra, les esquerres en aquest sentit són més oberts a noves coses que hi ha, però és una de les coses que en molts punts no estic d'acord. Que es casin, que s'adoptin fills, jo això no ho veig clar...Està bé estar obert al canvi, però aquestes coses jo no..."* (Dona, 59 anys)

[59] *"Però jo trobo que l'esquerra el que vol és un espai comú per a tothom, i cadascú decideix qui és en aquest espai, i el comparteixes amb altres que pensen radicalment diferent de tu, i també amb els qui pensen com tu. Així és com governa Zapatero, que jo crec que té raó per exemple en el tema de la religió, que vol que hi càpiga tothom: un jueu, un cristià, un musulmà...sigui qui sigui, que càpiga tothom. I per això cal que en aquest espai no hi hagi espais de privilegis, per què hi càpiga tothom."* (Home, 36 anys)

[60] *"El que passa és que el progressisme engloba tantes coses, que al final…ja tot té cabuda. No hi ha límit. Mentre la teva imaginació s'empesqui alguna, allà estarà el progressisme. Si, si, penso que el progressisme és la dictadura de les minories, les esquerres, tan progressistes, són la dictadura de les minories, i tant!* (Home, 25 anys)

Finalment, un dels nostres informants s'ha declarat en contra d'establir aquesta mena de distincions entre "esquerres" i "dretes", en considerar que aquesta mena de categories només serveixen per a polaritzar la societat. El fet d'haver-se de posicionar dins d'aquest eix significa situar-se dins d'una categoria i fora d'una altra. Aquest moviment d'inclusió/exclusió és percebut com a generador potencial de conflicte, d'enfrontament, en escindir la societat en grups amb interessos, objectius i visions del món no només diferents, sinó directament oposats[61]. Val a dir que, tot i defensar aquest allunyament crític dels conceptes de dreta i esquerra, el mateix informant s'autoefineix d'esquerres. Per tant, més que considerar els conceptes buits de contingut –ben al contrari, els atorga determinats sentits- allò que rebutja són els efectes que genera l'adscripció dels ciutadans en grups que es perceben ideològicament oposat. I insisteix en la dimensió ideològica, tot i afirmant que, quan e tracta de coses concretes, és factible arribar a consensos parcials, mentre que les posicions ideològiques són més sovint irreconciliables.

Aquestes són les principals associacions i oposicions en funció de l'eix esquerra/dreta que han sorgit arran de les entrevistes i els grups. Com ja s'ha assenyalat, una part dels informants matisa aquestes distincions i insisteix en consideració que ni els partits de dretes ni els partits d'esquerres acaben de coincidir amb la definició que es dóna a aquestes respectives tendències. És a dir, que una cosa seria la tendència autoproclamada del partit, i una altra molt diferent les seves polítiques reals. La consideració que, al capdavall, la distinció entre esquerra i dreta al nostra país és totalment buida de contingut quan hom s'allunya de les declaracions de principis i hom es trasllada a les pràctiques reals és força present en part dels informants[62].

Com veiem, en alguns casos es tracta d'associacions simples i limitades a un sol àmbit de la vida social (laïcisme/confessionalitat), en altres allò que s'associa són qüestions socials concretes (avortament, eutanàsia) i els respectius posicionaments al respecte. En altres es tracta de conceptes amplis (dictadura/democràcia), més concrets (treballadors/empresaris), o més abstractes (dictadura de les minories/espai comú per a tothom). En qualsevol cas, allò que cal destacar és, per una banda, l'escassetat de continguts que presenten aquests conceptes, per aquella part dels ciutadans poc interessats i poc implicats en qüestions polítiques –que no van més enllà d'atribuir conservadurisme a uns i progressisme als altres, però sense saber molt bé a què es refereixen amb aquests conceptes- , i per l'altra la diversitat de sentits que

[61] *"Evidentment em considero d'esquerres, però penso que això és polarització de la societat. Jo penso que em puc entendre amb una persona de dretes si parlem de necessitats, si parlem d'ideologies no, però no he posar-me d'acord amb tothom. Però ell menja igual que jo, i podria arribar a posar-me d'acord, encara que hauríem de parlar les coses. Però parlar en termes de dretes i esquerres és polaritzar-nos, definir-nos i adoptar postures establertes, definir-nos per a crear conflicte. Tot el que sigui definir i crear identitat, genera conflicte perquè serveix per a diferenciar. Si em considero d'esquerres, considero que els d'esquerres són el meu grup, i els de dretes estan en contra meva, i jo no estic en contra de ningú. És cear identitat, i ens hauríem de treure la identitat de sobre. No tinc perquè diferenciar-me d'una part de la població per un tema d'identificació amb uns termes ideològics que ja estaven quan van néixer i sobre els que ningú m'ha preguntat. Jo el que dic és que si posem aquí al negre més negre, i allí al blanc més blanc, no tindrem dos grups, el que faràs será traçar una línia completament matisable d'un punt a l'altre, i seràs incapaç de traçar una línia al mig: hi haurà un blanc morenet i un nege blanquejat, i no hi haurà cap diferència entre ells*. (Home, 33 anys)

[62] *"Tot això que estem dient està molt bé, però només és xerrar! Un cosa és xerrar, i una altra és el que fan realment, i el que fan un cop han arribat al poder, en aquest país només hi ha dos partits polítics, que o bé ets del barça o del madrid, del PP o del PSOE, i fan tots els mateix, anar a la seva i defensar els seus interessos!* (Home, 35 anys)

adquireixen per a la resta. Tanmateix, cal assenyalar que determinades associacions i oposicions semblen actuar amb més eficàcia que altres com a dreceres mentals.

d) El centre

Per a la major part dels informants el centre no és res de substantiu. En termes generals es considera un concepte buit de contingut, que els partits i els líders polítics utilitzen amb determinades finalitats. Les finalitats que se li atribueixen són diverses. Per a uns, el concepte de centre serveix per a justificar determinades decisions –o indecisions- polítiques: quan un partit que es declara d'esquerres vol adoptar una mesura que pot ser titllada de "dretes", li atribueix aquest caràcter centrista, per tal de fer-la encaixar millor en el seu suposat perfil. Per a altres, autodefinint-se de centre, allò que pretén un determinat partit és aconseguir aglutinar el major nombre possible de votants. Això suposa adoptar un discurs que agafa "d'aquí i d'allà" els discursos i les mesures que considera poden rebre una millor acollida per parts substantives de la ciutadania, per tal que aquesta acollida es pugui traduir en vots.

Amb tot, un dels nostres informants afirma que no sap ben bé com definir-se, ja que davant d'algunes qüestions adopta postures que considera d'esquerres, i davant d'altres postures que considera de dretes, per la qual cosa conclou que potser el "centre" és el concepte que millor defineix el seu posicionament[63]. Així, per a alguns, el centre seria l'espai que acolliria aquells qui s'identifiquen amb determinades tendències associades a l'esquerra i amb altres associades a la dreta. És per això que alguns informants s'han acollit a aquesta opció en l'autoposicionament.

e) El nacionalisme, d'esquerres o de dretes?

En el decurs de les entrevistes i les discussions ha anat sorgint, de manera espontània, la ubicació del nacionalisme i de l'independentisme en l'eix esquerra/dreta.

Una part destacada dels informants associa el nacionalisme (català i basc), i l'independentisme a l'esquerra de l'espectre polític, mentre que el nacionalisme espanyol sol quedar situat a la dreta o a l'extrema dreta. Val a dir que un dels informants més clarament posicionats a la dreta de l'espectre afirma amb tota rotunditat que el nacionalisme espanyol no existeix, i que els nacionalismes basc i català, se situen tant a la dreta com a l'esquerra de l'eix. Entre els nostres informants, aquells qui es declaraven independentistes afirmaven també ser d'esquerres, la qual cosa concorda amb aquesta visió i l'explica. Una conseqüència d'aquesta atribució és la consideració, que alguns informants han expressat, que suposa que un partit que consideren de dreta, o de centra-dreta, com CIU, es declari nacionalista, ja que

[63] *"Jo no ho tinc gens clar, jo penso que sóc més d'esquerres, però en algunes coses sóc més de dretes. Algunes coses! Com per exemple la immigració, jo no seria tan tolerant. No sé, no sé ben bé..suposo que sóc de centre.* (Home, 23 anys)

això no acaba d'encaixar en aquest esquema[64]. Per a alguns, el discurs nacionalista de CIU, i més encara, el seu aparent gir independentista, no serien més que una estratègia per a captar vots, bàsicament per atreure votants d'ERC. I aquells qui no es declaraven independentistes i no nacionalistes, però d'esquerres, posaven clarament en dubte aquesta relació entre nacionalisme i/o independentisme i esquerres. Per a aquests ser d'esquerres i ser nacionalista, o, per extensió, independentista, eren opcions del tot independents, no anaven juntes ni de bon tros. sorgeixen consideracions sobre la contradicció

Per a alguns, els nacionalismes i l'independentisme, s'associen amb la radicalització. És a dir, serien propis tant de la dreta com de l'esquerra, però en les seves postures més radicals. Mentre que l'esquerra i la dreta més "moderades" s'allunyarien d'aquestes tendències, que no formarien part del seu nucli dur ideològic[65]. Des d'aquesta perspectiva, defensades per persones que es manifesten no nacionalistes, les esquerres serien més "universalistes" , ideològicament, i les dretes més "globalitzadores" des d'un punt de vista de globalització econòmica, no sent l'element pertinença nacional un element clau en cap cas.

En definitiva, allò que s'observa és que el fet que situï el nacionalisme i l'independentisme en una banda o altra de l'espectre polític depèn de la pròpia autoubicació, tant en l'eix esquerra/dreta com en l'eix pertinença nacional.

2. 3.6. Posicionament ideològic davant qüestions concretes

A més de veure com els participants en l'estudi es posicionen en l'eix esquerra/dreta, quins sentits atribueixen a aquesta adscripció i quines relacions estableixen entre partits polítics i mesures polítiques amb la situació en aquest eix, ens interessava abordar les associacions existents entre el propi posicionament i l'actitud davant qüestions concretes. Algunes d'aquestes, com l'avortament o el matrimoni entre homosexuals ens interessen perquè adquireixen un intens sentit polític, en esdevenir cavalls de batalla, tant per als partits que les defensen com per als partits que s'hi oposen. Altres, perquè afecten aspectes centrals de l'estat del benestar, la centralitat dels quals és percebuda amb acuitat pels ciutadans, i que se situen periòdicament enmig de l'arena política, com és la sanitat o l'educació publiques, o no menys important, el tema de les polítiques impositives, estretament relacionades amb l'esmentat estat del benestar . Alguns, com el dret al vot dels immigrants, exigeix ser abordat en referir-se a un dels aspectes més delicats i complexos –i més susceptibles de ser manipulats políticament- de les cultures sociopolítiques al nostre país, la immigració. Finalment s'ha introduït temes com l'eutanàsia i la mort assistida, o la pena de mort, per tal d'analitzar les relacions que es poden establir entre el posicionament davant aquestes qüestions sensibles ideològicament i l'autoadscripció en l'eix esquerra/dreta.

---

[64] *"A mi em sembla que aquí a Catalunya la gent nacionalista és de dretes, CIU, i sembla que sigui una contradicció , no? El nacionalisme és d'esquerres"* (Dona, 59 anys)

[65] *"La dreta i l'esquerra depèn de la radicalització. EL nacionalisme radical pot ser tan de dretes com d'esquerres, pot ser de molts signes, penso que si l'esquerra és una esquerra progressista, no és nacionalista , és universalista en tot cas. La dreta radical sí que és nacionalista, però l'altra dreta no necessàriament...té altres interesso"s* (Home, 50 anys)

Aquests aspectes s'han abordat mitjançant qüestionaris específics (veure Annex) i també al llarg de les entrevistes i discussions de grup.

a) **Avortament.** En els qüestionaris s'ha preguntat als informants sobre la seva posició vers a l'increment de terminis legals per a realitzar un avortament, i en les entrevistes i discussions de grup s'ha tractat l'avortament des d'una perspectiva més àmplia, que ha inclòs tota mena de consideracions ètiques, morals o polítiques. Pel que fa a la primera pregunta relativa a l'increment dels terminis legals, els informadors que es posicionen com d'esquerres, s'han mostrat tots partidaris d'un hipotètic increment dels terminis, mentre que aquells que es declaren de centre-esquerra i centre-dreta i dreta oscil·len entre posicions contràries i favorables. Un informador que es posiciona clarament a la dreta de l'espectre s'ha mostra obertament en desacord amb aquesta ampliació, tot i considerant que posar aquestes qüestions al bell mig de l'actualitat política és del tot desencertat, en haver altres "problemes" molt més rellevants. Així, el seu rebuig frontal a l'ampliació dels terminis se sosté sobre dos pilars bàsics: la inconveniència ètica i moral de la mesura, i la seva manca d'interès política, la seva inoportunitat. És rellevant destacar que és un tema en què cap informador ha renunciat a posicionar-se a favor o en contra, ni tant sols els grup de noies més joves, que sí s'han abstingut, `per manca de coneixements, davant altres qüestions. Al llarg de les entrevistes i discussions s'han anat desplegant amb més detalls les actituds dels informadors per l'ampliació dels terminis i vers l'avortament mateix. Cal assenyalar que si bé aquells que es posicionen de manera rotunda en l'eix esquerra-dreta sostenen una actitud vers l'avortament coherent amb aquesta (oposició a la dreta, defensa a l'esquerra), en tots aquells qui no se posicionen, o que se situen de manera poc definida al voltant del centre de l'espectre, fluctuen entre una defensa aferrissada per part de persones que s'autodefineixen de centre/dreta, o oposició més o menys intensa per part de persones que es defineixen de centre/dreta.

b) **Posició vers la pena de mort:** En els qüestionaris s'ha preguntat als informants sobre la seva posició vers la pena de mort. Aquesta genera un refús majoritari en la franja compresa entre aquells que es posicionen a l'extrema esquerra, l'esquerra i el centre esquerra, i menys marcat entre aquells que es posicionen del centre a la dreta. Amb tot, hi ha informadors posicionats a favor, tant considerats d'esquerres, com de centre-dreta. A les entrevistes i discussions es perfilen una mica més els continguts d'aquest refús o acceptació, és a dir, es dibuixen alguns dels elements nuclears d'aquestes actituds.

c) **Posicionament vers l'eutanàsia i la mort assistida:** En els qüestionaris s'ha preguntat als informants sobre la seva posició vers l'eutanàsia i la mort assistida. La disposició és àmpliament favorable a la regulació d'aquests drets, la qual cosa inclou a tots els situats entre l'extrema esquerra i el centre-esquerra excepte un, en tots aquells que se situen en el centre i en aquells que se situen en el centre-dreta. Només l'informador

que s'autoposiciona a la dreta de l'eix es manifesta obertament en contra de l'eutanàsia i de la mort assistida, i per tant en contra de que es regulin com a drets. La sacralitat de la vida apareix com a argument central, argument també esgrimit per a manifestar-se en contra de l'avortament.

d) **Posicionament vers concedir el dret de vot als immigrants residents a Catalunya:** En els qüestionaris s'ha preguntat als informants sobre la seva posició vers aquest posicionament. Es demana sense més concrecions respecte a temps d'estada, orígens o tipus de comicis, però sobta que l'acceptació es minoritària, fins i tot en el grup "extrema esquerra + esquerra", que és l'únic on es detecten posicionaments favorables. Tots els informants situats en altres punts de l'eix es manifesten contraris. A les entrevistes i discussions de grup algunes d'aquestes posicions es matisen, i tots els discursos que es generen al voltant de la immigració contribueixen a contextualitzar aquests resultats.

e) **Posicionament vers la gratuïtat dels serveis de salut:** S'ha plantejat en el qüestionari una pregunta sobre si els informadors serien partidaris d'acabar amb la gratuïtat dels serveis de salut públics per tal de reduir els serveis de salut i la resposta ha estat majoritàriament en contra, amb un refús unànime entre els considerats d'extrema esquerra i esquerra, i majoritari en la resta. Amb tot, una part dels informadors, autoposicionats al centre-esquerra o al centre-dreta o a la dreta han manifestat acord amb el copagament. En les discussions de grup han expressat les raons del supotr a aquesta mesura. Bàsicament, són Tanmateix, tant a les entrevistes com als grups s'ha debatut la qüestió de la sanitat pública amb una certa profunditat. El dret a aquesta és considerat, per la major part dels informants, central, un dels pilar del nostre sistema social i polític. Les al·lusions a la situació que es viu a EEUU són freqüents, en el sentit que una part de la població es veu privada d'assistència mèdica, i en aquesta comparació sempre surt beneficiat el nostre model. Ara bé, també s'estableixen comparacions amb altres països europeus, molt en particular els escandinaus, i en aquest cas la valoració positiva és per a ells, en detriment de la situació al nostre país.

f) **Posicionament vers la gratuïtat de l'educació primària i secundària:** De la mateixa manera, s'ha plantejat la qüestió anterior respecte a l'educació primària i secundària, amb respostes afirmatives només en el cas de dues informadores considerades de centre-esquerra. Val a dir que més tard, en les discussions de grup, es manifesten a favor de la gratuïtat de l'educació pública, i més aviat es lamenten de què els immigrants acaparin –segons el seu parer- la major part de places, impedint accedir-hi a la població autòctona, entre la que es troben. Per tant, hi cap la possibilitat que interpretessin de manera errònia la pregunta. En el fet que trobem més unanimitat en defensa de l'educació pública que en el cas de la sanitat pública pot incidir-hi la circumstància que actualment e finançament de la sanitat ha esdevingut objecte de debat públic, mentre que no ha passat el mateix amb l'educació pública. D'altra banda, un dels majors defensors del copagament en el cas de la sanitat és també un dels

defensors més aferrissats de l'educació publica. Efectivament, aquest informador, que es declara de manera rotunda a favor del liberalisme econòmic, i que es declara sempre radicalment en contra del qualsevol forma de subvenció pública, només fa una excepció en el seu plantejament: l'educació, tant obligatòria com postobligatòria i la recerca. Aquesta ha de ser una prioritat per a qualsevol govern, ja que, des de la seva perspectiva, és l'accés generalitzat a l'educació el mecanisme més efectiu d'anivellació dels ciutadans. En definitiva, la defensa de l'educació pública, com a principi, és aferrissada en general. És a dir, és considera inalienable el dret de tothom a l'educació. Això no vol dir que, quan es va a allò concret, les crítiques a l'educació pública existent al nostre país no sovintegin, ni siguin a voltes ferotges. Només les informants més joves, que acaben de sortir de l' institut, fan una valoració força positiva de l'ensenyament públic. Resulta sorprenent, d'altra banda, que una de les nostres informadores, de 57 anys, en comparar l'estat del benestar entre Suècia –on viu el seu fill- i Catalunya, assenyalés com un punt destacat de les millors condicions del país escandinau, que "allí l'educació obligatòria és pública". Deixant de banda les diferències entre els països escandinaus i Espanya pel que fa al desenvolupament de les prestacions socials, no deixa de sobtar que aquesta informadora semblés ignorar que al nostre país també l'educació obligatòria ho és.

g) **Posicionament vers el matrimoni entre homosexuals i l'adopció per part de parelles homosexuals.** S'ha preguntat sobre aquest posicionament als qüestionaris. Ha donat lloc a una unanimitat en l'acceptació entre els informadors que es declaren simplement d'esquerres i a una divisió de posicionaments entre aquells que es declaren de centre-esquerra, centre, centre-dreta o dreta. La suma del no posicionament o el posicionament contrari ha tingut més representació en aquest àmbit de l'eix que el posicionament favorable. El rebuig més rotund sobre ambdues possibilitats l'ha manifestat l'informador que es declara de dretes, i que sosté un discurs conservador sense fissures. Altres informadors, amb un posicionament polític menys definit han manifestat un desacord més dubitatiu o més matisat, sobretot més centrat en la qüestió de l'adopció més que no pas en el matrimoni entre homosexuals. Així, un informador que es declara de centre-dreta s'oposa a que s'anomeni matrimoni a les parelles homosexuals, però considera que, com a parelles de fet, han de tenir els mateixos drets que les parelles heterosexuals, i no els nega la possibilitat d'adoptar. I altres, que es declaren a favor del matrimoni, o no veuen motius per a oposar-s'hi, mostren desacord amb el tema de l'adopció, en considerar que podria suposar un perjudici per als nens. Els perjudicis potencials per als fills adoptats que s'han citat han estat diversos: manca de la figura paterna o materna,burles o incomprensió per part de l'entorn, sobretot a l'escola, inducció a la homosexualitat per aprenentatge vicari. Val a dir que cap dels informadors defensa a l'hora tots trets perjudicis, sinó que tot i defensar-ne un poden negar que l'altre es produeixi.

h) **Posicionament vers apujar els impostos:** s'ha abordat també, en els qüestionaris, el posicionament respecte a un increment genèric d'imposicions, des d'una triple perspectiva:

a. **"Al conjunt de la població, per tal d'incrementar la despesa social"**: el posicionament és àmpliament contrari a qualsevol increment universal, en qualsevol punt de l'eix, mentre que aquells que es manifestarien a favor, -en minoria- s'ubiquen tant a l'esquerra com a la dreta.

b. **"Per a activitats amb un elevat impacte ambiental"**: en aquesta orientació, s'incrementen els partidaris autoposicionats com d'esquerra, però segueixen sent minoritaris fins i tot entre aquells posicionats com d'esquerres.

c. **"A les persones amb majors ingressos"**: en aquest cas, la major part dels informants es mostren àmpliament a favor, sense distinció en el posicionament.

La qüestió dels impostos s'ha abordat abastament a les entrevistes, la qual cosa ens permet matisar i ampliar les respostes al qüestionari. És aquest un tema de gran significació, una de les claus de volta de la cultura política a la nostra societat. En termes generals, **allò que s'observa, en primer lloc, és que no sembla establir-se amb claredat la relació entre els impostos i la sanitat i la salut públiques, les prestacions socials, les infraestructures, etc. Ente els més joves dels nostres informants el coneixement del sistema impositiu s'evidencia escàs, en alguns casos força distorsionat.** Una part significativa sembla ignorar quina part representa dels recursos de què disposa l'estat, ni quin paper juguen en el nostre model políticoeconòmic. Aquest desconeixement va acompanyat d'una visió negativa d'aquest, que alguns admeten haver "après" a casa, ja que encara no disposen d'elements per a fer-se una opinió sobre la qüestió. En qualsevol cas, apujar els impostos és sistemàticament percebut com quelcom negatiu. Com ja s'ha comentat anteriorment, en parlar de la relació que s'estableix entre partits i mesures polítiques, "els bons abaixen els impostos, els dolents els apugen". Un dels nostres informants joves es referia als impostos com a la "mala solució de tots els problemes". Així, els polítics, en lloc de trobar solucions bones i definitives –per exemple per al finançament de la sanitat pública- sempre acabaven fen el mateix, apujar els impostos, que interpretava com posar pedaços a costa dels ciutadans. Val a dir que és sobretot entre els joves que la valoració d'apujar impostos per tal d'afavorir mesures mediambientals, o penalitzar econòmicament les pràctiques nocives per al medi, és més positiva.

Entre els adults també s'expressen moltes reserves davant dels impostos. Per una banda, es percep com una pèrdua de recursos econòmics, en "tocar la butxaca" de cadascú. Però no és aquesta la única consideració. També apareixen moltes consideracions a com s'utilitzen els diners que es recapten mitjançant els impostos. En primer lloc, es denuncia la corrupció i el malversament, que òbviament desperta

indignació. En segon lloc, es denuncia que moltes vegades s'adopten mesures poc apropiades, o del tot errònies, amb les que es mostren totalment en desacord, i "això ho fan amb els nostres diners però sense consultar-nos". En la situació actual, no van faltar els clams indignats contra els ajuts al sistema financer o al sector automobilístic, amb "diners de tots"[66]. En definitiva, els dos principals greuges que es manifesten contra els impostos –a banda del perjudici econòmic percebut que suposa, que no es verbalitza tan però és ben present- és per una banda la consideració que moltes vegades se'n fa un mal ús, tant per ineficàcia i incompetència com per manca d'honradesa, i per l'altra el fet que els ciutadans no poden exercir cap mena de control sobre les decisions que es prenen a l'hora de decidir en què es gasten els "diners de tots."

Podem concloure, doncs, que es detecta una certa fractura entre posicionament en l'eix i posicionament respecte a polítiques concretes. En relació a l'avortament, apareix una acceptació que s'estén des de l'esquerra fins a la dreta, encara que amb discrepàncies en les parts centrals de l'eix, que fins i tot podrien explicar en part el fet que algunes persones no es considerin netament d'esquerres. Efectivament, alguns informadors, que es declaren d'esquerres per la seva posició davant determinades qüestions, afirmen decantar-se per posicions més de "dretes" davant d'altres –entre les quals l'avortament, o, de manera paradigmàtica, les polítiques d'immigració- la qual cosa fa que s'acabin autodefinint de "centre", com s'ha assenyalat anteriorment. El fenomen encara es troba més marcat en el cas de la mort assistida i l'eutanàsia, que comptaria amb una acceptació àmplia en tot l'espectre, i en el cas del dret a vot d'immigrants, que compta amb un refús ampli –però no unànime- en tot l'espectre. D'aquesta manera, s'evidencia que no existeixen , almenys en alguns punts, relacions estretes entre allò que defensen els partits situats en certs punts de l'eix i el posicionament ciutadà.

2.3.7. Posicionament en l'eix pertinença nacional

Pel que fa al sentiment de pertinença, les dades de l'ICPS mostren que els joves s'han sentit més catalans que els grans durant bona part dels noranta, però que les diferències entre els dos grups han tendit a reduir-se. Les dades del CIS per aquesta mateixa variable indiquen la presència dels efectes conjunts del cicle de vida i la generació. Cada nova cohort presenta un grau de catalanitat superior a l'anterior, llevat del cas de la generació de la dictadura, que té el mateix grau de catalanitat que la deis seixanta. A més l'augment de l'edat fa créixer el sentiment de catalanitat en totes les cohorts, tot i que no es descarta la interacció de l'efecte del període. En contrast, en l'indicador de nacionalisme, l'edat funciona de manera inversa. El

[66] "*És que jo estic indignada! Ara s'ha d'ajudar al sector automobilístic! Aquests senyors han estat guanyant diners molt de temps, com els de la construcció. Si ara tenen problemes, que s'aguantin. A veure si els hem de pagar entre tots! Si jo tinc problemes pe pagar la hipoteca, a mi ningú m'ajudarà*!" (Dona, 43 anys)

nacionalisme català es modera amb l'edat. La generació a la qual es pertany influeix en aquesta actitud, però no gaire i d'una manera poc lineal. (Tormos 2005: 67)

a) Posicionament declarat

Com s'ha assenyalat anteriorment, en tractar-se d'una mostra reduïda, els percentatges que es presenten a continuació no tenen cap pretensió de representativitat del conjunt de la població, només s'utilitzen per a descriure la mostra.

En un dels qüestionaris se'ls demanava que es posicionessin en l'eix pertinença nacional, i se'ls donava les opcions següents: català però no espanyol, espanyol, però no català, ni català ni espanyol, més català que espanyol, més espanyol que català, tan català com espanyol . El posicionament dels nostres informants es presenta en aquesta taula:

Taula 4 – Autoposicionament en l'eix de pertinença nacional

Català però no espanyol	8%
Espanyol, però no català	4%
Ni català ni espanyol	2%
Més català que espanyol	46%
Més espanyol que català	5%
Tan català com espanyol	33%

Veiem que els dos grups més nombrosos són el dels qui es consideren "més catalans que espanyols", seguit dels qui es manifesten "tant catalans com espanyols".

b) Afinitat amb partits i líders polítics en funció de l'eix pertinença nacional

La situació en l'eix pertinença nacional incideix en l'afinitat o distància percebuda en relació als diferents partits. Per a aquells qui se situen en els extrems de l'eix, els qui es consideren catalans, però no espanyols, o més catalans que espanyols, així com els qui se senten més espanyols que catalans, els arguments relacionats amb la pertinença nacionals tenen força pes a l'hora d'avaluar l'oferta dels diferents partits polítics, fins el punt de ser, en determinats casos, el referent principal o únic. La intensa identificació d'una nostra jove informant amb ERC s'associa estretament als arguments nacionalistes, i també l'afinitat expressada per una altra informant per Cs s'associa amb el seu posicionament en aquest eix, en declarar-se més espanyola que catalana i en mostrar, al llarg de les discussions, en contra de l'exigència del coneixement del català a Catalunya.

Ara bé, cal tenir en compte que la major part dels nostres informants no se situaven, ni de bon tros, als extrems d'aquest eix, sinó que s'estenien al llarg d'aquest amb una certa diversitat de posicionaments, tant pel que fa als sentits que s'atorga a la pertinença nacional, a la intensitat

amb la que es viu aquesta com a la importància que se li concedeix en relació a altres qüestions. De manera que la incidència que pot tenir en l'afinitat o allunyament vers els partits i els líders polítics, en la tendència de vot o en la mateixa disposició a participar en la vida política pot passar de ser molt rellevant a ser secundària

Per aquet motiu cal aprofundir una mica més en els significats del posicionament declarat en l'eix pertinença nacional. Hem assenyalat anteriorment que el 46% dels nostres informants ha declarat considerar-se més català que espanyol, i que un 33% afirma sentir-se tant català com espanyol. Anem a veure amb una mica més detall que hi ha al darrera d'aquestes afirmacions.

c) "Més català que espanyol"

Entre aquells qui han optat per la resposta "Més català que espanyol" s'observen algunes diferències i alguns aspectes comuns pel que fa al sentit que atorguen a aquesta afirmació. La major part d'aquells qui es declaren més "catalans que espanyols" es defineixen també com a nacionalistes, llevat d'una part que manifesta no saber-se posicionar en aquest sentit. Un altre dels aspectes comuns més destacat, que apareix de manera recurrent al llarg de les discussions, és la consideració que el propi sentiment de pertinença nacional s'ha incrementat - o fins i tot s'ha generat- arran de la desafecció percebuda per part dels no catalans, tant dins de Catalunya com fora d'aquesta. De fet, aquest sembla ser un element robust a la cultura política del nostre país, i que, com veurem més endavant, té la seva contrapartida en aquells qui es consideren més espanyols que catalans. És a dir, entre la major part d'aquells qui s'han declarat més catalans que espanyols existeix la percepció, més o menys intensa però ben present, que existeix un clar rebuig de la "catalanitat" per part d'aquells qui no ho són i que és precisament aquest rebuig allò que fa que se sentin més catalans. Una catalanitat que, en definitiva, sorgiria en oposició a l'anticatalanitat percebuda. Una part dels nostres informants han explicat haver viscut el seu sentiment de pertinença nacional com un procés més o menys llarg –i en alguns casos ben meditat- que els havia dut d'una certa indiferència inicial –o fins i tot d'un espanyolisme inicial- a la situació actual d'enfortiment del sentiment de ser "més catalans que espanyols"[67]. S'addueix que és haver-se d'estar posicionant sobre aquesta qüestió, justificant el fet de parlar català o de sentir-se català, allò que fa que el sentiment s'intensifiqui [68]. Tanmateix, s'argumenta que el tractament que fan els mitjans de comunicació

---

[67] *"Jo el que tinc clar és que la meva opinió, l'opinió pròpia, ha canviat. Jo sempre havia dit que em sentia català, però també espanyol. Espanyol amb ny, és a dir, en català. Però des de fa uns anys, he canviat. Ara quasi que estic molt més a favor de la independència, de tenir més autonomia a l'hora del finançament, de que es mantingui la llengua, de que es doni suport a la llengua catalana...amb això he canviat. - a mi això d'haver viscut 4 anys amb gent de València i d'Aragó...els de València són...són una mica fatxes. A veure, hi ha de tot, com a tot arreu! Però a València se senten més espanyols que valencians. I l'actitud que he vist cap als catalans.. Jo parlo pel que he viscut. I sobre aquests temes, aquests anys, hem parlat bastant, nosaltres. Per això, la idea que tenia sobre aquest tema ha canviat, i ha canviat en això. quan et dic que he canviat la manera de pensar en això, no ha estat un canvi d'un dia per l'altre, no. Ha estat un canvi progressiu, i en concordança amb les meves idees. No ha estat un canvi perquè si, ara hem dóna per ser més nacionalista. Sóc conscient d'aquest canvi."* (Home, 23 anys)

[68] *"Com que jo miro de viure en català a Catalunya, moltes vegades he vist que no puc i sents veus que encara diuen que es persegueix el castellà a Catalunya, buenu! Qui ho diu això? A mi m'emprenya molt la crítica, la tensió que es crea i que tu no puguis dir que ets català sense que hi hagin vint persones que et mirin malament. Jo soc catalana i em diuen "Visc a Catalunya i soc espanyol", vale, encantada de la vida, ara, jo he de poder parlar en català, tu contesta com vulguis, però jo he de poder parlar en català. Si estigues a Rússia... Jo m'he discutit molt per això amb els bars.. Tu pensa el que vulguis, el que em fa ràbia és que*

sobre la qüestió, per exemple arran de l'Estatut i del finançament, no fan més que agreujar l'animadversió percebuda per part de la resta de l'Estat, i a augmentar, en conseqüència, el desig de defensar allò propi[69].

A banda d'aquestes consideracions que, com s'ha dit, semblen molt esteses i es trobem, com veurem més endavant, també en aquells qui afirmen sentir-se tan "catalans com espanyols", i més encara entre aquells qui es consideren "catalans però no espanyols", cal tenir en compte algunes altres reflexions que han anat sorgint al fil de les discussions i les entrevistes. En primer lloc, cal destacar algunes matisacions sobre el posicionament inicial. Així, una de les nostres informants que havia afirmat sentir-se més catalana que no pas espanyola, afegia més tard que tampoc es podia negar el fet que Catalunya formava part d'Espanya, per la qual cosa, com a mínim ara per ara, també era espanyola –i se'n considerava -. Una altra manifestava un cert disgust pel terme nacionalisme –tot i que s'havia autoproclamat nacionalista- en considerar que aquest tenia una certa connotació de sentiment de superioritat d'un col·lectiu per damunt d'un altra, connotació que afirmava no compartir. El seu nacionalisme consistia, tal i com ella ho veia, en una defensa de la llengua que era la seva, i que, per tant, era la que millor la representava[70]. Aquest rebuig del nacionalisme, concebut com la proclamació de la diferència entesa com a superioritat d'un grup sobre altres, l'ha manifestat també un altre informat, que no dubta en titllar-lo de "racista". Segons afirmava, havia estat precisament el racisme implícit en algunes formes de nacionalisme allò que l'havia anat progressivament allunyant de les formes més fortes d'aquest[71].

En segon lloc, cal assenyalar que declarar que hom se sent "més català que espanyol" no suposa, forçosament, que s'adopti una postura nacionalista clara. Així, un altre dels participants al nostre estudi, després de declarar-se més català que espanyol, a la pregunta si es considerava nacionalista o no nacionalista, va respondre que no ho sabia. És a dir, es considerava català, simplement, però sense pensar en termes explícits de nacionalisme[72].

---

m'ignorin... Que sempre hi hagi el típic que si tu ets més catalana que espanyola, que si tal i els fa com ràbia i tu t'has d'acabar justificant! Doncs mira, per gent com tu, sí, cada vegada m'hi sento més de catalana." (Dona, 31 anys)

[69]*"Jo crec que això és una reacció contra totes les notícies sobre Catalunya, contra Catalunya, arran de tot això de l'estatut. Que tot Espanya estava contra Catalunya...llavors això et fa...se't queda com un esperit de rebel·lia. Si a nosaltres Espanya no ens pot veure, pues molt bé, nosaltres aquí estem a Catalunya, i és casa nostra*". (Dona, 23 anys)

[70] *"Sí, jo m'he definit com nacionalista, clarament. El que passa és que també em fa ràbia perquè nacionalista molt sovint és definit en el sentit dolent, allò ...Jo no dic que siguem millor que ningú, no és això. Jo és que em sento catalana, parlo català perquè és la llengua que més em representa i llavors, no sé, bàsicament per això. Però no vol dir que pensi que som millor que ningú altre"* (Dona, 31 anys)

[71] *"Jo era independentista. Molt independentista. Jo era militant de l'MDT, havia estat en contacte amb Terra lliure, de tot això després me'n' vaig anar apartant, però en aquell moment...Que perquè me'n vaig anar apartant? Perquè vaig tenir experiències molt desagradables. Amb el racisme..vaig veure racisme. I era una cosa que a mi em sorprenia. A veure, jo puc ser defensor de la meva cultura, però no em puc imposar a ales altres cultures...i vaig veure això. Ho vaig veure amb tot això dels castellans, dels espanyols, que no sé què...i tot això em va començar a decebre"* .(Home, 37 anys)

[72] *"Aquí m'has agafat... Jo no soc nacionalista, soc català simplement, que si ser català vol dir ser nacionalista, potser si..."* (Home, 64 anys)

d) *"Tant català com espanyol"*

Com s'ha dit anteriorment, la major part dels qui es declaren "més catalans que espanyols" es defineixen també com a nacionalistes, llevat d'una part que no se sap definir en aquest sentit. La situació s'inverteix entre els qui responen considerar-se "tant catalans com espanyols", ja que la majoria es manifesten no nacionalistes, tot i que també una part no es defineix en aquest sentit, optant per la resposta "no ho sé". Anem a veure que hi ha darrera d'aquest posicionament.

Entre aquells qui es declaraven tant catalans com espanyols es retroba de nou la consideració abans esmentada que és l'animadversió externa percebuda la que fa que s'incrementi el sentiment de catalanitat, interpretat com una forma de rebel·lia davant els atacs externs. Així, un dels nostres informants, que havia declarat considerar-se "tant català com espanyol", estructura després, en les discussions, feia tot un discurs de catalanitat reivindicada que contempla l' independentisme com a opció vàlida. Explica que, al llarg de la seva vida, ha passat per tot un procés que l'ha dut de l'espanyolisme inicials, intensament viscut en l'àmbit familiar i l'entorn social infantil i juvenil, a allò que ell anomena un "independentisme meditat"[73]. Val a dir que en el qüestionari es defineix com a no nacionalista, la qual cosa evidencia, com en el cas anteriorment citat, que posicionar-se en relació a aquest concepte no sempre resulta fàcil, ben al contrari.

Cal assenyalar que darrera de dues respostes diferents a la pregunta destinada a esbrinar el posicionament en l'eix de la pertinença nacional ("més català que espanyol", "Tant català com espanyol") s'amaga una actitud molt semblant, que també expressaran, de manera similar, aquells qui es defineixen com a "catalans però no espanyol". És important tenir-ho en compte a l'hora d'analitzar les actituds dels ciutadans a partir de les respostes que donen a aquesta mena de preguntes.

Tanmateix, i això és igualment important, les mateixes respostes encobreixen actituds radicalment diferents. Efectivament, altres informants que s'han declarat "tant catalans com

---

[73] *"Jo amb això he canviat molt al llarg de la meva vida. Jo vaig tenir una educació per part de la meva mare que és andalusa, filla d'un militar que va fer la guerra civil amb els nacionals i era el tio més de drets que he vist, dons jo de petit vaig rebre una educació molt espanyolista, molt. Jo era molt amic d'un tio que és Guàrdia Civil , que és capità de la Guàrdia Civil,bé, ara ja no que la vida ens ha separat i jo mateix tenia la bandera espanyola a la meva habitació. Però a l' institut, anava amb uns amics que vaig començar a dir que no quadrava el que jo veig i el que m'havien explicat, i vaig dir: "aquí falla algo", i ara tendeixo a ser més nacionalista català que espanyol, un canvi radical, perquè el que he vist al carrer era molt diferent del que m'havien explicat. Em va produir una mena de rebel·lia, però si que penso i estic molt d'acord perquè jo vaig anar a la mili, que tinc una edat, i allà me les van fer passar putes per ser català, us podria dir coses que al·lucinarieu. I després en una discoteca de Còrdova, en un viatge de fi de curs, que si "catalán", que si "vete a tomar por culo", ens vam pegar i clar, m'ha passat de tot, per Espanya m'ha passat de tot: Yo no quiero pertenecer a un club donde no me quieren., Si no me quieren, me meto en uno, que sea el mío. Com ja tinc la sensació que m'han passat moltes coses, a la mili sobretot, amb les guàrdies i que" jódete catalán de mierda", i mira, si no em volen. Jo es que he ficat més en el qüestionari que no era nacionalista i es que estic una mica al mig, però més aviat al contrari. Vista tota la història de Catalunya, d'Espanya i tot, penso: "Si no ens entenem, doncs ja està". I nacionalista no crec gaire en el nacionalista aquest de contigo pero sin ti, jo això no ho entenc, jo o independentista o espanyol i t'aguantes com estàs, però no al mig. El meu pensament sincerament és: estaríem millor junts amb Espanya, però si no ens avenim doncs fora i crec que no ens avenim prou, per tant fora, però no perque no vulgui estar, no soc un independentista mlitant sino un independentisme meditat. És una mica estrany però tal i com he viscut i m'ha acompanyat la política al llarg d'aquesta vida, el curs vital, penso que estaríem millor junts, però com no pot ser, doncs cadascú per la seva banda i tant contents. És que és un patir d'anys i anys d'anar allà i que si eres català, i jo que ja estic fart."* (Home, 36 anys)

espanyols" han verbalitzat una actitud respecte a aquesta qüestió totalment allunyada de la que s'acaba de descriure. Així, un dels participants al nostre estudi que havia donat aquesta resposta, no només no addueix l'animadversió externa com a font de la seva actitud, sinó que nega del tot que aquesta existeixi. Més aviat considera que les actituds de rebuig les protagonitzen els catalans vers la resta de ciutadans de l'estat. Es declara de manera contundent "no nacionalista" i alhora rebutja de ple l' independentisme català, que considera localista i provincià, en un context internacional en què calen estats forts i centralitzats. Alhora, afirma amb rotunditat la seva doble adscripció catalana i espanyola, situació que assegura no li genera cap contradicció ni percep en cap cas problemàtica[74].

Una part dels qui s'han declarat tant catalans com espanyols i no nacionalistes manifesten un cert cansament, un allunyament d'una qüestió que perceben sobredimensionada i excessivament polaritzada. Expressen disgust pel fet que, en la seva vida quotidiana, se'ls forci a opinar i a prendre posició per un tema que no arriben a percebre rellevant. Així ho manifesta una de les nostres informants més joves[75].

e) "Català, però no espanyol"

De nou, entre aquells qui afirmen que se senten catalans, però no espanyols" retrobem el mateix argument de fons, en el sentit que allò que alimenta el sentiment de pertinença català és el rebuig extern percebut. Aquest argument, però, no va sol, sinó que es barreja amb altres que reforcen l'actitud general. En alguns casos, l'argument, si no determinant si de gran centralitat, és l'econòmic. És a dir, preval la consideració que el paper que Catalunya juga dins d'Espanya la perjudica econòmicament[76], i que això s'hauria de canviar, sigui per la via de la millora del model de finançament, sigui per la via de la independència. En altres casos la postura que es defensa és que els nacionalisme és quelcom ineludible, consubstancial a les societats humanes, en atorgar-li el sentit ampli de sentit de pertinença a un lloc i de defensa

---

[74] "*Lamento que hagis tingut aquestes experiències negatives. Jo he viatjat per casi tota Espanya, no he tingut mai cap problema i soc català i soc espanyol i no soc nacionalista, odio el nacionalisme, tant d'una banda com de l'altra, tinc dos banderes, un es pot sentir content o bé d'un determinat país i no tenir problema. Jo crec en els estats forts, grans, jo admiro molt l'Estat francès, crec que és una manera bastant correcta de funcionar i s'eviten molts més problemes que aquí. Jo no soc ni més català ni més espanyol, Espanya no existiria sense Galícia, Catalunya i altres, sense Catalunya Espanya no és res. Espanya és el conjunt d'aquests territoris, m'encanten aquestes terres i prefereixo ser català que extremeny, potser pel paisatge o perquè tinc més oportunitat, però no tinc cap problema. "Ellos no nos quieren"? Potser som nosaltres qui no els volem de vegades i tenim ambaixadors que es dediquen bastant a fomentar aquest odi i separatisme, sigui el Carod o qui sigui. Jo no veig Madrid com no se qué, només un territori més d'Espanya i no veig cap problema. I crec que seria un error en un món tan competitiu i tan gran que volguéssim ser més petits, independitzar-nos.*" (Home, 25 anys)

[75] "*I ara s'ha tornat una qüestió molt conflictiva, perquè se li ha donat aquest...Jo crec que aquest tema està exagerat. A vegades el que la gent busquem és alguna cosa que ens representi , i dir que ets català i que ets catalanista, i a qui li porti la contrària li posarà un cap com un bombo...i a mi això tampoc m'agrada! Vale, d'acord, els altres fan el mateix, en el sentit contrari..que tampoc m'agrada*" (Dona, 18 anys)

[76] "*Jo el que penso és que malauradament tot va amb els diners i que ens estan cardant els diners clarament. I això no m'agrada. Que si fóssim independents el govern ho faria pitjor i igual tindríem menys diners? Potser, però vull provar-ho, de la manera com està no m'agrada. Que jo treballi i els meus diners se l'emportin... No és només la qüestió econòmica però bastant. I també... és que és això! Amb el rebuig que hi ha i la falta de respecte que em tenen és pel que jo m'hi sento tant català i tant... Clar, però si ens respectessin, si no anessin llençant merdes, diries, bé, em sento català, em sento molt català, perfecte, però diries m'és igual la independència, igual és bo també ser a Espanya. Però després veus que econòmicament surts perjudicat, culturalment surts perjudicat, jo crec que... Jo , si ens respectessin, doncs encantat... HI ha moltes coses que ens podrien unir, però és clar... No em faria pas res estar amb Espanya o França, però no et respecten*" (Home, 25 anys)

dels interessos d'aquest lloc. Des d'aquesta perspectiva, es considera que tothom és nacionalista, tant si es vol reconèixer com si no[77].

Ara bé, cal tenir en compte que la qüestió del finançament, i dels suposats greuges econòmics de Catalunya en relació a Espanya, no en parlen només els qui defensen el nacionalisme català. Un dels nostres informants que es declara tant català com espanyol, i que mostra un intens rebuig pel nacionalisme català, considera que aquest és un problema que cal abordar. Difereix, però, de manera rotunda, en la consideració de quina ha de ser la via per aconseguir-ho, ja que es manifesta obertament en contra de les pretensions independentistes, i també en contra de tendir a un model més marcadament federalista. Des d'aquesta perspectiva es manifesta disgust pel fet que el debat dels finançament estigui impregnat de nacionalismes que el distorsionen i el converteixen en una arma política. En definitiva, la percepció de greuge econòmic pot ser compartida per persones que es posicionen de manera força diferent en l'eix de pertinença nacional, i aquest fet que es mantinguin actituds i es contemplin vies de solució també ben diferenciades[78].

f) "Més espanyol que català"

Entre els participants del nostre estudi els qui s'han identificat amb aquesta resposta són tots castellanoparlants, originaris d'altres territoris de l'Estat. En un dels casos, ja fa més de trenta anys que resideix a Catalunya. Es tracta d'una dona que va venir a Barcelona amb 17 anys, va estudiar una carrera universitària a aquesta ciutat, on després treballaria. Es va casar i va tenir fills, que viuen també a Barcelona. Afirma que es considera ciutadana europea, i dins de la Unió Europea és espanyola. Es declara no nacionalista, i no es posiciona en l'eix esquerra-dreta, en considerar que no s'identifica amb cap de les opcions i manifesta no tenir "una ideologia política clara". No manifesta molta afinitat per cap partit, però si una moderada identificació amb Cs.

---

[77] *Jo soc nacionalista i independentista. Jo considero que tothom és nacionalista, encara que ella diu que no, considero que tothom és d'algun lloc, tothom tira cap a algun lloc o cap casa seva o cap a casa de qui està mes a gust... En el meu cas concret , com que soc nacionalista de la banda dels catalans, sempre tiraré per un partit català, lo primer, en termes de parlar de nacionalisme. Si fos espanyol o hagués nascut a Teruel, doncs segurament votaria a un partit nacionalista espanyol, encara que ells diguin que no són nacionalistes, però són nacionalistes espanyols. Si hagués nascut a Barakaldo, doncs votaria a un partit nacionalista del país basc i així a cada lloc. vull dir, llavors tot això és depèn d' on tu estiguis i depèn de molts factors, però ser nacionalista és una cosa... Aquí ningú dirà directament jo soc racista, jo soc masclista, jo soc... però tothom té, pren actituds a la vida, que bé, la societat està muntada així. Que no hi hagi fronteres seria fantàstic, però com el món està plantejat en fronteres i estem a un lloc, Europa, on estan bastant localitzades, El tema de les fronteres, a tot arreu hi ha fronteres. jo penso que tota la política està enfocada al nacionalisme, almenys en aquest Estat. I d'això que diu ella de viatjar, jo viatjo molt per tota Espanya, i dels catalans puc afirmar que ens tenen mania o ens veuen d'una manera que no és correcta*. (Home, 37 anys)

[78] *"Jo vull que sigui una terra pròspera Catalunya, que tingui la millor xarxa de rodalies, les millors infraestructures... D'altra banda, el finançament, totalment d'acord, jo crec que de la manera que Europa ens ha retirar els fon , aquí han passat molts anys perquè territoris com Andalusia, Castella la Manxa o Extremadura hagin pogut fer els deures, que s'han fet malament, amb la política de la subvenció, que no entenc com el Chavez segueix allà tants anys a base de PER i subvenció. Però ha arribat el moment que la nostra economia s'estanca, que el nostre territori s'estanca, que necessita més inversions, que necessita més recursos però perquè els ciutadans d'aquelles zones han tingut temps de fer els deures i els han fet malament, I es legítim que com a ciutadans d'Espanya demanem un millor finançament, estic totalment conforme, però no ha de ser una arma arrojadiza per a esperonar l'espanyolitat o la catalanitat, al contrari."* (Home, 25 anys)

g) *"Espanyol, però no català"*

A la nostra mostra, les úniques persones que opten per aquesta resposta són persones vingudes d'altres territoris de l'estat i castellanoparlants. Una d'elles és una dona andalusa que ha vingut a viure a Catalunya fa 5 anys. Una de les qüestions que més l'ha preocupada en arribar aquí ha estat l'escolarització dels seus fills. No està d'acord amb què aquests rebin l'ensenyament en català, considera que això els situa en una posició desavantatjosa i els suposa dificultats afegides. Hauria preferit dur-los a una escola en la que s'impartissin les classes només en castellà, i valora molt negativament la impossibilitat de fer-ho. No veu la necessitat que els seus fills aprenguin català, i en menor mesura ella mateixa, ja que, insisteix, estem a Espanya.

h) *"Ni català ni espanyol"*

Només un dels nostres informants ha subscrit aquesta afirmació. En aquest cas té un sentit molt concret, i és molt probable que en una mostra més àmplia, altres persones haguessin respost de la mateixa manera però amb sentits i per motius diferents. Per tant, aquí només exposarem els arguments del nostre informant, sense tancar la porta a la possibilitat que hi pugui haver interpretacions força diferents. En la seva argumentació es poden distingir diferents elements. En primer lloc, apareix la consideració que es tracta d'un debat insubstancial, que no té interès real. Des de la seva perspectiva, en aquest sentit, els debats nacionalistes representen una pèrdua de temps i d'energia, que caldria dedicar a altres qüestions. En segon lloc, addueix que el fet que es tracti d'un debat insubstanccial no el converteix en innocu, ben al contrari. Considera que les identitats nacionals serveixen per a dividir i per a confrontar. En establir diferències entre uns i altres, generen moviments d'exclusió i d'inclusió que percep del tot indesitjables. Finalment, i fruit d'aquests dinàmiques de diferenciació i de confrontació, allò que es produeixen són fenòmens d'imposició d'unes cultures sobre altres, amb l'objectiu d'anorrear-les, situació que considera s'està produint actualment a Catalunya.

i) *Les diferents cares del rebuig del nacionalisme*

Si bé el nacionalisme, és a dir l'adscripció nacional i el sentiment de pertinença que genera, és un element destacat a la cultura política del nostre país, les reserves vers determinades connotacions del nacionalisme també sembla ser-ho. Allò més destacat és que aquest rebuig té diferents cares, és a dir, no tothom qui manifesta disgust pel nacionalisme (català o espanyol) ho fa per les mateixes raons, ni es troba en la mateixa sintonia ideològica, ben al contrari. Entre els nostres informants han manifestat incomoditat davant dels nacionalismes tant alguns que s'han declarat "més catalans que espanyols", com altres que declaren sentir-se "tant catalans com espanyols", i que manifesten ser no nacionalistes, precisament per algunes de les seves connotacions[79], com aquell qui es declara "ni català ni espanyol". Tampoc

[79] *Jo vaig posar que no soc nacionalista, perquè entre d'altres coses, en principi, les fronteres em semblen un error, penso que la solidaritat es primordial i les fronteres em semblen una imposició de determinats grups ideològics, de determinades ideologies i determinats països vers els altres. I prefereixo ser universalista que nacionalista. Que no vol dir que no sigui català. Vull dir que jo*

es tracta d'un grup homogeni des de la perspectiva de l'adscripció a l'eix esquerra/dreta. Així, entre els participants al nostre estudi, han manifestat rebuig al nacionalisme persones que s'identifiquen com de dretes, persones que es posicionen com d'esquerres, l'únic participant que es defineix com anarquista i persones que afirmen no identificar-se dins d'aquest eix. De nou observem que és perillós traçar fronteres a partir de respostes a preguntes carregades d'interpretació.

D'altra banda, **una idea que apareix de manera recurrent al llarg de les discussions i les entrevistes és que del sentiment de pertinença nacional se'n fa una intensa instrumentalització política, i aquesta genera efectes pervers**. Val a dir que aquesta consideració apareix en informants de totes les edats, amb independència que es defineixin com d'esquerres o de dretes, nacionalistes o no nacionalistes, catalans o espanyols**. La única diferència, - i no és banal- és que uns acusen als partits i els polítics estatals d'alimentar la crispació nacionalista[80], mentre que altres consideren que són els polítics catalans els qui treuen rèdits de la situació[81].** Val a dir que una bona part considera que se'n beneficien tant els uns com els altres[82]. Tanmateix sembla estesa la consideració que aquests discursos que busquen l'enfrontament entre territoris calen a causa de la manca de coneixements de la gent, que se'n deixa influenciar[83]. Per a alguns, si les diferències entre territoris fossin tractades, des de les instàncies polítiques, com quelcom positiu, les reivindicacions nacionalistes, i també les independentistes perdien intensitat, fins i tot deixarien d'existir[84].

---

estic en una cultura i practico aquesta cultura, no en contra dels demés, sinó a més a més. Jo penso que les fronteres , les nacions, els països , les banderes, tot això, són diferenciacions que impedeixen la globalització i la solidaritat entre tothom. Que ens fa diferents. El nacionalisme com a tal, com a ideologia, com a opció, sí, el valoro negativament. Jo crec que sí, jo penso que totes les opcions culturals tenen cabuda, tots els pensaments tenen cabuda i no tens perquè tenir una ideologia determinada per això. Quan tu tens o defenses una determinada cultura ho fas vers els altres. Això no vol dir que tot sigui més o menys compatible culturalment. Jo puc voler fer algunes activitats a d'altres països i jo puc ser casteller, m'agraden els castells perquè soc a Catalunya, no? I comparteixo aquesta preferència perquè estic aquí, m'agrada i li trobo un sentit. Continuo pensant que els nacionalismes són una font de conflicte, de fet els nacionalismes exacerbats van ser els que en certa manera van provocar la crisi de la Segona Guerra Mundial, és un manera equivocada si estem parlant d'universalisme, de solidaritat, de les relacions humanes en general, si parlem d'això, parlar de nacionalisme és contradictori. Quan es coneix la gent, cadascú té la seva idiosincràsia, la seva manera de ser, la seva cultura, però és conèixer-se. Les posicions diferents poden estar enfrontades, però això és lícit. (Home, 50 anys)

[80] *I això políticament també és fomenta: que si els catalans no són solidaris, que si són poc solidaris amb la resta d'Espanya, i s'estableixen diferències… Si parlem veuràs que tenim una manera de veure les coses i uns prejudicis que no són d'ells, que són inculcats.* (Home, 50 anys)

[81] "*Però si, jo també crec que Ciu s'equivoca amb aquesta aposta pel sobiranisme. S'equivoca, perquè jo, com a català, voldré sempre lo millor per al meu territori, i com a barceloní, voldré sempre lo millor per Barcelona. I després, com a veí de l'escala, voldré lo millor per a la meva escala. Primer com a espanyol, després com a català...jo no aniré mai en contra de la terra on visc. A i ningú m'ha d'ensenyar a ser més català que un altre. Que s'han cregut? Fins aquí hem arribat!, fins aquí hem arribat! Però que s'han cregut que són? A mi m'ofèn aquesta política, que s'han cregut que són, els Carods i els montilles!Que fan, apropiant-se dels signes i de la llengua que els demés parlem amb llibertat, que s'han cregut que són, donant lliçons de catalanisme? No, aquí no hi ha cap problema de llengua, cap ni un. Només el que volen crear els polítics per aconseguir vots*". (Home, 25 anys)

[82] "*Però és que és políticament que fa que hi hagi aquest separatisme entre català i espanyol i basc, no? A les esqueres d'aquí Catalunya els afavoreix que hi hagi aquesta separació...Si, és veritat, i a les dretes també!*" (Dona, 18 anys)

[83] *"El trist és que interessa que aquest conflicte segueixi existint entre Espanya i algunes comunitats, primer, crec jo, perquè fa decantar a molta gent a l'hora de votar, desenganyem-nos... Ser un partit anticatalà a Madrid mola, hi ha cada un que diu cada casa, en un costat o altre, que canvies una paraula i és equiparable al discurs més espantós del món. Interessa que el tema hi sigui i hi ha un desconeixement de la gent impressionant. Per això funciona"* (Dona, 31 anys)

[84] "*Jo en principi em considero nacionalista català, però estic obert a un federalisme, no dic independentisme, voldria dir defensar lo típic, la llengua, la cultura, en un context en què m'han educat i he rebut de la meva família, defensar-la i que quedi involucrada en un estat plurinacional, on no hi hagi sempre... Es que el gran problema dels partits estatals ha estat accentuar les diferències, jo*

En definitiva, s'afirma que es tracta d'un problema polític, alimentat i perpetuat pels partits i els líders polític, i que, en darrera instància beneficia –i perjudica- a aquestes, en forma de vots guanyats –o perduts[85]. Allò que cal destacar, és que la consideració que el debat nacionalista es fomenta des de les instàncies polítiques, i que això es fa perquè és rendible en tremes electorals, és a dir, proporciona vots, és una de les representacions compartides que estan a la base de la cultura política a la nostra societat

2.3.8. La qüestió de la llengua a Catalunya

Abans de finalitzar amb els valors prepolítics, ens referirem a la qüestió de la llengua, on ja ens endinsarem en les actituds, però que al mateix temps resulta indissociable dels apartats anteriors. La situació de les llengües oficials són una qüestió àmpliament debatuda a la nostra societat, ben present en els mitjans de comunicació i això es reflecteix clarament en els arguments que es mobilitzen i en les actituds que s'adopten. Si en ser preguntats sobre altres qüestions, com per exemple el finançament, una part dels informants afirmava no saber-ne prou o no tenir una posició clara al respecte, quan es parla de la llengua tothom té alguna cosa a dir, disposa d'algun tips d'argumentació, més o menys elaborada, i posa exemples extrets de la pròpia experiència. En definitiva, existeix un grau d'interiorització del debat notable.

No s'han inclòs preguntes relatives a aquest tema en els qüestionaris, s'ha optat per tractar-lo més extensament en els grups i les entrevistes, per tal de recollir amb més detall les opinions i els posicionaments. En el fil de les entrevistes han anat apareixent tres actituds bàsiques. Es poden resumir en els tres blocs següents:

- **Convivència harmònica**. Parteix de la consideració que a Catalunya no hi ha cap problema en relació a la llengua. Els qui defensen aquesta posició consideren que la convivència del català i del castellà és òptima, a la nostra societat. S'afirma, des d'aquesta perspectiva, que tots som bilingues i l'ús d'ambdues llegues està prou normalitzat, de manera que tothom pot viure i expressar-se en la que prefereixi sense massa dificultats. Els qui defensen aquesta postura manifesten que, en el seu entorn, el pas del català al castellà, i viceversa, es fa amb tota facilitat i normalitat. Tanmateix, valoren positivament la possibilitat de dominar ambdues llengües, ja que això amplia i enriqueix els seu horitzó comunicatiu[86].

---

trobo que si per exemple el partit popular o el socialista potenciessin la diferència i en fessin bandera, d'independentisme en sí no tindria raó de si, perquè se sentiria còmode en un estat federal. Perquè si jo anés a Valladolid, diguessin català i que bé, i no "Catalan???", saps...No sentiria tant la necessitat de defensar lo meu" (Home, 37)

[85] *"És que la política està muntada així, dóna molts vots aquest debat en aquest país. Molts vots, anar a favor o en contra d'una posició. És un tinglado que tenen ells muntat, que els interessa que funcioni així i ho enfoquen així."* (Home, 37 anys)

[86] "Aquí som tots bilingues. I jo penso que és una sort, això de que pots parlar dues llengües des de que pots començar a parlar. I el castellà és una llengua que es parla a moltes parts del món, així que està saber parlar-lo. I clar que no hi ha cap problema per aprendre les dues llengües a l'escola! Ja les aprèn a parlar des de petit, cap problema. Està bé saber parlar castellà, et pots comunicar amb moltes persones a tot el món!. I no crec que la situació del castellà aquí sigui dolenta. Tot això que he sentit dir, que si "en Catalunya no se puede hablar en espanyol"...això no és veritat! A classe, si, es parla en català, però a mi em passa moltes vegades, estàs parlant en català i al cap d'un moment estàs parlant en castellà. Jo tinc amigues que les vaig conèixer

Amb tot, aquesta convivència harmònica d'ambdues llengües no garanteix l' inexistència de conflicte, ni de bon tros. En aquest sentit, preval la consideració que, si bé en la vida quotidiana dels ciutadans la convivència entre llengües és fluida, si que existeix un problema artificialment generat, un debat políticament instrumentalitzat, que pot tenir efectes molt negatius, i en aquest sentit sí que la qüestió de la llengua pot ser, o acabar esdevenint, un problema social.

- **Relació desigual a favor del castellà.** El segon bloc d'actituds parteix de la consideració que el català està en una situació desavantatjosa davant del castellà, i que, per tant necessita ser protegit si no vol desaparèixer. Els qui es situen en aquesta perspectiva defensen la necessitat de seguir adoptant mesures polítiques per tal de garantir un ús normalitzat d'aquesta llengua. Derivada d'aquesta trobem també l'actitud de greuge que part de la població adopta, en considerar que es vulnera el seu dret a viure exclusivament en català, per exemple davant de la justícia, o, d'una manera més quotidiana, a l'hora de demanar una consumició a una cafeteria o de plantejar una proposta a la comunitat de veïns. També dins d'aquet bloc s'integren aquells qui consideren que l'arribada "massiva" d'immigrants, aquests darrers anys, suposa un risc per a la supervivència del català. En aquest sentit preocupa sobretot la immigració llatina, ja que es percep aquesta menys disposada a aprendre català, en poder-se expressar sense dificultats en la llengua pròpia. Sovint es distingeix entre aquests col·lectius i altres, com els subsaharians, que es considera molt més permeables a la utilització del català com a vehicle de comunicació i com a eina d'integració a Catalunya.

- **Relació desigual a favor del català**. El tercer bloc d'actituds parteix de consideracions exactament equivalents a les del bloc anterior, però en aquest cas referint-se al castellà. Seria doncs la llengua castellana la que estaria en risc en la nostra societat. Així, apareixen consideracions sobre la suposada situació de marginalitat que patiria el castellà a les escoles de Catalunya, i que caldria, per tant, protegir-lo en aquest àmbit[87]. Derivada d'aquesta idea de desprotecció del castellà, trobem també l'actitud de greuge que part de la població adopta, en considerar que es vulnera els seu dret a viure exclusivament en castellà, donada l'obligatorietat d'aprendre el català a l'escola o per a exercir determinades feines. Així, hi ha qui es lamenta de les dificultats afegides que suposen, per als seus fills, la imposició del català a l'escola. Per a alguns, s'està arribant a l'extrem d'estigmatitzar el castellà, fins i tot hi ha qui afirma que la política lingüística adoptada a Catalunya frega el "feixisme". També en aquest cas apareixen algunes consideracions relatives a la immigració, però en aquest cas no ja vista com a font de problema, sinó més aviat com a víctima de l'hegemonia del català. Des d'aquesta perspectiva, l'obligatorietat

---

parlant en català, i ara parlem en castellà o en *català, segons el dia. Canviar del català al castellà, o al revés, en una conversa, a mi em passa molt. Jo tinc amigues de tota la vida que ho fem...Jo vaig començar a parlar amb una noia de classe en castellà, i sempre parlàvem en castellà, fins que un dia em diu: tu en que parles normalment. I jo vaig dir: en català. I ella va dir: jo també! I ara parlem en català, no passa res. Això del castellà i del català no és cap problema!* (Dona, 18 anys)

[87] *Yo diría que en las escuelas se están haciendo bastante cosas en favor del catalán, así que en ese sentido la lengua catalana sigue adelante. Y se habría de meter un poco más de lengua española, pues es interesante que hablemos las dos lenguas los que vivimos aquí, y el español está un poco abandonado"* (Dona, 59 anys)

d'aprendre català a l'escola als fills d'immigrants, i la necessitat de parlar en català a la feina, fa que aquesta població nouvinguda no adquireixi prou competències en castellà, la qual cosa li pot suposar un greu inconvenient si ha de marxar a buscar feina a altres territoris de l'Estat. També, els qui sostenen aquest punt de vista, insisteixen en què part de la població catalanoparlant, sobretot a les zones no urbanes, i als municipis petits, tenen un domini clarament deficient del castellà[88]. En aquest sentit se sol distingir entre l'Àrea Metropolitana de Barcelona i la resta de ciutats de Catalunya, on el castellà es parlaria amb una certa "normalitat", i territoris que es considera plenament dominats pel català. En alguns casos s'afirma que la política lingüística a Catalunya és del tot errònia, en centrar tots els esforços en el català, en detriment del castellà i de l'anglès, ambdós idiomes de més ampli abast, el domini dels quals és molt més necessari, en el context actual, que el d'una llengua clarament minoritària. Es titlla, en aquest sentit, la política de "localista" i "provinciana"

Les dues segones actituds són especulars, és a dir, afirmen el mateix, tot i que en sentit oposat. La primera nega les "realitats" que les altres dues sostenen. Com és possible que entre el reduït grup de ciutadans que hem reunit per al nostre estudi es manifestin visions tant diferents d'un mateix fenomen? En haver seleccionat els nostres informants amb l'objectiu que representessin el major nombre possible de situacions i de posicionaments, podem pretendre que tots tres blocs són presents en el conjunt de la societat. Com és possible que, a la nostra societat, es puguin sostenir aquestes visions confrontades, sense que cap argument sembli servir per a dirimir en un sentit o altre? No és aquesta una qüestió banal, en absolut.

En primer lloc, cal tenir en compte que, si bé no ha estat l'objectiu d'aquest estudi descriure tendències en funció de variables sociodemogràfiques –caldria un enfocament quantitatiu per a fer-ho- és indiscutible que aquestes variables afecten la distribució social de les actituds descrites. L'origen propi i l'origen dels pares, la situació socioeconòmica, el nivell d'educació i el desenvolupament laboral i professional, el lloc de residència, incideixen, de diverses maneres i mitjançant diferents mecanismes, la interpretació que es fa de la "qüestió de la llengua" a Catalunya.

En segon lloc, i això si que es relaciona amb els objectius de la present recerca, el "problema de la llengua" és un tema polític, utilitzat amb finalitats polítiques, carregat d'ideologia, impregnat de visions confrontades de la vida política i de la cosa pública. És, per tot això, un tema ben present en els mitjans de comunicació de masses, i és un dels temes que aquests mitjans difonen –no són tan nombrosos- que ultrapassen el llindar de la informació només

[88] *"Yo entiendo que los gobernantes de aquí impongan el catalán porque se perdería, pero también la diferencia que hay en el área metropolitana es que aquí se habla castellano, no hay problema, pero vas por pueblo de Gerona y esto, hablan catalán y el castellano no se empieza a discriminar, pero empezarán a no entenderlo dentro de poco. Bueno, mi hermano ha estado viviendo en Gerona, en Palafrugell, y a ver, es curioso porque los niños moros y los negritos todos hablan catalán y esta gente tendrá un problema de aquí un tiempo, porque allí el catalán es exclusivo. Sabrán hablar castellano pero lo hablarán mal, y por la televisión, no por otra cosa. Y esta gente cuando intente trabajar fuera de Cataluña tendrá problemas. Los de aquí no, en Barcelona todo el mundo lo entiende todo, pero en los pueblos… El castellano lo hablan fatal, fatal, tendría que haber más castellano en los colegios."* (Home, 38 anys)

sentida però poc atesa, i penetren en les converses, en les discussions, els arguments dels quals són interioritzats i impregnen la interpretació que cadascú fa de les seves experiències quotidianes.

I aquesta dimensió política de la llengua és ben present en els discursos dels nostres informants. Per una banda, perquè s'apel·la a la necessitat de la intervenció pública per a defensar-la. Es parla en termes de mesures de protecció i d'adopció de polítiques lingüístiques actives. Per l'altra, la idea que s'està utilitzant la llengua com a eina política, per a confrontar, és força present, i està implícita en la consideració que s'instrumentalitza el sentiment de pertinença. Ara bé, les acusacions sobre qui l'està instrumentalitzant, i amb quins objectius, varia en funció de com hom se situï en les tres blocs d'actituds que acabem d'esmentar. Per aquells qui consideren que el català està sent marginat a Catalunya, són els polítics que representen les tendències catalanistes els qui utilitzen la llengua per a dividir i confrontar[89]. Per als qui pensen que és el català la llengua que està en situació desavantatjosa, són els partits polítics centralistes, però molt en particular el PP, els qui utilitzen aquesta qüestió per a generar malestar i conflictivitat, i per a perjudicar la imatge de Catalunya a la resta de l'Estat. Entre els partits catalans, Cs es percep majoritàriament com a instigador del conflicte.

En definitiva, hi ha tot un seguit de preguntes al voltant d'aquest tema, que són enteses de maneres diverses –sovint del tot oposades- i a les quals es donen respostes també ben diferents. Ja ho hem vist pel que fa dues preguntes clau: ¿cal protegir o defensar alguna de les dues llengües? I, en cas afirmatiu, quina d'elles, el català o el castellà?

Dos dels punts que generen més debat i alimenta posicions més confrontades són l'obligatorietat d'aprendre el català a l'escola i l'obligatorietat dels funcionaris de conèixer el català si treballen a Catalunya, per extensió, la necessitat de saber català per accedir a determinades feines. Ambdues mesures tenen defensors i detractors. Els qui defensen que cal protegir el català, ja que es troba en una situació desavantatjosa davant del castellà, consideren l'escolarització en català una condició necessària, tot i que no suficient, per a la seva supervivència. Pel que fa a l'exigència que els funcionaris coneguin el català, addueixen

[89] *"Jo no crec que existeixi el nacionalisme espanyol. A mi ningú m'ha obligat a parlar en castellà. Jo puc parlar igual en castellà que en català, i m'agrada poder parlar en les dues llengües. Ningú m'ha obligat a parlar en castellà. En canvi jo sé que s'obliga a parlar en català. Si, la política lingüística aquí està tocant el feixisme. Jo crec que en el tema de la llengua no s'hauria d'intervenir en absolut. Si, si, crec que aquí s'està estigmatitzant als castellanoparlants, i tant! Si el president de la generalitat renega de ser d'on és, que renega...Si, clar que la utilització de la llengua té uns objectius polítics: dividir i crear odi. Si, clar, és la seva feina i ho fan molt bé. I algun dia algun serà president de la república independent de Catalunya. Estan llaurant el seu futur, i ho fan molt bé. I nosaltres som tontos de seguir-los, i no dir-los: marxin, tornin-se a Perpinyà, tornin a cambrils i a la seu d'Urgell. Deixi'ns en pau, vagin a portar ramats de cabres, i quan se n'adonin que viuen en un món desconegut, en un univers altament competitiu...quedin-se a la Vall d'Aran o als Pirineus, quedin-se tancats a la seva cova, i deixin de fer que jo vegi el món a través dels seus ulls, perquè estan totalment desfasats. Aquest regionalisme, aquest localisme...és provincianisme, és ser més canyí que el més canyí...és ridícul! Primer volem desterrar el castellà de les escoles, abans de preocupar-nos que parlin anglès els nostres fills? Però clar, com portem anys amb aquesta guerra, pues primer erosionem...és igual...primer la nostra lluita sectària...On està l'anglès? Les matemàtiques? On està la informàtica? On està? Però és igual! Primer els ensenyarem a dir si al règim, a parlar en català*. (Home, 25 anys)

que sense aquesta imposició, bona part no l'aprendria mai[90] i per tant es vulneraria el seu dret de ser atesos en català [91]

Pel que fa als detractors, el tema de l'escolarització és important perquè és el principal cavall de batalla d'aquells qui estan en contra de la política lingüística a Catalunya, en tractar-se d'un argument molt fàcilment assumible i interioritzable en afectar la vida quotidiana de les persones, en la seva dimensió privada, en incidir en les llibertats individuals, i en una de molt sensible, la de decidir quina educació es vol per als propis fills. El segon és àmpliament utilitzat per mostrar els efectes perversos de la política lingüística, en limitar o dificultar la mobilitat de les persones dins de l'estat. En ambdós casos, allò crucial, el punt clau, és la noció d'"obligatorietat", d' "imposició". Aquesta "imposició", interpretada i viscuda com una pèrdua de llibertat personal, genera en molts casos un fort rebuig. En aquest sentit ha estat molt il·lustrativa l'actitud d'una de les nostres informants, poc interessada en la política en termes generals, però perfectament posicionada en relació a aquest tema, com podem veure en el següent fragment:

> Al venir aquí te impone el colegio hablar catalán. A lo mejor tu no quieres que tu hijo lo aprenda y no hay ningún cole en castellano, tienen una hora o dos en castellano y ya está. Todo es en catalán. Y lo he llevado a guardería también y todo, desde pequeñito. Al grande le costó, con seis años, de cogerlo. El pequeño nació aquí y desde la guardería lo escucha pero no se le queda mucho, pero como en casa hablamos castellano y en el parque se junta con gente que habla castellano, no se le queda mucho,. Pero lo imponen, como yo digo. Creo que si hubiera dos clases de colegio, podrías decidir. Yo respeto la cultura de aquí, pero que no me la impongan. No estás en otro país, estás en España no… Como los vascos igual, es una autonomía española, que no impongan la lengua. Yo la respeto, lo único eso, que no me impongan. (Dona, 43 anys)

Així, en relació a l'ús de la llengua sovint es planteja un conflicte entre la imposició de conèixer el català i la sensibilització per tal que s'aprengui voluntàriament, i des d'aquesta perspectiva el respecte a la llibertat individual es presenta com l'element crucial. Per a pràcticament tots els informants castellanoparlants aquesta llibertat ha de ser respectada: no és pot imposar l'aprenentatge o l'ús del català. Per a una bona part d'aquests, allò que cal és sensibilitzar per tal que tothom el vulgui aprendre, això si, voluntàriament. En alguns casos s'expliciten experiències personals d'imposició del català, que han generat una forta rebel·lia en contra[92].

[90]" *Bàsicament si no hi ha un recolzament a la llengua, com ara que entre funcionaris hagin de conèixer el català, ho trobo ben lògic, Per què? ... Una mica en el sentit que dèiem, que si vaig a un lloc a expressar-me en català i una persona que ve de fora no té la necessitat d'aprendre'l per treballar, no el farà servir. Tota la vida des dels 28 o 26 anys que el meu pare va viure aquí, mai va parlar català i al final el va entendre perquè vivia a Palafrugell. Clar, o parles català o difícilment, i ell no parlava però o entenia. I la llengua, si no s'utilitza en temes , acaba perdent-se. Ha d'haver una política proteccionista" (*Home, 37 anys)

[91] "*Però és el que et comentava abans, que sense una llei proteccionista del català, em puc trobar que sense desplaçar-me, he nascut a Catalunya, visc a Catalunya i si m'adreço a un funcionari, al metge, i no m'entén, estaré perdent un dret. Jo no he anat a un lloc a buscar un lloc millor i un futur, és que estic a casa i si a casa no el puc parlar....*" (Home, 36 anys)

[92] "*Però tot això si es fan polítiques de sensibilització, d'informació, d'educació, em sembla correcte. He dit abans que em semblen bé les polítiques compensatòries de la situació del* català, *evidentment, perquè s'ha de protegir la cultura catalana, però quan això atempta a les llibertats personals, em sembla equivocat. Jo he après el català quan he volgut i quan m'ha semblat necessari, perquè jo soc català i he d'estar integrat en aquesta cultura, però m'ha fet fer un pas enrera l'actitud impositiva i dictadora de*

Allò més interessant, però, és la interpretació que d'aquesta imposició fan persones que defensen la necessitat de protegir el català. No és infreqüent que, tot i considerar que el català està en una situació desavantatjosa, es valori negativament que s' "obligui" en lloc de que "es recomani" o es sensibilitzi. Així, en el grup en que aquesta informant es lamentava de no poder optar per l'ensenyament en castellà per al seu fills, una altra informant, si bé insistia en la conveniència d'aprendre el català si es venia a viure a Catalunya, també opinava que aquesta hauria de ser una opció lliurement escollida, no una obligació imposada. Per tant, preferia una política basada en sensibilitzar i donar totes les facilitats per tal que els nouvinguts poguessin aprendre, que no pas una altra que els forcés a fer-ho, la qual cosa podia generar, en darrera instància, rebel·lia. Des de la seva perspectiva, aprendre una nova llengua era un enriquiment personal, i que calia fer-ho entendre en aquests termes. Val a dir que els pares d'aquesta dona eren andalusos que havien arribat a Catalunya els anys 1950. Ella explicava amb molt orgull que la seva mare havia après a parlar en català per decisió pròpia, i que havia arribat a adquirir una gran competència en aquesta llengua, sense que en cap moment se li imposés aprendre-la. Aquest era el model idoni, al seu parer. La idea que seria millor recomanar, sensibilitzar, facilitar, més que no imposar o sancionar ha aparegut de manera recurrent a les entrevistes i discussions de grup[93]. En aquest sentit, s'addueix que una política coercitiva desperta rebuig, i que acaba sent equiparada, pels qui en són receptors, a les polítiques repressives amb el català del franquisme[94].

En el cas de l'obligació o no dels funcionaris de conèixer el català si es treballa a Catalunya, a aquest argument principal de la ingerència en la llibertat individual s'afegeix arguments d'ordre pràctic, centrats en la necessitat creixent de mobilitat, tant en l'àmbit dels estudis com el laboral, que fan poc viable o poc desitjable –per limitadora- aquesta política. Vivim en un món cada cop més globalitzat –s'addueix- que tendeix a l'hegemonia d'un llengua de comunicació universal, l'anglès, i en aquest context no té cap sentit imposar més barreres lingüístiques. No només no té sentit sinó que és del tot perjudicial[95]. El mateix tipus de

---

determinat personatge. Hi ha moltes situacions, els meus pares eren castellans, vaig fer l'ensenyament en castellà i el primer any que vaig fer dret, vaig tenir la mala sort de tenir un catedràtic que era catalanista. I em va suspendre per faltes d'ortografia, i això és una imposició. I vaig agafar tírria al català, perquè la meva educació era castellana, per sort o per desgràcia. No tenia res en contra dels catalans o el català, però un personatge que em va imposar una situació, em va fer odiar-ho. Qualsevol imposició de fora no em sembla correcta.. (Home, 50 anys)

[93] *"Jo estic d'acord amb això que ha dit ell i la filosofia em sembla bé: ha d'haver una protecció. Sobretot a la llengua, perquè si no s'utilitza, es degrada i acaba morint. Jo tinc la percepció que a Barcelona no sents català, sents més el castellà i que la vida de cada dia es fa més en castellà. Crec que s'ha de potenciar però potser no estic d'acord amb el com, perquè hi ha una tendència estesa a ser dur. Hi ha una tendència a aprendre a base d'hòsties i perdoneu-me el terme, i crec que hauríem d'haver estat menys forts en l'aplicació de la política lingüística per part de la Generalitat . Per exemple, els rètols en lloc de multar a qui ho té en català, premia a qui ho tingui. No parlo des del punt de vista econòmic, sinó exemplar."* (Home, 36 anys)

[94] *Es tracta més que la gent tingui la percepció que no se li està imposant res sinó estimulant-la. Tampoc sona molt bé, eh, però vaja... I que...que tenen la percepció que et volen obligar a fer el que abans feien els espanyols amb els catalans. i jo crec que caldria haver estat més intel·ligent en aquesta política i que hi participés la ciutadania, però és com si volguessin ficar-t'ho per collons. Aquesta és la sensació.* (Home, 37 anys)

[95] *"Després, estem en un mateix territori i parlem de que hem de fomentar la mobilitat, per ser ciutadans globals, perquè si no, no trobarem feina, anem abocats a un món que necessita l'anglès irremediablement. I en un mateix territori que tenim una llengua comuna, el castellà, i volem posar traves a la mobilitat dels funcionaris! Tenim dèficits d'infermers, de metges i per què una persona que ha estudiat a Extremadura, per què no ha de venir a la sanitat catalana? Serà millor metge? No, mentida. Agafa al president de la generalitat. Per què ell no ha de tenir el Nivell C del català i si un mosso d'esquadra o un metge? No té cap sentit, és absurd!"* (Home, 25 anys)

valoracions negatives reben mesures com la de l'obligatorietat de retolar en català, mesura percebuda com un atemptat contra la llibertat individual [96].

En definitiva, s'evidencia l'existència de posicions ben confrontades sobre aquests qüestions, sense que els arguments d'uns i altres siguin considerats determinants per a dirimir el debat, com es pot observar en el fragment de discussió següent:

> La política lingüística ha estat errònia des del primer moment. Les persones han de parlar la llengua que necessitin per comunicar-se i de manera natural parlaran les que necessitin per comunicar-se. No hi ha manera de potenciar el català sense envair el meu espai privat i la meva llibertat. (Home, 25 anys)
>
> Però si jo vull tenir un servei en la meva llengua maternal, no podré fer-ho, i soc català. Se m'impedirà expressar en la meva llengua, que és un dret que tinc. Si no puc fer-ho, se m'està coartant el meu dret de parlar en català. És que com deies, la llengua és el vehicle, però també de la cultura, i la comunicació al carrer no es á la mateixa que pots tenir amb institucions, i en l'àmbit de l'educació , sanitari i demès, si que crec que ha d'estar protegit el català, no vull dir que es renuncii al castellà, però si que es protegeixi el català, perquè sinó est`sa coartant la meva llibertat d'expressar-me en català (Home, 37 anys)

Val a dir que, en un sol aspecte de la qüestió de la llengua sembla haver-hi un cert consens, que coincideix parcialment amb el primer bloc d'actituds anteriorment esmentat, el de la convivència harmònica. Es tracta de l'ús de la llengua en l'àmbit quotidià, en les interaccions personals. Pràcticament tots els informants declaren que no tenen massa problemes, en el dia a dia, per expressar-se en una o altra llengua. És a dir, que a Catalunya es pot viure en català i en castellà sense massa dificultats.

2.4.ACTITUDS

Les actituds que manifesten els ciutadans vers la política és una de les qüestions que ha estat més àmpliament estudiada, juntament amb els comportaments electorals. S'ha afirmat que les actituds són un dels factors que més influeixen sobre la participació i que, com més intenses siguin aquestes, major serà la seva durada, la seva permanència en diferents contextos i la seva consistència amb el comportament (Bonet et al. 2006: 105). La importància de les actituds també ha estat matisada per altres autors. Així, s'ha assenyalat que, si bé les actituds polítiques són probablement determinants a l'hora de definir la direcció dels comportaments polítics (a quin partit es vota o a quina manifestació s'acudeix), si es vol entendre en quina

[96] *"Sancionar a un empresari o petit botiguer per retolar en el que sigui, es una aberració en qualsevol cas. Si un empresari se'n va a Badajoz i decideix que la seva tenda, en lloc de dir-se ultramarinos, es dirà queviures, es lliure de ficar-lo i que ningú s'hi fiqui. I si ningú entra a comprar perquè no saben el que és que vagin a l'estanco, però que li posi al rètol que vulgui. Si un xino obre un restaurant i en lloc d posar "LA gran murall del dragon rojo", posa en caràcters xino i no entens el que posa i no saps si es un restaurant o un basar, és el seu problema. Ell necessita comunicar-se amb els consumidors i ha de retolar en la manera que cregui convenient. Ficar-se és un error"* (Home, 25 anys)

mesura i com es participa, el seu rol és més modest i s'ha de complementar amb el paper que tenen els recursos, els contextos i els processos mobilitzadors. (Font et al. 2006: 334). Això no suposa en cap cas, però, negar el paper que s'atribueix a les actituds en la participació política. En qualsevol cas, són un dels elements centrals de les cultures polítiques, per la qual ens interessa particularment abordar-les també en el present estudi.

2.4.1. L'estudi de les actituds polítiques

Les actituds són orientacions estables, que es manifesten en l'avaluació favorable o desfavorable d'una entitat particular, és a dir, només són imputables a les persones i es refereixen a un objecte. L'objecte d'una actitud pot ser específic, com una determinada llei, per exemple, o abstracte, com el nacionalisme, pot referir-se a una persona concreta, com Montilla, o a un col·lectiu, com els polítics. Generalment es distingeix entre actituds cognitives, com l' interès polític o el coneixement de les institucions; afectives, com la identificació nacional, la identificació de partit o la simpatia (o no) vers un partit determinat o els partits en general, i valoratives com la satisfacció amb el funcionament de la democràcia, l'avaluació de la gestió de govern o l'eficàcia política (Ferrer, Lago, i Pallarès, 2007: 82).

Cal preguntar-se quines actituds, quins sistemes actitudinals són més rellevants a l'hora d'abordar les cultures polítiques. En l'estudi clàssic d'Almond i Verba (1963), les dimensions de la cultura política atenien als diferents objectes als quals anaven dirigides les orientacions polítiques. Els autors distingien entre el sistema polític general (la comunitat política i el règim polític), els seus diferents elements (institucions, actors i polítiques públiques) i el propi ciutadà com actor polític. Aquesta ha estat la base de la major part de les tipologies que posteriorment s'han aplicat a l'estudi del cas espanyol. Una altra forma d'estudiar les dimensions de la cultura política ha consistit en atendre la diferent evolució dels diferents grups d'actituds, així com confirmar, mitjançant tècniques estadístiques de classificació, l'existència de grups d'actituds polítiques amb característiques comunes entre elles i diferents de les altres actituds. Així, Montero, Ghunter i Torcal (1998) per exemple, han distingit tres dimensions o grups d'actituds polítiques: aquelles que es refereixen al suport al règim democràtic, les relacionades amb els esdeveniments polítics de tipus conjuntural i/o partidista i les incloses en allò que s'anomena "desafecció política". Torcal (2003) ha dividit aquesta darrera en dues subdimensions: la desafecció institucional i el distanciament polític. (Bonet et al., 2006: 109)

En el present estudi hem abordat les actituds separant-les en els blocs següents:

- **Actituds vers la política com a concepte**. En aquest bloc s'ha abordat l' interès declarat per la política, les actituds generals, abstractes, vers la política, la democràcia, els representants polítics i la participació

- **Actituds vers el funcionament real de la política**. En aquest bloc s'han contemplat les actituds vers representants polítics concrets, partits polítics determinats, funcionament i dinàmiques institucionals, polítiques adoptades, etc.

- **Actituds vers els comportaments polítics dels ciutadans**. En aquest bloc s'ha contemplat les actituds vers la participació política des de la perspectiva de comportaments concrets, de pràctiques reals, tot i considerant els conceptes d'eficàcia interna i externa

- **Actituds davant el coneixement de caire polític i sobre la informació de la vida política**. En aquest bloc s'inclouen les actituds vers la informació política transmesa pels diferents mitjans de comunicació.

En aquest capítol ens centrarem només en actituds generals vers la vida política, com a concepte i vers el seu funcionament real. En el capítol dedicat als comportaments ens referirem a les actituds davant de cadascun d'aquests, i en el capítol centrat en les pràctiques informatives ens referirem a les actituds davant la informació de caire "polític". Analitzarem més endavant les relacions entre aquestes actituds generals, les actituds davant la informació, i les actituds vers els comportaments de caràcter polític.

2.4.2. Interès per l'àmbit polític de la vida social

S'ha assenyalat abastament que els ciutadans més informats i interessats participen més en política, i alhora s'ha destacat la relació existent entre estar interessat per la política i estar-ne informat. Per aquest motiu, a les enquestes sobre actituds polítiques es pregunta sempre per aquest interès declarat. Els resultat evidencien que aquest interès roman baix a l'Estat. Només un 20% dels espanyols diu tenir interès per la política (Bonet et al. 2006: 119), i aquesta baix interès sembla mantenir-se estable al llarg del temps. Efectivament, les dades recollides pel CIS per al període 1990-2000, mostren com a mitjana un 3,5% i un 27,7% d'entrevistats que afirmaven tenir, respectivament molt o bastant interès en la política, enfront d'un 37,3% i un 37,2% que declaraven tenir-ne poc o gens, respectivament. (Torcal 2008: 236). De fet, a partir de les dades de l'Enquesta Social Europea 2002-2003 s'observa que Espanya es troba a la cua dels nivells d'interès per la política a Europa. Entre els grups de països amb un baix interès polític es troben les noves democràcies del sud i de l'est d'Europa (Ferrer 2008: 183)

Un altre aspecte a tenir en compte és que en pràcticament tots els països els ciutadans diuen tenir un major interès per la política d'algun àmbit específic que per la política en termes generals. Tot i que normalment és l'àmbit nacional aquell que suscita més interès, hi ha un grup de països, entre els que es troba Espanya, ens què la política que més interessa és la d'àmbit local. Una mica més d'un terç dels espanyols diu interessar-se per la política local, una mica menys diuen interessar-se per la nacional, i només una cinquena part mostra interès per la política en general. La política europea i la internacional són els dos àmbits que menys interès susciten en tots els països, si bé hi ha diferències notables entre aquests: elevat interès a Rússia per una banda i escàs interès a Espanya i Portugal, per l'altra (Bonet et al. 2006: 114).

En qualsevol cas, independentment de l'àmbit, els nivells d'interès per la política dels espanyols estan molt per sota de la mitjana del conjunt de països.

La situació a Catalunya no és gaire diferent. També aquí observem unes pautes força estables, a part d'una davallada entre l'any 1996 i el 1998. Al voltant d'un 25-30% dels catalans afirma estar molt o bastant interessat per la política. Entre 1989 i el 2002 presenta nivells semblants a la resta de l'estat, inferiors al percentatge de la Comunitat de Madrid (Ferrer 2008: 182).La tendència registrada és a un descens d'aquest interès, més acusat entre la joventut . (Direcció general de participació ciutadana 2008: 23). Pel que fa a les diferències entre grups d'edat, sistemàticament el joves tenen menys interès per la política que els grans. La diferència no és gaire gran, però es manté constant (Tormos 2005: 36)

En el present estudi hem abordat l' interès per la política, tot i distingint entre política local, autonòmica i internacional. Tanmateix, s'ha partit de la consideració que més que parlar d'un interès genèric per la política, resulta més convenient desglossar-lo en els punts següents:

- ✓ **Interès per la política institucional**: interès pels partits polítics i pels seus líders, per les dinàmiques parlamentàries i electorals, ec.

- ✓ **Interès per qüestions socials d'abast general**: immigració, pobresa, delinqüència, atur, medi ambient, sanitat, educació, etc.

- ✓ **Interès per qüestions socials específiques, revestides de rellevància personal:** totes aquelles qüestions socials que afecten personalment (Pla de Bolonya als qui estan estudiant, prestacions per a les persones dependents, per als qui en tenen cura, llista d'espera als hospitals públics, pels qui estan pendents d'una prova diagnostica o d'una operació, etc.

- ✓ **Interès per les problemàtiques locals, que afecten l'entorn físic i social en què es viu (encara que no personalment i directa)**: els anomenats fenòmens "nimby", problemàtiques veïnals, municipals, etc.

Totes aquestes qüestions tenen caràcter polític, i totes són susceptibles de reclamar la participació ciutadana, per tant totes resulten rellevants des de la perspectiva que ens ocupa. Limitar l' interès per la política a les dinàmiques de la política de partits resulta extremadament reduccionista, i deixa als marges els interessos del gruix de la població. Ja que es pot tenir un interès escàs o nul, com veurem a continuació, pels enfrontaments entre líders polítics, i estar-ne del tot allunyat, però estar interessat, i potencialment disposat a implicar-s'hi i a participar, per altres qüestions político-social que es perceben rellevants.

A continuació presentem, per una banda, quines són les actituds que els participants han manifestat, i per l'altra, com justifiquen i racionalitzen aquesta actitud, ja que resulta particularment necessari saber no només si la política interessa o no, i quines dimensions de la

política interessen, com s'acaba d'assenyalar, sinó també quins són els motius adduïts per a explicar aquest interès o desinterès.

a) Interès per la política institucional

Una part dels informadors han manifestat bastant o molt interès per la política institucional. En la nostra mostra eren majoritàriament homes, en edats compreses entre els 25 i els 65 anys. Tots aquests declaraven fer un seguiment de l'actualitat política a través dels mitjans, més o menys intens segons el cas, com veurem en el capítol dedicat als mitjans de comunicació. Aquest grup es caracteritza per tenir uns nivells de coneixements mitjans-alts o alts sobre les dinàmiques polítiques a Catalunya i Espanya. Una part manifesta també un interès considerable per la política internacional, i en palesen un grau notable de coneixements.

Una altra part declara un interès moderat per la política institucional, afirmen fer-ne un seguiment més irregular, més intens en període electoral i més superficial la resta del temps. Aquest interès moderat, modulat per les eleccions o determinats debats percebuts molt rellevants i amb un intens tractament mediàtic (com el tema del finançament, per exemple), s'associa amb un nivell de coneixement de la política institucional mitjà o mitjà baix. L' interès per la política internacional pot ser igualment moderat en alguns casos, o baix en altres.

Un altre grup, majoritari, manifesta un interès baix per la política institucional, vers la que expressa un rebuig més o menys intens. Les raons adduïdes per aquest rebuig es tractaran més endavant. Allò que cal destacar és que aquest escàs interès es tradueix en un seguiment poc atent de l'actualitat de la política institucional i en un nivell de coneixement de mitjà baix a baix.

Finalment, un altre grup, no tan nombrós com l'anterior però significatiu, manifesta un interès nul per la política institucional, que va aparellat amb un nivell de coneixements molt baix. Abordarem més endavant les explicacions que donen els qui pertanyen a aquest grup del seu distanciament absolut de la política institucional

Cal assenyalar que quan es pregunta per l' interès que es té per la política, pràcticament tothom pensa en la política institucional, i és a aquesta a la que es refereix. Per tant, les observacions que s'acaben de fer s'han inferit de les respostes a la pregunta directa "T'interessa la política?"

b) Interès per qüestions socials d'abast general

Una part significativa dels nostres informadors ha manifestat bastant o molt interès per a aquesta mena de qüestions. Aquest interès es tradueix en un seguiment de la informació sobre aquests temes, que es concreta en un nivell de coneixements mitjà-alt o alt. Dins d'aquest grup retrobem la major part dels membres del grup interessat en la política

institucional, però se n'afegeixen també altres dels altres grups. Així, observem que persones que manifesten un interès baix o nul per la política institucional es mostren força interessades en aquestes qüestions, i manifesten un grau d'implicació potencial considerable.

Una altra grup, majoritari, manifesta un interès moderat per les qüestions socials d'abast general. Allò més freqüent és expressar un interès elevat per una qüestió concreta, com la immigració per exemple, i un menor interès per a altres. El grau de seguiment de la informació i el nivell de coneixements fluctua en funció dels temes. Pot ser elevat sobre allò que interessa particularment, i mitjà o baix per a altres. Per exemple, una de les nostres informadores, molt interessada per les problemàtiques mediambientals, palesava un grau de seguiment molt alt de tota la informació relativa a aquest tema, i molt en particular al canvi climàtic, i un nivell de coneixements i d'implicació potencial considerable, i alhora un desconeixement robust sobre altres temes, que assolia nivells extrems en el cas de la política institucional. Tanmateix, una de les informants més joves, poc implicada en la política institucional, ha expressat amb vehemència opinions ben definides sobre qüestions com la eutanàsia o el dret a la mort assistida, els drets a l'adopció dels homosexuals, evidenciant una notable potencial disposició a la participació[97].

Finalment, un tercer grup, menys nombrós, manifestava un baix interès per aquesta mena de qüestions, llevat que l'afectés de manera directa, com es veurà a continuació. El grau de seguiment de la informació i el nivells de coneixements s'evidencien congruents amb aquest desinterès.

La major dels nostres informadors no pensava en aquestes qüestions quan se'ls ha preguntat si els interessava la política. L' interès -o el desinterès- per aquestes s'ha anat palesant en el decurs de les entrevistes i grups de discussió, a mesura que anaven sorgint els diferents temes. Han estat els coneixements que han evidenciat tenir, la força de les opinions que han expressat, les seves argumentacions i el grau d'implicació en el debat allò que ens ha permès inferir interès o no per aquests temes.

c) Interès per qüestions socials específiques, revestides de rellevància personal

La major dels nostres informadors manifesta interès per aquelles qüestions que li resulten particularment rellevants. És aquest un resultat del tot previsible, però no banal, ja que allò que indica és que pràcticament tothom es pot implicar activament en una qüestió concreta, sempre que la percebi personalment rellevant, insistim, i per tant ser potencialment participativa, sempre –i aquesta és la condició necessària- disposi de les vies per a fer-ho. Reprendrem aquest punt quan abordem els comportaments polítics. De moment només interessa assenyalar que tot allò que és personalment rellevant interessa, i sol anar acompanyat de cerca activa d'informació, - o com a mínim de recepció activa -, i de

[97] *"A favor!, en això estic completament a favor! Per aquestes coses sí que em barallaria!"* (Dona, 18 anys)

interiorització de coneixement. Fins i tot aquells informadors que evidenciaven uns menors recursos cognitius, amb nivells de formació més baixos, i un notable desinterès per la resta de qüestions, mostraven un elevat interès per allò que els concernia. La qual cosa pot semblar òbvia, però que no és, insistim, anodina.

Com en el cas anterior, no s'ha preguntat directament per aquest interès, entre altre coses per què allò que es revesteix de rellevància personal varia d'un individu a l'altre. També en aquesta ocasió s'ha inferit l' interès de tot allò que els informadors han anat manifestat en el decurs de les entrevistes i grups de discussió.

d) *Interès per les problemàtiques locals, que afecten l'entorn físic i social en què es viu*

Més de la meitat dels nostres informadors ha declarat bastant o molt interès per les problemàtiques locals amb dimensions polítiques, i han assegurat fer un seguiment més o menys regular de les percebudes més significatives i socialment rellevants. Val a dir que, sovint, aquest seguiment depèn del ressò mediàtic que adquireixi la problemàtica en qüestió. En qualsevol cas, és important assenyalar que persones que mostren un interès moderat, baix o nul per la política institucional manifesten, en canvi un interès notable per aquestes qüestions, i una també notable potencial disposició a la participació. Es reprendrà aquest punt quan s'abordin els comportaments polítics.

Amb tot, una part dels informants declara un interès moderat o baix per aquestes qüestions. En alguns casos aquesta manca d'interès es relaciona amb la percepció d'eficàcia –en aquest cas d'ineficàcia- interna. Es reprendrà aquest punt més endavant.

e) Els interessos declarats i la seva justificació

En primer lloc, cal assenyalar que en l' interès per qualsevol qüestió, en el seguiment de la informació que se'n refereix i en la interiorització de coneixements al respecte, juguen un paper destacat –tot i que no determinant- els recursos cognitius i formatius que es disposi. Les diferències en aquests recursos, entre la ciutadania, poden ser notables, i es reflecteixen, interactuant amb altres factors, en l' interès que es manifesta per tots aquells temes que no formen part de l'experiència quotidiana.

En segon lloc, convé destacar un fet gens banal. La política institucional només interessa una part de la població, mentre una part molt més àmplia s'interessa per altres dimensions de la vida política, d'indiscutible rellevància social, i tothom s'interessa per allò que l'interpel·la directament. Ara bé, com s'ha dit anteriorment, quan es parla de "política" i quan s'avalua l'interès de les persones per la política, se sol circumscriure el tema a la política institucional. Els resultats parlen, llavors, de desinterès generalitzat. Però les dimensions polítiques de la vida social ultrapassen àmpliament les lluites partidistes o els debats parlamentaris, i per aquestes dimensions l 'interès sembla ser més elevat del que indiquen les enquestes. Com a

mínim, es palesa potencialment més elevat. Que es concreti o no depèn, entre d'altres, de factors que s'aniran abordant en els capítols següents.

Ara ens referirem només a com s'explica l' interès o el desinterès per la política institucional, a partir de com han respòs els participants a l'estudi a la pregunta si la política els interessava. Abans d'entrar aquestes explicacions, però, cal establir una distinció entre allò que anomenarem els **"llocs comuns"** i els **"arguments sòlids"**.

En el primer cas, es tracta de representacions esteses i compartides, creences que es subscriu sense cap base fonamentada sobre la que sostenir-les. Són, en definitiva, una mostra més d'aquelles dreceres mentals que s'utilitzen per a processar informació i poder-se posicionar sobre temes sobre els que es tenen escassos coneixements i/o poc interès per a prestar-los l'atenció necessària per a construir una opinió més fonamentada. Dir que es tracta només de "creences", d'opinions superficials basades en els llocs comuns, en els repertoris interpretatius que circulen sobre una qüestió determinada no vol dir que s'hagin de menystenir, ben al contrari. Constitueixen un element important de les cultures polítiques al nostre país, i orienten tant les actituds com els comportaments. Ens hem referit anteriorment a aquella part de la població, significativa, que mostra un interès molt escàs per la política institucional i més aviat baix per a les qüestions socials d'abast general. Per a aquells, el posicionament "polític" depèn pràcticament del tot d'aquests llocs comuns. Per tant, si les representacions dominants, en la cultura política, són que "els polítics només cerquen el poder i els beneficis que els proporciona", o que "mani qui mani, res no canvia perquè tots són iguals", això és el que sostenen per explicar les seves pràctiques –o absència de- pràctiques polítiques i de participació. Per tant, no és gens banal establir quines són les representacions que es construeixen al voltant del tòpic, i com i perquè es construeixen. En la nostra societat els mitjans de comunicació de masses juguen un paper destacat, tot i que no són l'únic element a considerar. Es reprendrà aquesta qüestió més endavant.

Per "arguments sòlids" entenem totes aquelles posicions i opinions que se sostenen sobre coneixement real, basat en la pròpia experiència i/o el seguiment atent de l'actualitat política i de les dinàmiques i dels seus debats. Aquest coneixement real pot ser de diferent caràcter, es pot haver adquirit per diferents vies –des d'haver militat a un partit a ser un lector acurat de la premsa diària, passant per treballar en un ajuntament- i, en qualsevol cas, és subjectiu, en tractar-se d'interpretacions de la realitat. I sabem que una mateixa realitat pot ser interpretada de formes molt diverses, fins i tot ben oposades. Però es basa en dades, en informació processada, i en fets i en experiències.

És del tot presumible que llocs comuns i arguments sòlids coincideixin en forma, en gran mesura, ja que els primers es construeixen a partir dels segons, mitjançant els anomenat "líders informals d'opinió", és a dir, les persones del propi entorn social considerades més ben documentades, més coneixedores sobre el tema. Aquests líders d'opinió informals poden ser els pares, els germans, els cònjuges, amics, companys de feina, etc. De fet, a les entrevistes i discussions de grup s'ha evidenciat amb claredat la influència d'aquests, tant en les informants

més joves com algunes dones adultes, que han esmentat de manera explícita els marits com els seus màxims referents en matèria política, molt en particular a l'hora de decidir el vot.

Però que coincideixin en forma no vol dir que siguin equivalents. Els llocs comuns presenten una major labilitat, es poden modificar més fàcilment en ser més superficialment interioritzats, i incideixen de manera diferent en els comportaments.

QUADRE – Promeses electorals

L'afirmació "els polítics mai compleixen les seves promeses electorals" en la seva forma de lloc comú, pot ser senzillament un pretext per a no votar, perquè es prefereix fer qualsevol altre cosa. En la seva forma d'argument sòlid, pot dur a un vot molt meditat, a un vot en blanc o a optar per altres formes de participació. Per tant, de la mateixa manera que no es poden posar tots els comportaments abstencionistes en un mateix sac, com es comentarà més endavant, tampoc es poden posar totes les justificacions en una mateixa categoria, no només perquè són qualitativament diferents, que ho són, sinó sobretot perquè tenen efectes diferents en els comportaments.

Entre els participants en el nostre estudi les principals justificacions per a manifestar interès o desinterès per la política són les que es presenten a continuació. Però cal tenir present que en alguns casos se sostenien com a llocs comuns, i en altres es tractava d'arguments sòlids. Primer presentem com s'explica l' interès per la política, el segon com s'explica el desinterès

Interessar-se per la política és un dret i una responsabilitat que té el ciutadà : la primera de les afirmacions que presentem és la menys freqüent: només un dels nostres informadors s'ha expressat en aquests termes. Sembla ser, doncs, que a la cultura política del nostre país, la concepció d'implicació en la vida política no només com a dret, sinó com a responsabilitat, fins i tot com a obligació, és molt poc present. És aquest un element per a la reflexió.

- **Cal interessar-se per la política, perquè afecta la vida dels ciutadans:** la segona afirmació és, amb diferència, la més freqüent: la política ens interessa, o ens hauria d'interessar, perquè ens afecta, incideix en la nostra vida quotidiana. La major part d'aquells qui mostren un major interès per la política institucionalitzada l'han verbalitzada, i també bona part d'aquells qui n'expressen un interès moderat, fins i tot baix. Ara bé, en tots els casos, aquesta afirmació ha anat seguida de puntualitzacions. Entre els més interessats, la major part de les puntualitzacions feien referència a un decreixement de l' interès amb el pas del temps, a causa de la desil·lusió, al desengany, a una percepció cada cop més negativa del funcionament real de l'activitat política[98, 99].

[98] *Sí, a mi també m'interessa, el que passa és que abans m'interessava molt i ara m'interessa, pe`ro una mica menys, perquè bueno ,. Sobretot a la nostra política, la catalana, ja fa uns anys que , hòstia, tens interès i tal, però veus que sempre acaba sent el mateix, amb tot allò que ha passat amb el Tripartit, amb tot allò que passa en relació amb Espanya, tot això, no veus que canvii, en molts anys i he perdut una mica d'interès perquè no veig que canvia i m'interessa més canviar el que puc canviar, que és la meva vida.*

- **Els ciutadans s'han d'interessar per la política sobretot en el moment que han de exercir com a ciutadans amb el seu vot.** Una part més reduïda expressa un interès per la política circumscrit als períodes en què es reclama la seva participació activa, abans de les eleccions. Seria, doncs, un interès centrat en l'acompliment en condicions d'aquesta funció[100].

- **La política és un element del món que ens envolta, cal tenir-ne un cert coneixement, com d'altres àmbits de la vida social.** El grup dels qui estan d'acord amb la quarta afirmació és força nombrós. La política institucional interessa en la mesura en què es tracta d'una de les dimensions de la vida social que ens afecta, ni la única ni la més important, però que està allí i a la qual cal prestar una certa atenció[101]. Si bé els qui manifesten més sovint desil·lusió creixent vers la política són els qui afirmen que afecta la vida dels ciutadans, i que per tant és important, també en aquest grup trobem manifestacions de desengany progressiu[102].

- **La política m'interessa en la mesura en què m'afecta directament i clara.** Finalment, alguns dels informadors afirmen que la política els interessa des d'una perspectiva força pragmàtica, en allò que els interpel·la directament i personal[103]. Així, un dels informadors assegura que abans no li interessava la política, però ara per motius professionals si que n'està interessat[104].

Però em segueix interessant per aquests motius generals, perquè vulguis o no vulguis, al final t'afecta. Encara que perdis una mica d'interès, que no et llegeixis tota la secció de Política dels diaris, t'has d'interessar perquè hi ha moltes coses que t'afecten, unes més directament, altres menys, però t'han d'interessar i has d'estar informat, perquè si no participes, al final sempre hi ha alguna cosa que t'afecta i no t'enteres. O sigui, que sí. Però m'he anat desenganyant una mica... (Home, 36 anys)

[99] *M'interessa evidentment, és un tema central en la vida i és clar que ens interessa. Jo fins i tot he estat activista en algun partit i demès i com més he participat en un nivell més alt, penso que això s'ha degradat molt i que la política de nivell és qualsevol cosa menys allò que realment tindria que ser la política. És una pràctica alterada. (No, al principi tens unes certes il·lusions , tampoc tens a lo millor experiència, no? I si que d'alguna manera igual em sembla que és algo fonamental , perquè això et motiva i condiciona les vides de tots, i moltes vegades en les idees que tens participes a partir de certs pressupòsits polítics, el que passa que entre aquests i la realitat de la política, hi ha molta diferència, i coses com combregar amb unes decisions de partit que no t'agraden gaire i coses d'aquest tipus, doncs no. Tu tens la teva ideologia i si s'adapta a això bé, però al final hi ha tantes decisions que et desagraden i que et van desencantant durant tota la teva vida, que t'aparten de la política, de l'interés per la política.* (Home, 50 anys)

[100] "*Me interesa cuando vienen las elecciones. Bien, cuando vienen las elecciones… **C**uando pasan no podemos hacer nada… Es que es verdad, sólo puedes decidir una vez cada cada cuatro años y el resto de los cuatro años no puedes hacer nada. Pero cuando vienen las elecciones, me interessa si, y me informo* "(Home, 38 anys)

[101] *"Sí, m'interessa la política, has de saber una mica com va, que fan…Veure que està fent el govern central, l'autonòmic…KLa segueixo com a oient, com a lectora, però no molt profundament* (Dona, 59 anys)

[102] "*Clar que interessa...com interessa tot el que passa al teu voltant, no? El que passa és que amb els anys et vas adonant de com va tot, i et desenganyes. Quan era jove m'interessava més, però a mida que vas veient la realitat..".(*Dona, 57 anys)

[103] *"A mi m'afecta, m'interessa lo de diari, la vida quotidiana, el que respecte a les feines, l'atur, lo dels col·legis, educació, com pot afectar a la família. JO tinc tres fills, de divuit, catorze i onze i tot això d¡'alguna manera, vulguis o no, t'afecta, o t'interesses, clar, a la força t'has d'interessar per les qüestions, estàs es contra de moltes coses però és el que diem, no pots fer res. Però no és que m'agradi..."(Dona, 43)*

[104] *A mi abans m'interessava poc o gens, i ara cada vegada m'interessa més en la mesura que m'afecta a la meva feina i la meva vida diària. Vida diària em refereixo a tema impostos, tema ... sobretot impostos, quan toquen la butxaca i per preocupació també pel meu país. La política és un mal con el cual tenemos que vivir, per tant.... I per la meva feina, vulguis o no vulguis, també, hi ha un factor que afecta el tema polític, que ja el podem comentar més endavant si voleu. Perquè jo treballo en una associació d'exportadors, on els pressupostos depenen molt del partit polític que hi hagi, de la política que tinguin, en quant a promoció de les*

Pel que fa a les explicacions del desinterès per la política, les més recurrents han estat les següents:

- **La política ha deixat d'interessar-me perquè em desagrada el seu funcionament**
- **No m'interessa la política perquè no l'entenc/és complicada**
- **No m'interessa perquè no veig que tingui cap relació amb mi**
- **No m'interessa perquè no serveix per a res el meu interès: fan el que volen/prometen i no compleixen**

Cal assenyalar que els arguments dels qui afirmen interessar-se per la política i els qui afirmen el contrari coincideixen, en el sentit que no els agrada el seu funcionament real[105, 106] Ara bé, aquest punt de partida compartit no els condueix a la mateixa conclusió: per a uns suposa allunyar-se'n definitivament, per a els altres no. Pel que fa a l'afirmació que la política no interessa per què no s'entén[107, 108] pot ser interpretada literalment o pot ser interpretada en el sentit que no s'entén perquè no interessa, -i per tant no es para atenció- i en el sentit que no se'n sap, per tant no s'entén, i com que no s'entén, no interessa. Alguns dels nostres informants semblaven decantar-se per la primera opció, altres per la segona. Pel que fa a la darrera de les afirmacions, cal tenir en compte que inclou dues proposicions diferent. La segona "fan el que volen/prometen però no compleixen"[109] també pot ser compartida per persones que sí s'interessen per la política, la diferència entre unes i altes rau en la primera

---

explotacions, o suport a la PYME catalana o espanyola. I com que tenim relacions amb entitats o organitzacions que tenen un percentatge elevat d'activitat política, per exemple, el COPCA o el Instituto de Comercio del Exterior que depèn del ministeri o l'altre que depèn de la Conselleria d'Universitats i Empresa, com que això va canviant en funció del partit polític, doncs tot això afecta a la meva feina i per tant haig d'estar interessat o com ells, al dia, de com... A nivell personal, doncs, cada vegada m'ha anat interessant més. (Home, 43)

[105] *"Jo ho he ben avorrit! Intentes mirar-ho però ha arribat un moment que penses que les coses es fan seguint uns criteris que no ho entenc! A mi la política m'ha arribat a cansar. Ara veure un debat polític, és que no puc. Em poso nerviosa, em fa ràbia. Però jo ho he intentat, he intentat mirar algun però no puc suportar a dues persones retraient-se constantment, només per intentar evitar que parlin de lo seu i intentar esquitxar l'altre."* (Dona, 31 anys)

[106] *"Si no ho acabem d'entendre és perquè estem desenganyats i no li acabem de prestar atenció. Penses que pensi el que pensi faran el que vulguin, i dius "adeu", vas cap a una altra banda. Et desentens completament."*(Dona, 57 anys))

[107] *"No és fàcil d'entendre la política. no. Perquè s no no seríem tan ignorants la majoria, en aquest sentit. Trobo que és difícil de seguir, perquè a més a més el llenguatge que usen és molt específic. Trobo, massa per què la gent normal arribessim a entendre'l. A mi això em passa. Jo miro un debat i moltes coses no les entenc. Per exemple, si parlen d'economia jo no me'n enteraré. Pot ser els interessa, que la gent no sàpiga. No sé.."*(Dona, 25 anys)

[108] *"Jo crec que la política és complicada d'entendre. Per part meva una mica de dedicació, però és que a mi m'avorreix, com et diria, és falta d'informació però des de zero. Quan es posen a fer una campanya, et parlen com si tots sapiguèssim ja de què va i tu igual t'has quedat a mig camí i has d'estar preguntant al teu marit si això o allò. S'expressen d'una manera com..."(Dona, 43 anys)*

[109] *A veure, jo, és que a mi és que m'avorreixen. Sempre diuen el mateix i després fan el que volen i no veus resultats. És una cosa que li presto lo mínim, penso que hauria de posar-me més i saber una mica de cada partit, però ... Sempre diuen el mateix i després fan el que volen (Dona, 45 anys)*

proposició: el meu interès no serveix per a res, que les persones interessades o no comparteixen o no verbalitzen.

2.4.3. Actituds vers el sistema polític com a concepte: el suport difús

Es distingeix entre suport difús i suport explícit a la democràcia per part dels ciutadans. El suport difús es basa en l'avaluació positiva de la forma com s'estructura l'espai polític i els actors polítics es relacionen entre si, encara que no s'estigui content amb els resultats. El suport específic està fonamentalment basat en la satisfacció amb un govern concret, així com l'avaluació positiva de la seva actuació i dels seus resultats polítics i econòmics. En el cas d'Espanya hi ha una diferència clara entre el suport difús i el suport explícit. Les oscil·lacions del suport específic al llarg del temps no es reflecteix en l'evolució al suport difús. El suport a la democràcia no té cap relació amb la participació, i la satisfacció amb el funcionament de la democràcia pot tenir-la fins i tot negativa. (Bonet et al. 2006: 124)

Les actituds vers el sistema polític com a concepte, sobre la democràcia, han estat àmpliament analitzades. Els resultats de les enquestes mostra que, per al conjunt de l'Estat la societat dóna un suport a la democràcia com a sistema polític que s'ha anat incrementant amb el temps i que es considera clarament majoritari. L'any 2002 quasi un 90% dels espanyols considerava que la democràcia era preferible a qualsevol altra forma de govern. El 2007 les dades eren molt similars, un 85%. En aquest sentit, la pauta catalana és molt similar a la del conjunt de l'estat o altres comunitats autònomes. (Ferrer 2008: 187). Cal destacar que el suport a la democràcia a Espanya ha anat augmentant de manera progressiva des dels seus inicis.

Pel que fa a Catalunya, gairebé el 90% de la població expressa que prefereix la democràcia a altres formes de govern, cosa que la situa a la franja alta dels països europeus i lleugerament més elevada que al conjunt d'Espanya. Paral·lelament, menys del 10% de la ciutadania es manifesta indiferent quan es tracta de valorar la democràcia respecte d'altres sistemes de govern. Tanmateix, s'observa absència de suport a partits no democràtics. Aquest suport és molt marginal, tant a les eleccions generals com a les eleccions autonòmiques (Direcció General de Participació Ciutadana 2008: 24).

Anem a veure com s'han manifestat els participants sobre aquesta qüestió, i com han argumentat el seu posicionament. Val a dir que, en termes generals i d'entrada, el suport a la democràcia com a sistema política sembla pràcticament unànime. Ara bé, a partir d'aquesta consideració general, cal fer certes matisacions, que conviden a algunes reflexions.

En primer lloc, el suport a la democràcia, encara que quasi unànime, no manifesta una satisfacció plena. Sovintegen les expressions que la nostra no és una democràcia madura –tot i comparant-la amb altres democràcies del nostre entorn, que sí es titllen de madures- , que no es tracta d'una democràcia perfecta, etc. i apareix de manera recorrent la idea de què es tracta el menor dels mals

> Jo de la democràcia diré la frase típica que s'ha dit sempre, que és el menys dolent de tots els que hi ha, el menys dolent, no que sigui bo. No pots escollir tampoc, el que passa és que és el menys dolent... (Home, 64 anys)
>
> Les dictadures totes són dolentes, en democràcia tens més opcions, encara que moltes no siguin gaire bones... Jo prefereixo més la democràcia que una altra cosa, encara que a vegades va d'una manera que et preguntes…(Dona, 57 anys)

En segon lloc, potser convindria aprofundir una mica més en com s'interpreta el concepte de democràcia per tal d'avaluar millor l'abast del suport que se li atorga. Una part significativa dels nostres informadors semblen avaluar la democràcia establint una comparació amb el règim anterior, el Franquisme. Aquesta experiència relativament recent sembla marcar encara la percepció de la situació actual, que es valora com a sensiblement millor respecte a un passat més o menys recent. Però ¿quins són els elements que la fan millor? Una part dels nostres informadors destaquen la possibilitat d'escollir entre diferents opcions.

> No sé com explicar-ho, però la nostra democràcia és com un ventall on tens moltes possibilitats d'escollir el que acabes de dir, doncs una religió o una altra, on no estàs marcat per una cosa en concret sinó que pots escollir. Clar... Abans et feien anar per on havies d'anar i no hi havia democràcia. Avui en dia tens la sort de poder dir que no. (Dona, 43 anys)

Però per a altres la clau és el model econòmic, que garanteix uns estàndards de vida superiors, tot i assumint que model econòmic i sistema polític van de la mà

> Ha canviat molt el nivell de vida aquí a Espanya. Ara vivim molt millor, econòmicament el país s'ha desenvolupat molt, on va a parar. S'ha modernitzat. I això no hauria estat possible sense democràcia, no? (Home)
>
> Aquí tots tenim més de 40 anys, ja tenim una certa visió històrica, recordo l'època franquista, home, con Franco no vivíamos mejor, jo sí i la meva família, però molta gent no. Jo sempre dic que Espanya és el país més socialista del món, més que Cuba, perquè tenim una classe mitja que és el 75%-80% de la població que té de tot, Després hi ha la mitja alta o la mitja baixa, la baixa i la molt alta, però és una classe mitja que viatja, que té una segona residència, que consumim, que anem a dinar i a sopar, que tenim tots ordinador, mòbil, DVD, TDT, som propietaris d'una casa, rebem uns serveis.. Que no ens podem queixar, que això no és normal. I això ho tenim perquè estem en democràcia...(Home, 46)

Aquesta equiparació entre democràcia i desenvolupament econòmic no és banal, i cal preguntar-se quin paper juga en el suport generalitzat a la democràcia que comptabilitza les enquestes. Un dels participants del nostre estudi posa el dit en la nafra, tot i assenyalat que benestar econòmic i model polític democràtic no han d'anar forçosament de la mà.

> A vegades es diu "Mira, Xina, sent una autocràcia, les seves economies estan desenvolupades, segur que els xinos estan encantats", i a vegades a l'economia hi a crítics que diuen "Sin democracia no puede haber desarrollo económico" i hi ha d'altres que diuen el contrari, tot depèn, no crec que es pugui dir que tot es veritat, però jo no he viscut l'època de Franco, suposo que no devia de ser gaire..., Però vaja, que sembla que el desenvolupament econòmic no depèn per força de la democràcia, no? (Home, 25 anys)

Així, per una banda tenim que l'element valorat és la possibilitat –el dret- del ciutadà a escollir els seus representants polítics, i per l'altra allò que es valora és un estil de vida associat al desenvolupament econòmic. Però com veure'm més endavant, que la possibilitat d'escollir sigui del tot real és sovint posat entredit, i la relació entre democràcia i benestar econòmic també pot ser qüestionada, com acabem de veure.

Una altra consideració que ha aparegut, que també posa l'èmfasi en la dimensió econòmica del sistema democràtic, però se centra sobretot en alguns dels seus efectes perversos, també en qüestiona els límits

> Fins a quin punt la democràcia és l'únic sistema que ens pot funcionar? Fins a quin punt és perfecte? Perquè cada cop que hi ha algun partit polític que arriba al govern, que si té majoria del poble pot reformar lleis, anar al Parlament i des d'Occident diem si es positiu o negatiu. Algèria, quan va guanyar el FIS, automàticament "hòstia no, els musulmans, fora!". Estats Units, el gran salvador del món, anem a instaurar democràcies, però cuidado, que si no guanyen els qui ens interessen... I dic Estats Units o dic Europa, igual: fins a quin punt la democràcia la podem exportar a tot arreu, si després no ens convé, la critiquem, la liquidem, fem campanyes de desprestigi...Tots els qui havien posat allà EEUU, Noriega, Batista, Pinochet..aquests no, aquests no eren dictadors. I ara, aquests que són d'esquerres, que arriben en democràcia, aquests tots són dictadors! Aquest és un dictador, perquè no entén els del nord....curiosament el nord, que són les zones més riques, que no volen distribuir la seva riquesa amb els indígenes...És que és el de sempre! Volem instaurar democràcies a tot el món, democràcies que comparteixin el nostre sistema financer, que tinguem possibilitat de fer més calerons. Quan a Argèlia va sortir el FIS..ostres, no som demòcrates? Per què no acceptem que el front islàmic arribi al poder? Ah, és que això és molt fotut! Anem a matar-los a tots...clar, per mi això molt demòcrata no ho és! Molt defensar la democràcia, però sempre que sigui capitalista i sigui un lloc on tu puguis vendre. (Home, 37 anys)

Finalment, dos dels participants en l'estudi s'ha declarat en certa manera "antidemocràtics", des de dues perspectives diferents. Un, en el sentit de considerar que la democràcia representativa no era suficientment "democràtica", i defensar com a model la democràcia participativa com a única forma realment democràtica

> Jo és que no és ben bé la paraula, però em considero bastant antidemocràtic, llavors si agafem la democràcia com el poder del poble no, però la democràcia representativa ni de conya, no hi crec gens. A nivell de poble és diferent, coneixes a la gent. Personalment m'agradaria fer-ho molt diferents en els pobles, però a nivell gran ni de conya, no crec que funcioni ni ara ni mai. Jo és que ja ho he dit, no estic d'acord amb la democràcia representativa, de manera que encara que algú opini una cosa semblant al que jo pugui opinar tampoc m'hi veig representat, perquè no m'agrada el sistema que utilitzen i perquè no crec en la seva jerarquia, i la política m'interessa en el sentit real de la paraula política, no en el sentit que s'utilitza. (Home, 31 anys)

L'altre informador altament crític amb el concepte de democràcia addueix que aquest model polític es basa en un elevat control de la població, un control basat en el domini de la llei, en la regulació jurídica de tots els àmbits de la vida dels individus. En definitiva, es tractaria d'un sistema política que coartaria la llibertat individual.

> Jo he viscut a Suïssa, i allà el control era total. Allà era l'asquerositat del control. Perquè no et donaven cap marge a cap mena de llibertat. És que les democràcies tendeixen a això, a buscar el control absolut de tothom. Que no hi hagi cap mena de llibertat, encara que sempre s'estiguin pregonant les llibertats. A les democràcies el qui mana ho controla tot. Perquè té la llei a la mà. Les democràcies són això, que siguem tots igual, que tot estigui regulat, que hi hagi lleis per a tot. Tots amb la mateixa cultura, tots vivint de la mateixa manera...Ens inculquen uns valors en els que encara no estem immersos, i hem de pagar un tribut. Però la llibertat, en democràcia, no existeix. La llibertat que tu puguis tenir s'acaba on comença la meva. (Home, 70 anys)

Val a dir que, quan es va preguntar a aquest informador, si pensava que un altre sistema polític era millor, no es va pronunciar en cap direcció. En consonància amb les afirmacions anteriors, es va manifestar també molt crític en parlar del funcionament real de la política en el nostre país, tot i que les afirmacions que feia no diferien en res a les que feien la major part dels participants en l'estudi, i que són les que es presenten en el punt següent.

Per concloure, cal assenyalar que, si bé el nostre estudi no contradiu frontalment les dades de les enquestes, pel que fa al suport generalitzat a la democràcia com a model polític, les matisacions que acabem d'assenyalar no són del tot irrellevants. Palesen que el "consens democràtic", presenta algunes esquerdes. Probablement no es pugui titllar de fràgil, però tampoc es pot definir sense fissures. Per una banda, perquè les consideracions sobre les que es basa part del suport a la democràcia presenten inconsistències. El record de la dictadura franquista és cada cop menys present, en les noves generacions, per la qual cosa la comparació amb el passat ha de perdre progressivament força, i l'equiparació entre democràcia i benestar econòmic tampoc és indestructible. Per l'altra, perquè les consideracions que es fan sobre el funcionament real del sistema polític que veurem a continuació, allò que s'anomena el suport explícit, no es poden contemplar com quelcom del tot separat de les valoracions que es fan de la democràcia com a model, de ben segur les han d'acabar afectant, incidint en elles negativament. És a dir, un deteriorament continuat del suport específic pot incidir, a curt o mig termini, en la qualitat i la densitat del suport difús.

2.4.4. Actituds vers el funcionament real del sistema polític: el suport específic

El suport específic a la democràcia es mesura a partir del grau de satisfacció amb el seu funcionament. Aquest indicador mesura les avaluacions que fan els ciutadans sobre el rendiment de les institucions i els representants polítics. Com s'ha dit anteriorment, en el cas espanyol sembla que hi ha una diferència clara entre el suport difús i l'específic. Les oscil·lacions que poden haver en l'indicador de suport específic no tenen relació amb l'evolució del suport difús a la democràcia. Per al cas català i per a l'any 2002 ja s'observa uns graus de satisfacció amb el funcionament de la democràcia molt menors que el suport a aquesta com a sistema polític (suport difús). Només un 43% dels catalans afirmava estar satisfet amb el funcionament de la democràcia (Ferrer 2008: 189)

Una lleugera majoria de la població enquestada se sent molt o bastant satisfeta amb el funcionament de la democràcia l'any 2006, mentre que gairebé el 40% manifesta que se sent

poc o gens satisfet. Catalunya se situa a la franja mitjana dels països europeus. Però la tendència detectada en relació als anys anteriors és d'increment de la satisfacció (Direcció general de Participació ciutadana 2008: 24) En definitiva, la societat catalana es caracteritza per l'existència d'una important desafecció política (nivells baixos d'implicació política i d'eficàcia política), que la situa, al igual que al conjunt de l'estat, a la cua d'Europa, però no ha desenvolupat un rebuig a la democràcia com a sistema polític o al seu funcionament. (Ferrer 2008: 190). Pel que fa a les diferències en funció dels grups d'edat, segons dades del CIS, l'anàlisi dels indicadors de satisfacció amb la democràcia mostra que els joves tenen un grau de desconfiança i insatisfacció més baix que el dels grans, que són precisament les persones més escèptiques i desconfiades. (Tormos 2005: 36)

En relació a les actituds específiques vers els partits polítics i els representants polítics a Espanya i a Catalunya, aquestes han estat objecte d'estudi en nombroses ocasions. Presentarem en primer lloc els principals resultats d'aquests estudis, per tal de dibuixar l'escenari en què ens trobem. La valoració dels partits polítics a Espanya, és, en termes generals i des de diferents perspectives, negativa. La crítica als partits polítics és una constant en les enquestes realitzades a Espanya en el decurs de les darreres dècades, ja que sistemàticament és la institució social que es valora pitjor. La major part de la població considera que "sigui qui sigui qui està en el poder, sempre cerca els seus interessos personals per damunt dels interessos dels ciutadans", essent la major motivació per l'exercici de la política institucional la cerca de poder i influència (Colectivo IOE, 2007). Tanmateix, el grau de suport a l'afirmació "Els partits polítics només serveixen per a dividir a la gent" superior al 50%, estable al llarg del temps, la qual cosa evidencia l'estabilitat en el suport a la idea que els partits són institucions que enfronten la societat, característica pròpia de la cultura política catalana i espanyola. Per altra banda, els anys en què augmenta la valoració dels partits disminueix el grau d'acord amb aquesta idea que els partits només serveixen per a dividir la gent, la qual cosa evidencia una certa relació entre ambdós indicadors, que dóna consistència a la idea que, malgrat l'estabilitat, les conjuntures polítiques fan variar les percepcions i valoracions dels partits en un marc de forts sentiments antipartidistes (Liñeira 2008: 276).

Pel que fa a la confiança en els polítics i els partits polítics, a l'enquesta del CIS sobre representació i Participació política (2005) destaca el baix grau de confiança que es diposita en els partits polítics. De les 11 institucions socials sobre les que es demana el grau de confiança, en una escala de 0 a 10, els partits polítics apareixen en darrera posició (3,9 de mitjana) (Colectivo IOE, 2007). Efectivament, a Espanya els nivells de confiança són particularment baixos, només són inferiors a Portugal, Moldàvia i Rússia. Menys d'una cinquena part de la població espanyola sembla confiar en els partits, i un percentatge encara menor declara fer-ho en els polítics. A la resta dels països, amb excepció d'Holanda, Dinamarca i Alemanya occidental, els qui confien en els partits no arriben a la tercera part de la població. En el cas d'Espanya aquesta relació s'ha invertit en relació a principis dels anys 80, quan la identificació amb els partits polítics era molt més elevada. Els espanyols que confien en les institucions i actors polítics són considerablement menys l'any 2002 que el 1996. Tot i que llavors la meitat de la població tampoc hi confiava, els nivells assolits l'any 2002 són els més baixos del període. (Bonet et al. 2006: 113).

Pel que fa a la identificació amb els partits polítics, l'any 2000 un 43% dels espanyols manifestava identificar-se amb un partit, enfront d'un 49% de catalans. Però l'any 2002 els percentatges eren d'un 38% i un 36% respectivament. Això evidencia una caiguda general de la identificació en els primers anys 2000, especialment forta en el cas de Catalunya, on se situa per sota dels valors d'identificació del conjunt d'Espanya i per sota de la comunitat de Madrid i el País basc. Catalunya, tot i tenir més referents partidistes que el conjunt d'Espanya, té un sector més petit de l'electorat amb simpaties obertes cal a algun dels partits (Liñeira 2008: 271). A Catalunya, en termes de grups d'edat, pel que fa a la simpatia cap als partits, en conjunt els joves en tenen menys que els grans. La diferència més gran entre els dos grups d'edat afecta especialment CIU i PSC, partits majoritaris, centrats ideològicament i que han desenvolupat tasques de govern durant força temps. Tanmateix, els joves guanyen els grans pel que fa a les simpaties per partits petits i d'esquerres com ERC i ICV. El PP té de mitjana gairebé les mateixes simpaties en ambdós grups d'edat. (Tormos 2005: 68)

En relació a la valoració que fan els catalans de les tasques desenvolupades pels partits, aquesta no és gaire alta, i sempre s'ha situat per sota del 4,5, evidenciant que els partits són una de les institucions polítiques pitjor valorades. És també una evolució més fluctuant que la que es fa dels sindicats, i posa de manifest la més alta exposició dels partits a l'opinió pública i una valoració més dependent de la conjuntura. (Liñeira 2008: 274). En definitiva, els partits se situen entre les institucions menys valorades i menys creïbles de l'àmbit polític.

Veiem doncs, **que l'actitud negativa vers els partits polítics i els representants polítics sembla estar molt estesa i abastar diferents dimensions: manca de credibilitat, manca de confiança, escassa valoració de la seva tasca, se'ls atribueix posar els interessos propis per damunt dels interessos dels ciutadans, se'ls atribueix cercar només poder i influència en l'activitat política, es considera que enfronten la gent...Tot plegat no resulta gens sorprenent que el grau d'identificació amb els partits es palesi també baix**.

En aquest escenari, ens interessava veure, no només quines valoracions feien els nostres informants sobre els partits polítics i els representants polítics, que no esperaven s'allunyessin molt d'allò que les enquestes reflecteixen, sinó també, i sobretot, com explicaven i justificaven aquesta actitud. És a dir, no n'hi ha prou en saber que els ciutadans desconfien dels polítics, convé saber com s'ho expliquen, com ho racionalitzen. També convé veure si es tracta d'actituds profundes, intenses, de les que condicionen els comportaments, o si es tracta d'actituds de baixa intensitat. Convé identificar en quina mesura es tracta de conviccions sorgides del coneixement, de l'experiència personal, si resulten de la imatge que dels polítics donen els mitjans de comunicació, si es tracta, en canvi de creences superficials basades en impressions i en experiències alienes, etc.

En primer lloc, es pot afirmar que, **efectivament l'actitud negativa que s'ha detectat coincideix amb allò que reflecteix les enquestes.** Cap dels nostres informants ha manifestat confiar plenament en els polítics, i majoritàriament se'ls atribueix anteposar els seus interessos per damunt dels interessos dels ciutadans, al servei dels quals se suposa estan. En definitiva, es tracta d'elements forts de la nostra cultura política, en el sentit de tractar-se de representacions esteses i àmpliament compartides, que travessen tots els grups d'edat sense

que s'observin diferències de gènere ni nivells de formació. Ja s'ha abordat aquesta qüestió en parlar de la justificació del desinterès per la política, i s'ha distingit entre els llocs comuns i els arguments sòlids. Doncs bé, entre tots els llocs comuns i arguments sòlids que alimenten les representacions sobre la política, la major part fan referència a desqualificacions més o menys fortes dels partits polítics i dels representants polítics.

Aquesta unanimitat mereix una anàlisi més aprofundida, però la seva existència sembla incontestable. Al llarg de les entrevistes els informadors han anat argumentant aquestes valoracions negatives. Anem a sistematitzar-les:

- **Una primera consideració, que apareix amb una certa freqüència, és que els polítics no estan capacitats per a realitzar les tasques que tenen encomanades.** Es parteix de la consideració que els càrrecs s'ocupen per raons alienes a la formació o a l'experiència professional, per la qual cosa els representants polítics no gaudeixen d'un coneixement expert sobre l'àmbit que desenvolupen la seva activitat. Diversos informants han insistit en aquest punt, i en el mateix sentit s'han assenyalat efectes perversos del sistema de "carrera política". Des d'aquesta perspectiva, es considera que el polític de professió no sap fer altra cosa que "fer política", en el sentit negatiu del terme, d'aconseguir càrrecs dins del seu partit, no de gestionar la cosa pública[110].

- **Una altra consideració recorrent és la de que les actuacions dels polítics estan marcades pel calendari electoral.** Això fa que només els interessin els temes que poden donar fruit a curt termini -amb rendiment electoral immediat, i no els que poden donar resultats a mig o llarg termini. Des d'aquesta perspectiva, es considera que la "pressió dels 4 anys" impedeix que s'adoptin mesures potser necessàries, però perilloses electoralment[111].

- **Només els interessen els vots.** Estretament vinculada amb la consideració anterior**,** aquesta se sustenta amb la idea que les decisions polítiques es prenen exclusivament en funció del rèdit electoral que poden suposar. Ja hem vist, en parlar de la llengua, com s'acusa els polítics d'instrumentalitzar determinades qüestions per tal d'obtenir èxit a les urnes. Aquesta idea s'estén al conjunt de les seves activitats.

- **Els polítics només cerquen servir els seus interessos individuals i dels seus.** Vinculada a aquesta consideració està la denúncia de caciquisme i de pràctiques poc o gens honrades, sovint relacionades amb l'especulació immobiliària[112], i de fer servir l'activitat política per a

---

[110] *"La percepció que jo tinc dels polítics és que la gran majoria d'ells estan molt poc preparats...Hi ha gent que entre en un partit des dels 18 anys, que no han fet una altra cosa que estar en el partit des dels 18 anys, que s'ha passat tota la vida pugnant internament per a ser a la poltrona, i ha fet d'això la seva professió." (Home, 25 anys)*

[111] *"És que això dels 4 anys és superperillós! Per exemple, a nivel energètic, la única opció és la reducció. Ara, quin polític tindrà els collons de dir que s'ha de reduir? No perquè no et tornaran a votar mai més! I ningú fa coses pequè no el tornin a votar mai més!" (Home, 31 anys)*

[112] *"I a nivell d'alcaldes el que passa és que hi ha molt de cacic d'aquests d'abans, que hi ha molt tio que fa les coses perquè vol i punto. I té 15 persones que li diuen que no i s'equivoquen totes menys ell. Com l'alcalde del poble. Sí, té uns terrenys a davant de casa dels meus pares, que els terrenys eren seus, ell era l'alcalde que els va passar a urbanitzables i era seva la constructora que va construir les cases. Ja em diràs!" (*Dona, 31 anys)

medrar en altres àmbits[113]. Aquesta sembla ser un tret persistent de la nostra cultura política, que, com qualsevol tret cultural no sorgeix del no res sinó que s'inspira en la realitat social en què s'inscriu. Entre els interessos personals destaca la **cerca de poder,** motivació que s'atribueix com a principal, de manera majoritària, als polítics[114]. Tanmateix, en la satisfacció dels seus interessos **malbaraten els diners públics,** que s'haurien de destinar a altra finalitats, en benefici dels ciutadans, la qual cosa genera tant indignació , com desengany i allunyament[115], [116]

- **Els polítics cerquen servir els interessos de partit, no els de la ciutadania.** Per als qui sostenen aquesta consideració els representants polítics es troben supeditats als interessos del seu partit, i prenen les decisions en funció d'aquesta circumstància[117] i addueixen aquet fet com la raó de la seva desafecció[118]

- **Els partits polítics estan sotmesos a dinàmiques perverses:** comportaments endogàmics, lluites de poder internes, clientelisme, intercanvis de favors, etc. que generen efectes del tot indesitjables. Hi ha que no dubta en titllar de "sectàries" aquestes pràctiques. Resulta altament significatiu que aquells qui més han insistit en les disfuncions dels partits polítics són persones que militen, o han militat en el passat, en un partit polític (un en el PP, i dos en IU)

---

[113] *"Però jo que no entenc gaire, quan sents psc, que et ve al cap? Un partit en què la seva prioritat seran els temes socials, ajudar al qui més ho necessiten, per tant, has de deixar d'escoltar una miqueta a la part més poderosa econòmicament i has d'escoltar als altres… Ja sé que es totalment utòpic perquè el veus és que tots fan igual, en el fons, tots pensen el mateix i donen la impressió d'estar allà per mastufejar, i per remenar i per fer caler , enriquir-se , quatre contactes i després com en Piqué , te'n vas a una companyia i ja està , a cobrar un gran sou. És com un trampolí ara la política, jo crec que no hi ha res de vocació (*Dona, 31 anys).

[114] *"Jo considero que los políticos así quieren mantenerse a toda costa en el poder, engañando y como sea. Ahora aquellos ya no están pero los de ahora también quieren y tu cada cuatro años dices estos lo han hecho menos mal o nos han robado menos , entonces vamos a cambiar. Pero yo creo que eso es por un afán de poder, porque el Hereu, no es indignante que haya ganado, pero es que tiene unos sueldazos... Es una cosa de poder..."* (Dona, 59 anys)

[115] *"Aquesta és la pena que tenim amb els nostres polítics, que ens han donat tants elements per no creure en ells... Fa quatre dies el Benach...Si vols és immoral o si vols és normal, que cotxes porten tot, però allò que va fer. Perquè viu a Reus... però és a una hora de Barcelona, és imprescindible treballar al cotxe en anar i tornar? Doncs que treballi una hora més al Parlament i que se'n vagi en tren... Bueno, doncs ho treuen a bombo i platillo i resulta que tots ho tenen, totes les forces polítiques ho van aprovar i ara tots surten dient 'quin dispendi'. A nivell popular és molt diners de complement, que ho porten tots i per què ell no o per què ell sí? Però dóna mala imatge, em va fe mal a ami. Aquestes coses fan mal, et van desenganyant" (*Home, 65 anys)

[116] *"I el Tauriño tornarà a gastar-se 200.000euros en mobles pel seu despatx! Però és que és igual! És completament igual! És que és una vergonya! És que jo em crispo, però després penses, és igual, jo a la meva, m'oblido per què no puc. Bueno, intento oblidar-me, però a vegades sento una impotència!(*Home, 25 anys)

[117] *Jo no crec que siguin en principi dolents però es troben supeditats als interessos de cada partit, i al crear un tripartit, al fer-se una, be, no és una coalició, però digue'm-ho així, al fer-se una coalició d'esquerres, cada partit té els seus propis interessos i sempre queden venuts al seu electorat, no són capaços de prendre una decisió amb empenta. En lloc de dir "anem a apostar per un tripartit, anem a apostar per un govern d'esquerres i fem-ho bé, amb consens", doncs fan una cosa i pel darrera fem la punyalada. Ara em ve al cap l'acord al qual va arribar Iniciativa amb el govern central sobre..., totes aquestes coses són les que nosaltres ens queden. Si realment hi ha una coalició d'esquerres, cal exigir a cada partit consistència, encara que hagis de renunciar a principis que tinguis dintre del partit. Potser sí que hi ha falta de lideratge, però jo crec que més que falta de lideratge passa que es troben supeditats als interessos de partit i a la por a pèrdues d'electors*. (Home, 37 anys)

[118] *És que la política té un període de caducitat i en aquell període de caducitat han de fer el que tenen temps de fer. Dona la sensació que tot depèn més dels interessos d'una determinada cúpula que dels interessos generals. Jo vaig pertànyer a un partit que al principi jo vaig viure tot el canvi quan era estudiant a la facultat i evidentment això em va marcar: tenia il·lusió, tenia ganes de fer moltes coses i d'alguna manera això és el que va empènyer a participar en determinats partits polítics, però després amb més experiència, veus que els partits t'han defraudat, que la política de base és una cosa i la de dalt és una altre, i que tot es fa pels interessos de partit, es pacten coses impresentables...tot en nom dels interessos de partit, se salten tots els principis en els que se suposava creien"* (Home, 50 anys)

- **Els representants polítics i els partits polítics estan allunyats de la ciutadania, no atenen la voluntat dels ciutadans.** Aquesta idea que es governa d'esquenes a la voluntat d'aquells qui, en principi, atorguen el poder, els ciutadans, es força estesa. Es denuncia, des d'aquesta perspectiva, un comportament percebut com arrogant, prepotent[119].

- **Els polítics serveixen els interessos dels poders fàctics.** En una accepció feble, els representants polítics serveixen els interessos dels poders econòmics, per a treure'n benefici personal. Aquesta seria una conseqüència quasi inevitable d'ostentar algun tipus de poder, en ser aquest corruptor per naturalesa[120]. En una accepció forta, s'interpreta que els polítics no tenen en realitat poder, són titelles en mans d'aquests poders. Dins d'aquesta consideració s'inclou també la idea que els representants polítics estan supeditats a les lògiques i els interessos del model econòmic en el que desenvolupen les seves activitats, el capitalisme[121].

- **Menteixen, enganyen, tergiversen**. És aquesta una consideració estesa, i que es relaciona amb totes les anteriors: menteixen, enganyen i tergiversen per guanyar vots, per servir els seus interessos personals, per servir els interessos de partit, per servir poders fàctics, per assolir o conservar poder, etc. Siguin quines siguin les motivacions per a ser-ho, es considera que aquest és el resultat: una tendència forta i generalitzada a la mentida i la tergiversació de la realitat[122]. En aquest mateix sac és pot incloure la consideració que es desdiuen, que modifiquen les seves posicions i les seves declaracions en funció de les circumstàncies del moment, que "canvien de jaqueta" quan els convé, que preval la pràctica de dir blanc on ahir s'havia dit negre[123]. Dins d'aquesta consideració s'inclou una de les acusacions més esteses que es fa sobre els polítics, la relativa a les "mentides electorals". És a dir, els polítics no compleixen allò que prometen abans de les eleccions,

---

[119] *"Me molesta ahora del PSOE la prepotencia que tiene ahora, porque por ejemplo está haciendo cosas de que la gente está en contra, por ejemplo aquí a nivel de Barcelona el Ave, esto, y hablas con ellos porque igual te los encuentras por algún sitio y te dicen: "Es que es así". Acatas y es lo que hay. Entonces, no sé, antes los veías como más dispuestos al diálogo, más interesados por lo que el pueblo quería, y ahora los veo más dispuestos a lo típico, que llevan años en el poder y… Es que cuando empezaron los había idealizado un poco y ahora veo que todos van a hacer muchas obras en Barcelona, bueno, el tema de comisiones tiene que estar latente porque todos están deseosos de estar en el poder, pero en vez de seguir la política que empezaron pues veo que ahora están en este plan de 'esto es así' y nada de acercarse al ciudadano* (Dona, 43 anys)

[120] *"És que si fos una persona vocacional, i digués: "Doncs jo pel meu poble vull que hi hagin nosequé, un centre cívic…", molt bé! Però són gent que arriben, no sé si perquè no hi havia ningú més, jo penso que és per ambició de poder clarament, arriben i aleshores els hi surten amics per tot arreu, i amics influents perquè abans igual no en tenien cap. I clar, aquests amics influents, vull dir, empresaris importants que diuen "Hola alcalde què tal..." i com el poder corromp, doncs només miren interessos econòmics, només escolten a qui volen escoltar, que els beneficien*. (Home, 32 anys)

[121] *" Els polítics que governen són gestors dels sistemes capitalistes i per moltes ideologies que tinguessin, que no les tenen, estan condicionats per l'egoisme econòmic del sistema i ells han de gestionar-ho".* (Home, 50 anys)

[122] *"És que tots enganyen, si hi hagués algú que no enganyés, a lo millor aquest arrasaria, tots enganyen. Ell sabrà més, perquè ha estat semiprofesional, però sembla que quan entres a un partit i tal és com una secta on tots van a parar al mateix caliu i tots després de dir mentides i..."(Home, 36 anys)*

[123] *"Jo continuo pensant que la política ens afecta molt i la forma de viure, però entre altres coses un polític ha de ser honrat i això és el que no tenim, i quan tenim referències a nivell d'opinió pública, no tant que ho coneguis, de que avui una cosa, demà una altra, després el contrari, el que ha dit es desdiu i davant de tot això es donen actituds de tenir ganes de revoltar-te i dir que ja esta bé ,però no ho fem, aguantem i anem tirant"* (Home, 50 anys)

menteixen per a guanyar-les però aquestes promeses queden sempre –o quasi sempre- sense complir[124], [125]

- **Confronten els ciutadans.** Com s'ha assenyalat en parlar de la qüestió de la llengua i de la pertinença nacional, la consideració que els polítics confronten els ciutadans per a posicionar els seus partits és també força estesa al nostre país.

- **Banalitzen la seva activitat.** Una part dels participants en l'estudi manifestava un obert rebuig per allò que titllaven de "banalització" de la política. Per a aquests, els polítics actualment mostren una actitud poc seriosa, i acaben donant una imatge de la seva tasca del tot devaluada i devaluadora [126], [127] . Val a dir que, sobre aquest punt, se sol atribuir una part important de responsabilitat als mitjans de comunicacions de masses, que impregnen de lògiques pròpies les dinàmiques polítiques. Es reprendrà aquest punt més endavant.

- **Es desqualifiquen entre ells, fan una oposició destructiva**. Per a alguns, la constant desqualificació que els polítics fan uns dels altres és una de les principals causes del seu allunyament de la política institucional. Hi ha qui considera que aquestes pràctiques de desprestigi mutu allò que fan és apel·lar a les parts més fosques i negatives de la vida social[128]. Darrera d'aquesta consideració està la idea que només cerquen a destruir

---

[124] *"Que incumplimientos hay?¡Muchísimos! El paro está cada vez peor, puede ser culpa de ellos o no, yo no lo sé. La vivienda: iban a hacer miles de viviendas , las hicieron y no han solucionado nada. Sigue sin haber pisos para la gente joven ni alquiler ni nada. Que es normal, que todos los partidos lo hacen, tanto unos como otros cuando llegan al gobierno, de todo lo prometido algo tienen que cumplir. Lo de los soldados era muy fácil, porque nada más llegar, dices que vuelvan y punto. No hace falta crear una ley ni nada pero de todo lo demás. Pero eso no sólo se puede decir del PSOE, porque cuando estaba el PP lo mismo. Cuando necesitaba ayuda de los nacionalistas lo hacía todo y cuando estaba solo, el rodillo y ya está. Y nosotros no podemos hacer nada en esos cuatro años.* (Home, 38 anys)

[125] *"Tot és important, però dediquen molts esforços a algunes coses i massa pocs a d'altres. Si tu com a polític, perquè la gent et voti, promets alguna cosa, compleix, no al 100% o almenys al 80%, que jo crec que compleixen un 35 o 40% com a molt".* (Home, 46 anys)

[126] *Ara fa 15 dies hi havia una comissió al parlament, en la que s'interpel·lava a la ministra per la seva nefasta actuació durant el temporal que hi havia hagut. I estava dient una quantitat de burradas, que no m'entra al cap que aquella dona sigui doctora en econòmiques, no m'entra al cap. Bueno, jo ja no sé que creure, perquè si aquella dona és doctora en econòmiques, ja...perquè estava dient una quantitat de ximpleries! I hi havia un diputat del partit popular, que com la resta de paralamentaris., que se'ls paga per allò, pe estar en comissions i per depurar responsabilitats, i estava allà enfotent-se de la ministra, com si estiguessin al club de la comèdia. Pues allò no és el gran wyoming, ni el club de la comèdia, allò és una comissió parlamentària, on se suposa que hi ha les persones més ben preparades per dur el rumb d'un país, i estaven alí rient els acudits de la ministra xiquita de la calzada, i entre ells el diputat del pp que la estava interpel·lant en aquell moment. Pues aquell bon home el que hauria d'haver fet és pegar-li un bon rapapolvo. I és igual com reaccioni la ministra, tu li has de dir la veritat, li has de dir que és una poca-vergonya, una inepta, una ignorant...I dir-li amb paraules dures. I aquell home estava rient-li les gràcies a una ministra que s'estava enfotent de tothom. És que no m'entra al cap".* (Home, 25 anys)

[127] *"Per exemple, una de les coses que em molesta és la banalització de la política. A mi m'encanta el programa Polònia per exemple, que a la ràdio facin conya o es fotin dels polítics, però no m'agrada que els polítics segueixin el joc. O sigui, trobo que és molt sà que la societat pugui riure's de una situació dels polítics, que potser és una manera d'acostar la política a la població, però em rebenta que els polítics entrin al joc, que els polítics comencin a fer gracietes, que segueixin les bromes de certs periodistes perquè saben que així poden arribar a molta gent, quan trobo que la política és més important, no hi ha res més important que la línia que seguirà un país, per tant una mica de serietat. No vull dir que el polític hagi d'estar en una situació divina, però sí en una situació seriosa . No m'imagino ells jutges banalitzant sobre un tema..."*(Home, 38 anys)

[128] *"No sóc gens optimista, gens. No, perquè veus que sempre estant actuant sobre lo negatiu de la societat, mai sobre lo positiu. Els polítics, si els escoltes, tots són dolents. S'estan desprestigiant tota l'estona els uns als altres, mostrant la cara més negra de tot, de la societat...Llavors, jo ¿a qui creuré? Està clar que no creuré en ells!"* (Home, 70 anys)

l'adversari polític i les seves propostes, no a construir una realitat que afavoreixi la ciutadania, a implementar polítiques eficaces. [129], [130].

- **"No fan la feina".** Per a una part dels informadors, preval la consideració que bona part dels representant polítics es dediquen a "escalfar la cadira", i dediquen poc temps i poca energia a les tasques que en principi tenen encomanades[131].

Veiem que totes aquestes valoracions negatives sobre els representants polítics –i per extensió, sobre la política institucionalitzada fan referència a quatre tipus de qüestions:

- ✓ A la seva qualificació per a les tasques assignades, i a la seva dedicació real a aquestes
- ✓ A les servituds del sistema polític, que els supedita als interessos partidistes, al calendari electoral i a la cerca de vots
- ✓ Al predomini dels interessos personals per damunt dels interessos públics
- ✓ A la supeditació dels polítics a altres poders (considerats els poders reals)

Que no compleixin allò que prometen , que menteixin, que es corrompin, que confrontin, que banalitzin, que es desdiguin...no són més que conseqüències de les quatre deficiències assenyalades, que ho resumirien tot. Les dues primeres es deurien a problemes estructurals del sistema polític, que les explicarien i de les que es derivarien quasi necessàriament. La tercera tindria una base antropològica forta: els sers humans ens comportem així, anteposant els propis interessos per damunt dels interessos dels altres (com s'ha assenyalat en parlar de l'individualisme, és força estesa, per no dir genrealitzada, que el poder corromp, l'endogàmia és una pràctica estesa en totes les societats humanes, etc.) La quarta faria referència a factors externs al sistema estrictament polític, en tenir a veure en com aquest s'insereix en un context més ampli. La distinció no és anodina.

Vol dir que la magnitud de les crítiques que es fa als representants polítics i als partits, el seu abast, el seu potencial desqualificador, varien molt sigui quines siguin les consideracions en que se sostenen. Efectivament, no és el mateix afirmar que els representants polítics no treballen prou, o que cerquen poder, que afirmar que són titelles en mans de poder efectius més forts que ells. Davant del primer grup de deficiències, es poden pensar mesures per a millorar el funcionament del sistema, per a superar les seves dinàmiques perverses. Davant del segon grup de crítiques, es poden defensar mesures per a controlar i penalitzar aquestes

---

[129] *"Exacte i no n'hi ha ni un que sigui honest. I veig que hi ha una oposició totalment destructiva, sistemàtica, i que no porta mai a enlloc perquè no arreglarem res. Si algú fa una cosa , si vosaltres feu una cosa malament i jo dic "Escolta, us heu equivocat, però pots fer-ho així", bueno, pots treure idees, però si comences: "Ho has fet fatal! És que tenies que haver fet això!", però no intenten anar a construir sinó deconstruint tot el que ha arribat a fer l'altre. A mi la política m'ha arribat a cansar. Cada dia que poso les notícies sents un criticant a l'altre, l'altre criticant a l'altre i llavors la gran justificació quan descobreixen que han fet una cosa mal feta és dir: "Buenooo, però això els altres també ho tenien, eh! Fa 20 anys que hi és, eh!" Però bueno, si està malament canvia-ho! Per alguna cosa et voten! Clar, jo, es que em canso. He acabat avorrint la política* (Dona, 31 anys)

[130] *"Les nostres institucions són el corral de la pacheca. Les nostres institucions no estan pel que han d'estar, estant per tirar-se la cadira cada dia els uns als altres. És que és una vergonya, una autèntica vergonya! És que anem en camí de ser la Itàlia, un país que porten 15 anys amb les institucions paralitzades, i cada vegada ho serà més. I nosaltres anem pel mateix camí."* (Home, 25 anys)

[131] *Otros parece que van a cobrar el sueldo como dice él y otros no aparecen cuando salen en la tele, que ves todos los asientos vacíos. Dices bueno…. Cuando sale algún debate o algo, da mala impresión, na más que hay tres o cuatro, ¿los otros donde están?* (Dona, 43 anys)

tendències dominants de conducta. Així, per a algú que subscriu aquesta mena de consideracions, el fet que es denunciïn casos de corrupció, i que s'estableixin penes adients i efectives, és un mitjà adient per a neutralitzar-les. Per als qui sostenen que el poder polític és un poder de segon ordre, sotmès a instàncies superiors, la desqualificació és absoluta. La resta d'actituds polítiques, inclosa la disposició a la participació, han de variar per força si es creu una cosa o una altra.

En un estudi anterior sobre mediambientalisme i participació política, realitzat durant el 2007-2008, ja vam observar que, en matèria medi ambiental, a les desqualificacions genèriques dels representants polítics s'afegia sovint la consideració que, en aquest àmbit, tant els danys com les mesures destinades a reduir-los tenien un abast supranacional, que ultrapassava àmpliament la capacitat d'acció dels estats individuals i dels seus governs. Hem retrobat aquest tipus de consideració en el present estudi, referides, en aquest cas, sobretot a les polítiques econòmiques. La percepció que l'actual crisi econòmico-finançera, per exemple, només es pot entendre en termes globals, molt estesa, es tradueix per a alguns en la reflexió que la capacitat dels estats i dels seus governs per fer-ne front són limitades. Si bé aquesta consideració no és unànimement compartida, ni tan sols és majoritària, si és prou present com per a tenir-la en compte. Com assenyala (González i Balletbó, 2007: 273), és possible plantejar si la despolitització i el desencantament polític vers les institucions formals és pot explicar en termes de percepció, lúcida, que les administracions i els representants polítics són, de manera creixent, agents sotmesos a pressions que ultrapassen els actuals emmarcaments administratius de referència. No pensem que aquesta percepció expliqui tot el fenomen, ni de bon tros, però si que cal tenir-ne en compte, com un factor més, en l'explicació.

Tanmatix, en l'esmentat estudi sobre mediambientalisme i participació política ja vam assenyalar el conflicte existent entre la desqualificació generalitzada de la tasca dels representants polítics i l'enorme responsabilitat que se'ls atribuïa a l'hora de gestionar els problemes mediambientals. En el present estudi hem observat el mateix fenomen, aquest cop sobretot en relació a la crisi econòmica. El paper que bona part dels informants atribueixen al govern –i també en menor mesura en l'oposició- en la reducció de l'impacte d'aquesta crisi és proporcionalment invers a la confiança que s'afirma dipositar en aquest –o en l'oposició -, la qual cosa sembla hauria de generar força intranquil·litat. Es reprendrà aquest punt més endavant, quan parlem del cost psicològic de la implicació política

Ara bé, **per a comprendre quin és el suport específic de la ciutadania vers els polítics i els partits polítics cal anar una mica més enllà d'aquestes desqualificacions generals. No per què no siguin importants, que ho són a l'hora d'analitzar la cultura política, sinó perquè exigeixen ser matisades**. Efectivament, quan es passa de les grans declaracions generals, i es passa a un terreny més concret, com passa sempre, les afirmacions es poden modificar en major o menor mesura. **Així, després d'afirmar que "tots els polítics són iguals", o "tots busquen el seu interès", quan es comença a parlar de partits concrets, o de polítiques**

concretes, les valoracions negatives es suavitzen, s'estableixen distincions entre uns polítics i altres[132] i entre una partits i altres, i fins i tot es valoren positivament determinades polítiques.

En alguns casos les valoracions més positives depenen estrictament del color polític –es valoren més positivament els polítics amb els que s'experimenta afinitat ideològica, en altres es tracta més aviat d'afinitat personal, però en qualsevol cas depenen d'aquestes afinitats[133]. Però més interessants són els casos en què la valoració positiva directament de la tasca que s'atribueix a un polític, a un partit, a una institució. Aquests ens interessen particularment perquè indiquen que les avaluacions no depenen exclusivament de llocs comuns i de repertoris interpretatius dominants, sinó en coneixement i experiència directa. Això és així tant quan es tracta d'avaluacions negatives com quan es tracta d'avaluacions positives. En aquest sentit, cal tenir en compte que l'afirmació "tots els polítics són iguals" no reflecteix, en bona part dels informants, una percepció monolítica sobre la qüestió[134]. Val a dir que, en general, les valoracions més matisades solen estar relacionades amb la gestió municipal, molt en particular als municipis petits, on el contacte amb els regidors és més proper i es té un major coneixement de les mesures que apliquen que a les gran ciutats. Un dels nostres informadors, per exemple, altament crític amb la gestió política del seu municipi, de la qual dóna diferents exemples que afirma conèixer de "primera mà", contraposa aquesta avaluació negativa a la altament positiva que fa de la gestió d'un municipi veí. En ambdós casos es refereix a mesures concretes. En definitiva, "no totes són iguals"[135].

---

[132] *"A veure, jo sóc molt crític amb el meu partit, hi ha moltes coses que em desagraden molt...però això no vol dir que a dir no hi hagi persones molt vàlides, honrades i amb voluntat de servei. Clar, que n'hi ha!"* (Home, 25 anys)

[133] *" Jo per exemple, abans d'ahir a la Vanguardia parlaven de la fulgurante ascensión de la ministra de Defensa, una dona jove, tal. Jo no dic que no valgui, no tinc el gust de conèixer-la personalment i no me l'he escoltat gaire .Però total, és un cas flagrant de com una persona ha tingut una ascensió que... En canvi altres polítics, jo conec a l'Artur Mas... l'he tractat molt, estiuegem molt, diguéssim, i és una persona que encaixi o no en les seves idees polítiques, trobo que és una persona preparada com a mínim. Després pot tenir una imatge o una altra, però l'he tractat professionalment i personalment, i trobo que és molt preparada, podria estar perfectament de president de la Generalitat i jo crec que donaria molt més bona imatge que l'actual president. I tampoc no vull criticar un i alabar l'altre però.... I si per feina tracto amb el Montilla i sincerament, entre nosaltres i jo, quan el veig i l'escolto, uf, em dóna la sensació que escolto als de la tele, que és la pròpia paròdia del Polònia. No sé no té la credibilitat que tenen altres polítics, i no perquè siguin d'un partit o altra... La classe política tenia més classe abans... El Jordi Pujol era un estadista, sabia estar"* (Home, 46 anys)

[134] *"Tot i que conec algun polític personalment, penso que, a veure... hi ha de tot, hi ha gent seriosa, gent impresentable, gent formada i hi ha gent que no tenen un mínim de saber estar o saber fer i que han estat en el moment adequat en el lloc adequat, ocupen un càrrec públic que no esta a l'alçada i d'altres que si estan més preparats i que saben més el que fan. No, tots no són iguals*" (Dona, 60)

[135] *"Jo per exemple veig la Garrotxa i hi ha municipis que no tenen cap mena de servei per al ciutadà, que vale, dius que tenen pocs recursos, però per exemple Besalú és brutal els serveis que dóna a la seva població. A Besalú estan fent molt bona feina, no com aquí..Tota la gent gran té l'aparell aquell d'apretar de no sé què, un servei perquè per què els grans no se sentin sols...A Besalú no sé quin alcalde hi ha ni qui treballa però fan molt bona feina. Perquè l'alcalde això ho té clar. El mateix que els últims anys...I Besalú és dels municipis grans de la Garrotxa, d'acord, però Olot també podria tenir tots els serveis que té Besalú i no té ni una mil·lèsima part. I el servei aquest de "no et sentis sol", doncs tenen un llistat de gent gran que la truquen al matí i abans d'anar a dormir, i parlen una estona.. És perfecte! És brutal! I el transport per adaptats de la Creu Roja, moltes vegades tinc discussions amb aquest i l'altre i a vegades ha sortit Besalú pel mig, i sempre dic : chapeau! Perquè es fan tot el transport i s'ho cobreixen tot ells. I centres per a joves d'accés a Internet. Envien sms a tota la gent que deixa el mòbil per.., no sé, es que hi ha polítics que dius 'molt bé', perquè ho veus, però després hi ha d'altres que penses, "jolin". El problema és que hi ha més dels que no, que dels que sí, jo entenc, almenys pel que jo sé."* (Home, 32 anys)

2.4.5. Actituds vers la participació ciutadana

Segons l'enquesta del CIS sobre representació i participació política (2005), les persones enquestades consideren que una major participació dels ciutadans en les decisions polítiques permetrien "recollir millor les opinions dels ciutadans" (43% com a primera o segona opció), "controlar millor els assumptes públics per part dels ciutadans" (36%) i generar un major consens al voltant de les decisions polítiques" (28%) (Colectivo IOE, 2007). En comparar-se aquestes afirmacions amb l'escassa participació directa dels ciutadans en els afers públics, s'han interpretat en termes de "cinisme polític dels espanyols" (Sanz: 2002, citat per Colectivo IOÉ: 2007). Aquest cinisme es concretaria en la "paradoxa" que, per una banda, els ciutadans afirmen els principis democràtics però sense implicar-se realment en aquests, tot i adoptant una actitud passiva i dependent, amb una escassa capacitat d'intervenció social, i per l'altra en legitimar amb el seu vot els representants polítics, en acudir massivament a les urnes cada 4 anys, però després manifestant desconfiar dels polítics. De la mateixa manera, els ciutadans acusarien als polítics professionals d'acaparar decisions polítiques i exigirien més vies de participació directa, però la majoria reconeixeria tenir poc interès per la política, que ni tan sols seria un tema de conversació habitual amb amics i familiars (Colectivo IOÉ, 2007). Se sol apel·lar sovint al concepte de "paradoxa" per a interpretar alguna dimensió de la vida social, però titllar de paradoxal un comportament o una actitud aporta molt poca llum sobre aquests. Pitjor encara, acostuma a encobrir una manca d'aprofundiment en tots els factors que permetrien explicar, o comprendre millor, allò considerat "paradoxal". Efectivament, moltes vegades es deixen fora de l'anàlisi algunes claus, que posades entre les diferents proposicions de la suposada paradoxa, manifestarien força potència explicativa. Per aquest motiu ens interessava explorar les actituds dels participants en el nostre estudi vers la participació ciutadana. Més endavant, en el punt dedicat als comportaments polítics, abordarem amb un cert detall les actituds dels nostres informadors vers diferents formes de participació política. Ara ens centrarem en conceptes que es consideren centrals en l'estudi d'aquestes actituds: de confiança (interpersonal i en les institucions), el de percepció d'eficàcia política (externa i interna). Anem a veure en què consisteixen.

a) Confiança interpersonal i confiança en les institucions

S'ha afirmat que una societat civil dinàmica més propera a un ideal de la democràcia participativa es caracteritza per tenir alts nivells de participació associativa i de confiança interpersonal entre els seus ciutadans. Doncs bé, l'any 2002 només un 27% dels catalans afirmava confiar en la majoria de la gent. (Ferrer 2008: 190) Val a dir que Espanya, en relació a la resta d'Europa, se situa en situacions intermèdies, amb una tendència a situar-se en el grup de països amb nivells de confiança inferiors sobretot en noves democràcies de l'est i el sud d'Europa. Els països nòrdics, Suïssa i Holanda tornen a ser capdavanters en els més elevats nivells de confiança social de la seva població (Ferrer 2008: 191) Pel que fa a la confiança en les institucions, l'any 2002, la societat catalana presentava una mitjana de confiança cap als polítics, en una escala de l'1 al 10, de 3,3 de confiança cap els polítics, i de confiança en els partits de 3,5 (Ferrer 2008: 192).

No esperàvem trobar resultats gaire diferents pel que fa a la confiança interpersonal i en les institucions en el present estudi. Ja en estudis anteriors, com l'esmentat anteriorment "Joves, medi ambientalisme i participació" s'havia detectat que la manifestació de desconfiança vers els actors socials era un dels llocs comuns més estesos, més arrelats en la visió del món social. En aquest estudi vam observar, no només que la credibilitat dels polítics era molt baixa, resultat ben previsible, sinó també que la desconfiança s'estenia a altres agents socials, com les Organitzacions No Governamentals, que, en principi, semblen despertar actituds molt favorables entre els joves (González i Balletbó, 2007). I efectivament, les actituds favorables vers les ONG, hi són, però coexisteixen amb una desconfiança vers el seu funcionament real. Com en el cas dels polítics, no es posen totes en el mateix sac, i algunes organitzacions, com Amnistia internacional o Metges Sense Fronteres desperten força confiança, però el recel i les suspicàcies s'estenen a moltes altres. Cal preguntar-se per què és així, i de fet ho vam preguntar llavors als nostres informadors, i ho hem tornar a fer en el present estudi.

En ambdós casos hem trobat dos tipus de respostes: les primeres semblen relacionar-se amb el fet que la consideració "no ets pots refiar de ningú" és un dels llocs comuns que circula amb força i és interioritzat amb eficàcia a l'hora d'interpretar la nostra societat. Això no vol dir que, efectivament, els nostres informadors no es refiïn de ningú, però si suposa que en una situació de desconeixement, de carència informativa, s'utilitzarà aquest lloc comú com a drecera cognitiva a l'hora de dirimir com cal actuar. Per exemple, si se'ls convida a col·laborar amb una entitat amb la que es poden compartir principis i objectius, però que no se sap quin és el seu funcionament real. Val a dir que, pels que fa a les Organitzacions No Organitzacions No Governamentals, el degoteig de notícies en els mitjans de comunicació sobre comportaments poc honrats –o directament il·legals- d'algunes d'aquestes organitzacions ha reforçat aquesta interpretació. Un altre tipus de respostes que inclou referències a experiències personals que justifiquen aquesta desconfiança, en haver estat, les persones que les profereixen, objecte d'algun tipus d'engany. Aquesta desconfiança generalitzada és una de les claus que cal considerar alhora de considerar la disposició a diferents formes de participació. La manca de confiança en els representants polítics pot limitar la disposició a votar, la desconfiança vers les organitzacions no governamentals frena la disposició a associar-s'hi, la desconfiança en els missatges que circulen per correu electrònic pot impedir que es signi una petició que arribi per aquesta via. Ja s'ha dit que s'ha detectat en part dels informadors aquesta desconfiança, a voltes profunda i ben argumentada. Convé insistir en aquest punt: "no et pots refiar de ningú" és una interpretació de la vida social que forma part dels repertoris interpretatius disponibles, i es pot adoptar sense més, d'una manera superficial, però també pot ser una conclusió a la que s'hagi arribat per la via de l'observació i l'experiència, i impregnar amb força les conductes. I és un fet que a la nostra societat les dues formes són ben presents- i que si la primera pot ser inofensiva la segona pot tenir efectes devastadors en la disposició a actuar i a participar.

b) Percepció d'eficàcia política

En la seva definició clàssica, l'eficàcia política és la creença de que l'acció política individual pot tenir alguna incidència en el procés polític. Es distingeix entre eficàcia política externa i interna.

La primera fa referència a la capacitat que el ciutadà creu que té per a influir, la segona fa referència a la percepció del ciutadà sobre la receptivitat de les institucions i dels principals actors polítics. En la literatura sobre cultura política s'ha considerat l' interès dels ciutadans per la política i a l'eficàcia política com a components substancials de la seva implicació política. Ambdues actituds tenen com a objecte al propi ciutadà i a la seva capacitat d'actuació política, i reflecteixen la percepció d'un mateix com actor polític i la seva predisposició per a participar (Bonet et al. 2006: 118)

El grau d'eficàcia política interna està relacionat amb la implicació subjectiva dels ciutadans cap a la política. Aquesta actitud expressa de quina manera percep la ciutadania la seva capacitat d'entendre i participar en la política. Com s'ha dit anteriorment, es considera que el sentiment d'eficàcia interna té una incidència directa en la motivació per a participar políticament. Doncs bé, els nivells d'eficàcia interna a Espanya es troben entre els més baixos d'Europa, fins i tot dins dels grups de països de noves democràcies A part del País Basc, on semblen haver en algun períodes nivells més elevats de sentiment d'eficàcia política interna, en la major part de casos s'observen pautes similars pel que fa a la percepció subjectiva de la capacitat per participar en política (Ferrer 2008: 184). A Catalunya, el grau d'ineficàcia política, és a dir, el percentatge de ciutadans que rebutgen l'asseveració que "l'única manera que tenen per influir en el que fa el govern és votar" oscil·la entre un 18,5% de l'any 1989 i un 26,5% del 2002, nivells ja presents l'any 1980. Això evidencia desconfiança cap als mecanismes de representació i participació que vagin més enllà del vot, i, d'una altra, una certa creença que "jo" no tinc l'esmentada capacitat, fet que indica un cert component d'allunyament o de manca d'implicació (Torcal 2008: 237)

Tanmateix, entre dos i tres de cada cinc ciutadans manifesten que la política se'ls fa molt o bastant difícil d'entendre. En comparació amb altres països europeus se situa a la franja més baixa de "comprensió de la política" o "eficàcia interna", però no gaire lluny del que manifesten els ciutadans de Suècia o Alemanya (Direcció general de Participació ciutadana 2008: 24). En definitiva, un 45% de la població catalana afirma que la política és massa complicada per a entendre-la. (Ferrer 2008: 185)

Pel que fa a l'eficàcia externa, la comparació europea mostra que el percentatge de ciutadans que creuen que els polítics són receptius no arriba, llevat de Holanda, Dinamarca, i Suècia, al 20%. A Espanya aquest percentatge es redueix al 10%, situant-se fins i tot per sota de la mitjana del conjunt de països. Els nivells d'ineficàcia política externa dels espanyols estan més pròxims als de noves democràcies com Eslovènia, Romania o Moldàvia que als de les democràcies assentades. La ineficàcia ha augmentat 15 punts percentuals entre 1980 i 2002, actualment més del 70% dels espanyols creu que els polítics no es preocupen del que pensen els ciutadans. A Madrid més del 80% dels ciutadans se sent ineficaç davant dels polítics. Al voltant del 65% dels bascos se sent ineficaç (Bonet et al. 2006: 114).

A Catalunya, les dades són una mica pitjors que en el conjunt de l'estat. Els catalans que assenteixen a la frase "Els polítics no es preocupen pel que pensa la gent com jo" és d'un 82,6%, mentre que a Espanya és una mica menor, amb un 75,7%. El 80,2% dels catalans està

conforme amb la frase "Hi hagi qui hi hagi al poder, sempre busca els seus interessos personals", mentre que a la resta de l'estat la mitjana és del 74,9% (Torcal 2008: 238). Més de la meitat de la població considera que "la gent del carrer té poca o cap influència en el que fan els polítics. En alguns casos aquesta manca d'influència s'estén també a l'impacte que se atribueix a les eleccions. La meitat de la població enquestada opina que "les eleccions no serveixen per a res perquè al final continuen manant els mateixos". Aquesta opinió ha anat augmentat aquests darrers anys (Direcció general de participació ciutadana 2008: 23)

També en aquest cas ens hem interessat no només per veure si entre els nostres informants es manifestaven aquestes tendències, sinó sobretot per recollir com són justificades i explicades pels ciutadans. Analitzarem la percepció d'eficàcia interna i externa a l'hora, en estar profundament imbricades. Pel que fa a la percepció de la capacitat que es té d'incidir en la vida política, una part significativa coincideix plenament en la consideració esmentada que aquesta s'esgota en el vot. Més enllà de votar, cada quatre anys, els ciutadans no poden fer res més, per a bona part dels informadors, aquesta és l'única eina que disposen[136]. Cal considerar totes les dimensions d'aquesta afirmació. Com s'ha assenyalat anteriorment, una de les idees més esteses sobre el funcionament de la vida política és que guanyi qui guanyi les eleccions, les coses no canviaran realment. Subscriure aquesta consideració pot limitar enormement la percepció d'eficàcia del vot, com és obvi. Una altra idea compartida és que els partits i els representants polítics no compleixen allò que prometen abans de les comeses electorals, o com a mínim, que el grau d'incompliment és molt alt. Veiem que, si relacionem aquesta actitud amb la consideració que la única possibilitat que hom té d'incidir és votar, aquesta es restringeix encara més. Podem votar, i pot ser que el partit a qui hem votat guanyi, però això no garanteix en absolut que s'apliquin les polítiques per les quals ens hem decantat. Tanmateix, s'ha destacat anteriorment que una part notable dels nostres informadors no se sent identificat plenament amb cap partit, amb cap de les opcions polítiques que se li ofereixen. Pot coincidir amb alguns dels plantejaments d'un determinat partit, però estar en contra d'altres. Pot sentir afinitat per un dels seus líders, i rebuig per un altre. O es pot votar per un partit amb el que no es combrega totalment, per a donar un suport simbòlic sabent que les seves propostes no es realitzaran[137], o per evitar que guanyi un altre partit que encara desagrada més[138]. De nou, veiem que si es considera que la única eina disponible per actuar sobre la vida política és votar, es pot percebe molt dubtosa aquesta actuació. Qui sap, si, al final, el partit al que s'ha votat aplicarà aquelles polítiques que es desaproven i deixarà de banda aquelles que havien impulsat el nostre vot a favor. Per exemple, alguns dels nostres informants, que manifestaven preocupació pels problemes medi ambientals, afirmaven haver votat pel partit que consideraven més sensibilitzats per aquestes qüestions, però aquest havia

[136] *"Votar es lo único que podemos hacer..y es cada cuatro años! Votas, pero luego ya no puedes controlar nada, luego ya hacen lo que les da la gana…"* (Home, 38 anys)

[137] *"Yo he votado a los verdes solo para que suban. Para que se le dé más importancia al tema ambiental, no porque esté de acuerdo con todo lo que hacen los verdes, porque no lo estoy. Exageran, hay cosas que no comparto. Pero como no van a salir...y así pues que se dé más importancia a estos temas, que son importantes"* (Dona, 28 anys)

[138] *"Jo vaig fer una cosa pitjor , jo perquè la dreta espanyola no sortís vencedora total, vaig votar a la dreta catalana, en el 96, a CiU. Perquè el PP tingués una dreta moderada, que afortunadament va ser així, encara que al 2000 ja no, al 2000 va ser majoria absoluta. Però jo vaig votar a CiU per això, perquè els socialistes anaven a pique…"* (Home, 65 anys)

defraudat totalment les seves expectatives, en no haver defensat de manera ferma les postures per les quals se'ls havia votat[139]. Una altra consideració que ha d'afectar la percepció d'eficàcia interna, quan es pensa que votar n'és la via, és la relativa al fet que aquells a qui s'ha votat poden prendre decisions del tot contràries a la pròpia voluntat i als propis interessos, sense tan sols donar explicacions de perquè ho fan. Es tractaria d'una situació que generaria sensació d'impotència, és a dir, de nul·la eficàcia interna i externa[140]. Finalment, per a una part, els pactes postelectorals i les polítiques "successòries"[141] són també elements que desvirtuen encara més una eina ja de per si prou limitada. Val a dir que els pactes postelectorals solen rebre una consideració negativa si van en contra de les pròpies preferències[142] i positiva si les satisfan[143].

En definitiva, no es tracta només que es consideri que la única capacitat que es té d'incidir en la vida política és votar, és que, a més a més, aquesta via es pot percebre molt limitada. Des d'aquesta perspectiva, no és que es desconfiï només de les vies de participació que van més enllà del vot, és que tampoc s'acaba de confiar en aquesta. Es reprendrà més endavant aquest punt.

Pel que fa a l'afirmació que la política és massa complicada per a entendre-la, que a les enquestes és subscrita per un 45% de la població, més aviat ha estat minoritària entre els nostres informadors. Com s'ha dit en parlar dels coneixements, les nostres informadores més joves reconeixien obertament no saber-ne prou –o en absolut- però a l'hora manifestaven que això s'explicava sobretot per la seva manca d'interès, més que per la dificultat intrínseca de la matèria. Sí que consideraven que les mancances en els coneixements previs els frenava de moment l'interès vers, i l'accés a, la informació de caire polític, però també ho interpretaven com a una conseqüència del moment vital en què es trobaven, i que canviaria en el futur. Per tant, si bé aquestes informadores podrien haver respost, en una enquesta que la política els

---

[139] *"Jo els vaig votar...i quina política ecologista han fet? Cap! Han deixat fer les mateixes carreteres, estan allà asseguts, anar manant a Interior... " No se, jo no he sentit que fessin res d'això que deien que se'ls inflava la boca, que els tomàquets tindrien gust de tomàquet, que tindrien olor a tomàquet, que era el gran logo... Què han fet? Totes aquestes obres de carreteres, AVE, línies d'alta tensió, no sé. Tinc la sensació que acaba sortint en Nadal i dient que s'acaba fent perquè ho dic jo i ja està. I no sents res més, no sents ni per un moment..."* (Dona, 31 anys)

[140] "*Però jo vaig sentint que a Estats Units un ban te crisi, pam, els ajuden i ja...Diner públic. Jo això ho trobo...!Tu que estàs patint i no pots arribar a final de mes dones diners a la gent que t'ha escanyat miserablement i que viuen... Jo trobo que aquesta és una de les coses que haurien d'explicar...Però igual és perquè estan lligats de mans, perquè no hi ha cap més solució! Que ho expliquin! Que si aquells són uns cabrons i estan lligats de mans i ho hem de fer així, vale, que ho expliquin. Però no ho expliquen, nosaltres veiem que els que ens han cardat com els banquers i els dels pisos, a sobre, com que estan en crisi i no vendran 50 sinó 2 pisos, doncs se'ls ajuda. Això és el que no agrada. No agrada gens. I el que et fa sentir impotent. I clar, per això deia, ostres...és que te sents impotent, has de tragar*..."(Home, 32 anys)

[141] *"És que ho trobo escandalós! En Maragall col·loca a en Clos, en Clos col·loca a l'Hereu, vinga! Es van col·locant els uns als altres, i nosaltres a tragar*" (Dona, 57 anys)

[142] "*I si no pactaran. No tenen la més mínima vergonya. En aquest pais hauria de governar el partit que té més vots. Convergència hauria d'estar governant, i ens evitaríem aquests pactes...o a Galicia hauria d'estat governant el pp...és que a aquest país no sé que ens estem inventant!, és que en aquest país estem desquiciats"* (Home, 25 anys)

[143] *A mi em sembla bé com està ara. Hi ha un congrés a Catalunya, ha estat 23 anys governant el rei Pujol, el van destronar i ara tres partits d'ideologia semblant.. Que aquí hi ha un altre problema, que Espanya és punto y a parte. Aquí serien tres partits d'ideologies semblants , amb finalitats diferents i contra la dreta. Que això pot disgustar als que no tenen majoria parlamentària? Doncs bé, és així. Convergència no va guanyar, va perdre, perquè hi ha majoria parlamentària. Que els qui governen ho facin millor o pitjor, és una altra qüestió, encara que no ho fan pitjor per a mi. Altre cosa es com vagi, que les baralles internes que hi ha allà no diguem...Però és perfectament legítim!" (*Home, 64 anys)

semblava complicada, aquesta afirmació no s'ajusta a la seva percepció real: no es consideren poc capacitades per a entendre-la, es consideren poc interessades en fer-ho. Ara bé, una altra part dels participants en els estudis, minoritària, si que manifestava trobar difícil d'entendre la política, i fins i tot adduïen que els polítics ho feien expressament, que utilitzaven un llenguatge específic i complicat, per allunyar els ciutadans de la política. La resta dels nostres informants no ha manifestat dificultats de comprensió, ni han dubtat de les pròpies capacitats, sinó més aviat, com ja s'ha dit, desaprovació o desconfiança[144].

De tota manera, per a abordar d'una manera més comprensiva la percepció d'eficàcia interna convé analitzar les actituds per cadascuna de les diferents formes de participació, com es veurà més endavant.

2.4.6. Consideracions finals sobre les actituds

A l'hora de parlar de les actituds de la ciutadania vers la política cal defugir les generalitzacions, tant en la descripció de les mateixes actituds com en l'explicació d'aquestes. Es tracta de fenòmens multicausals que no es poden reduir a una explicació única. **L'estesa desafecció vers la política, la valoració negativa de la política com a activitat i dels seus representants com a individus no resulta d'una única causa ni reflecteix una única circumstància, sinó que resulta de l'agregat de problemàtiques diverses**. En qualsevol cas, a l'hora d'analitzar les actituds **cal tenir en compte els aspectes següents**:

- **Cal distingir entre la desafecció informada i la desafecció desinformada.** Les actituds d'allunyament d'una bona part de la ciutadania són superficials, estan basades en la conformitat acrítica de les actituds que prevalen en el seu entorn immediat, i es concreten en l'assumpció de l'actitud de rebuig d'aquest. Les actituds d'allunyament d'una altra part s'assenten sòlidament sobre experiències negatives. Incidir sobre les actituds dels primers demana un canvi "cultural", incidir en les actituds dels segons demana un canvi estructural. I és més important incidir en les segones que en les primeres, perquè són les opinions informades les que lideren les no informades.

- **Les actituds d'allunyament en relació a determinats aspectes de la política institucional no correlacionen per força amb actituds d'allunyament en relació a qüestions socials generals i en menor mesura amb actituds d'allunyament quan es tracta de qüestions percebudes personalment rellevants.** Això no és banal. Com ja s'ha dit, la política institucional no interessa a una part notable de la ciutadania, encara que interessi molt a una altra part. Però hi ha moltes qüestions de caire polític que interessen, i molt, a sectors amplis de la població, però la dimensió política de les quals no es percep amb claredat

[144] *"Difícil de entender? Para nada! Lo que pasa es que no me fio ni un pelo. Intento informarme, pero no me fío. Yo solo me fío de lo que veo, así que si no veo no me fío, y de lo que me cuentan no me acabo de fiar. No me da confianza para nada. Yo, cuando veo las noticias, en lugar de mirar la noticia, intento ver que es lo que nos quieren vender, que gol nos quieren meter. Me refiero a la finalidad, a porque nos están diciendo eso".* (Dona, 28 anys)

- **Determinades consideracions són elements forts de la nostra cultura política, com per exemple la de que "estigui qui estigui al poder, empren cerca els seus interessos personals, per damunt dels interessos dels ciutadans".** Aquest missatge, àmpliament estès i reforçat pels mitjans de comunicació, s'interioritza fàcilment en encaixar sense dificultats en les percepcions més generals sobre com funciona el món, la societat i els mateixos individus. **En realitat, es tracta d'una constatació banal. Allò que cal destacar, en canvi, és l'absència quasi absoluta d'una altra consideració, que seria també pensable en el nostre sistema polític: intervenir en la vida pública és una forma d'exercir poder i de defensar els propis interessos, abandonar l'arena pública és donar via lliure a les pitjors perversions derivades de pràctiques amb arrels antropològiques fortes**: clientelisme, lluites de poder, intercanvis de favors, etc. En definitiva, **caracteritza la cultura política de la nostra societat, el predomini d'una actitud d'indefensió apresa, d'impotència assimilada i ben interioritzada, juntament amb una certa visió "ingènua" de la política: els polítics no juguen net, per tant no jugo**.

2.5. COMPORTAMENTS POLÍTICS

2.5.1. L'estudi dels comportaments polítics: característiques individuals, factors socials, context estructural i conjuntural

Els comportaments polítics, i molt en particular el comportament electoral, han estat objecte de nombrosos estudis, i han suscitat un gran nombre de reflexions i d'elaboracions teòriques. Per a explicar la participació, s'han contemplat diferents tipus de factors. Algunes explicacions s'han centrat en les característiques individuals, altres en els factors socials i altres en el context estructural i conjuntural, mentre que altres s'han esforçar en integrar entre ells els diferents grups de factors.

Pel que fa als factors individuals, els dos grans tipus de característiques individuals que en major mesura s'han utilitzat en els estudis sobre comportament polític són els recursos i les actituds de les pròpies persones. Els trets o característiques pròpies de cada persona, que en molts casos evolucionen al llarg de la seva vida, poden convertir-se en recursos útils de cara a facilitar o dificultar les seves opcions de participació. Efectivament, s'ha observat que els recursos influeixen a l'hora que els espanyols s'impliquin activament. Existeixen grups socials més i menys participatius, en funció de com els seus elements específics d'educació, experiència o nivell d'ingressos faciliten o dificulten el camí vers una implicació activa en la política. Cal tenir present que malgrat que l'efecte és més gran en les formes de participació més costoses i exigents, els recursos són en general poc rellevants per a entendre la predisposició a votar i la utilització dels mecanismes basats en la representació, però són imprescindibles a l'hora d'explicar qui són els qui protesten, qui són els qui s'impliquen a través de la participació basada en el consum, i qui són els qui utilitzen més sovint els mecanismes extra-institucionals. (Font et al. 2006: 333). El sexe només introdueix petites diferències en algunes formes de participació, mentre que el nivell educatiu exerceix una

influència significativa en molts casos. L'edat sembla ser un factor rellevant en força casos, per la qual cosa cal prendre aquesta variable en consideració. (Font et al. 2006: 333). Pel que fa als factors del context, es destaquen tres tipus de variables contextuals: el context polític, social, cultural i institucional; la mobilització de grups i actors polítics, i altres elements del context de diferent naturalesa, des de les dimensions del municipi fins les polítiques públiques desenvolupades. (Font et al. 2006: 332)

Val a dir que, de tots els comportaments que es poden considerar "polítics", el que més atenció desperta, més interès genera i al que més estudis es dedica és el comportament electoral. Segons Lipjhart (2000: 265), la participació a les eleccions és un indicador excel·lent de la qualitat democràtica, per dues raons. En primer lloc, mostra fins a quin punt els ciutadans estan interessats en ser representats per la classe política. En segon lloc, la participació electoral està molt associada a l'estatus socioeconòmic, i, per tant, un elevat nombre de votants significa una participació més igualada. (Ferrer 2008: 170)

Així, els factors que afavoreixen o frenen la participació en les eleccions ha estat àmpliament estudiats, des d'enfocaments diferents. Les grans explicacions de la participació electoral es divideixen entre aquelles que posen l'èmfasi en les característiques individuals dels electors (nivell micro), les explicacions que analitzen l' impacte del context que envolta l'individu (nivell meso) i dels sistema polític i social (nivell macro), i darrerament, les que consideren la interacció entre els individus i el context (Ferrer, Lago, i Pallarès, 2007: 82). Des de l'enfocament individual, l'anàlisi se centra en tres grups de factors explicatius. El primer grup inclou l'impacte de les variables sociodemogràfiques, també anomenades recursos individuals, és a dir, l'edat, el nivell educatiu, els ingressos, la classe social, la situació i la categoria laboral o el gènere, que assenyalen que els individus participen o no electoralment en funció del lloc que ocupen en l'estructura social. El segon grup fa referència a l'estudi de variables que mesuren el context social proper i la integració social de l'individu, com és la pertinença a organitzacions polítiques i socials, l'assistència a actes religiosos o els recursos de grup, que incideixen en aspectes com la capacitat de mobilització per part d'actors polítics, la pràctica d'habilitats cíviques i la transmissió d'informació i de recursos informatius. El tercer grup és el referit als aspectes motivacionals, que des de la ciència política acostumen a ser mesurats a través dels valors i les actituds polítiques.

Per la seva banda, les explicacions contextuals posen l'èmfasi en aspectes institucionals com el nivell de competitivitat d'una elecció, el sistema electoral i els incentius (facilitat per anar a votar), la rellevància d'una elecció, el sistema de partits, així com la mobilització i estratègies dels actors polítics, l' impacte de la campanya electoral, etc. (Ferrer, Lago, i Pallarès, 2007: 83).

Anem a veure aquests factors amb una mica més de detall. Pel que fa als recursos individuals, l'edat és una variable rellevant per a explicar la participació electoral, en el sentit que, a més edat, més probable és votar. Efectivament, en l'àmbit dels comportaments polítics s'han detectat diferències entre joves i grans. Es considera que algunes es relacionen amb efectes de generació i altres amb el cicle de vida. Es detecten importants efectes de cicle de vida en actituds com l'interès per la política o comportaments com la participació electoral. Com a conseqüència de fer-se gran, la gent s'interessa més per la política i vota més (Tormos, 2005:

10). Aquest efecte és igual per a tots els individus, al marge del gènere, l'origen o el nivell de informació política. Tanmateix, els motius adduïts pels electors per a justificar la seva abstenció i la importància que atribueixen a les diferents polítiques difereixen segons l'edat: l'habitatge per als més joves, la seguretat per als més grans (Ferrer, Lago, i Pallarès, 2007: 146), l'autogovern de Catalunya, així com altres temes, com la cultura, llengua i identitat de Catalunya, són els menys citats pels electors de tots els trams d'edat (Ferrer, Lago i Pallarès, 2007: 147).

Entre els recursos socioestructurals, aquells factors que tenen a veure amb l'origen dels pares, l'any d'arribada a Catalunya per aquelles persones que no hi van néixer, la situació laboral, l'ús de la llengua catalana, la categoria professional i la denominació i pràctica religiosa són els que mostren més rellevància. El nivell educatiu, l'associacionisme o la situació de parella que en estudis internacionals han mostrat molta importància per a explicar la participació electoral es mostren menys aquí, segurament per la influència d'altres factors més propis de la realitat catalana (immigració interna, temps que es porta vivint a Catalunya i l'ús del català) (Ferrer, Lago i Pallarès, 2007: 116).

Efectivament, factors relacionats amb l'origen i la integració a Catalunya (lloc de naixement, origen dels pares, temps de residència per aquells no nascuts a Catalunya, és de la llengua catalana o sentiments nacionalistes, van acompanyats amb altres factors que tenen més a veure amb la manca d'identificació de certs sectors amb l'oferta partidista i amb la desafecció política (els que no s'ubiquen, no s'identifiquen amb partits o tenen una baixa percepció d'eficàcia externa, s'abstenen més). De fet, no s'hauria de descartar que existeixi una certa interacció. Quan hi ha eleccions catalanes, entre els electors més "desafectes" políticament, si no parlen en català en els cercles pròxims i no es senten més vinculats afectivament a Catalunya o amb les institucions catalanes, la probabilitat d'abstenir-se s'incrementa encara més. (Ferrer, Lago i Pallarès, 2007: 121).

Els factors actitudinals s'han de tenir molt en compte també per explicar l'abstenció, però en comparació amb els factors socioestructurals existeixen diferències més marcades en la seva capacitat explicativa. En altres paraules, en funció de l'actitud que considerem, alguns no mostren gens d'impacte i altres molt. (Ferrer, Lago i Pallarès, 2007: 117) Actituds que presenten una baixa associació amb la participació electoral són l'eficàcia política interna (segurament molt més important per explicar altres formes de participació fora de l'electoral), l'autoubicació ideològica (important, de fet, per explicar la direcció del vot però no sembla que ho sigui tant per explicar la participació en si mateixa), la percepció de l'efecte de les decisions de diverses institucions i la preocupació per temes com la immigració, el funcionament de l'economia i les infrastructures i els transports, que són aspectes segurament més "neutres" ideològicament que els temes relacionats amb la qüestió nacional, les polítiques socials i la desigualtat o la nova política.

Però hi ha un cert nombre de factors actitudinals que mostren una elevada relació amb la participació electoral. Alguns, com la identificació nacional subjectiva, la importància de temes relacionats amb l'autogovern o qüestions identitàries, o el grau de proximitat amb les

institucions catalanes, més vinculats a la qüestió nacional, altres, com la freqüència de la discussió política, l'autoubicació en l'eix esquerra-dreta, que tenen molt a veure amb el nivell de politització dels entrevistats; i, per últim, actituds com l'eficàcia política externa i la simpatia pels partits que assenyalen aspectes vinculats amb l'oferta i la desafecció política: una visió negativa dels partits, de la percepció de la política i del funcionament de la democràcia. (Ferrer, Lago i Pallarès, 2007: 118).

Pel que fa als aspectes motivacionals, l'estudi sobre l'abstencionisme a les eleccions autonòmiques de l'any 2006 fet a partir dels resultats de les enquestes del CEO i del CIS (Ferrer, Lago, i Pallarès, 2007: 102) indica que entre els motius que justifiquen els abstencionistes hi ha molta variació. Hi ha arguments que estan relacionats amb l'eficàcia política interna de l' entrevistat (avaluada a partir de les respostes "la política no m'interessa", "no entenc de política"), l'eficàcia política externa (avaluada a partir de les respostes "no volia anar a votar perquè el meu vot influeix molt poc en els resultats"), la consideració de les autonòmiques com eleccions de segon ordre (avaluades a partir de les respostes "les eleccions autonòmiques són poc importants", el desacord amb el tipus de sistema electoral (expressat amb la resposta "no m'agrada el sistema electoral"), els problemes amb l'oferta partidista (expressat a través de la resposta "No hi havia cap alternativa que m'agradés"), la desafecció política ("Els polítics no s'ocupen dels temes que m'interessen", "No confio en els polítics i en la política") i l'avaluació crítica del moment polític (expressada amb la resposta "La situació política em va desanimar a anar a votar"). De tots aquests motius, els autors destaquen les justificacions esmentades per als menys el 50% dels abstencionistes, que són les que tenen a veure amb la desafecció política, la manca de confiança en els polítics, els problemes amb l'oferta partidista i l'avaluació crítica de la situació política. Per tant, més que l'efecte de les característiques actitudinals dels entrevistats (desinterès per la política o baixa percepció de l'eficàcia política interna) o el fet de ser eleccions de segon ordre ("les eleccions autonòmiques són poc importants"), sembla que un sector important dels abstencionistes no va votar per qüestions relatives als actors polítics i la conjuntura del moment. Aquestes qüestions a nivell individual es poden enquadrar amb el concepte que alguns autors anomenen desafecció política, l'allunyament i descrèdit de la política per part de la ciutadania, etc. També cal destacar que un 66% dels abstencionistes estava d'acord amb l'afirmació "La situació política em va desanimar a anar a votar". Segons els autors, allò que evidencia aquest llistat de motius és que l'abstenció pot venir donada per factors conjunturals, com el clima polític del moment, per una banda, i per elements més de caire estructural relatius a la percepció negativa dels partits i la política que té una part de la població(Ferrer, Lago, i Pallarès, 2007: 102).

Veiem doncs, que en l'estudi dels comportaments polítics, els factors contextuals són d'una gran centralitat, així com els recursos individuals, però també els coneixements i les motivacions, ocupen un lloc destacat. L'objectiu d'aquest estudi ha estat centrar-nos en aquests darrers aspectes, la qual cosa no suposa ignorar la rellevància dels primers. Dit això, anem a veure com pensen, com interpreten, com expliquen els nostres informants els

diferents comportaments, les diverses formes de participació ciutadana, quins afirmen adoptar i quin no, i perquè.

Però per a parlar de comportaments, de pràctiques efectives, allò que cal és o bé observar-les de manera sistemàtica i acurada, o bé comptabilitzar-les (per exemple, analitzar l'evolució dels percentatges de participació a eleccions). En aquest estudi, ens hem limitat a preguntar als nostres informador què feien i per què, per tant, la informació recollida, i que es presenta a continuació, té a veure amb com es percep la participació política, quins sentits se li atorga, quines conductes es consideren apropiades en aquest àmbit o com es justifica adoptar-ne de menys convenients. El fet que un informador declari participar regularment a les eleccions, emeten el seu vot, no vol dir que per força això sigui veritat. Pot haver votat en algunes eleccions i no en altres (per exemple fer-ho en les legislatives però no en les del Parlament Europeu), o haver deixat de votar en determinades ocasions, per desmotivació o per motius personals, etc. Però afirmar-ho sí vol dir que aquest és el comportament que considera convenient. I aquesta és el punt que ens interessa en aquesta ocasió, com es percep la conducta, més que què es fa.

Per abordar-lo, hem tingut en compte diferents aspectes. En primer lloc, les percepcions es relacionen amb el tipus d'acció en què es pot participar. En segon lloc tenen a veure amb els continguts mateixos de l'acció, els objectius o les reivindicacions que s'hi plantegin. Finalment, les percepcions es vinculen estretament amb els resultats percebuts que es percep se'n pot obtenir, i l'efectivitat que se'ls atorgui. Partirem del primer aspecte, els diferents tipus d'acció, i dins de cadascuna d'aquestes, considerarem també com es valoren els seus objectius i quina efectivitat se li atorga.

2.5.2. Militar en un partit polític

A nivell de tot l'Estat, segons les enquestes del CIS la taxa d'afiliació a partits polítics se situa sempre entre el 2,3% i el 3,5 de la població adulta (Colectivo IOE, 2007). Entre els nostres informants només un estava afiliat a un partit polític, però altres dos ho havien estat anys enrere, tot i que en l'actualitat havien abandonat aquesta forma de participació política. Es pot considerar, amb aquestes xifres, que la militància a un partit polític estava sobrerepresentada en la nostra mostra. Aquesta circumstància no ha estat volguda, sinó sobrevinguda, però pot ser útil per a analitzar les percepcions sobre la militància per part d'aquells qui l'han exercida. Anem a veure com perceben els nostres informadors la militància en un partit.

La major part dels nostres informadors, com era previsible, no militen ni han militat en un partit polític. La major part manifesten no tenir cap intenció de fer-ho en el futur, i també són majoria i els afirmen tenir una opinió negativa de la militància política, en consonància amb les percepcions negatives abans esmentades en relació als partits polítics.

Ens interessava veure com percebien la militància aquells qui l'exercien o l'havien exercit. Dels dos que l'havien abandonada, un explicava aquest allunyament per haver-la trobar decebedora. Les dinàmiques internes del partit, que es traduïen sovint, al seu parer, en trair o deixar de banda els principis o els objectius que havien orientat la militància, les disputes internes per assolir parcel·les de poder, etc., l'havien allunyat definitivament d'aquesta pràctica i li havien deixat un empremta negativa, en el sentit que les seves valoracions actuals de la política institucional eren força negatives[145].

L'altre informador que havia militat en un partir polític en el passat explicava el seu allunyament en termes sobretot ideològics. L'afinitat inicial pels postulats d'aquest partit s'havia anat diluint progressivament, cada cop s'havia sent més allunyat dels seus plantejaments, per la qual cosa havia decidit sortir del partit. Cal assenyalar que, en ambdós casos, es tracta de persones que es declaren interessades per la política institucional, que en fan un seguiment regular i que mostren un nivell de coneixements mig-alt. L'informador que es declara militant en un partit en l'actualitat és un dels qui manifesta un major interès per la política institucional, el qui declara fer-ne un seguiment més acurat i un dels qui mostra un nivell de coneixements més elevat. És a dir, l'interès per la política institucional i militar en un partit semblen estar estretament associats, la qual cosa és del tot previsible, si bé les direccions d'aquesta relació poden ser discutides. Interessa veure com avalua ell la seva militància. Per una banda, considera que la seva implicació és limitada, ja que en primer lloc s'ha de dedicar a la seva feina, que és la seva primera prioritat. Això té a veure amb la seva visió negativa del concepte de carrera política. Considera que la política hauria de ser un "servei temporal", i desaprova el fet que esdevingui una professió. De la mateixa manera, valora negativament el fet que persones molt joves s'impliquin activament en un partit, quan encara no tenen la maduresa suficient per a fer-ho. Tanmateix, considera que una part notable dels militants al seu partit cerquen el càrrec més que no pas contribuir a la gestió política del país, encara que, admet, "també hi ha persones honrades". Cal assenyalar que, malgrat aquestes crítiques al funcionament dels partits, considera que "seria un honor" per a ell implicar-s'hi més activament, i espera, de fet, poder-ho fer en el futur[146]. Per tant, veiem

[145] *No, al principi tens unes certes solucions , tampoc tens a lo millor experiència, no? I si que d'alguna manera igual em sembla que és algo fonamental , perquè això et motiva i condiciona les vides de tots, i moltes vegades en les idees que tens participes a partir de certs pressupòsits polítics, el que passa que entre aquests i la realitat de la política, hi ha molta diferència, i coses com combregar amb unes decisions de partit que no t'agraden gaire i coses d'aquest tipus, doncs no. Tu tens la teva ideologia i si s'adapta a això bé, però al final hi ha tantes decisions que et desagraden i que et van desencantant durant tota la teva vida, que t'aparten de la política, de l'interés per la militància, i de la política en general"* (Home, 50 anys)

[146] *"Si estic implicat? Home, tant com em permet el temps, cada cop menys. Les coses de la meva feina no m'ho permeten, i primer és la meva feina. Si, també, el fet de militar et fa veure que hi ha coses que no...tothom s'agafa a la cadira, tothom. Que perquè passa? Jo crec que va a èpoques..crec que hi ha moments a la història que hi ha grans líders, i hi ha moments que hi ha gent que no dóna la talla. I no sempre hi ha persones capaces La política hauria de ser un servei temporal, no la teva professió. És que és els propis partits...no es pot estar a un partit des dels 16 o els 18, ,mamant del partit. Jo he entrat jove, però ja tenia 24. Però no rebo res del partit, no m'he intentat ficar a cap comissió...jo tinc la meva feina, i no puc dedicar més temps a la política, ara zero temps, perquè em dedico a la meva feina, ara lo més important és la meva feina. Si algun dia, en unes altres circumstàncies, un cop que jo sigui una persona amb un bagatge professional suficient per què algú em digui: escolta, estàs capacitat per participar activament. Seria un honor, i ho faria, ho faria, i seria un servei al meu país, però després tornaria a la meva vida privada. Ara, pensa que hi ha molta gent que a la que veu que pot militar en un partit, ho fa. Sobretot a la universitat. Jo no vaig voler, perquè considerava que jo no podia aportar absolutament res, ni a un partit ni a un país. Jo estava estudiant..jo crec que cal un grau de maduresa. Clar, si creem monstruitos des de jovenets, després ens trobem amb el que ens trobem"* (Home, 25 anys)

que les valoracions negatives que es puguin fer del funcionament dels partits no correlaciona per força amb no voler-se implicar –i aquest seria el cas d'aquest informador -, però si que pot ser la causa de que s'abandoni aquesta implicació amb el pas del temps -i aquest és el cas del primer informador-. Cal tenir en compte que el militant decebut té 50 anys, i mentre que el militant actiu en té 25.

Pel que fa a com es valoren els seus objectius, a l'efectivitat que se li atorga, tots tres informadors consideren que la militància és una de les expressions majors de la participació política a la nostra societat. Això és significatiu, ja que aquesta elevada valoració de la militància com a concepte, contrasta vivament amb l'experiència real, que és en general valorada negativament, tant des de la perspectiva ideològica com des de la perspectiva de les dinàmiques de funcionament, com acabem de veure.

2.5.4. Votar/abstenir-se/votar en blanc

Les dades sobre participació electoral a Catalunya entre 1980 i 2006 mostren que, a les eleccions autonòmiques, només un nombre que varia entre el 55 i el 65% de la població amb dret a vot va anar a votar en tots aquests anys. En particular, a les eleccions de 1992 i a les darreres del 2006 s'han produït els nivells més baixos de participació en eleccions al parlament de Catalunya, amb un 55% i un 56% respectivament. En general, ens movem amb uns nivells baixos de participació, sobretot si els comparem amb les eleccions legislatives, que presenten una mitjana de participació del 73% a Catalunya. Respecte a altres tipus d'eleccions, les locals presenten una mitjana de participació del 61% i les europees d'un 53,5% (Ferrer 2008: 170)

Cal assenyalar que s'observen diferències entre grups socials en aquest comportament polític. A Catalunya es detecta una tendència decreixent en la participació electoral, entre els joves amb estudis secundaris o menys, des del 1984 fins el 2006. Es tracta d'un grup de joves que no té estudis universitaris i que des d'un punt de vista socioeconòmic pot trobar-se en una situació més desfavorable. A partir dels mitjan anys noranta, menys de la meitat dels joves (o només una tercera part l'any 2006) amb estudis secundaris o menys van votar a les eleccions al Parlament de Catalunya. (Ferrer 2008: 179)

Pel que fa al vot en blanc, si es considera el percentatge d'aquest vot a les eleccions al Parlament de Catalunya, l'evolució mostra que la tendència ha estat a l'alça: en les tres primeres eleccions al Parlament es va sitar al voltant del 0,5% dels vots vàlids, a les tres següents al voltant de l'1%, i en la darrera elecció del 2006 va arribar al 2%. Aquesta tendència creixent s'observa en altres nivells electorals, però ha estat a les darreres eleccions al parlament i a les darreres municipals del 2007 on ha adquirit valors més alts (Liñeira 2008: 272). Per aquest motiu ens ha interessat preguntar als participants a l'estudi no només si

havien votat en blanc en alguna ocasió, sinó també quin sentit atribuïen a aquesta opció i també com la valoraven pels seus efectes. Anem a veure quins han estat els principals resultats.

La major part dels nostres informadors afirmaven votar, si no en totes les eleccions, si com a mínim de manera regular. Ja s'ha dit que el comportament declarat no ha de ser per força cert, però si que és un indicador d'allò que es considera correcta. En aquest sentit, la primera observació que es pot fer és que es reconeix molt més fàcilment no haver votat a les eleccions al parlament europeu, o a referèndums, que a les eleccions legislatives o autonòmiques, la qual cosa evidencia que hi ha una gradació en la valoració d'aquest comportament. Anem a veure quins han estat els arguments adduïts per a votar, i les raons donades per a no fer-ho. A continuació també abordarem les consideracions sorgides arran les entrevistes i dinàmiques de grup sobre el vot en blanc.

a) Raons per a votar

- ✓ **És un dret que tenim els ciutadans**[147]. Només han explicitat aquesta consideració alguns dels informants més grans, tot i comparant la situació actual amb el passat, en que no podien exercir aquest dret. Això no vol dir que les persones més joves no ho considerin un dret, però no ho han formulat així de manera explícita, la qual cosa pot fer pensar que no és una idea forta, preeminent.

- ✓ **És un dret, però sobretot és una obligació dels ciutadans**[148]**.** Aquesta consideració, que incorpora la connotació d'obligació, ha estat minoritària entre els nostres informants. És a dir, la idea que votar pot ser entès com un deure, no només com un dret, no sembla gaire estesa.

- ✓ **És la principal eina de participació política dels ciutadans**[149]. Ja s'ha comentat anteriorment que una part dels nostres informadors sostenen aquesta opinió, i que així ho reflecteixen també les enquestes. Cal tenir en compte, però, aquesta consideració no suposa sempre que s'exclogui altres formes de participació, però si que suposa atorgar un espai preeminent a aquesta. Preeminent, però, per a alguns, no suficient[150].

---

[147] *"Si, vaig sempre a votar, encara que a vegades no he tingut gens clar que havia de fer. Però si, vaig a votar. Perquè jo encara recordo quan no podíem fer-ho, quan no teníem aquest dret de elegir..."* (Home, 70 anys)

[148] *" Jo crec que hi ha un descontent general, que queda reflexat per les eleccions. Quan toca eleccions molta gent no vota i si no voten és perquè no creuen en l'acció política o no creuen que el seu vot serveixi per res i això per a mi és molt preocupant, perquè un país, tenim l'obligació de votar, a alguns països és obligatori i si no perds capacitat per rebre ajuts o per no sé quines coses."*(Home, 46)

[149] *"Votar, el que s'ha de fer és votar. Això és el primer. També es poden fer altres coses, clar. Podríem denunciar. Podríem denunciar, podríem denunciar i hauríem de denunciar. El que passa és que una persona sola pre si sola, no té força. Un grup de gent si té força. Però hauríem de treure de les institucions les persones que consideréssim corruptes. I cacics. Però jo no tinc prou força. Desgraciadament, o afortunadament, jo no tinc una gran capacitat de mobilització de les masses. Ni tampoc tinc temps per crear blocs, ni associacions...cal temps, i jo no puc deixar la meva feina que és e que em dóna de menjar.* (Home, 25 anys)

[150] *"jo crec que és la forma bàsica de participació, la bàsica. Hi pots afegir el que vulguis, un partit polític i tal vegada participar més, però no és una forma suficient de participació. Si vols fer algo més, t'has de ficar més, ficar-te en un partit polític o ficar-te en*

- ✓ **És la única forma d'expressa acord o desacord** [151]. Des d'aquesta perspectiva es posa l'èmfasi en l'expressió en deixar constància d'allò que es pensar, de les opcions que es prefereix. Aquesta consideració sol anar associada a la desaprovació del vot en blanc com a opció.

- ✓ **És la manera d'adquirir el dret a protestar**[152]**.** Els qui sostenen aquesta opinió consideren que si no es vota, es perd el dret a queixar-se de les accions dels polítics, és perd a protestar: "si no votes, no et queixes després". La qual cosa suposa entendre l'abstenció com una mena d'aprovació tàcita de la situació.

- ✓ ***Perquè l'esperança és la darrera cosa que es perd!***[153] Aquesta consideració que es va a votar, encara que no s'estigui gaire convençut, però amb l'expectativa –tot i que reduïda- que serveixi per a alguna cosa, apareix de manera recorrent. Sovint associada amb l'anterior, en el sentit que votar dóna dret a la queixa després[154], però no sempre. En darrera instància, consisteix en considerar que l'efectivitat atorgada a aquest comportament és baixa, però present.

- ✓ **Votar, però sense convenciment**. Una part dels informadors afirmen que voten, però que ho fan sense estar convençuts que fer-ho tingui realment sentit, sigui efectiu. La efectivitat atorgada a la conducta és més baixa que en el cas anterior, pràcticament inexistent. Hi ha la percepció que "cal votar", però no es confia molt poc que serveixi per a res. Associades a aquesta afirmació apareixen consideracions que abans s'han esmentat, com "guanyi qui guanyi no canvia res", "tots busquen els seus interessos", "els poders reals no són els polítics sinó els econòmic", etc., que si bé són diferents entre si, serveixen en tots els casos per a sustentar la manca de convenciment a l'hora d'anar a votar[155].

---

un foro d'Internet de la política, interessar-te, fer algo. La més estàndard i la més gran és muntar un partit polític, el que vulguis, i aquesta és la manera. (Home, 36 anys)

[151] *"Jo participo votant. Penso que és l'única manera d'expressar el teu acord o desacord amb els qui manen. Crec que deixes passar un dret important, més que res que acceptes l'opinió de la resta de la gent i que el que està passant està bé. Si votes en blanc queda almenys constància que t'has cagat, però si no és "el que diguin els altres, ja m'està bé". Respectable, eh? Però.. Perquè crec que el vot en blanc és important, que representa el teu desacord. No votar... Però llavors acates el que diu l'altre meitat de la gent... I és el teu dia a dia"(Dona, 31 anys)*

[152] *"Vaig a votar però a disgust. Considero que la gent que voto no treballa per a mi. Treballen més per a ells o pels seus ideals que pels dels poble, i aleshores no estic massa d'acord, però també considero que si no vaig a votar no tinc dret a protestar, així que voto i encara que no serveix de res perquè tampoc puc protestar de res. Però bueno..."(*Dona, 57 anys)

[153] *"... i l'esperança és l'últim que es perd, diguéssim. I votar , he votat moltes vegades en blanc, però el dret de vot l'he exercit, que hem estat molts anys sense poder votar. I si no estàs d'acord amb un , votes en blanc. Ara, he votat en blanc molt poques vegades, però he votat i crec que els partits en el fons sí que volen complir amb el ciutadà però hi ha moltes pressions que no els hi deixen i hi ha molta dificultat per als partits també. Però si que voto una idea, equivocat o no, que pugui fer alguna cosa o no, això ja...però no perdo l'esperança!"* (Home, 65 anys)

[154] *"Vaig a votar perquè almenys mira, però encara que no compleixin, com diu ella, em quedo bé perquè almenys em puc queixar. I després vaig a votar amb els ideals que jo tinc, la idea que tinc del partit, i tinc l'esperança que encara que no compleixen, alguna de les coses que prometen es pugui complir."* (Dona, 43 anys)

[155] *"A mi la política no m'agrada, penso que tots són iguals, que al final no importa qui mani, no canvia res* (Dona, 25 anys)

- ✓ **Votar no per a que guanyi un partit, sinó perquè perdi un altre**[156]**.** En aquest cas no es tracta d'un argument per a votar –o per a no fer-ho- sinó que té a veure amb les motivacions adduïdes per a votar un partit o un altre. Si bé es tracta d'un cas diferent dels anteriors, interessa també recollir-lo pels sentits que els informadors atorguen a aquesta opció. En general, la perceben com una perversió, com una situació que no s'hauria de produir. Des d'aquesta perspectiva, la situació òptima seria votar al partit que s'escull perquè és el que millor representar les pròpies preferències, és a dir, amb el que s'experimenta afinitat ideològica. El fet de votar un partit pel qual no se sent una particular afinitat –a vegades fins i tot un rebuig- només per evitar que un altre que es valora encara pitjor guanyi, posa en evidència la distància existent entre allò considerat el model ideal i la realitat percebuda. La idea subjacent és que aquestes situacions no s'haurien de produir, si es produeixen és un símptoma de mal funcionament del sistema.

b) Raons per a no votar

Si es considera que una part dels informadors mostra un nivell de coneixements baix, declara un escàs interès per la política institucional, manifesta oberta desconfiança vers els representants polítics i els partits polítics, i expressa una percepció d'eficàcia externa i interna baixa, es podria pensar que també una part, sinó majoritària si significativa, adduiria aquestes raons per a explicar perquè no vota. No és així, però. Han estat clarament minoritaris els qui han adduït alguna d'aquestes raons per a no votar[157]. És significatiu que una de les informadores que afirma no votar per què no serveix per a res i perquè no confia en els polítics, alhora afirma que ningú de la seva família acostuma a votar, és a dir, s'ha socialitzat en un entorn altament desvinculat[158]. La resta d'arguments que alguns dels nostres informadors han adduït per a explicar perquè no votaven reflecteixen una actitud més activa, un posicionament més clar, per la qual cosa podem pensar o bé que la major part dels abstencionistes pertanyen a aquest grup altament posicionat –la qual cosa sembla poc probable -, o bé que pràcticament no hi ha abstencionistes per manca de motivació entre els nostres informants –cosa improbable però no impossible -, o que abstenir-se de votar per indiferència o desmotivació és percebut com quelcom negatiu o incorrecte, i per tant no es verbalitza. Veiem quins han estat els arguments que s'han expressat per a justificar l'abstenció.

---

[156] *"Si la gent no està contenta amb el que hi ha ara votarà majoritàriament, precisament per treure del que hi ha ara, de manera que sovint no som conscients del que votem: quan no ens agrada una cosa i veiem que no funciona, votem més a un altra perquè no guanyi aquest, i aquest no és sistema de fer les coses. (lligar aquesta afirmació amb el que diu en la primera sessió, que diu que un cop va canviar el vot). Jo soc molt tradicionalista amb la política, igual que amb les botigues , però estic molt desenganyada. Jo per castigar vaig fer-ho un cop però no ho faré mai més, prefereixo no anar a votar" (Dona, 57 anys)*

[157] "*No, no he votat mai. Perquè no crec que tingui cap interès. Perquè no ho trobo important, no crec que hagi de servir per a canviar res. No, no crec que votar serveixi per a res, no m'interessa gens*." (Home, 25 anys)

[158] *"Jo de política res, no voto, no. Perquè crec que tots, al final, van a lo mateix. Jo crec que tots van a omplir-se la butxaca i prou. És sempre igual. No compleixen amb el que diuen...la major part de gent que conec no vota. Jo no he votat mai. Els meus pares al principi si votaven , però ara ja fa una anys que no, que s'han anat desenganyant. Els meus germans tampoc voten, no." (*Dona, 24 anys)

- **No votar com a forma de rebel·lia**[159]**.** La major part dels informadors que han manifestat haver-se abstingut de votar, han declarat haver-ho fet en determinades circumstàncies, de manera habitual. El sentit que s'atorga a l'abstenció, des d'aquesta perspectiva, és de protesta davant d'una situació que es desaprova.

- **No estic d'acord amb les regles del joc**[160]**.** Només un dels participants a l'estudi ha sostingut aquesta posició, que suposa una desautorització absolut de la democràcia representativa, en la que afirma no creure. De manera consistent amb aquesta posició es nega a votar.

En qualsevol cas cal retenir que una part dels qui declaren abstenir-se, mostren més aviat allunyament de la política, indiferència, que un posicionament en contra de l'actuació dels representants polítics o reacció davant el fet de no sentir-se representats per cap partit polític. Com s'assenyala e un estudi recent (González Balletbó 2007: 226), entre els joves catalans que no van votar a les eleccions de març de 2004, el 28,6% no ho va fer per què aquell dia va fer una altra cosa –la qual cosa expressa l'esmentada indiferència– , i un 30,8% per què no se sentia representat per cap partit. Finalment, un 18,2% es va abstenir per motius ideològics o com a forma de protesta. Veiem que aquestes actituds es retroben en el present estudi.

Una part dels informants han manifestat la seva preocupació per l'abstenció, considerant-la negativa. També han insistit en negar que l'abstenció es pugui interpretar com indiferència per part dels ciutadans, com a mínim no tota. L'abstenció s'explicaria, des d' aquesta perspectiva, per la desconfiança creixent en les actuacions dels representants polítics, i qualsevol altra interpretació seria una instrumentalització política[161].

c) Votar en blanc

Val a dir que l'opció de votar en blanc ha suscitat força debat en alguns dels grups. Davant d'aquesta qüestió sembla haver opinions força contrastades entre aquells qui la consideren una opció del tot vàlida, i n'argumenten la validesa, i aquells qui la consideren carregada d'efectes perversos. A través dels qüestionaris hem pogut valorar que la major part dels informants reconeixien la utilitat del vot en blanc: són menys dos terços els que creuen que pot servir per donar un toc d'atenció als polítics i poc més de la meitat els qui es manifesten en

---

[159] *"a mi em va passar una vegada que no vaig votar. Jo un cop em va passar, no recordo perquè, però penso que a l'alcaldia de Barcelona. Resulta que últimament em posen els alcaldes que volen, sense vot i sense res, perquè estàs fent la teva feina, plegues i poses el que hi ha darrera teu. I jo me l'haig d'empassar m'agradi o no. Aleshores em vaig rebel·lar... No m'agrada. Jo penso que un alcalde o un president ha de ser votat pel poble, pels seus mèrits. Però és que jo no he votat ni al partit ni a la persona. Jo tenia que reivindicar aquella persona, però jo no he de reivindicar a ningú, és un exemple. No em va agradar, últimament tinc el batlle de Barcelona i el president de la Generalitat sense haver escollit res. Està amb el partit , vale, i ves a saber si l'he votat* (Dona, 59 anys)

[160] *"A mi aquest sistema de votar i de les eleccions, me l'han imposat. Ja m'ho he trobat fet, i ningú m'ha preguntat si què em semblava. I no estic d'acord, i com que no stic d'acord, no jugo a un joc que m'han imposat"* (Home, 32 anys)

[161] *" jo crec que l'error dels polítics, i el fan conscientment, és pensar que hi ha tanta abstenció perquè a la gent no li interessa la política , al contrari, jo crec que és perquè no es creu en els polítics, en les administracions, les institucions. Ells pensen "No els interessa" , no, perdó, el que passa és que no creuen en vostè."* (Home, 25 anys)

desacord amb el fet que sigui un vot ''llençat a les escombreries''. Anem a presentar els arguments mobilitzats pels nostres informadors, a favor i en contra del vot en blanc.

- **Votar en blanc perquè no se sap a qui votar.** Per a alguns –sobretot joves- constitueix una opció mentre que encara no es té una idea clara, un posicionament definit sobre a qui votar. Es parteix de la consideració que votar és un dret que s'ha d'exercir com a ciutadà, però que si no se sap a qui fer-ho, l'opció és votar en blanc[162].

- **Votar en blanc perquè cap opció convenç.** Per a altres, és una forma de manifestar clarament, d'explicitar, que encara que es té la voluntat de votar, no és pot fer per què cap de les alternatives resulta mínimament satisfactòria[163]. S'afegeix que aquesta és la única manera de fer arribar als polítics el descontentaments de la ciutadania, obligar-los a prendre'n consciència, per la qual cosa es considera una opció molt més útil que l'abstenció[164].

- **Votar en blanc suposa renunciar a donar la pròpia opinió[165].** Una altra part dels informadors es manifesta obertament en contra del vot en blanc, en entendre que suposa sobretot una renúncia a fer sentir la pròpia veu.

Presentem a continuació dos exemples dels debats engegats en les dinàmiques de grup, al voltant del comportament electoral, a tall d'il·lustració. El primer correspon al grup de les informants més joves, que, com ja s'ha assenyalat anteriorment, manifestaven un interès escàs per la política institucional i un seguiment d'aquesta molt baix. Malgrat aquest desvinculació, en el moment de posicionar-se sobre el vot en blanc es genera un cert debat

> Noia1. I també cada cop hi ha més gent que decideix no votar, que s'absté...que no els agrada cap partit i decideix no votar. O que vota en blanc
>
> Noia2. Clar, perquè al final és igual un partit que un altre! Per això es vota en blanc
>
> Noia1. Però si votes en blanc estàs donant un vot a qui guanyi, no? A la majoria! No crec que estigui bé votar en blanc. A més a més, molts joves voten en blanc perquè no tenen ni idea, i un amic diu de votar en blanc, i ja està, tots a votar en blanc!
>
> Noia1. Però és una manera de dir que no estàs d'acord!

[162] *"Si que voto, però normalment voto en blanc. Perquè no em convenç res. Suposo que quan em faci més gran, ja aniré per on he d'anar, o per on vulgui anar, però encara no ho sé. Quan acabi la carrera, i m'afecti, i hi hagi temes importants per a mi...però ara, per votar senes coneixement i sense que m'interessi realment, prefereixo votar en blanc".* (Dona, 24 anys)

[163] *"Amb això em referia jo quan deia que és més útil en vot en blanc, jo de vegades ho he fet. Es una manera de fer entendre que tens ideal, que jo tinc opinions, però no em convenceu. Per això penso que no hi hauria d'haver tanta abstenció, perquè la gent que no va a votar que estigués desencantada, hauria d'anar a votar en blanc"* (Home, 36 anys)

[164] *"Així el polític no tindria l'opció de dir que a la gent no li interessa, que passa, que ha preferit anar a la platja. No podria manifestar-ho tan alegrement". (*Home, 38 anys)

[165] *"Jo no estic d'acord amb el vot en blanc, penso que no es pot millorar sense fer res. Si votes en blanc, que estàs dient? Que tots són dolents? Que estàs dient exactament? Que tu ho faries millor? No estàs especificant el que tu penses realment. Pots especificar votant a un partit i després donant l'opinió sobre el teu partit. Els joves no estan informants...el company diu "vota en blanc", i voten en blanc!"* (Dona, 18 anys)

Noia2. I què, que ho diguis! A lo millor hauràs ajudat a que guanyi el que menys volies! I el tindràs allí i l'hauràs d'aguantar

Noia1. Però si votes a algú és com si diguessis que estàs d'acord amb ell, i en realitat no ho estàs!

El següent exemple correspon a un grup de persones en la trentena, més informades i que presenten un nivell força més elevat de coneixements que l'anterior sobre l'actualitat política.

H1. Si a mi cap d'aquests m'agrada, per què els hauria de votar? O votes en blanc, o t'abstens, i ja està!

D1. Però llavors acates el que diu l'altre meitat de la gent... I és el teu dia a dia

H2. Aquesta altra meitat de gent hi haurà que pensa com tu i altres que pensa que està bé la cosa, el que està fent. I diran que no heu votat perquè ja us sembla bé com està la cosa

H1. No tinc res a dir, la ignorància, la ràbia, em sembla tot igual de vàlid. O el passotisme, em sembla bé.

D1. Però 'el ja em va be" diria que es una minoria dels qui no voten, els qui els hi va bé, voten. Això seria passotisme...I.- Jo el que veig és que no votant...

H1. Per a mi el passotisme està en el vot en blanc, que si no es comptabilitzés i quedessin escons buits, seria perfecte. Jo crec que seria millor que tots els qui esteu farts deixéssiu de votar i que hi hagués una abstenció del 75%. No em direu que no seria la cosa més...

D1. .I.- No, que tu en aquells quatre anys t'empassaries totes les lleis que decidís aquell 25%. Saps com van justificar l'abstenció última? Per Polònia. És molt heavy que un polític digui això!

H2. Que sortís per culpa d'això algun partit per majoria absoluta em fotria molt.

D1. Que em surti un partit com Ciutadans ...

H1. Però es que el que jo penso que s'ha de fer és passar de votar

D1. Jo arribaria a casa i diria: "EL 75% no ha votat, ole!". Però immediatament després els vots que anessin a l'altre, uf!

H1. Però és que tu dius que votant dius la teva, però no és veritat, tu tries entre cinc papers que hi ha i els poses allà

D1. És veritat, però en teoria questa gent representa les ideologies que han cregut que poden representar

H1. Que ningú s'ha llegit mai

D1. Tens raó, tot el rotllo patatero ningú el llegeix

H1. I encara que ho llegís, no tindria res a veure amb el que després faran

D1. També es veritat.

H1. La vostra participació és mínima en aquest sistema, en el sentit d'ingerència

H2. Jo estaria d'acord en no votar si diguessin que la participació en baixar del 35% "ens ho repensaríem", però no hi ha això.

H1. És que encara els hi dones l'autoritat. Aquest és el problema.

H2. Si, però suposem que tota aquesta gent que estem farts no votem.. Ja hi som! El 25% vota i surt una gent que no ens agrada gens, no el d'ara, gens! I marca unes normes que no ens agraden gent i sortim putejats de dalt a baix. Què farem?

En el debat precedent i en l'anterior apareixen algunes de les qüestions –i dels dilemes- que part de la ciutadania es planteja en el moment d'exercir el dret a vot: sobre com es llegeix el

vot en blanc per part dels polítics, sobre les conseqüències del vot en blanc en unes eleccions, sobre el significat polític que hauria de tenir... Allò que sobresurt és, doncs, la pluralitat de significats que s'hi atribueixen i el grau de contradicció que existeix en relació a la forma com ho interpreten uns i ho interpreten d'altres.

2.5.4. Participar en entitats o associacions amb finalitats socials i realitzar aportacions econòmiques

En el context internacional, una enquesta promoguda l'any 2003 per la Fundació Europea de la Ciència caracteritzava Espanya com un cas paradoxal en relació a l'associacionisme. Era el país on la població assignava més importància a "participar activament en associacions voluntàries", però, a la pràctica, registrava un dels percentatges més baixos de participació. S'observava que eren els ciutadans dels països del nord d'Europa els qui mostraven majors nivells de col·laboració i participació en associacions voluntàries, i els ciutadans dels països del sud d'Europa i els d'alguns països excomunistes els qui menys es comprometien en aquesta mena d'organitzacions (Colectivo IOE, 2007). Concretament a Catalunya, el grau d'associacionisme dels catalans tendeix a ser baix, tot i trobar-se dins dels paràmetres espanyols. Els baixos nivells d'associacionisme es corresponen amb una baixa implicació dels associats (Liñeira 2008: 267) .

Pel que fa a la col·laboració amb altres persones de l'entorn social per a resoldre problemes locals, a nivell de tot l'Estat un 11% de la població afirma haver exercit aquesta forma de participació l'any 2004, una proporció semblant a la recollida l'any 1997, que va ser del 12%. (Colectivo IOE, 2007).

En relació al treball voluntari al servei d'una organització, que inclou la participació no remunerada, o amb uns honoraris mínims, en les activitats i serveis d'una associació o entitat formal, el promig de temps que la població dedica a aquesta activitat és de menys de mitja hora al mes. Si aquest temps el distribuïm només entre les persones que, segons l'enquesta del CIS de l'any 2002, participen activament a les organitzacions o xarxes formals (16% de les persones adultes), la mitjana de temps dedicat per aquestes persones seria aproximadament de tres hores al mes (Colectivo IOE, 2007). Eurostat està coordinant l'aplicació a tot Europa de l'Enquesta d'utilització del temps, i mitjançant aquesta sabem que Espanya és un dels països on menys hores es dediquen al "treball voluntari al servei d'una organització" (Colectivo IOE, 2007). A nivell de tot l'Estat, declaren haver realitzar aportacions econòmiques o haver recaptar fons per a una activitat social o política el 14% dels ciutadans, i estarien disposats a fer-ho en el futur dos terços de la població adulta (Colectivo IOE, 2007).

La nostra mostra reflecteix aquesta situació, els qui s'havien implicat, o ho estaven actualment, en alguna entitat o associació a finalitats socials eren clarament minoritaris, com també ho eren els qui feien alguna aportació econòmica a aquestes entitats. I també, com indiquen les enquestes, semblaven majoritàriament valorar de manera positiva la participació en aquesta mena d'associacions. Des d'aquesta perspectiva, es podria concloure que la consideració que

la participació en aquest sentit és positiva és un tret de la nostra cultura política, però que aquesta actitud positiva no es concreta en pràctiques efectives. Seria doncs trets de la nostra cultura tant l'actitud positiva com la manca d'adopció del comportament corresponent . Hi ha tot un seguit de factors als que es pot apel·lar per a explicar-ho: des de l'extensió dels horaris laborals a la manca d'hàbit, que es reprodueix en la socialització de generació en generació, etc. Però allò que ens interessa, des de la perspectiva del present estudi, és veure com es percep aquesta forma de participació.

I, des d'aquest punt de vista, la primera cosa que cal saber és com es valoren aquestes . En termes generals, com ja s'ha dit, els nostres informadors manifesten simpatia per aquesta mena d'organitzacions, molt en particular per les ONG,s per al desenvolupament, també aquells qui no n'estan vinculats ni preveien estar-ho en el futur. Ara bé, i això és important destacar-ho, aquesta simpatia expressada en primera instància sovint, massa sovint, va acompanyada de reserves, en alguns casos d'oberta desconfiança. Els efectes de notícies recurrents sobre pràctiques poc ètiques, poc honrades o directament il·legals, atribuïdes a algunes entitats d'aquest tipus, es reflecteix en les reserves i els dubtes de part dels ciutadans, en generar en la major part una desconfiança generalitzada i difusa, i, en aquells qui ho han viscut més de prop, una indignació desvinculant. Aquells qui s'han sentit enganyats difícilment se sentiran disposar a participar en una altra ocasió. De nou retrobem la desconfiança en els agents socials com un tret fort de la nostra cultura política.

Un altre aspecte destacat de les vinculacions a associacions d'aquest tipus és l'efectivitat que se'ls atribueix a les organitzacions. Pel que fa a les aportacions econòmiques, per a alguns, aquesta és merament simbòlica, no és efectiva en si mateixa. Els problemes són massa grans i sobretot, són profundament estructurals, la vinculació a una organització no és més que un gest, no una aportació eficaç, que incideixi realment en la situació. Aquest caràcter simbòlic era tanmateix destacat, en negatiu, per altres informants que consideraven només servien per a tranquil·litzar la consciència. A la desconfiança s'afegeix, de nou, la percepció de baixa eficàcia interna i externa, de baixa capacitat d'incidir en l'entorn. Per tant, veiem que la valoració positiva que sembla fer-se en primera instància, de forma majoritària, apareix més ambivalent a mesura que es va aprofundint en la qüestió. Només una part dels informadors, al voltant d'un tret, afirmaven que aquesta mena d'organitzacions eren útils i podien servir per a canviar les coses. També aquests consideraven que ser-ne membre actiu era una contribució positiva a la societat.

Un altra reserva que s'ha expressat en relació a les Organitzacions no Governamentals és la relativa a la seva dependència econòmica –i política- dels governs. Això no vol dir que es desautoritzi la seva tasca, o que aquesta es consideri innecessària, ni de bon tros[166], [167], però

[166] *"Si que et podria fer la reflexió que tot això ho haurien de fer els estats, però si els estats no responen, algú ho ha de fer. I a partir d'aquí, una ong, com qualsevol entitat, s'anirà fent gran, i estarà supeditada al finançament...i ja és allò de a qui pots critica, a qui no pots criticar, fins a on et dono marge per a que critiquis. Per exemple, aquesta ong que t'he dit a Colòmbia. Ells estan ajudant aquests crios, i fan una bona feina, però ells no poden fer crítiques sobre la situació allà. Perquè a partir del moment que critiquin al govern i critiquen als paramilitars, els fan fora d'allí. I llavors, a causa d'unes crítiques que poden ser molt lloables, aquells nanos ja no poden tenir accés a ...Clar, que seria millor que no hi fossin, per què una ong el que fa és arribar on no poden arribar els governs. És un govern el que ha de procurar...no una entitat. Però clar, davant una mancança hi ha una reacció"* (Home, 38 anys)

esdevé un element de qüestionament. Val a dir que, si bé participar en entitats o organitzacions amb finalitats socials no és una activitat majoritària, una part dels nostres informants en participava o n'havia participat, en graus diferents.

2.5.5. Altres formes de participació

a) Participar en una vaga

Al conjunt de l'Estat, l'any 2006, el 5% de les persones majors de 16 anys afirmava haver participat en una vaga durant el darrer any, mentre que el 30% ho havia fet els anys anteriors. Si es prenen com a referència no el total dels adults sinó només a la població activa, aquestes xifres s'eleven al 8% i al 51%. Si es comparen aquestes dades amb les d'una altra enquesta realitzada 12 anys abans, l'any 1994, havien participat en una vaga el 37% dels actius. D'aquests darrers sabem, a més a més, que el 41% havia acudit "sovint" o "moltes vegades" a la vaga, i que quasi la meitat estava disposada a participar "encara que no tinguessin el suport dels sindicats" (Colectivo IOE, 2007). El fet de participar en una vaga depèn en gran mesura de trobar-se en situació de fer-ho: és força més probable que hi participi un treballador de la indústria que una mestressa de casa o un jubilat, per raons òbvies. No ens interessava, per a les finalitats d'aquest estudi, saber si els nostres informadors havien participat a alguna vaga, o si estaven disposats a fer-ho en el futur, sinó més aviat com percebien aquesta eina de participació política. Anem a veure quins han estat els resultats.

Cap dels participants en el nostre estudi ha considerat qüestionable el dret a la vaga, de manera unànime es considera que és un dret que s'ha de poder exercir. A l'hora de dirimir si les vagues són una bona eina o no per a defensar els drets dels treballadors, no existeix tanta unanimitat, tot i que segueixen sent majoria els qui pensen que si, si bé amb una certa cautela. És a dir, s'admet que les vagues serveixen per a fer pressió, però no sempre es pensa que siguin útils per a assolir els objectius desitjats. En aquest sentit han estat freqüents les al·lusions a l'actual crisi econòmica, en el sentit que aquesta podia erosionar de manera considerable les condicions laborals, i que davant d'aquesta situació les vagues perdien bona part de la seva efectivitat, pel temor a perdre el lloc de treball en una situació de destrucció massiva de l'ocupació. És a dir, la valoració positiva de la vaga com a instrument d'ingerència en els afers col·lectius es veu matisada per aquesta mena de consideracions sobre les seves limitacions.

Una altra qüestió que ens interessava és com percebien els nostres informadors les vagues protagonitzades per altres actors. Volien saber, en particular, si el fet que les vagues tinguessin un cost econòmic i podessin reportar molèsties per a la resta dels ciutadans era considerat com un motiu per a limitar-ne el dret. De manera àmpliament majoritària han manifestat que tot i els perjudicis que poguessin representar, les molèsties que podessin comportar, s'havia

[167] *Si, i tant que li atribueixo una funció a les ongs, i tant! Però les ongs no haurien de rebre una subvenció de l'estament polític. La ong ha de ser lliure i independent.* (Home, 25 anys)

de respectar el dret de vaga dels treballadors. Es pot considerar que aquestes consideracions contrasten amb les manifestacions dels usuaris que recullen els mitjans de comunicació quan es produeix, per exemple, una vaga de metro o autobús. En aquestes ocasions, es freqüent que aquests usuaris es lamentin. Però això no sembla voler dir que es qüestioni el dret a la vaga en tremes generals, ben al contrari. I aquest dret és reconeix a tothom, fins i tot en aquells casos que els seus inconvenients poden afectar més directament (de mestres i professor, de metges i personal sanitari, etc.). D'altra banda, en general els informadors no s'havien vist afectats de manera molt directa per vagues com aquelles que han afectat els transports en el decurs dels darrers anys (transport ferroviari, autobusos...).

Val a dir que aquesta valoració positiva es matisa en funció de les reivindicacions que hi hagi al darrera de la vaga. Si en alguns casos es perceben del tot justes,[168] o si més no respectables, en altres casos es perceben abusives, la qual cosa redueix el suport que se li pugui donat, però normalment no fins a l'extrem d'arribar a qüestionar el dret[169].

b) Participar en una manifestació

En el conjunt de l'Estat, cal assenyalar que la taxa de participació a manifestacions varia molt d'uns anys a altres, segons les enquestes del CIS, amb una oscil·lació que va del 30% l'any 1996, al 13% del 2002. El gener de l'any 2005 el 29% afirmava haver participat en manifestacions l'any anterior, proporció que va baixar al 18% el maig d'aquest mateix any. Cal assenyalar que la major part de la població espanyola, al voltant del 75%, afirma que la manifestació pública és una forma de participació que està disposada a realitzar si es considera convenient (Colectivo IOE, 2007).

A Catalunya, les dades des de 1980 fins a 2006 mostren un increment elevat. Cal tenir en compte que són anys en què s'han produït importants manifestacions massives a Catalunya (contra els atemptats de l'11-M a Madrid, assassinat d'Ernest Lluch, contra la guerra d'Iraq, contra el pla Hidrològic Nacional, manifestacions estudiantils contra la LOU, etc.). Al mateix temps existeix una acceptació creixent de les manifestacions legals com a mecanisme d'acció ciutadana. (Ferrer 2008: 176). Si es compara am la resta de l'estat, el País basc és la comunitat autònoma amb nivells més elevats de protesta com a conseqüència del conflicte estructural i la forta polarització política existent en aquest territori. Catalunya es troba a nivells intermedis, amb unes pautes semblants a la resta de l'estat. (Ferrer 2008: 177)

La major part dels nostres informadors s'ha declarat a favor de participar en una manifestació, sempre que la reivindicació es percebi apropiada, si bé cap d'ells ha declarat haver participat activament en la seva organització. Només una petita part s'ha mostrat contrària a formes

[168] *"A mi em sembla fantàstic que els jutges hagin fet vaga. És que no m'extranya! Si jo treballés en aquestes condicions també hauria fet vaga. És que la justícia ja està paralitzada. A mi que facin vaga em sembla fantàstic. Tothom ha de poder fer vaga si té alguna reivindicació important a fer"* (Home, 25 anys)

[169] *"És que la vagues dels pilots d'AENA, que vols que et digui...aquests paios guanyen uns sous que ja voldria jo...Són uns privilegiats que volen mantenir els seus privilegis...Però és clar, el dret el tenen, això si"* (Dona, 49 anys)

concretes d'aquesta forma de participació política[170], en considerar que la participació ciutadana s'ha de circumscriure al vot. Després d'emetre el vot, moment en què el ciutadà pren la paraula i escull els seus representants, són aquests els qui han de prendre les decisions. És a dir, el paper únic i exclusiu de la ciutadania consisteix en escollir els representants polítics, i en fer-ho deleguen tota la responsabilitat en aquests, per la qual cosa els ciutadans han d'acatar les decisions que prenen, ja que ja les han aprovades per endavant. Tot i que aquesta perspectiva no sembla ser majoritària, és ben present en part de la població. Per als qui comparteixen aquesta visió de la vida política, les úniques formes de participar són, en primer lloc votar, i, per als més implicats, militar en un partit polític. La resta d'accions suposarien en certa manera una transgressió dels principis que consideren regeixen les democràcies representatives.

Pel que fa a la freqüència, la major part dels joves han afirmat participar esporàdicament o molt esporàdicament a manifestacions Per a aquesta majoria, també el grau d'implicació, com és previsible donada la freqüència de participació, és molt baix. La major part dels nostres informadors no es comprometen en absolut en la organització o difusió de les manifestacions, i el fet que hi participin o no es força aleatori, en funció de diferents condicionaments, com el temps que es disposi, sense que això expressi un major acord o desacord amb l'objectiu de la manifestació. Finalment, l'inventari de reivindicacions sol ser més aviat limitat. La manifestació contra la guerra d'Iraq, per a una gran part, o contra el terrorisme per a un grup més reduït, les manifestacions relacionades amb l'ensenyament, les mobilitzacions contra el transvasament o contra la construcció de determinades infraestructures dibuixen els principals eixos reivindicatius. Aquells qui declaren un repertori més ampli es caracteritzen per estar més "sensibilitzat" per les qüestions socials, normalment amb un perfil d'esquerres i/o nacionalista.

La major part de les nostres informadores més joves havien tingut, en el moment de fer les entrevistes i grups, molt escasses experiències en manifestacions. Havien participat en la manifestació contra la guerra d'Irak, però en ser força joves en aquell moment, havien anat amb els seus pares, per la qual cosa s'havia tractat d'un comportament poc autònom. Una d'elles havia participat en altres manifestacions, però sempre acompanyant a la seva mare. I totes havien participat en alguna mentre estaven a l'Institut, però només perquè "hi anava tothom i no hi havia classe", sense saber molt quines eren les reivindicacions plantejades. Però recentment, en ser ja estudiants universitàries, totes elles s'han vist implicades en les mobilitzacions contra el Pla Bolònia. Per aquest motiu ens van tornar a reunir amb elles, per tal que ens expliquessin aquella experiència. Les seves valoracions sobre les manifestacions s'havien modificat de manera considerable. Per una banda percebien més positivament aquesta forma de participació, i havien viscut positivament la implicació amb altres persones per tal d'assolir un objectiu comú, s'havien informat activament sobre allò que es reivindicava, havien assistit a reunions i col·laborat en accions diverses...Per l'altra, aquesta experiència les havia obligat a reflexionar sobre l'abast i l'efectivitat d'aquesta mena d'accions i les havia forçat a escollir entre seguir amb les mobilitzacions o retornar a les aules per a poder superar

[170] *"Jo estic en contra de les manifestacions. Crec que no s'ha de deixar de treballar per anar a manifestar-se, és una pèrdua de temps i de diners. Quan votes ja dones la teva opinió, però quan ja has votat, ja està, ja no pots fer res més. Has delegat en els polítics, i ja està..estic en contra de les manifestacions..i no serveixen per a res! " (Dona, 24 anys)*

els exàmens. En definitiva, les seves actituds ves les manifestacions havien adquirit una major complexitat i profunditat, no es tractava ja de meres consideracions que es repeteixen sense parar-hi massa atenció. Allò que cal destacar, sobretot, és que aquestes joves havien passat, en pocs mesos, d'una actitud allunyada i força indiferent vers aquesta forma de participació, a una de força més activa i implicada. La qual cosa evidencia la centralitat de la situació en les actituds: la disposició a participar depèn estretament de que es donin les condicions favorables per a fer-ho, no es tracta de quelcom intrínsec, aliè al context.

En termes generals, l'aparent aprovació majoritària de les manifestacions com a instrument per a incidir en la vida política ha de ser matisada. Una cosa és defensar-ne el dret, i una altra pensar que es tracta d'una eina realment efectiva. És recorrent l'observació que una manifestació en la que s'ha participat, i que s'ha percebut massiva, "no ha servit per a res"[171], o, com a molt, ha servit per a expressar el malestar, però no per a assolir els objectius de la reivindicació, ja que, els qui han de decidir, no atenen les demandes expressades en aquestes accions. La consideració que no ha servit per a assolir una determinada reivindicació, però, no suposa la desqualificació absoluta d'aquesta mena d'acció davant altres formes de participació, com votar, com s'observa en el fragment de discussió que es presenta a continuació:

H2. Per evitar l'eix Vic-Olot, què era més pertinent, votar o fer mobilitzacions?

H1- De fet va sortir el tripartit i es va fer igualment

D1. En Saura va dir que no es faria.... El fet que es mobilitzés el territori va posar el fre, va fer que es miressin alternatives i tal, però es va a acabar fent igual.

H1. Si, però el vot en aquell moment no tenia cap paper perquè no podies expressar-te. El vot és una decisió més a llarg termini, però entenc que un mobilització a temps, una manifestació contra un fet puntual, funciona, només faltaria, si no...

D1. Pots manifestar-te sempre que vulguis, el vot té uns terminis. Una altra cosa és que serveixi..

En general, doncs, no predomina la deserció absoluta d'aquesta mena d'acció, ja que la major part han participar en alguna ocasió, o en diversos ocasions, en manifestacions. I, per a una part dels informants, es tracta d'una eina de primer ordre, però en molts casos es posa entredit la seva eficàcia. En aquest sentit la multitudinària manifestació contra la guerra d'Irak és paradigmàtica, ha esdevingut per a una part dels nostres informadors un referent positiu i negatiu a l'hora, positiu pel grau de mobilització que va assolir "estàvem tots al carrer" , negatiu perquè la guerra no es va poder evitar "però al final no va servir per a res". És a dir, per a bona part dels nostres informadors, que no acostumaven a participar en manifestacions però havien participat en aquesta, el fet que la presència massiva, de ciutadans al carrer fos de tot menystinguda, ignorada, havia estat profundament decebedor.

[171] *Para mí fue muy decepcionante porque mira que hubo manifestaciones en Barcelona contra lo de Aznar y el Bush, porque todos nos manifestábamos en contra de que nuestro país se metiera en ese berenjenal y para mi fue indignante que no nos hicieran caso. Era un clamor popular de manifestaciones en todas las ciudades en contra y no nos hicieron nada de caso. Es que no nos hacen caso... Aquello fue como te ves como ciudadana que no sólo te pasa a ti. Eran millones! (Dona, 59 anys)*

Un efecte contrari havia tingut la implicació en les manifestacions contra el transvasament de l'Ebre. Els nostres informadors de les terres de l'Ebre havien participat amb entusiasme en aquestes mobilitzacions, i la seva percepció positiva d'aquesta mena de participació havia sortit reforçada de l'experiència, ja que, finalment, el transvasament no s'havia realitzat[172].

c) Organitzar/participar en una recollida de signatures

Pel que fa a signar una petició o protesta, a nivell de l'Estat, i segons dades del 2006, aquesta és l'activitat més exercida el darrer any (22%), i la que més persones estarien disposades a realitzar (Colectivo IOÉ, 2007). També entre els nostres informants aquesta era una de les formes de participació més habituals, després de votar. Els joves són els que semblen haver-ho fet amb més freqüència i també es mostren àmpliament disposats a seguir-ho fent, però també una part significativa d'adults es manifesta en aquest sentit.

Una via freqüent per aquesta acció era Internet. Efectivament, una part dels informants manifestava signar regularment les demandes que els arribava en aquest sentit, la única condició per a fer-ho és que la institució demandant es percebés solvent. Amnistia Internacional, per exemple, mereixia la confiança suficient per a motivar la signatura. La major part havien signat peticions o manifestos a demanda expressa d'algun company o conegut que els ho havia demanat. En alguns casos també es manifestava haver signat peticions pel carrer. Aquesta bona disposició coincideix amb l'observada en un estudi sobre la participació política dels joves catalans (González i Balletbó, 2007: 233), en què s'assenyala que, juntament amb participar en manifestacions, signar peticions rep una valoració força bona pel que fa al grau d'efectivitat. Cal assenyalar que allò que hem observat entre els nostres informants és més aviat bona disposició, en ser el cost de fer-ho molt baix, més que no pas ple convenciment de la seva efectivitat. Amb tot, una part significativa, més d'un terç, es mostra convençuda de que pot ser útil per a fer pressió, i un altre terç en té una confiança moderada. Una de les informadores posava com a exemple de la seva eficàcia els casos que, mitjançant les signatures vehiculades per Amnistia Internacional, s'havia pogut evitar la lapidació d'una dona acusada d'adulteri. Per a aquesta informadora, l'eficàcia percebuda d'aquesta mena d'accions era determinant, i no només assegurava signar totes les peticions que li arribaven per aquesta via, sinó que, en valorar positivament la seva efectivitat, havia decidit fer també aportacions econòmiques a aquesta associació.

Ara bé, també una part ha expressat desconfiança vers les demandes de signatures que arriben per Internet. La presència, contrastada, de molt frau i engany per aquesta via impregna

[172] *A veure, jo lo del riu, lo del transvasament. Si, a Tortosa vam participar en manifestacions. son mobilitzacions que, si tu hi creus, són necessàries. Jo crec que són necessàries. Perquè estàs lluitant i estàs defensant unes idees que hi creus plenament en elles. No és allò que perquè hi va tothom, anem-hi. No, fèiem una mics de seguiment, sortia molta premsa diària parlant d'aquest tema, les notícies a Catalunya , a tv3, jo que miro tv3, pues a tv3 es parlava molt . Correus electrònics que t'arribaven Ivan- i a part, un s'informa una mica, també. A part, no és només el que sents dir. També t'informes una mica per saber si és veritat o no. El que hi ha de veritat i el que no..i si, va valer la pena mobilitzar-se. Clar que va ser útil!"* (Home, 23 anys)

les consideracions d'una part significativa d'informants sobre aquesta qüestió, i resulta en una deserció, com a mínim parcial, d'aquesta pràctica. Parcial per què, com s'ha dit, si la petició ve avalada per una institució que es percebi seriosa, la desconfiança es redueix i s'incrementa la disposició a signar. Però cal retenir aquesta desconfiança, que apareix en pràcticament tots els àmbits que abordem.

L'elevada disposició a signar contrasta, però amb la molt baixa tendència organitzar aquesta mena d'accions. Cap dels nostres informadors ha declarat haver-ne organitzat cap o haver col·laborat en la seva organització. Les raons adduïdes solen ser manca de temps i manca de poder de convocatòria, que són dues mancances de caràcter completament diferent. Aquesta manca de poder de convocatòria es relaciona també amb percepció d'ineficàcia interna, de no saber com fer-ho i de no considerar-se capaç de fer-ho. En qualsevol cas, una de les claus de la bona disposició a signar peticions és la facilitat, la immediatesa i el baix cost de l'acció. Sobretot quan aquesta arriba per Internet i es pot fer tranquil·lament davant de l'ordinador, al mateix temps que es mira el correu electrònic o es participa en un xat.

La violència de gènere al nostre país i les condicions de les dones a altres indrets –lapidacions per adulteri, per exemple, la violació dels drets humans a Espanya i arreu, apareixen cm a temes amb rellevància social preferents a l'hora de signar. També les qüestions concretes i properes –tancament d'empreses per deslocalització, pèrdua de drets laborals d'un determinat col·lectiu, etc.– semblen ser les reivindicacions que més sovint afavoreixen aquesta participació.

d) Organitzar/participar en un boicot o en una campanya

A l'Estat, amb dades de 2006, el 14% de la població major de 15 anys afirma haver participat en boicots a productes, o haver comprat productes, per raons polítiques o ètiques o per afavorir el medi ambient, i dues de cada tres persones consideren que aquest és un mitjà legítim de pressió que estarien disposades a donar suport en algun moment. (Colectivo IOÉ, 2007). Cal assenyalar que participar en un boicot per raons polítiques o ètiques no és exactament el mateix que adquirir un producte per afavorir el medi ambient o de comerç just, sobretot perquè en la compra d'un determinat producte intervenen sempre diferents factors, no es tracta mai d'una decisió unidimensional. Per exemple, en l'adquisició de productes ecològics hi poden intervenir, a més a més de l' interès per a tenir cura del medi, motivacions de salut o organolèptiques. Si no es posen totes aquestes accions en un mateix sac, i només es compatibilitzem aquells qui han participat en boicots amb una clara orientació política, el percentatge es reduiria encara més.

Entre els nostres informadors, la pràctica de boicots apareix del tot minoritària i és en general molt puntual. Són escassos els exemples que es recorden de boicots –a la Coca-Cola, als establiments McDonalds, a la marca Nike, i la major part afirmen no haver-ne participat. És significatiu que bona part dels qui afirmen no haver-ho fet mai, responen que no ho saben quan se'ls pregunta si ho farien en el futur. Una part afirma no haver participat mai en aquesta

mena d'accions pel fet de no haver-ne tingut constància, per no haver-se assabentat que s'estava duent a terme aquesta mena d'acció. En els extrems, alguns dels joves es mostren clarament favorables als boicots amb finalitats ètiques o polítiques[173], mentre que a l'altre extrem un petit grup es mostra clarament refractari. Les actituds negatives davant dels boicots a productes es poden dividir en dos grans grups. Els primers basen la seva oposició en la consideració que la política i l'economia són dos àmbits ben separats, per la qual cosa no és lícit actuar contra empreses amb finalitats polítiques. El record de la campanya contra el cava català és una de les explicacions adduïdes per a aquesta actitud contrària, i aquest cas n'il·lustraria les perversions. Els segons consideren que aquesta mena d'accions no tenen cap mena d'efectivitat, que no existeixen unes connexions clares, entre actes de consum individuals i reivindicacions polítiques o socials, la qual cosa fa que les repercussions siguin del tot inexistents. En un estudi anterior, "Joves mediambientalisme i participació", ja s'havia detectat la baixa –o nul·la- eficàcia atribuïda, per part dels joves, a aquest tipus de participació.

2.6. CARACTERITZACIÓ DE LA CULTURA POLÍTICA I DE LES CULTURES POLÍTIQUES A LA NOSTRA SOCIETAT

Entenem cultura com un sistema de coneixements, valors, creences, actituds, normes i pràctiques comunes, compartides per un determinat grup social, però alhora individualment interioritzades i encarnades en comportaments, que al seu torn construeixen la cultura. A societats complexes, com la nostra, l'existència de diferents grups socials, amb diferents condicions d'existència, ocupant espais diferenciats i amb rols també diversos, aquesta cultura dista de ser uniforme, monolítica.

Ben al contrari, sota el paraigua dels trets culturals comuns, que fan possible una visió del món compartida, coexistien interpretacions diferents, que no si bé són en certa mesura individuals –en funció de les característiques personals i de les experiències vitals- són sobretot col·lectives. A l'hora d'analitzar la *cultura política* a la nostra societat, és a dir, el sistema de coneixements, valors, creences, actituds, normes i pràctiques comunes, en relació a la dimensió política de la vida social, cal tenir en compte l'existència d'aquestes diferències, i per això cal parlar també de *cultures politiques* en plural .

Establirem en primer lloc els grans trets que configuren allò que poden anomenar cultura política a la nostra societat, i després intentarem delimitar alguns dels elements que ens permeten parlar de cultures polítiques diverses.

[173] "*El boicot…jo no entro de cap manera a un McDonalds, pensó que és una multinacional, i per a mi fer un boicot a McDonalds és fer un boicot a les multinacionals. Si no els dones diners a aquestes empreses estas dient que no estàs d'acord amb el sistema que tenen. ..jo no puc entrar a una botiga si pensó que darrera hi ha explotació.* (Dona, 18 anys)

2.6.1. *Cultura política:* els trets culturals comuns

Pel que fa a les creences comunes sobre el món social més o menys relacionades amb la vida política, en prevalen tot un conjunt de negatives. La nostra seria una societat individualista, en què els individus només es preocuparien pel seu interès i pel seu benestar, i els del seu cercle més proper, en detriment de l' interès i del benestar col·lectius. Una societat en la que "cadascú va a la seva". **Una altra creença estesa i compartida és la de que no és possible refiar-se de ningú**, creença que es reflecteix en les enquestes quan els resultats parlen de baixos nivells de confiança interpersonal. Desconfiança que s'estén a ales institucions i els actors socials col·lectius. No es desconfia només dels representants polítics –encara que probablement siguin els qui més recels susciten- sinó també dels sindicats, les ONG,s o els periodistes, entre d'altres. **Una altra creença comuna és que es tracta d'una societat hedonista i consumista**, i, en relació als comportaments polítics, passiva i desafecta. **Els adolescents i els joves serien el paradigma dels pitjors defectes**: irresponsables, poc donats a l'esforç , cercadors del plaer immediat i fàcil, poc inclinats a la implicació intensa i continuada en els afers polítics, com a molt a mobilitzacions puntuals i superficials.

Pel que fa als valors, és un tret fort de la nostra cultura la consideració que s'està produint una intensa pèrdua de valors, la qual cosa suposa mancança de referents que orientin les conductes. Com hem vist, aquesta valoració l'han feta la major part dels nostres informadors, fos quina fos la seva ubicació ideològica. Cal tenir en compte que, per a la major part, els valors no s'entenen en termes religiosos o estrictament de capteniment moral, sinó que més aviat fan referència, per una banda, a la convivència social, a les conductes cíviques, i, per l'altra al capteniment individual en relació a l'assumpció de responsabilitats familiars i laborals. **Un dels valors estesos sembla ser el de la tolerància a la diferència**. Efectivament, entre els nostres informadors, aquest ha estat un valor majoritàriament autoproclamat. **L'autonomia personal, la llibertat d'elecció pel que fa les pròpies decisions vitals és un altre dels valors prevalents. Aparellat a aquest està el rebuig de tot allò percebut com imposicions, la valoració negativa de les prohibicions**. Això es tradueix en una preferència declarada per la recomanació, la sensibilització, la conscienciació, per damunt de les normes que obliguen i les sancions que penalitzen. **És un valor compartit, defensat amb absoluta unanimitat entre els nostres informadors, el dret del conjunt de la ciutadania a l'accés garantit a l'educació i la sanitat**. De manera que la sanitat i l'educació públiques són considerats pilars bàsics i inalienables de la vida social. En relació als valors prepolítics**, l'adscripció en l'eix d' identificació nacional sembla ser un element robust de la nostra cultura política. La ubicació en l'eix-esquerra-dreta sembla també mantenir-se com a drecera per a interpretar la vida política**.

En relació als coneixements sobre la dimensió política de la vida social, tot i les notables diferencies que s'observen pel que fa al nivell de coneixements, i que es comentaran més endavant, hi ha també trets comuns forts, que es constitueixen en trets definidors de la nostra cultura política. En primer lloc, la **identificació pràcticament unànime de "política" amb política institucionalitzada**. Només un dels nostres informadors n'ha establerts una distinció, en afirmar "M'interessa la política, però no allò que s'entén ara per política". La política és allò

que es fan els polítics professionals, a les institucions destinades a aquesta finalitat, regit per unes dinàmiques específiques i ben determinades**. Es tracta d'una activitat professionalitzada, circumscrita a aquells qui s'hi dediquen. La resta de la població és usuària, clienta o víctima d'aquesta activitat**, això ja depèn de les diferents cultures polítiques i de l'experiència i interpretació de cadascú. Sí que els ciutadans tenen un paper en l'activitat política, que consisteix en elegir periòdicament els representants polítics, això si, dins d'uns marges ben delimitats i no gaire amples. **Els coneixements sobre quin és el funcionament intern i extern de l'activitat política, ja s'ha dit, no es pot afirmar que siguin elements robustos de la nostra cultura política, allò que la caracteritza és més aviat un conjunt força vague d'impressions generalitzades, expressades sovint en termes simplistes i dicotòmics. Aquest és el tractament que rep un tema de gran centralitat en la nostra organització política, com és el dels impostos**. Caracteritza també la nostra cultura política **l'estesa familiaritat de la major part de la ciutadania -que no coneixement- amb tot un seguit de tòpics** que s'institueixen en "qüestions polítiques del moment". Dit d'una altra manera, l'existència d'una agenda política que estableix què són problemes polítics i què no ho són, i de repertoris interpretatius sobre aquests -és a dir, què pensar-ne- àmpliament i intensa difosos pels mitjans de comunicació. Una conseqüència d'això és l'escassa percepció de la dimensió política de qüestions que es consideren rellevants, però que no apareixen en aquestes agendes polítiques, i l'escassa vinculació entre mesures polítiques i les seves conseqüències en la vida quotidiana.

Pel que fa a les actituds, **és estesa la de desaprovació més o menys intensa vers la política com a activitat**, que funciona en paral·lel al prestigi i l'estatus que poden assolir part dels seus representants. En relació a l' interès per la política, ja s'ha dit que existeixen força diferències al respecte, per la qual cosa és més aviat un tret que permet diferenciar entre diferents cultures polítiques, així com la disposició a la participació. De manera que, identificable com a tret robust de la cultura política, només es pot destacar aquesta actitud de rebuig vers el funcionament real de la política –allò que es titlla de suport específic -, com també l'actitud favorable a la democràcia com a sistema, l' anomenat suport difús. Tanmateix és un tret robust l'actitud davant la política considerada com un dret, no com un deure o una responsabilitat que cal assumir.

I si les pràctiques són elements cabdals de la cultura, no resulta fàcil determinar quines serien un element fort de la cultura política a la nostra societat. Tant pel que fa a la pràctica d'informar-se, com les diferents pràctiques de participació política, les diferències són prou substantives com per afirmar que **més aviat són trets que permeten distingir entre les diferents cultures polítiques en plural**.

Un element fort de la nostra cultura política, potser el més robust, és la utilització sistemàtica d'heurístics, de dreceres mentals, per a processar la informació sobre qüestions polítiques, per avaluar els fenòmens polítics i per a adoptar posicions en relació a aquests . Com s'ha assenyalat anteriorment, una de les dreceres més àmpliament utilitzades, la de dividir l'espectre polític en esquerres i dretes és sotmesa a interpretacions diverses, i és, sovint, força buida de continguts.

Ara bé, és del tot necessari tenir en compte que aquests trets culturals que s'acaben d'esmentar són formes compartides de pensar, d'interpretar un determinat tòpic, en el cas que ens ocupa la política, no una descripció de la "realitat". Afirmar que a la nostra societat tendim a considerar que "no és possible refiar-se de ningú" no vol dir, ni de bon tros, que no ens refiem de ningú. Que es repeteixi fins a la sacietat que "tots els polítics són iguals", o que "només cerquen els seus interessos", no vol dir que davant de polítics concrets i de mesures determinades no podem establir diferències ben clares. Que es proclami de manera generalitzada que la nostra és una societat egoista, preocupada només pels propis i limitats interessos no equival a negar l'existència de nombroses conductes solidàries, cíviques i d'implicació ciutadana, etc. De la mateixa manera, dir que la tolerància a la diferència sembla ser un valor majoritàriament autoproclamat no vol dir, i això és prou sabut, que sigui també àmpliament interioritzat i assumit. No és així en absolut. O dir que a la nostra cultura política són valors positius la sensibilització i la conscienciació, i negatius la imposició i la prohibició, no equival a dir que, quan són els propis interessos els afectats, s'estigui del tot a favor de la sanció, sobretot si es té en compte la proclamada desconfiança interpersonal i en les institucions. Aquesta desconfiança cassa malament amb la creença en l'eficàcia de la recomanació. Per tant, o bé aquesta desconfiança no és tan gran, o bé es prefereix més del què s'admet la imposició. La cultura política, és a dir, com interpretem la dimensió política de la vida social, no és un reflex exacte i directe de la "realitat", això és un fet, però tampoc és una mera especulació sense fonament. Parteix d'aquesta realitat, s'hi sustenta, això si, interpretant-la i atorgant-li uns determinats sentits i no uns altres.

Una dimensió clau de la cultura política a la nostra societat és la seva imbricació amb els mitjans de comunicació de masses. Per la seva significació es tractarà aquesta dimensió a part, més extensament, en el capítol corresponent.

2.6.2. *Cultures polítiques :* els elements de diferenciació

A banda d'aquests elements compartits, s'observen també diferents visions d'allò polític, diferents concepcions de la vida política. Com s'ha assenyalat anteriorment, aquestes diferències es refereixen sobre tot als aspectes següents:

- ***Interès declarat per la política institucionalitzada.*** Com s'ha dit, existeixen diferències notables en aquest sentit. Aquestes es relacionen amb les variables següents: nivell de formació, socialització familiar, ubicació en l'eix nacional, ubicació en l'eix esquerra-dreta, nivell socioeconòmic.

- ***Grau de seguiment de l'actualitat política i nivell de coneixements sobre política institucionalitzada.*** Aquests estan estretament relacionats amb el punt anterior, i es relacionen amb les mateixes variables

- ***Actituds davant les diferents formes de participació política.*** Com s'ha assenyalat anteriorment, la desvaloració compartida del funcionament real de la política i dels

representants polítics no suposa una mateixa actitud davant la participació. Són sovint persones molt crítiques amb el sistema les més ben disposades a participar. La ubicació en l'eix esquerra-dreta i en l'eix nacional apareixen com a variables estretament relacionades. La socialització familiar sembla ser també una variable amb significació.

- ***Àmbits de la vida política considerats rellevants***. Com s'ha comentat en parlar de l' interès per la política, s'observa diferències notables pel que fa a allò considerat rellevant dins l'àmbit de la política entesa en un sentit ampli.

A partir d'aquests quatre elements es poden establir quatre grans grups, que, de manera simplificadora, descriuen quatre visions diferents de la política, en definitiva, quatre cultures polítiques diferents.

- **Visió estratègico-ideològica.** Aquells qui manifesten un major interès per la política institucional solen compartir aquesta visió. Entenen la política en termes de dinàmiques de partit, de lluites pel poder, d'estratègies, de confrontacions i de pactes. Pensen la política en termes de partits, de líders polítics i d'ubicacions ideològiques. S'interessen pels processos electorals i segueixen l'actualitat política de manera regular, ja que aquesta fa referència, precisament, a la dimensió de la política que més els interpel·la. Se solen ubicar sense dificultats en l'eix esquerra-dreta, i atorguen un sentit concret a aquesta ubicació. Els conceptes esquerra-dreta tenen contingut i a partir d'aquest s'interpreta la política institucional. La disposició a la participació, com a mínim en alguna de les seves formes, com votar, sol ser entre moderada i elevada**.** Correspon a una actitud moderadament activa vers la política.

- **Visió ètico-social** . Aquesta visió sembla estar força estesa. Allò que interessa de la política són els seus efectes sobre l'organització de la vida social. Aquells qui comparteixen aquesta visió s'interessen per qüestions con la sanitat o l'educació públiques, es poden implicar en debats a favor o en contra de l'avortament o l'eutanàsia –a favor o en contra -, s'interessen per les mesures polítiques en relació a la immigració o l'habitatge, etc. Les dinàmiques de la política institucional no interessen per elles mateixes –la qual cosa sol associar-se a uns nivells de coneixements moderats o baixos d'aquestes -, i només s'atenen en la mesura que afecten les diferents dimensions de la vida social que es consideren rellevants. L'autoubicació en l'eix esquerra-dreta pot estar clara i carregada de sentit, o ser del tot imprecisa o secundària. La disposició a la participació varia, en funció de que s'estableixin connexions clares entre allò que interessa i la política institucionalitzada, i en funció de l'autopercepció d'eficàcia (interna i externa) que es tingui.

- **Visió pragmàtica.** Des d'aquesta perspectiva, s'entén la política com una de les esferes de gestió de la vida pública. Aquesta interessa en la mesura que afecta els propis interessos, i en la mesura que s'hi pot incidir. Els qui sostenen aquesta visió pragmàtica solen tenir una autopercepció d'eficàcia elevada. La ubicació en l'eix esquerra-dreta és poc rellevant o inexistent. La disposició a participar va de moderada a alta, però

exclusivament en les formes percebudes eficaces. La percepció d'eficàcia externa és central des d'aquesta perspectiva.

- **Visió desvinculada**. Aquesta desvinculació no coincideix exactament amb la desafecció, amb l'allunyament de la política que recullen les enquestes i amb els elevats percentatges d'abstenció que reflecteixen els resultats electorals. Expressar desafecció i/o abstenir-se votar no equival a tenir aquesta visió desvinculada, que consisteix bàsicament, en considerar-se del tot al marge d'allò que passa en l'àmbit polític de la vida social. És a dir, des d'aquesta perspectiva, l'individu considera que no pot incidir de cap manera en aquest –percepció força generalitzada, com s'ha vist-, i, sobretot, considera que aquest àmbit tampoc afecta la seva existència de cap manera. Està associada a una percepció d'eficàcia externa i interna molt baixa –o nul·la -, i en general a un nivell baix o molt baix de coneixements. La ubicació en l'eix esquerra-dreta sol ser superficial o inexistent. D'alguna manera, es considera que la política és un joc del que no es coneixen les regles, al que no es té cap possibilitat de jugar, que no resulta atractiu i que només afecta els seus jugadors i els seus seguidors. Sense tractar-se d'una actitud majoritària entre els nostres informants, ha estat representada, i sembla ser ben present en el conjunt de la societat. Un dels nostres informadors exemplifica un tipus de visió desvinculada més minoritària, però també present. Aquesta no correlaciona amb una percepció d'auto eficàcia baixa, sinó que és el fruit d'una separació voluntària i conscient. No s'està d'acord amb les lògiques ni els funcionament de la política real, per la qual cosa s'intenta mantenir-se al marge. Se sap que les decisions polítiques afecten la vida social en general, però es cerquen formes d'escapar a les seves lògiques en la mesura que sigui possible. Cal tenir en compte que aquesta forma de desvinculació minoritària és diferencia de la més estesa en el sentit que no està forçosament associada a desconeixement, ben al contrari. Sigui com sigui, des d'aquesta visió de la política desvinculada, la disposició a participar és molt baixa, o del tot inexistent.

S'ha assenyalat anteriorment el paper destacat que juguen els mitjans de comunicació en la construcció de la cultura política. A continuació abordarem aquesta qüestió.

3. INFORMACIÓ I MITJANS DE COMUNICACIÓ

3.1. Consideracions prèvies: informació, comunicació i cultures polítiques

En el capítol dedicat als coneixements ja ens em referit a la distinció que cal establir entre coneixements, informació i coneixements. Ens centrarem en aquest capítol en la informació, mol t en particular en l'emesa pels mitjans de comunicació. Abans d'entrar de ple en aquesta qüestió, resulta convenient destacar alguns aspectes centrals de la informació. Com s'ha dit anteriorment, entenem per coneixement aquell conjunt de dades, conceptes, pràctiques i habilitats adquirides per un individu mitjançant alguna forma d'aprenentatge, i que ha estat interioritzat i integrat en les seves representacions, actituds i comportaments. La informació, en canvi, són totes les dades accessibles en l'entorn d'un individu, tot els missatges dels quals és susceptible de ser-ne receptor. Si bé la informació està a la base del coneixement, és un dels materials amb el qual es construeix –si entenem la informació en un sentit ampli-: no tota la informació esdevé coneixement, cal tot un procés per tal que això es produeixi. Aquesta distinció entre una cosa i altra, si bé pot ser òbvia, no és banal, sobretot a societats com la nostra en què es genera volums ingents d'informació, dels quals se'n posa en circulació una part notable. Això fa que, sobre qualsevol tòpic, s'evidenciï un decalatge notable entre informació socialment disponible i coneixement efectiu dels individus. O, més exactament, un decalatge entre informació socialment existent –el conjunt de tot allò que els diferents experts, de les diferents disciplines i àmbits, saben -, informació disponible –aquella informació a la que es pot accedir si es cerca activament o a través de l'ensenyament, reglat o no (llibres, webs, cursos, conferències...), informació emesa pels mitjans de comunicació de masses, -que arriba sense que s'hagi buscat expressament- i coneixement efectiu dels individus –informació processada, interioritzada, ben integrada en els esquemes mentals-.

Cal afegir a això, i no es tracta d'un detall menor, que sobre un gran nombre d'aspectes de la vida social, el coneixement s'ha de construir exclusivament a partir d'informació proporcionada per tercers, en no intervenir-hi directament altres fonts d'informació, com els sentits o l'experiència directa. És a dir, i per a posar exemples relacionats amb la qüestió que ens ocupa, en la construcció de coneixements sobre determinats aspectes de la vida política, per exemple la municipal, hi poden intervenir informacions emeses per tercers, molt sovint transmeses pels mitjans de comunicació, però també hi pot intervenir l'experiència directa, quotidiana, amb algunes de les manifestacions més visibles d'aquesta política. En canvi, els coneixements sobre les dinàmiques internes dels partits o parlamentàries, per exemple, es construeixen quasi exclusivament a partir d'informacions emeses per altres agents, molt en particular els mitjans de comunicació, sense que la pròpia experiència jugui cap paper destacat, com a mínim per a la major part de la població.

En totes aquelles qüestions que no formen part de l'experiència directa i personal, de la vida quotidiana o de l'esfera laboral, el decalatge entre informació existent, informació socialment disponible i coneixements dels individus sol ser molt important, i en l'espai entre la informació

existent, la socialment disponible i la interioritzada i convertida en coneixement, juga un paper molt destacat la informació emesa pels mitjans de comunicació. En un dels qüestionaris que s'aplicava als nostres informadors es preguntava sobre diferents fonts d'informació sobre política. A banda dels mitjans de comunicació de masses, que es tractaven més a fons, se'ls preguntava: a) si havien participat en alguna ocasió en conferències, actes o jornades de temàtica política, b) si havien llegit en alguna ocasió llibres o revistes de temàtica política. Cal retenir que no se'ls preguntava si ho feien de manera habitual, o més o menys regular, només si ho havien fet en alguna ocasió. Doncs bé, entre els nostres informadors només el 15% va respondre afirmativament. La qual permet suposar que, efectivament, **la informació que rep la major part de la població sobre política institucional prové en gran mesura dels mitjans de comunicació.**

Per entendre com això passa, cal contemplar les diferents formes, els diferents canals pels quals la informació circula, és a dir, es comunica. Per abordar aquesta qüestió començarem per distingir entre tres canals bàsics de transmissió d'informació sobre qüestions polítiques, amb característiques diferenciades: a) la comunicació personal, b) la comunicació a través dels mitjans de comunicació de masses i c)la comunicació a través d'Internet. Prèviament, però, resulta convenient definir breument el concepte de comunicació que utilitzarem aquí.

La comunicació pot ser definida com la transmissió de missatges –visuals, verbals, de signes...– i suposa l'existència d'emissors i de receptors. És sabut que els missatges no circulen de manera lineal i mecànica entre emissor i receptor, sinó que estan sotmesos a complexos processos d'interpretació i reconstrucció de la informació que contenen, la qual cosa ens allunya de la visió d'un emissor actiu i d'un receptor passiu. Efectivament, un important principi de la psicologia cognitiva és que el processament de la informació és constructiu: els individus no emmagatzemen tota la informació rebuda, sinó que la modifiquen i l'adapten, d'acord amb els seus coneixements previs –els seus esquemes mentals previs –, i amb el context en el qual han rebut aquesta informació.

La informació no només és interpretada i reconstruïda, com s'acaba de dir, sinó que també és filtrada, seleccionada. En aquesta selecció juguen un paper destacat els coneixements previs. La importància d'aquests rau en el fet que constitueixen l'estructura dels esquemes cognitius dels individus, els quals incideixen en la comprensió i record posterior de la informació. Totes les informacions que es reben són filtrades, processades a partir d'esquemes previs, que en faciliten la integració. Aquests són en bona mesura culturals, la qual cosa explica una interpretació diferent d'un mateix fet si es compara amb la interpretació aportada pels membres d'una altra cultura, però també presenten diferències individuals. Efectivament, la complexitat i amplitud d'aquests esquemes depèn en bona mesura dels aprenentatges que s'hagin fet, de les experiències que s'hagin viscut prèviament, de les "impressions" que s'hagin acumulat. A partir d'aquestes experiències i d'aquestes impressions es configuraran esquemes en els quals s'aniran integrant noves experiències i noves informacions.

Això vol dir que aquells dotats d'uns esquemes més densos, d'un major bagatge de coneixements adquirits i de xarxes d'impressions més complexes, que facilitin la integració més ràpida de nova informació, poden ser més receptius a aquesta, mentre que aquells dotats

de menys recursos poden sentir-se sobrepassats per un allau d'informació que no se senten capaços de processar. Cal tenir molt en compte que tothom té esquemes ben estructurats sobre tot allò que té a veure amb la pròpia experiència i amb l'entorn en què es mou. Per tant, la informació que es percep difícil de processar és aquella allunyada de la pròpia experiència i del propi bagatge de coneixements. En aquest sentit, cal recordar que part de les informacions que circulen sobre política institucional se'n perceben força allunyades.

a) Comunicació personal

La comunicació personal, aquella que es produeix de persona a persona directament, té una gran rellevància, no només en la circulació de la informació, sinó en com aquesta s'atén, es processa i s'interioritza. En destacarem algunes de les seves característiques bàsiques. En primer lloc, reclama l'atenció del receptor amb una eficàcia notable. Efectivament, si bé una part dels missatges emesos pels mitjans de comunicació de masses s'eviten o es desatenen, no és tan habitual que es desatengui del tot la comunicació de persona a persona, encara que se li pugui dedicar una atenció només parcial. A més a més, la comunicació personal presenta més avantatges, en relació a altres formes de comunicació, com és el fet que es pot adaptar en cada moment el missatge al receptor, en funció de la seva atenció (per exemple, es pot reclamar de diferents maneres, si es veu que no atén), del seu grau de comprensió, del seu interès i de les seves rèpliques. I sobretot, es pot personalitzar el missatge, per tal de palesar la rellevància que aquest té per a un receptor en particular, i aquest no és un avantatge menor.

La comunicació personal pot utilitzar diversos mitjans. Pel que fa als mitjans, cal recordar que la comunicació personal no es redueix a la relació cara a cara, sinó que es pot produir a través del telèfon, la carta, el correu electrònic, els xats, els fòrums internàutics, etc. Aquesta diversificació i progressiva ampliació dels marges de la comunicació personal, que cada cop supera més limitacions de temps (pot ser sincrònica o asincrònica), d'espai (podem comunicar-nos directament amb persones que es troben molt lluny) i de xarxa relacional (podem comunicar-nos amb persones que no coneixem personalment) és molt significativa i contribueix que el pes d'aquesta forma de comunicació en la construcció del coneixement sigui a hores d'ara destacat. Sempre ho ha estat, és evident, però adquireix una particular rellevància en un moment en què la comunicació de masses –no personal– és omnipresent. Si bé això pot semblar una paradoxa, més aviat n'és una conseqüència. Efectivament, és precisament a través de la comunicació personal que s'interpreta, es processa i s'interioritza bona part dels missatges que emeten els mitjans de comunicació de masses. Sense aquesta, resultaria molt més difícil situar-se davant dels missatges i el volum d'informació "perduda" –no atesa, o no processada, o no interioritzada- seria molt més elevat. **Els mitjans de comunicació de masses posen en circulació un gran volum d'informació, però es a través dels diferents canals de la comunicació personal que aquesta informació s'estén i adquireix sentits.**

En aquest sentit, resulta particularment interessant el paper que juguen les persones considerades "expertes" en la comunicació personal. En aquest context entenem per "experts" aquells individus considerats per altres particularment legitimats per opinar o fins i

tot dirimir sobre un determinat tòpic. Aquesta legitimitat els ve donada per un suposat coneixement superior en la matèria en qüestió, que pot estar avalat per la formació acadèmica, l'experiència, les activitats professionals, la participació política o associativa, etc. En qüestions polítiques, els "experts" poden ser amics, familiars o coneguts que treballen en àmbits relacionats, que són membres d'una associació o que militen en algun partit. Es presta una particular atenció a la informació que aquests comuniquen quan es tracta d'avaluar aspectes sobre els quals hom es percep amb poques competències. Però els "informats" no són només experts. Estudis realitzats anteriorment mostren una certa predisposició, per part d'un gran nombre d'individus, a ser influenciats, en certes matèries, més pels "informats" que pels mitjans de comunicació. Els "informats" són, doncs, persones properes, de l'entorn relacional més o menys immediat de l'individu, semblants (socialment, econòmicament, políticament, ideològicament, etc.) a aquells qui en confien les seves interpretacions dels fets, però que son considerats per aquests una font fiable i digna de confiança, ja que es considera les seves opinions són ben fonamentades. Efectivament, "els informats" solen cercar activament la informació, contrasten entre diferents fonts, sospesen i interpreten. Esdevenen així mediadors de primer ordre entre la informació que emeten els mitjans de comunicació de masses i el seu entorn relacional. Quan una qüestió esdevé notícia en els mitjans de comunicació, els "informats", n'amplifiquen la circulació a través dels canals de la comunicació personal, i, a més, en proporcionen interpretacions. S'ha palesat, al llarg de la present recerca, que alguns dels nostres informadors jugaven aquest paper en el seu entorn immediat, en ser considerats referents pel seu elevat interès per la vida política i per la seva implicació ideològica, que els portava a defensar amb força els seus enfocaments i intentar convèncer el seu entorn social més immediat, bàsicament família i amics. I també com alguns dels nostres informadors depenien en gran mesura de les opinions que aquests experts els transmetien sobre política institucionalitzada.

Els "experts", és a dir, aquells les opinions dels quals incideixen en les d'altres persones, no són només aquells individus més interessats en la vida política, que la segueixen per tant amb més interès i regularitat, i que sostenen opinions "informades". També poden er referents per al seu entorn persones molt escassament interessades per la política institucionalitzada, que en fan un seguiment molt irregular, i per tant amb nivells de coneixements més aviat baixos. En definitiva, no són "experts" pels coneixements que ostenten, sinó per la posició que ocupen. Poden ser els pares, els germans grans, els companys de feina amb un rang superior o els amics amb capacitat de lideratge i carismàtics. Pot ser la persona amb estudis per aquell qui no en té, o la ben situada des del punt de vista socioeconòmic, i ben relacionada, per aquell qui es troba en una situació més desavantatjosa. Tots aquests factors fan que determinades persones influeixen en l'opinió i el posicionament polític d'altres persones, no per "saber-ne" més, sinó simplement per ocupar una posició influent respecte a aquestes. El paper dels pares, per exemple, és central en la formació d'actituds prepolítiques i polítiques a la infància i, i a la dels pares s'afegeix el paper dels amics, a l' adolescència. Així, uns pares altament desvinculats en relació a la política institucionalitzada poden transmetre, per la via de comunicació personal, aquesta actitud als seus fills amb una gran eficàcia. O els amics poc informats comunicar sobre un determinat esdeveniment polític, o sobre un representant polític, de manera altament convincent als seus companys menys informats encara. Entre els

nostres informadors hem observat que, per exemple les noies més joves, l'hora de decidir el seu vot es basaven en les indicacions dels seus pares, o d'algunes de les dones madures que afirmaven demanar el paper del seu marit.

Una altra forma de comunicació, específica i de gran centralitat, és la que es produeix entre mestres i professors i alumnes, la comunicació docent. Al llarg de l'escolarització, cada cop més extensa a la nostra societat, el volum d'informació que circula per aquesta via pot arribar a ser enorme. Alguns dels nostres informants, estudiants universitaris, seguien altament exposats a la comunicació docent. I tant a l'educació primària i secundària, com a la post-obligatòria, una part dels continguts tenen – o poden potencialment tenir- caràcter polític en el sentit ampli del terme. Aquesta comunicació docent adopta dues formes, diferenciables tot i que estretament imbricades: la primera fa referència a la comunicació dels continguts de les assignatures, la segona a la comunicació del tarannà del mestre o professor, a la transmissió indirecta, implícita, de determinades formes d'entendre el món i de posicionar-se davant de la vida política. Per aquestes dues vies, els valors en general i els valors prepolítics i polítics en particular es transmeten també a les escoles i instituts i també es poden transmetre a les aules universitàries, fins i tot des de disciplines aparentment "apolítiques", del tot allunyades d'allò titllat d'ideològic. Cal tenir molt en compte, a l'hora de parlar de comunicació docent, que tota la informació que es transmet en l'àmbit de l'educació formal no es converteix, ni de bon tros, en coneixement sòlid. És ben sabut que bona part dels continguts de les matèries s'obliden ràpidament, i una altra part es conserva únicament en forma d'impressions més o menys vagues. En el decurs de les dinàmiques de grup, amb els informadors més joves, s'ha palesat aquest fet en nombroses ocasions. Alguns aspectes de política institucionalitzada els havien "après" a l'escola o a l'Institut, però els havien oblidat del tot. Però sobretot cal tenir en compte que tota la informació que es transmet no són continguts de les matèries estudiades, sinó també, i en gran mesura, les actituds, la ideologia, els coneixements i les impressions polítiques dels mateixos docents. En qualsevol cas, és indiscutible que en l'arena de l'ensenyament formal es processa, es filtra, s'interpreta i es reconstrueixen els missatges emesos pels mitjans de comunicació sobre la dimensió política de la vida social.

En aquest sentit són molt il·lustratives algunes consideracions sobre el futur de la sanitat pública al nostre país, sorgides en el grup de noies més joves. Algunes d'aquestes informadores estaven estudiant Formació Professional de la branca sanitària, i per aquest motiu s'havia abordat aquesta qüestió en diferents assignatures. És aquesta una qüestió d'indiscutible caràcter polític, però aquesta dimensió del tema semblava haver estat del tot obviada pels docents, que n'havien parlat en termes estrictament "tècnics", ocultant, de manera volguda o del tot involuntària, els seus vincles directes amb la política institucionalitzada. Com s'ha comentat anteriorment, aquest grup mostrava nivells molt baixos d'interès per aquesta, però cal preguntar-se fins a quin punt la invisibilització d'aquests vincles contribueix a aquest desinterès. Es reprendrà aquesta qüestió més endavant.

b) Comunicació a través dels mitjans de comunicació de masses

A les societats actuals el paper dels mitjans de comunicació de masses en la circulació de missatges –i en el volum de missatges que circulen- és de gran centralitat. Una de les conseqüències de l'emissió massiva de missatges a través dels mitjans de comunicació, és la saturació de l'anomenada "audiència". Efectivament, l'allau comunicatiu pot generar un efecte de tancament o evitació per part dels receptors, ja sigui per desinterès, per desbordament, per incapacitat de processar tota la informació o per insensibilització davant de la reiteració — allò que es coneix com efecte "anestesiant"- dels mitjans de comunicació. Davant d'aquesta situació, s'ha argumentat que els missatges llançats pels mitjans de comunicació havien de vèncer tot un seguit d'obstacles per a ser percebuts. Alguns autors (Lucas; García i Ruiz, 1999) n'assenyalen dos de bàsics. En primer lloc, el missatge ha de ser captat entre altres missatges competitius, és a dir, ha de ser escollit, conscient o inconscientment, entre altres que incideixen sobre l'individu. En segon lloc ha de ser acceptat i ha de resultar acceptable per a aquest, en definitiva ha de respectar les seves normes i creences. Cal afegir que, tanmateix, en aquesta selecció no intervenen només factors individuals, sinó també factors socials i culturals. En qualsevol cas, de tot això es desprèn que la captació d'un missatge emès pels mitjans de comunicació de masses és eminentment selectiva.

Si bé és cert que aquesta selecció es produeix, també cal tenir en compte que no tots els missatges emesos pels mitjans de comunicació de masses gaudeixen del mateix estatus ni reben un mateix tractament. Alguns tenen una presència efímera o puntual, o bé són presents en uns mitjans però obviats en altres, o se'ls presenta d'una manera molt destacada o, al contrari, força marginal. Per tant, alguns missatges tenen moltes més opcions de ser seleccionats i atesos que altres. Però és un fet que si no es compleixen determinades condicions, sovint els missatges emesos pels mitjans de comunicació de masses són desestimats d'entrada, o bé són atesos d'entrada, per a després ser ràpidament oblidats, arraconats i substituïts per l'arribada de missatges nous.

En el cas que ens ocupa, cal tenir en compte que una part molt substantiva de la informació que circula sobre política institucional ho fa per aquesta via, a través dels canals de comunicació de masses. Aquesta preeminència dels mitjans de comunicació de masses en la transmissió de determinats missatges té diferents conseqüències que convé considerar. En primer lloc, els mitjans de comunicació de masses difonen notícies. En principi una notícia, per a ser–ho en termes periodístic, ha de comptar amb dos atributs bàsics: ha de suposar alguna mena de canvi o d'alteració de l'ordre habitual de les coses i ha de tenir rellevància social. Ara bé, cal tenir en compte que els temes fixats en les agendes publiques, i que solen absorbir la major part del temps dels noticiaris poden seguir altres lògiques. Les raons per les quals determinades qüestions s'integren en les agendes públiques mentre que altres en queden fora són de caràcter polític i econòmic, no s'expliquen només pels atributs abans esmentats, d'alteració de l'ordre establert i rellevància social. Una altra conseqüència, gens irrellevant, és que quan una qüestió apareix es tractada a fons i al llarg del temps, pels mitjans de comunicació, acaba sent considerada important, però quan se'n deixa de parlar, molt

sovint deixa de ser percebuda com a tal. Fins al punt que es pot arribar a pensar que el problema ha deixat d'existir. De manera que la percepció de determinats problemes pot variar en funció de les seves aparicions o absències en els mitjans de comunicació, o de la intensitat del tractament que se'n dóna. Finalment, quan una qüestió determinada rep un tractament molt intensiu per part dels mitjans de comunicació es pot donar el anomenat efecte anestesiant, assenyalat anteriorment. Un dels nostres informadors, oient habitual de "Catalunya Informació", cadena que emet les mateixes notícies de manera repetida, seguint el mateix ordre i estructura, al llarg del dia, comentava que, al cap d'una estona d'estar "sentint" -no va dir "escoltant"- la ràdio, les notícies s'acabaven convertint en "*mantres*", en un soroll de fons que el relaxava, però al sentit del qual no atenia en absolut. Reprendrem més endavant per tal de veure quins efectes tenen en el cas de la informació política.

Si bé això és particularment cert per als missatges emesos en els noticiaris de la televisió o la ràdio, també ho és per a un tipus de lectors de premsa, el de titulars, que són la majoria. Una lectura més atenta del diari, en què es llegeixen els articles que interessen i no només els titulars, permet una interiorització més intensa de la informació, ja que es pot seguir el ritme més adient, tornar enrere i rellegir, parar a reflexionar sobre allò que s'està llegint quan convingui. Però aquesta mena de lectura és, a hores d'ara, força minoritària. Fins i tot aquells que llegeixen amb un cert deteniment el diari, li prestin atenció i s'interessen per les seves diferents seccions, consideren sovint que bona part dels missatges que en reben es perd, és insuficientment processada. I expliquen aquest fet per un "excés" d'informació.

c) Internet

Internet és un instrument de comunicació molt potent, que aglutina característiques de la comunicació personal i la comunicació de masses. Efectivament, en la xarxa podem trobar formes de comunicació no personals i unidireccionals, pròpies dels mitjans de comunicació de masses, com quan es consulta una web o es llegeix la premsa digital, però també hi ha formes en expansió de comunicació personal (xats, correu electrònic, fòrums...), que, com s'ha observat en estudis anteriors (Espeitx & Cáceres, 2008) i s'ha confirmat en aquest, juguen un paper notable en la interpretació de la informació i en la construcció de coneixement. Per una banda, Internet amplifica les informacions que fan circular els mitjans de comunicació de masses, per l'altre les implosiona, introduint elements de lectura crítica, relacional i personal. Ara bé, amb Internet el fenomen de la sobreinformació, que afecta tots els mitjans de comunicació de masses, es presenta encara amb més acuitat: la informació a l'abast es percep enorme, excessiva[174]. Per aquest motiu les cerques solen estar orientades, en general, a qüestions molt específiques i que resultin particularment rellevants en aquell moment. Aquesta consideració ens condueix al criteri de rellevància, de gran centralitat a l'hora

[174] És massa informació. Internet el faig servir sobretot per contactar amb gent., però per a buscar informació, molt poc. Per buscar informació no, per què si t'hi poses et pots passar moltes hores, i hi ha massa informació, i al final no... si m'interessa alguna cosa molt concreta, a lo millor si, però sinó no, per què ja m'arriba molta informació per altres bandes." (Home, 25 anys)

d'abordar l'atenció que es presta als missatges emesos pels mitjans de comunicació. Ens centrarem més endavant en aquest criteri.

Per concloure aquest apartat, recordar que la informació, que circula per diferents canals, és un dels materials amb el que ens construeix la cultura política, tot i no ser-ne l' únic component. Però si juga un paper destacat en la construcció de les cultures polítiques, per la qual cosa cal prestar-li atenció. Amb aquest objectiu s'ha abordat, a les entrevistes i les dinàmiques de grup, com es valora la informació que es rep a través dels mitjans, però també la rep mitjançant la comunicació personal, com es valoren les pròpies pràctiques informatives i la percepció que es té de les pròpies competències. Però abans d'entrar en aquestes qüestions, presentarem breuement els usos dels mitjans de comunicació a Catalunya. Per a fer-ho ens hem basat sobretot en dos estudis recents: "La comunicació com a factor de canvi a la societat de la informació" (Tubella, C., & V., 2007), i l' "Estudi d'Opinió Pública dels mitjans audiovisuals a Catalunya 2007" (CAC, 2008).

3.2. Pràctiques informatives

3.2.1. Hàbits informatius generals

Segons Tubella (2007), els percentatges de difusió dels diferents mitjans de comunicació a Catalunya i a Espanya l'any 2006, són semblants als del conjunt d'Espanya, no s'observen diferències significatives entre uns i altres. El 87,7% de la població veu la televisió diàriament, el 55,1% escolta la ràdio diàriament i el 45,6% llegeix la premsa cada día, la qual cosa evidencia una exposició als mitjans quotidiana força destacada. L'estudi revela que el 45% de la població, segons dades corresponents al primer trimestre de 2007, ha utilitzat Internet en el darrer mes. Aquests percentatges d'ús dels diferents mitjans són significatius, per la qual cosa cal retenir-los. En destaca, en primer lloc, l'elevada difusió de la televisió i la presència creixent d'Internet, en anunciar tendències que semblen ser fortes.

En qualsevol cas, és convenient assenyalar que, segons les dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat) , que els mitjans de comunicació suposen la quarta activitat principal de la població de Catalunya, després de la cura personal – que inclou també el temps de dormir- la feina i/o l'estudi, i les activitats relacionades amb la família i la llar, per sobre de la vida social, les afeccions en general o les activitats a l'aire lliure. Segons la mateixa font, la televisió ocupa el 86% del temps total dedicat pel conjunt de la població de Catalunya al consum de mitjans de comunicació, i és la segona activitat principal –després de passejar- que fa la població catalana en temps lliure. Aquest pes del temps destinat als mitjans de comunicació, i la preeminència de la televisió en aquest esquema, són dades que no es poden oblidar quan s'analitza la construcció de les representacions socials en general i la cultura política en particular. Anem a veure-ho amb una mica més de detall.

a) La televisió i la ràdio

La televisió és, com s'acaba de dir, el mitjà que manté el nivell més alt de difusió. Tanmateix, i això és important, és el que presenta diferències més baixes de consum en funció de variables sociodemogràfiques clau. És a dir, entre els diferents mitjans de comunicació, la televisió destaca per mostrar un ús més estès i independent de les característiques demogràfiques i socioeconòmiques dels ciutadans, mentre que Internet, per exemple, presenta encara diferències notables en funció d'aquestes variables. És previsible, però, que aquestes diferències vagin disminuint progressivament, en estendre's i generalitzar-se l'ús d'Internet.

Pel que fa al temps que se li dedica, la televisió ocupa de nou el primer lloc. Segons la *Asociación para la Investigación de los Medios de Comunicación* (AIMC), la mitjana de consum de la televisió a Espanya el 2006 va ser de 222, 1 minuts per persona i dia, molt per damunt dels 111,6 minuts de ràdio, els 31,8 d'Internet, els 21,5 dedicats a diaris, suplements i revistes en conjunt, i 1,1 minut per persona i dia dedicat al cinema, tot i que el temps destinat a la ràdio no s'ha de menystenir, en ser també notable. Ara bé, el manteniment de la difusió de la televisió, amb un lleuger ascens global del 9,2% en el període 1980-2007, mostra una tendència incipient a la inflexió els darrers anys, amb una pèrdua del 2,3% des del 2003, i aquesta és una dada significativa sobre la que insistirem més endavant. Pel que fa a Catalunya, segons els resultats de l'Estudi d'Opinió Pública dels mitjans audiovisuals a Catalunya 2007 (CAC), un dia de cada dia les persones entrevistades afirmen dedicar entre 1 i 2 hores a mirar la televisió (42,5%). En un dia festiu, el percentatge de persones entrevistades que afirma mirar la televisió més de 4 hores diàries havia seguit un moviment ascendent, fins arribar al 22,9% l'any 2006. Ara bé, de nou la tendència es reverteix aquest any, i passen a ocupar la primera posició en els hàbits del cap de setmana les franges d'una a dues hores, i de tres a quatre hores, amb percentatges del 24,7% i el 24,6% respectivament. En relació als horaris la nit és la franja horària de major audiència per més de la meitat de les persones entrevistades (67,3%) seguida del vespre (51,6% i el migdia (31,7%). S'observen, però, diferències en funció de l'edat, ja que són els joves entre 18 i 24 anys els qui més la veuen en aquesta franja horària (76,7%), i també és el grup que més veu la televisió de matinada (4,2%),

També segons l'Estudi d'Opinió Pública dels mitjans audiovisuals a Catalunya 2007 (CAC) TV3 és el canal que es mira amb més freqüència (55,2%), Tele-5 és la segona opció (28,7) i Antena3 TV, la tercera (23,5%). Tanmateix s'assenyala que la majoria de les persones entrevistades (86,5%) no ha mirat la televisió en directe per Internet, tot i que el percentatge dels qui si la miren (13,5%) ha augmentat respecte a l'any anterior (9,0%). Els joves entre 18 i 24 anys són els qui afirmen en un percentatge més elevat haver mirat la televisió per Internet alguna vegada (24,9%) mentre que aquest percentatge disminueix a mesura que l'edat augmenta. El fet de veure televisió per Internet es relaciona també amb el nivell d'estudis de les persones enquestades. A mesura que aquest augmenta, ho fa la proporció d'enquestats que ha mirat algun cop la televisió en directe per Internet. Com s'ha assenyalat anteriorment, és previsible que aquestes diferències en l'ús de la televisió per Internet tendeixin a reduir-se ràpidament.

Pel que fa a la ràdio, segons l'Estudi d'Opinió Pública dels mitjans audiovisuals a Catalunya 2007, es mantenen els nivells d'audiència, amb un lleuger augment del 8,6% entre 1980 i 2007. La majoria dels individus enquestats (95%) disposen com a mínim d'un aparell de ràdio al seu domicili, però augmenta la proporció de persones que disposen de només un aparell (28,4%) i disminueix la dels que disposen de tres o més, que passen a ser el 40,3%. El matí, amb un increment considerable, de gairebé sis punts, es consolida com la franja horària preferida a l'hora d'escoltar la ràdio per més de la meitat de les persones enquestades (58,8%). En relació a la ràdio per Internet, són més del doble (29%) que en el cas de la televisió les persones que afirmen haver-la escoltat alguna vegada en directe. Cal retenir aquesta dada, perquè és rellevant. Escoltar la ràdio per Internet vol dir, molt sovint, atendre aquesta mentre que s'està realitzant altres tasques a l'ordinador, la qual cosa vol dir que l'atenció està dividida. Això no és nou, poder realitzar diferents tasques mentre s'escolta la ràdio n'és una de les seves característiques destacades, si es compara amb veure la televisió o llegir la premsa. Però no és el mateix escoltar la ràdio mentre es para taula o mentre hom es vesteix –ambdues tasques solen estar força automatitzades-, que estar treballant a l'ordinador, atenent el correu electrònic o xatejant. L'atenció prestada a la ràdio pot ser molt més parcial en aquest segon cas, ja que l'altra activitat és més exigent en atenció. De moment només es vol fer notar aquest fet, més endavant es reprendrà en parlar de l'atenció prestada a les notícies.

Per franges d'edat, passa el mateix en el cas de la ràdio que amb la televisió per Internet, tot i que amb un percentatge molt més elevat entre els joves de 18 a 24 anys (57,6%). El percentatge també disminueix a mesura que s'avança en edat. Com més alt és el nivell d'estudis més alt és el percentatge dels qui han escoltat la ràdio per Internet alguna vegada. Val a dir que totes les tendències apunten a que aquestes diferències s'aniran reduint progressivament i ràpida, en estendre's la presència d'ordinadors a la llar i, amb aquesta, la de la connexió a Internet.

b) Premsa

Segons Tubella (2007, 115), pel que fa als mitjans editorials, el consum de suplements i revistes sembla que ha entrat en un període de descens, malgrat l'increment en el nombre absolut de suplements venuts i en la difusió de revistes mensuals en els darrers anys, en contrast amb un lleuger augment dels nivells de difusió dels diaris, a causa, en bona part, de la irrupció de la premsa gratuïta a partir de l'any 2002, i que ja aconseguia un 8,5% de la difusió. Segons un estudi realitzat a Catalunya (Tormos 2005: 23), el 33,5% dels adults llegeixen el diari cada dia, davant del 32,3% dels joves, però hi ha estudis que mostren que els joves tenen un nivell d'informació política lleugerament inferior que els adults. Però potser caldria esperar una diferència més gran tenint en compte que els grans manifesten més interès per la política (Tormos 2005: 36).

Entre els nostres informants l'ús de la premsa gratuïta s'ha evidenciat molt generalitzat, a la lectura de la qual se sol destinar al voltant de 10 minuts. En relació a la premsa gratuïta, cal

retenir un aspecte que es reprendrà més endavant. Pel mateix format i contingut d'aquest tipus de premsa, i pel tracte que se li dispensa –se sol llegir en el mateix transport públic, o mentre que es pren un cafè, dedicant-li poc temps i una atenció superficial en general- la seva lectura adquireix característiques més pròpies d'altres mitjans. Llegir una notícia d'actualitat en aquest mitjà no revesteix gaire diferències significatives amb escoltar una notícia a la ràdio o a la televisió: rapidesa, superficialitat, captació parcial dels missatges, absència de relectura, i efecte "titularització" –només atendre al missatge que encapçala la notícia, sense anar més enllà- acusat. Si bé amb la premsa convencional aquestes efectes també es poden produir –i es produeixen- la freqüència d'una lectura més atenta, més en profunditat, és força més elevada. Només una part reduïda dels nostres informants declaraven aquesta lectura més atenta.

c) Internet

En relació a Internet, allò que cal destacar, en primera instancia, és el fort increment dels seus nivells de difusió, des de l'1% inicial detectat l'any 1996, fins el 40,1% recollit en el primer trimestre de 2007. Particularment rellevant és el fet que, molt per damunt de la mitjana, el 83% dels nens entre 10 i 14 anys, el 88% dels joves entre 16 i 25 anys són usuaris d'Internet, la qual cosa apunta netament tendències futures d'expansió. També és important destacar que el 73% dels usuaris catalans es connecta en l'àmbit domèstic, el 55% ho fa cada dia, i el 33% dedica a Internet més de 43 minuts diaris, és a dir, que Internet no és només una eina professional o acadèmica, sinó que s'integra a les llars, i competeix amb temps i espai amb altres mitjans de comunicació, molt en particular amb la televisió, si bé encara són patents les diferències en funció de l'edat. Efectivament, al voltant del 60% de les llars on viuen més de dues persones, i per tant es pot suposar que hi conviuen diferents generacions, disposen de connexió. En canvi, a les llars on viuen una o dues persones, només el 39% disposen de connexió a Internet. Aquestes diferències, però, tendiran a reduir-se amb tota probabilitat.

Com s'ha dit, la creixent incorporació de les TIC en l'entorn domèstic no és banal, en exercir un fort impacte en l'organització diària del temps de les persones. En aquest sentit, nombrosos estudis, realitzats en àmbits molt diferents, coincideixen a identificar el consum de televisió com l'activitat que es veu més afectada per l'augment de l'ús d'Internet, sobretot entre els sectors més joves de la població. L'audiència de televisió entre els menors de 25 anys ha baixat un 37% -durant el període 1993-2004, coincidint amb la introducció i la consolidació gradual de les TIC- davant increments del 16% i del 12% en la població d'entre 25 i 44 anys i més grans de 44 anys, respectivament.

Els resultats de la part de l'esmentat l'estudi (Tubella, I., Tabernero C.; Dwyer V.: 2007, 179) centrada en usuaris experimentats i intensius d'Internet, apunten algunes tendències força significatives. En conjunt, les respostes denoten, per aquest tipus d'usuaris, la importància d'Internet com a eina de comunicació relacionada amb les relacions socials no familiars (personals i professionals), com a font d'informació i d'entreteniment, que competeix

directament amb els mitjans de comunicació *tradicionals* basats en la imatge, que modifica l'ús de mitjans de comunicació basats en el text i el so, que sembla impulsar lleugerament la implicació en activitats d'oci de caràcter social i cultural, i que és una eina d'interès pràctic en relació, sobretot, amb el temps de dedicació a la feina i als estudis en l'àmbit domèstic.

És a dir, s'observa que el temps dedicat a la llar a les obligacions professionals augmenta, de la mateixa manera que es produeix un increment del consum de mitjans de comunicació tradicionals no basats en la imatge –premsa i música -, i pels quals el binomi ordinador/Internet és una eina molt útil i perfectament compatible. Per contra, disminueix el temps invertit en activitats quotidianes que requereixen un període llarg de dedicació i que són incompatibles amb l'ús d'Internet, totalment, com dormir o no fer res, o que són substituïbles, com el consum de mitjans de comunicació tradicionals basats en la imatge. En aquesta categoria cal destacar el mitjà d'ús domèstic al que es dedica més temps i amb el que s'observa la disminució més dràstica de consum, la televisió.

Aquests resultats prefiguren una dinàmica de substitució gradual i/o parcial d'alguns mitjans de comunicació *tradicionals* –televisió, cine, premsa en paper- per part de les TIC, en un context domèstic de coexistència d'equips i suports, que es tradueix, inicialment i principalment, en un procés de competència tecnològica de pantalles, i que, tot i això, no implica una disminució en el consum general de continguts. Aquest és l'escenari en què també coexisteixen i s'ajusten gradualment les pràctiques d'informació i comunicació basades en el consum de mitjans de comunicació tradicionals i els nous usos relacionats amb la incorporació de les TIC a la llar, en què el motor essencial són els membres més joves de les famílies però en les que és previsible la progressiva incorporació dels altres grups d'edat. Efectivament, ara per ara són els membres més joves de la família els qui encapçalen aquestes transformacions, en haver estat aquests els qui abans s'han introduït l'ús d'aquestes tecnologies, però la rapidesa de la seva difusió en els diferents grups d'edat permet preveure que aquest canvi d'hàbits es pugui estendre també força ràpidament. Això no és banal, des de la perspectiva que ens ocupa, ja que no és indiferent el tipus de mitjà utilitzat a l'hora no només d'atendre, processar i interpretar la informació, sinó fins i tot en el tipus d'informació, en els temes i en els continguts mateixos d'aquests, que se seleccionen. La substitució progressiva, encara que sigui parcial, de la televisió per Internet té un gran nombre d'implicacions que cal valorar, des de la perspectiva que ens ocupa. Cal tenir en compte que davant de la informació rebuda a través de la televisió o la ràdio només es té la possibilitat d'atendre o de desatendre-la, i d'atendre-la amb una major o menor intensitat. La informació que s'obté per Internet permet buscar-la activament, en lloc de només rebre-la, per tant seleccionar-la prèviament, i aquesta és una primera diferència important en la que s'insistirà més endavant. Però Internet també permet, de manera ràpida i en principi fàcil, ampliar la informació, aprofundir-la, contrastar-la amb altres fonts, i en alguns casos, interactuar.

En aquest direcció s'afegeix el fet, també assenyalat en l'estudi (Tubella, I: 2007, 87) que s'incrementa la demanda d'interactivitat respecte a les prestacions de les TIC, que permet parlar d'una dinàmica de transició gradual, des de la preponderància d'una *interactivitat de*

consum, que implica un increment de la capacitat d'elecció dins d'una oferta creixent de tecnologia, continguts i serveis, cap a la coexistència amb una *interactivitat de comunicació i intercanvi*, que permet un grau més elevat d'intervenció en la gestió de continguts i serveis, i una *interactivitat de producció*, que impulsa el desenvolupament de la creativitat i la participació en la creació de continguts i serveis. Aquesta transició suposa un augment significatiu en la importància d'Internet com a font d'entreteniment, però, i això és important des de la perspectiva que ens ocupa, d'informació, a més a més de com a eina per a la realització autònoma, a nivell personal, d'activitats relacionades amb els interessos i necessitats de la vida quotidiana. Aquesta nova interactivitat està basada no només en la possibilitat de rebre, més o menys *passivament*, la informació que faciliten els *experts*, en cada àrea específica d'interès –i inclosos, per tant, els mitjans de comunicació *tradicionals*- sinó també la possibilitat de contrastar fonts alternatives i personalitzades i de compartir experiències amb altres persones i col·lectius amb el mateix tipus d'interessos i necessitats.

En qualsevol cas, diversos estudis internacionals destaquen l'augment de l'ús de la missatgeria instantània, de la participació en xats i fòrums de discussió, en l'ús de protocols de transferència digital, de la generació de pàgines personals o la creació i manteniment d'arxius particulars d'imatge a la xarxa i de la lectura, participació i generació de blocs, majoritàriament centrats en les experiències personals dels seus creadors, però també utilitzats com a fonts d'informació i llocs de discussió sobre la política, entreteniment, esports, notícies generals i d'actualitat, economia i negocis, tecnologia, religió, afeccions i temes relacionats amb la salut –i, afegiríem, qüestions mediambientals- . Aquest tipus d'activitat destaquen de nou significativament entre els sectors més joves de la població, que, amb la ràpida adopció de les TIC, incorporen activament la tecnologia a la seva vida quotidiana i als seus processos d'aprenentatge (Tubella, I., Tabernero C.; Dwyer V. : 2007, 90), però la tendència apunta a que s'estenguin en el conjunt de la població, a mesura que es va generalitzant l'ús d'Internet.

Igualment és significativa la tendència observada, en els espectadors, cap al consum d'una àmplia gamma de continguts en funció, principalment, de la seva accessibilitat, dins el context actual de fragmentació relacionada amb l'augment constant en l'oferta de plataformes i canals, i en què les noves possibilitats afavoreixen inicialment el consum de programacions més especialitzades, en termes tant geoculturals com temàtics. (Tubella, I., Tabernero C.; Dwyer V. 2007: 122) alhora que s'evidencia la importància d'Internet com a font d'informació i entreteniment general, donada l'elevada freqüència de recerca d'informació i de navegació sense rumb, és a dir, de consum indefinit de qualsevol mena de continguts.

En resum, les recerques més recents mostren que la modificació gradual de les pràctiques d'informació i de comunicació es caracteritza per una tendència cap a la gestió autònoma i personalitzada i l'augment en la complexitat i simultaneïtat de les pràctiques de comunicació quotidianes. Tanmateix, s'observa que el desenvolupament gradual de nous canals i maneres d'informar (-se), comunicar (-se) i entretenir (-se), que permeten la participació activa, ràpida i eficaç a nivell personal, en la gestió d'una creixent quantitat i diversitat de continguts,

mitjançant l'ús d'aplicacions que incrementen les possibilitats de generar, modificar, distribuir, compartir, intercanviar i consumir qualsevol tipus d'arxiu de text, imatge o so. Destaca també el paper significatiu dels sectors més joves de la població en l'adopció i l'ús de nous canals d'informació i comunicació. (Tubella, C., & V.: 2007, 200). Convé assenyalar, però, que la gestió autònoma i personalitzada, juntament amb el increment de la complexitat de les pràctiques comunicatives no són processos simples i lineals. En la gestió autònoma de la informació juga un paper cabdal els propis coneixements i competències, i també l'autopercepció que es té d'aquestes. Tanmateix, l'augment de la complexitat en les pràctiques comunicatives té un cost en temps –temps per a capacitar-se per a gestionar la complexitat, temps per a informar-se i comunicar-se-. La qual cosa pot redundar en una creixent diferenciació en l'accés a la informació, en ser desigual la disponibilitat de temps entre els individus. Veurem més endavant com afecten aquests processos a la construcció de la cultura política, però cal tenir present que potencialitats no equivalen a realitats, i que si bé les noves tecnologies poden tenir la capacitat –potencial- de revolucionar l'àmbit de la comunicació, les formes com això es concreti no estan predeterminades.

d) Programes informatius

Acabem aquest apartat, tot referint-nos als usos que dels mitjans de comunicació en fa la ciutadania, interessa abordar allò que aquests ofereixen. Dins de l'oferta general dels mitjans de comunicació de masses –una part molt notable de la qual està destinada a la ficció i l'entreteniment -, allò que ens interessa, des de la perspectiva que ens ocupa, és l'oferta informativa en general, i l'oferta informativa sobre política, en particular. En presentarem algunes dades per tal d'emmarcar l'anàlisi posterior sobre com s'atén, s'interpreta i s'interioritza aquesta informació. Ens centrarem en la televisió, en tractar-se d'un del mitjans de comunicació amb una major audiència pel que fa als continguts informatius. Això no treu que també en siguin una font important la premsa diària i no diària i la ràdio, com veurem més endavant en parlar de les pràctiques informatives dels nostres informants, i Internet, que presenta unes característiques pròpies en les que també entrarem més endavant.

En la televisió, a banda dels programes en què la funció informativa és un element secundari, es poden considerar programes pròpiament informatius els següents: a) els programes diaris de notícies i la programació dels canals d'informació contínua, b) els magazines matinals que tenen un contingut bàsicament centrat en l'actualitat política i social, com *Els Matins*, c) els programes no diaris de debat, entrevista, reportatges, cròniques i especials informatius centrats també en l'actualitat. Els informatius més vistos són els del vespre, que acumulen una audiència de 2,35 milions de persones a Catalunya, i de més de 10 milions a Espanya. Els informatius del migdia sumen una audiència de 1,32 milions a Catalunya i uns 8 milions a Espanya (Mateo, Bergés, & Sabater: 2007, 55).

TV3 emet quatre programes diaris de notícies: TN Comarques, el TN migdia, TN vespre i La Nit al Dia. A més, inclou un magazine matinal, Els Matins. També compta amb el canal 3/24 que emet notícies les 24 hores, i, a més, redifon alguns programes d'informació no diària. La programació de TV3 i canal 33 inclou programes de reportatges d'actualitat (30 minuts, 60

minuts), de debat polític (Àgora), reportatges de caire social (Entre Línies), informació econòmica (Valor Afegit) i informació parlamentària (Parlament de Catalunya). TVE, per la seva banda, concentra gairebé tota la informació diària al primer canal, i reserva *La 2* per a la programació informativa no diària. Compta també amb el *Canal 24 Horas*, especialitzat en informació. TVE1 emet quatre edicions de telediari, al matí, migdia, vespre i nit. A més a més, a *La 2* s'emet també un telediari nocturn (*Noticias 2*). Altres programes informatius diaris són el magazine matinal *Los Desayunos de TVE*, i els informatius en desconnexió al migdia i vespre. Dins la informació diària cal assenyalar també l'emissió, a La 2, de l'espai Euronews, una connexió amb aquest canal de notícies realitzat amb la col·laboració de 21 serveis públics europeus. Els informatius no diaris s'emeten gairebé tots a *La 2*, llevat del programa d'actualitat setmanal, *Informe Semanal*, que s'emet a TVE1. La programació informativa de La 2 inclou reportatges, entrevistes, debats, informació cultural, científica, parlamentària i informació internacional. Pel que fa a Antena 3, l'oferta informativa es concentra en els noticiaris diaris, amb edicions al matí, migdia, vespre i nit. Antena 3 no emet cap programa informatiu no diari, fora del mini-espai de reportatges *A Fondo*, que s'inclou en els telediaris. L'oferta informativa de Telecinco es limita als informatius diaris i al programa de reportatges *Diario de*…. De fet, l'oferta informativa de Telecinco és lleugerament inferior a l'oferta de programes de societat i informació rosa. Fa tres edicions informatives diàries, en ser la única cadena que no inclou un informatiu nocturn. La informació no diària té molt poc pes a Telecinco i s'emet de forma irregular. (Mateo, Bergés, & Sabater: 2007)

Els programes informatius fan una important aportació a l'audiència de tots els canals de televisió. Aquests se situen obrint les franges horàries de major consum televisiu, i esdevenen així en una peça clau per captar l'audiència en les franges amb un major valor comercial. Els informatius diaris s'ubiquen a la franja d'*acces prime time* o *prime time* del vespre (20:30-21:00 i 21:00-24:00), en què s'acumula una mitjana de 15,4 milions de persones davant del televisor, a Espanya, o en le franges acces migdia i migdia (14:30-15:00 i 15:00-17:00) en què s'aconsegueix una mitjana d'11,2 milions d'espectadors (Espanya, temporada 05/06, Mateo, Bergés, & Sabater: 2007). Les cadenes utilitzen doncs els informatius com a obertura d'aquestes franges de major consum televisiu, ja sigui col·locant els informatius en els horaris d'accés a cadascuna d'aquestes franjes –com és el cas de TV3 i Telecinco- o en la primera posició ja dins de la franja –Antena3 i TVE. Ara bé, cal assenyalar que l'audiència aconseguida pels programes informatius se situa ben lluny de les màximes xifres d'espectadors, que corresponen a sèries de ficció.

A Catalunya, l'audiència dels programes informatius diaris se situa entre un mínim de 17.000 espectadors per a l'informatiu matinal d'Antena 3 i un màxim de 589.000 espectadors per a l'informatiu del vespre de la mateixa cadena, segons les dades del primer trimestre de 2007 (SOFRES, cit. a Mateo, Bergés, & Sabater, 2007). L'audiència acumulada pels programes informatius diaris dels vuia canals televisius (TVC, TVE, A3TV, T5, Cuatro, La Sexta, la 2, 33) arriba al seu màxim al migdia dels dies laborals, amb 2,44 milions d'epectadors, tenint en compte que en aquest horari hi ha una major oferta, amb els programes en desconnexió de TV3 i TVE. Al vespre els informatius diaris sumen una audiència de 2,38 milions de persones, mentre que a les franges de menor consum, matí i nit, s'acumulen 150.000 i 187.000

espectadors respectivament. (Mateo, Bergés, & Sabater, 2007:63) La major part dels nostres informants asseguraven seguir regularment les notícies del vespre i/o de la nit, mentre que ho feien en molt menor proporció al migdia. En qualsevol cas s'evidencia una molt elevada exposició als missatges emesos en els noticiaris de la televisió, que esdevenen les principals fonts d'informació sobre política institucionalitzada.

Tot i no tenir el liderat en totes les edicions, els informatius diaris de TV3 són els que aconsegueixen una millor posició en conjunt. Llevat del vespre dels dies laborables i el migdia dels caps de setmana, ocupa la primera posició en l'audiència d'informatius diaris, amb un clar predomini en les franges del matí i la nit, i un resultat també destacat al migdia dels dies laborals. El bon resultat de l'informatiu del migdia de TV3, amb gairebé 480.000 espectadors, arriba precedit d'uns resultats també destacats dels programes informatius anteriors a l'edició del Telenotícies. En franges de menor consum televisiu, els informatius del matí i de la nit de TV3 obtenen una audiència molt superior a la de les televisions competidores, amb 77.000 i 101.000 espectadors, respectivament. (Mateo, Bergés, & Sabater, 2007: 67). Més d'un terç dels nostres informants afirmava seguir regularment les notícies a TV3, mentre que la resta es repartia entre Antena3, la TVE1 i Cuatro.

Pel que fa als programes informatius no diaris, la majoria s'emeten en els segons canals públics, *la 2* i *33*, amb una audiència mitjana per sota de la resta de canals. També hi ha, però, alguns programes d'actualitat setmanal i documentals que se situen en els canals i franges horàries de més consum televisiu, i que obtenen resultats d'audiència destacats, en algun cas fins i tot superiors a les xifres aconseguides pels informatius diaris. Aquest és el cas de TV3, que en la temporada 05/06 situava diversos espais documentals i informatius entre els programes més vistos: el documental: *Un lloc estrany*, *Afers Exteriors* i *Els 80,* i l'informatiu *30 minuts*, amb audiències entre 579.000 i les 747.000 persones. En la temporada 06/07 *30 minuts* es manté com el programa informatiu més vist, amb més de mig milió d'espectadors, per sobre de l'audiència que aconsegueix l'informatiu del vespre. Val a dir que aquest ha estat el programa informatiu no diari més citat pels nostres informants. Amb l'excepció d'aquest programa, però, els informatius no diaris obtenen dades d'audiència discretes, amb menys de 100.000 espectadors. A TVE l'únic informatiu no diari que obté resultats destacats és el programa d'actualitat *Informe Semanal*, que s'emet a a TV1, i supera els dos milions d'espectadors (Mateo, Bergés, & Sabater, 2007: 71). Una petita part dels informants ha declarat seguir més o menys regularment aquest programa, i n'ha destacat l'interès.

3.2.2. Interès per l'actualitat política i pràctiques informatives

L' interès per la informació que transmeten els mitjans sobre l'actualitat política està estretament relacionat amb l' interès que es declara per la política institucional. Recordem que només al voltant d'un terç dels nostres informadors el manifestaven, mentre que la resta en mostrava un de moderat o baix, fins i tot mot baix. Els fragments següents il·lustren aquesta actitud clarament diferenciada per aquesta mena de notícies:

"Pues yo noticias A3 y TV3 depende de si ha pasado algo aquí o en el mundo. Por la calle te enteras de eso, pero yo estoy en contra de que todos los telediarios te metan la política lo primero, cuando es algo que el noventa por ciento de la población no lo sigue Bueno, si se hiciera una encuesta de lo que prefiere ver la gente en televisión, la política… Cuando hacen algún debate salen con audiencias pésimas, mínimas, y lo que transmiten siempre será porque son televisiones que están metidas en los partidos políticos y les obligan, cuando la política sea: "Tal político ha ido a tal sitio". Y es algo que no interesa nada porque no ha hecho nada, simplemente ha de salir porque hay una cuota de pantalla y ya está. Cultura siempre lo dejan para lo último de todo, y te dan nada" (Home, 38 anys)

"Jo em poso la ràdio només despertar-me, i escolto les notícies, la informació política. Després llegeixo el diari, i al migdia i a la nit les notícies a la tele. Per la nit torno a escoltar la ràdio. I els debats parlamentaris me'ls segueixo a fons, m'interessen molt. Àgora també, i la Nit al Dia...Si, si, m'interessa molt" (Home, 25 anys)

Val a dir que l'actitud del segon informador vers la informació política no és, ni de bon tros majoritària.

Una altra consideració que ha aparegut fa referència a la "utilitat" percebuda al fet de mantenir-se informat sobre l'actualitat política. Així, un informador que manifesta interès per aquesta, i per tant en fan un seguiment més o menys regular, es lamenta al mateix temps de la manca de sentit de fer-ho, en no poder incidir de cap manera els ciutadans sobre allò que passa, tant si estan informat com si no ho està, més enllà de poder votar a les eleccions.[175] Des d'aquesta perspectiva, informació sobre política només es percebuda rellevant en període electoral, quan cal decidir l'orientació del propi vot, però poc útil la resta del temps.

S'observa, d'altra banda, **l'existència d'una notable diversitat de pràctiques informatives, que reflecteixen unes relacions amb la informació emesa pels mitjans de comunicació de masses força diferenciats, i que evidencien unes actituds també diferents vers aquesta informació**.

Pel que fa al seguiment de les notícies a través de la premsa, els informants que han participat a les dinàmiques de grup asseguren seguir, de manera majoritària, l'actualitat diàriament, en primer lloc a través dels noticiaris, i en segon lloc a través de la premsa, molt sovint la premsa gratuïta, si bé només una part afirmava comprar i llegir el diari regularment. Així, la major part dels nostres informants asseguraven dedicar un temps al dia –entre 10 i 20 minuts- a la lectura de la premsa, molt sovint la gratuïta. En coincidir bona part dels missatges emesos per aquest mitjà –sobretot els titulars- amb els emesos per la televisió i la ràdio es produeix un reforç que afavoreix la captació, encara que sigui parcial, de la notícia. Ara bé, allò que cal destacar és que aquesta exposició generalitzada pràcticament diària a la informació sobre l'actualitat, i molt sovint a través diferents mitjans, es tradueix en uns graus de captació i

[175] *"No, no, que sí que la sigo mucho, pero que yo escucho cada día la radio y lo que escucho son programas de política pero que es inútil, escuchar programas sin poder hacer nada… es que no puedes hacer nada. Tu metes el voto cada cuatro años y estás cuatro años que hagan lo que hagan ellos, tu no puedes decidir nada. Entonces, todos te venden la moto cuando llegan las elecciones y ya está y luego..Así que para que quieres estar tan informado?". (37 anys)*

d'interiorització de la informació molt diversos. És a dir, l'afirmació de seguir diàriament l'actualitat pot tenir significats molt diferents, com molt diferents poden ser els resultats de la pràctica de mirar les notícies o llegir el diari. De fet, **només una part dels informants, al voltant d'un terç, mostrava veritable familiaritat amb les qüestions que estaven acaparant els titulars els dies que es van realitzar les dinàmiques de grups**; la resta evidenciava haver prestat una atenció força parcial a aquestes. Ja s'ha comentat aquesta captació parcial en parlar dels coneixements. Així, noms de representants polítics que apareixen amb regularitat als mitjans, fins i tot als titulars, "sonen", però no se sap ubicar-los amb una certa precisió. És a dir, l'atenció parcial es tradueix en familiaritat superficial, però en absolut en coneixement.

Pel que fa a la televisió, els noticiaris més seguits són els televisius del vespre i la nit, ja que gairebé la major part dels informants declara no ser a casa els migdies, per motius laborals i d'estudis. TV3 i Antena 3 semblaven ser, entre els nostres informants, les principals referències a l'hora de seguir les notícies i, en menor mesura, TVE. Els informants que asseguren informar-se bàsicament a través de la ràdio era clarament minoritaris, però per a una part significativa apareix com una via complementària d'accés a las informació, més o menys regular. Una petita part dels nostres informants, el qui es declaraven més interessats per estar informats, manifestava recórrer tant a la televisió com a la ràdio i la premsa de manera regular, diàriament.

a) Diferents graus d'intensitat i planificació d'activitats informatives

Des de la perspectiva d'explicar el perquè de les diferents pràctiques informatives adoptades, i de les conseqüències que aquestes tenen en grau de record i d'interiorització de la informació, ens hem interessat per les raons per les quals s'escullen determinades fonts i no unes altres. En aquest sentit cal assenyalar que **la selecció de fonts d'informació és a vegades un procés conscient i raonat, basat en criteris perfectament explicitables**. Així, un dels nostres informadors afirmava no veure mai la televisió i informar-se bàsicament a través de la ràdio, i de manera no quotidiana la premsa. Només llegia regularment "Le Monde Diplomatique", que té una freqüència mensual, però que tracta amb una certa profunditat determinades qüestions de caràcter polític, sobretot de política internacional. En aquest cas hi ha una voluntat expressa de defugir de determinades fonts i adreçar-se a altres, que s'ha seleccionat conscientment. Tanmateix, alguns informants argumenten les seves preferències per uns o altres canals de televisió, a l'hora de veure els noticiaris. Així, hi ha qui considera que els noticiaris de TV3 se centren excessivament en l'actualitat catalana, i desatenen la informació relativa a la resta de l'estat i la internacional, per la qual cosa opten per altres canals. Un tractament excessivament sensacionalista o massa centrat en la crònica de successos és també un motiu adduït per defugir determinats noticiaris. L'afinitat ideològica –el "color polític"- és un motiu per a escollir determinades canals de televisió o cadenes de ràdio a l'hora d'informar-se de l'actualitat. Altres manifesten preferir seguir les notícies per la ràdio o exclusivament per la premsa, i addueixen raons de diferent tipus per explicar aquestes eleccions. La preferència per la premsa s'argumenta, sobretot, en el sentit que aquesta permet un tractament més acurat, més en profunditat de les notícies que la televisió, mentre que aquells qui prefereixen la ràdio, un grup reduït, addueixen que aquest mitjà permet

compatibilitzar la pràctica informativa mentre que la televisió no ho permet. Una part dels informants –minoritària- adopta una estratègia conscient de selecció i complementarietat de fonts, per tal d'assolir el grau de competència informativa que considera desitjable.

Però no s'ha d'oblidar que, sovint i per a la majoria, més que d'una selecció conscient de les fonts que hom utilitza per a informar-se, s'ha de parlar d'una acomodació, poc pensada i poc planejada, a les oportunitats que es presenten, i els principals criteris són l'accessibilitat i la comoditat, o simplement el costum o les preferències d'altres membres de la llar, i això tant fa referència als canals que es miren com als programes concrets que se segueixen. Efectivament, per a la major part, la informació de caràcter polític "arriba" pel mitjà més consumit, la televisió o la ràdio, sense cap reflexió sobre la seva idoneïtat. En moltes ocasions, el canal en el que es veu el noticiari s'ha escollit en funció de la sèrie que es vol veure a continuació, no en funció de les característiques del noticiari mateix. Aquesta diferencia en la selecció de les fonts evidencia una actitud radicalment diferent davant la informació, estretament associada a l'atenció que es presta a aquesta, i, en conseqüència, al grau de processament al que se sotmet.

b) Diferents graus d'interès / atenció

Una altra element de diferenciació, gens banal, és l'atenció que es presta a les activitats informatives. Que la major part de la gent segueixi les notícies diàriament, o pràcticament diàriament, no vol dir que ho faci amb la mateixa intensitat i profunditat. Pel que fa a la premsa, entre aquells qui llegeixen diferents seccions del diari, a fons, i aquells qui només repassen alguns titulars, les diferències són més que notables, pel que fa al volum d'informació que atenen, interpreten i interioritzen, en definitiva, que processen. També les seccions que es visiten de la premsa, sigui en paper o digital, varien molt d'un informant a altre. Alguns només atenen la informació esportiva i algun titular molt destacat, mentre que altres presten atenció només a la informació econòmica o a la política local. Només una minoria presta atenció al conjunt de la informació que ofereix el diari, secció per secció. Els motius adduïts per la lectura parcial –a vegades molt parcial- de la premsa són principalment la manca de temps per a poder-la llegir més a fons, i també la manca d'interès per algunes seccions.

Pel que fa als noticiaris televisius, també es manifesten diferències substantives pel que fa a l'atenció prestada. Una part dels informants assegura prestar atenció als missatges emesos, i fins i de tot de comentar les notícies amb altres membres de la família, mentre s'estan veient. Declaren, a més a més, que el fet de comentar les notícies a mesura que aquestes van sent presentades és un element clau en el seu processament i posterior record. Ja s'ha comentat anteriorment la importància de la comunicació personal en l'atenció i la interpretació dels missatges emesos pels mitjans de comunicació. Cal destacar, però, que la majoria manifesta prestar una atenció parcial, a voltes força parcial als noticiaris. Interrupcions telefòniques, manca d'interès pels continguts dels missatges, converses amb altes membres de la llar, tenir cura dels fills, estar cansat, o simplement estar pensant en una altra cosa en el moment de veure les notícies són totes explicacions adduïdes per aquesta manca d'atenció. Allò que cal

destacar no són tant els motius adduïts com el fet que l'atenció prestada és molt sovint escassa.

c) Entorns socials diferents

En un estudi anterior (Espeitx i Cáceres, 2008) en què es presentaven notícies d'actualitat amb una forta presència mediàtica als informadors i es comentaven amb ells, es va observar que una part dels informadors, reconeixien no està gaire assabentats de la notícia –només els "sonava"- i una petita part fins i no n'estava assabentada en absolut. En adonar-se que alguna informació destacada pels mitjans de comunicació els havia passat per alt, comentaven que "potser aquell dia no havien posat la televisió" o "havien tingut molta feina i no havien atès." Entre totes les explicacions adduïdes, però, resulta particularment suggerent la que va donar una de les informants: "potser és que al meu voltant no es va parlar, d'això". Aquesta darrera observació confirma la importància, anteriorment assenyalada, de la comunicació personal en el processament de la informació emesa pels mitjans. Sense els efectes amplificadors i interpretatius d'aquesta, bona part de la informació es perd, passa del tot desapercebuda.

Allò que es vol destacar, i que s'ha tornat a evidenciar en el present estudi, és que el grau de atenció als missatges, i de record i interiorització d'aquests varia molt d'un individu a un altre, encara que es manifesti tenir unes pràctiques informatives semblants. Tenir la dada que es veuen els telenotícies cada dia, o que es llegeix la premsa diàriament, ens indica poc o insuficientment el grau i la profunditat d'aquesta pràctica, la qual cosa vol dir que unes mateixes pràctiques poden resultar en accessos reals a la informació molt diferents. Cal tenir ben present que fer un determinat seguiment de l'actualitat, atendre una notícia, és un pas previ per a la seva interpretació. Si no s'ha atès abans, no és possible atorgar-li un sentit o altre, i s'observen grans diferències –i mancances- en l'assoliment d'aquesta fase prèvia. Aquesta fenomen es presenta amb gran acuitat en el grup de les informadores més joves, com s'ha assenyalat en el capítol dedicat als coneixements.

3.2.3. Valoració de les pròpies competències informatives

Ens ha interessat veure si el fet d'estar informat sobre l'actualitat política és considerat quelcom desitjable i necessari, i en quina mesura. Es preguntava als participants en l'estudi si consideraven necessari o desitjable estar ben informat sobre l'actualitat política. La resposta majoritària ha estat afirmativa. Ara bé, com s'està veient, aquesta afirmació no és sempre del tot congruent amb les pròpies pràctiques informatives ni amb la percepció de les pròpies competències informatives. En qualsevol cas, la idea que és convenient informar-se d'allò que passa al món i que els mitjans de comunicació en són els principals instruments, sembla formar part de les representacions socials àmpliament compartides, és un dels elements de la cultura política a la nostra societat. Resulta significatiu, en aquest sentit, que aquells qui es reconeixien poc o mal informats, ho assumien com una mancança, com quelcom que convindria canviar. Com exclamava una de les joves informadores "mai és bo ser ignorant!"

Cap dels informants no ha expressat obertament que fos preferible abstenir-se d'estar-ho; que resultés convenient, per algun motiu, defugir expressament els missatges emesos pels mitjans de comunicació., si bé, com ja s'ha dit, un dels informadors eludia la televisió i es limitava als missatges de la ràdio, però cal tenir en compte que es tractava d'una de les persones més clarament orientada cap a postures "alternatives", més crítiques amb el "sistema". Per a la majoria, expressar obertament no estar interessat en l'actualitat política sembla ser percebut com quelcom "incorrecte", encara que el grau d'interiorització d'aquesta percepció és força més dubtós, en ser-ne les pràctiques reals sovint molt poc coincidents.

Com hem observat en altres estudis, en relació a altres temes, a la pregunta si es consideraven prou ben informats, només una part dels participants a les dinàmiques de grup contestava que sí de manera rotunda. La resta expressava algunes reserves sobre les seves competències informatives, i una minoria reconeixia tenir unes competències informatives força insuficients. Val a dir que, quan es tracta d'actualitat política, el grup que es considera ben informat és més nombrós que si es tracta d'altres temes, de ciència o d'art, per exemple.

El fet d'estar poc o insuficientment informat es justificava per diferents motius:

a) **Per manca d'interès.** La manca d'interès per l'actualitat política ha estat el motiu més sovint adduït. Això no vol dir que aquestes mateixes persones no mostrin un elevat grau d'interès per determinades qüestions, i s'informin activament i intensa sobre aquestes. La resta de la informació d'actualitat política, però, els interessa poc. Cal assenyalar que una visió molt negativa dels actors de la informació –molt en particular dels polítics -, o posar molt entredit la credibilitat –fins i tot l'honestedat- dels mitjans, no es tradueix en desinterès per la informació que aquests emeten. La causa del desinterès no sol ser aquesta visió negativa dels actors. És a dir, una actitud molt crítica vers la informació que es rep dels mitjans de comunicació no correlaciona de manera mecànica amb desinterès per les qüestions que aquests tracten, moltes vegades és justament a l'inrevés. El criteri bàsic per a parar atenció o no a una notícia d'actualitat política té a veure, en primera instància, amb el criteri de rellevància. Es reprendrà aquest punt més endavant.

b) **Per no parar prou atenció.** El fet de no parar prou atenció s'explica, en la nostra mostra sobretot han estat dones les qui ho han afirmat, pel fet d'haver d'atendre diferents coses a l'hora, i, per tant, no poder-se concentrar en els missatges que es reben. El cansament, a l'hora de les notícies del vespre o de la nit, o el fet de coexistir el temps destinat als informatius i el temps destinat a la família, a l'hora de dinar o de sopar, contribueix a una atenció parcial o superficial de les notícies[176]. El fet de no parar prou atenció s'explica a vegades per manca de temps o per multiplicitat

[176] *"No. Yo creo que no estoy informada, porque yo lo que veo, tu sabes, son flash de telediario pero no prestas tanta atención, porque es un momento que estoy arreglando a los niños y no te sientas a verlos tranquilamente, creo yo."* (Dona, 43 anys)

d'activitats en competència a les què atendre[177]. En aquest sentit alguns informants expressen preocupació, ja que consideren positiu estar ben informat, però alhora són conscients de no prestar l'atenció necessària per a estar-ne. En definitiva, allò que s'observa és una elevada competència de diferents activitats a l'hora d'atendre els mitjans. Sembla ser, doncs, que malgrat el temps que es dedica a atendre els mitjans, quantitativament important, l'atenció que se'ls presta és relativa, qualitativament menys significativa.

c) **Per manca de competències.** Un altre argument que s'addueix per explicar que s'està poc o mal informat és la manca de coneixements que permetin discernir si una informació és certa o falsa, o que permetin decantar-se per una opinió o altra expressada en els mitjans. A aquesta incapacitat percebuda d'avaluar els missatges s'afegeix sovint la desconfiança vers aquests, als quals s'atribueix una baixa credibilitat, per la qual cosa la sensació d'inseguretat davant la informació s'incrementa. Aquesta inseguretat es pot traduir en una evitació conscient i voluntària de la informació. Aquesta afirmació, que és aplicable al conjunt de la informació emesa pels mitjans, es concreta, quan es tracta de temes "polítics"en eludir els programes de debat més "densos", i preferir el format tertúlia, en què es compta amb l'heurístic de l'afinitat vers algun dels tertulians –o el rebuig vers altres -. Tanmateix, i com s'ha assenyalat anteriorment, la manca de coneixements previs sobre una determinada qüestió dificulta molt l'atenció i el processament de nova informació que se'n refereixi.

d) **Per les deficiències de la informació que ofereixen els mitjans.** Des d'aquesta perspectiva allò que fa que s'estigui mal informat és la mala qualitat de la informació que proporcionen els mitjans. Reprendrem aquest punt en comentar com es valora els mitjans de comunicació com a font d'informació sobre l'actualitat política

Sigui quina sigui l'explicació que es doni de les pròpies mancances informatives, el fet de que hom es percebi mal o insuficientment informat, les valoracions que hom fa sobre les pròpies competències, incideixen en l'actitud que s'adopta davant la informació que es rep. Així, la manca de competències percebudes sobre un determinat tema pot fer que es defugi la informació que se'n refereix, per l'efecte dissuasori de la manca de coneixement previ. Sense arribar a expressar el temor a ser manipulat per manca o insuficiència de coneixements, és freqüent afirmar que se segueix amb interès els temes sobre els quals hom es considera més o menys capacitat, i que es defugen aquells que "s'escapen" de les pròpies competències.

[177] *"A mi me gusta, lo que pasa es que no veo las noticias lo que me gustaría. Bueno, estar más pendientes, pero siempre estoy haciendo cosas y , bueno, se me pasa. Entonces lo que hago es ver la prensa digital, veo los enunciados y lo que me interesa, me meto, pero no lo sigo lo que me interesa."* (Dona, 46 anys)

A banda de valorar les pròpies competències informatives, també es fan valoracions sobre la situació en general, tal i com es percep. En aquest sentit són recurrents les observacions sobre el baix nivell que es considera preval en aquest àmbit: "la gent no està informada"[178] Per a una part dels informadors, els més ben informats, aquesta manca d'informació generalitzada en matèria política té conseqüències negatives per al conjunt de la societat i per al funcionament de la vida política.

3.2.4. Percepció i valoració relativa de les fonts d'informació sobre la vida política

a) El color polític dels mitjans

Que la informació és partidista, que té color polític, sobretot quan es tracta de temes polítics però exclusivament, és una opinió àmpliament compartida per la majoria. Que ho sigui sempre, es tracti del tema que es tracti, no és una afirmació que desperti tanta unanimitat, ja que una part dels informants considera que altres tipus de notícies (sobre cultura, ciència o societat, per exemple) reben un tractament menys esbiaixat pel color polític. Ara bé, també destaca el fet , bona part dels informants, si bé afirmen, en termes generals, que els diferents mitjans tenen una tendència política que esbiaixa la informació que proporcionen, a l'hora de relacionar canals de televisió, cadenes de ràdio o diaris amb una determinada tendència política tenen dificultats per a definir-se. També les tenen per associar color polític amb programes concrets, la qual cosa no opta perquè pensin què la tendència és ben present. Amb tot, una part significativa afirma amb rotunditat que el partidisme es reflecteix en qualsevol notícia, faci referència a la matèria que faci, ja que tot, o pràcticament tot és susceptible de ser utilitzat amb finalitats partidistes, i no sembla tenir dificultats per a identificar el color dels programes, dels canals o dels diaris.

A partir d'aquesta consideració general, àmpliament compartida com s'acaba de dir, una part insisteix amb altres consideracions, com la de que el partidisme dels mitjans degrada la qualitat d'aquesta, la qual cosa resulta en un panorama informatiu amb greus deficiències[179], que afecta negativament la qualitat de la vida política al nostre país, o van més enllà de denunciar un biaix en la manera de presentar la informació i denuncien pressions polítiques

[178] *"La gent no està gens informada, i així ens va! La gent és que no està gens informada, gens. L'altra dia vaig anar per uns papers per a un amic meu, al servei d'ocupació de Catalunya, per una beca, i estava allà, i deu n'hi do la cua que hi ha, i anava sentint converses, i un deia: si, però això s'arreglarà, perquè he sentit que ha sortit una nova llei, que crearà tants llocs de treball, i això canviarà ràpid!. I clar, quina llei és aquesta, que canviarà la situació? Pues clar, la maquinària de propaganda, aquestes grans mentides....també entenc que hi ha diferents nivells de formació, però és que passen coses a aquest país que a altres països, com França o Gran Bretanya, serien impensables. És com EEUU que hi ha una part de la classe mitja amb uns nivells de formació elevats, i una gran classe mitja amb uns nivells de formació molt pitjors que aquí a Espanya, que ja és dir. I això és nota..així va el país"* (Home, 25 anys)

[179] *Perquè és tan nefast el panorama informatiu? Pues per què pe exemple el d'Antena3, tant aviat és de dretes com d'esquerres, mentre que a mi em donis, i m'ajudis, jo diré el que vulguis que digui. El sector empresarial també té molta responsabilitat l'elit financera d'aquest país també té molta responsabilitat (Home, 25 anys)*

fortes i parlen de veritable censura[180]. Va a dir que aquells qui són més crítics amb els mitjans, entre els nostres informants, també són aquells qui els segueixen amb més atenció, és a dir, els qui en són més "coneixedors". En un cas, en tenia experiència directa, en haver treballat un temps a la ràdio.

b) La credibilitat de la informació

Una part significativa dels participants en l'estudi ha posat entredit la credibilitat dels mitjans. S'afirma que moltes vegades els missatges són imprecisos o contradictoris, de manera que dificulten o impedeixen l'establiment d'una opinió clara, d'una posició sòlida[181]. Es pot considerar que aquesta imprecisió no és volguda, és a dir, no busca expressament enganyar o manipular, però també que respon a una voluntat explicita de manipular l'opinió. La percepció que aquesta voluntat és present genera un fort rebuig[182].

Val a dir que alguns informants distingeixen entre la informació política que es transmet pels canals de televisió i les cadenes de ràdio catalanes i les de la resta de l'estat, en considerar que les de Catalunya proporcionen una informació menys esbiaixada i de més qualitat[183], [184]

Com s'ha dit anteriorment, la consideració que la informació política és esbiaixada, en estar determinada pel color polític de cada mitjà també apareix de manera recurrent[185], i aquest és

---

[180] *A la cadena ser, quan jo vaig marxar, estaven començant a posar de directors de les emissores comptables. Si poses de cap d'una emissora a un comptable, està claríssima quina és la seva funció. I a alts nivells funcionen les pressions polítiques, a alts nivells. Jo puc parlar de la tv española, quan governava Aznar, a la tv espanyola hi havia el urgazi. I va passar lo del xapapote. I jo vaig veure situacions dantesques dins de la tele. Els companys de Galicia deien que estaven allí els del pp controlant el que s'estava emetent. Això és censura pura i dura. I crec que era a línia 900, que estaven preparant un documental sobre un centre per a menors, i que s'havia mort un nano. Es veu que estaven en unes condicions inhumanes. I anaven a denunciar aquesta situació, ja tenien el documental fet, i des de la direcció es va dir que no es passava. I un altra sobre el tèxtil a Marroc, que els nanos treballen per a Zara i tot això..pues aquest també el van censurar. I és que cada cop és més globalitzat. El gran grup prisa, crec que tenen 700 i pico emissores comprades..es va globalitzant, i segons quines notícies són tractades de manera que no afecti els interessos (Home, 38 anys)*

[181] *"En general jo crec que la gent està poc informada. I no és només com diaris d'Espanya, sobretot el Mundo i la Cope. És això, mentides mentides, no, però ho expliquen de tal manera com que queda que…(...) ... crec que cal més informació i si no la tens doncs, et diuen que sí, que ho compra una empresa russa. I què? I surt una altra informació dient que la meitat és americana i després sortirà una altra dient que d'americana no en te res, i llavors què? Penso que la informació que reps d'una primera notícia és poca informació per opinar, penso..."* (Home, 32 anys)

[182] *Per a mi el súmmum en això va ser l'atemptat de l'11-M, amb el pollo que es va muntar de qui havia sigut. És increïble... ...i no ho entens. Tenies els diaris aquí, un deia una cosa, un altre en deia una altra. I molta gent va consultar per Internet a veure que deien fora i fora resultava evident que no havia estat ETA. I Clar, a base de repetir mentides, sembla que siguin veritat, allò va ser escandalós, per a mi. Jo vaig dir 'mare meva, pero que fort". I tot i axiò va gent i els vota, però què estem fent?(Dona, 31 anys)*

[183] *A més jo crec que s'ha de diferenciar bastant el que és Catalunya de la resta de l'Estat espanyol. Perquè aquest programa de la pregunta fan el que els hi convé. Al Carod li van fer unes preguntes directíssimes, i ell va ser estúpid des del meu punt de vista, eh. I els altres queden molt innocents. És la pena que tenim. I jo és el que he vist més preparat. En canvi a TV3, Catalunya Ràdio o el RAC, penso que la gent es manifesta com vol i diu el que pensa. Que hi ha partidisme? No ho discuteixo , però a mi m'agrada. Jo veig l'Agora, el 59 segons, el 59 segundos i veig molt la diferència entre Espanya i Catalunya . A 59 segons la gent es discuteix i a 59 segundos no es poden ni veure. Jo el que no veig és els programes de televisió com `series , Gran Hermano, perquè no m'aporten res, no m'agraden, perquè, si que he vist cin minuts si ho fan, però vaja, el gran Hermano, sincerament. I això cadascú segons els seus gustos, però a mi m'interessa més la política, que vols que et digui. I cada dia està pitjor, evidentment" (Home, 65 anys)*

[184] *"La que donen a la resta d'Espanya de vegades és molt completa però no diu res, i la que donen aquí a Catalunya és més minsa, més escueta, però parlen de coses puntuals i queden més claretes. Si és un tema molt candent, s'esplaien una mica més per fer-lo entendre millor…"(Dona, 59 anys)*

[185] *Yo creo que nos dan las noticias que les interesan a los politicos, que nos dan una información bastante filtrada, de lo que quieren que sepamos. Eso es lo que a mí me parece. (Dona, 57 anys)*

un altre factor que contribueix a la percepció de manca de credibilitat. Aquest fet dificulta encara més mantenir-se ben informat, com s'assenyalava anteriorment, ja que per a estar-ho caldria dedicar temps a contrastar la informació, i això no sol ser possible[186]. Un altre element que posa entredit la credibilitat és la immediatesa en el tractament, els ritmes ràpids dominats per les lògiques mediàtiques, que impedeixen un tractament acurat de la informació[187].

Ara bé, cal fer algunes puntualitzacions sobre aquesta declarada desconfiança oberta vers la informació que emeten els mitjans de comunicació. **La voluntat declarada per la majoria "d'estar al dia", i la conseqüent pràctica de seguir més o menys regularment els noticiaris i la premsa diària evidencia un grau menor de desconfiança real del que es manifesta a nivell de les declaracions**. A les dinàmiques de grup, quan es comentava alguna notícia d'actualitat, es partia de la consideració que, com a mínim fins a un cert punt, allò que s'estava comentant era "real"; que com a mínim parcialment, es tractava de fets veritables, per molt que poguessin estar presentats de manera tendenciosa o amb voluntat tergiversadora. És a dir, quan es passa de les consideracions generals sobre "la informació als mitjans de comunicació", i es comença a parlar de notícies concretes, les valoracions es comencen a matisar. Efectivament, s'observa que la desconfiança expressada en primera instància no sempre es materialitza a l'hora d'avaluar una notícia concreta. La credibilitat d'aquesta no és, ni de bon tros, posada sempre entredit. Molt sovint, en atendre una notícia, fins i tot aquells qui manifesten sentir, en general, una major desconfiança vers els missatges dels mitjans, no es parteix del supòsit que aquest sigui poc creïble, o que no ho sigui del tot

En qualsevol cas, allò que cal destacar són aquestes representacions compartides i vigents al nivell declaratiu que atribueixen escassa credibilitat als mitjans. De fet, aquesta manifestació de desconfiança vers els mitjans s'expressa també en relació a diferents agents que actuen a la nostra societat –polítics, econòmics, de l'àmbit de la societat civil- també de manera majoritària. És a dir, entre les visions del món socialment compartides semblen tenir un pes destacat aquelles que proclamen que, a la nostra societat, l'engany i la manipulació són pràctiques comunes i generals. Però, com s'ha dit, si bé les consideracions sobre la manca de credibilitat dels diferents agents en general, i dels mitjans de comunicació en particular, són àmpliament majoritàries, formen part de les representacions sobre la vida social més esteses, alhora que aquestes consideracions no impregnen del tot les actituds vers els missatges emesos per aquells de qui es diu desconfiar.

Allò que cal retenir, és que si es parla de la credibilitat en general de la informació que ens arriba a través dels mitjans, les mostres d'escepticisme són la nota predominant, de manera

---

[186] *"Jo penso que les informacions estan tota mediatitzades i que per això estan alterades, i això requereix un temps, així que o et dediques o difícilment. I després la informació és també una qüestió de perspectiva, és al cap d'un temps que veus que ha passat i perquè ha passat, ara la informació puntual del moment ens sembla molt alterada, molt condicionada a determinats interessos, i no tens temps ni mitjans per a contrastar una mica"(Home, 50 anys)*

[187] *Estava en el món dels mitjans, en el que tot passa molt ràpidament, en el que no s'aprofundeix absolutament en res. Els mitjans de comunicació...pot haver gent que fa una feina molt loable, però en general, no...A veure, vivim en un sistema en que el capital mana, i una mitjà de comunicació no deixa de ser una empresa, i és anar a lo que més ven...És el de sempre, és el tema dels mitjans de comunicació…el tractament de les notícies. La gent té un dia a dia, que no poden analitzar cadascuna d'aquestes mesures. La informació ràpida és la que entra, i ..(Home, 38 anys)*

força unànime, tot i que aquesta no és nul·la. La idea que sembla prevaler és que cal anar seleccionant, per tal de decidir què creure i què no, per discernir entre missatges manipulats i manipuladors i missatges que reflecteixen més o menys la "realitat". Aquesta consideració sembla ser ben present i es manifesta molt sovint[188]. Efectivament, la desconfiança vers part dels missatges emesos pels mitjans de comunicació, la credibilitat posada entredit, fa que sovint s'apel·li a la necessitat de contrastar la informació mitjançant la consulta de diferents fonts, per tal de poder-se fer individualment una composició de lloc més acurada. Ara bé, com s'ha dit anteriorment, només una petita part dels informants adopta aquesta estratègia regularment. El resultat de no poder satisfer aquesta necessitat percebuda alimenta la percepció que s'està poc o mal informat i la dependència vers les opinions "expertes", o percebudes menys "inexpertes" que les pròpies, com s'ha assenyalat anteriorment. És a dir, una dels efectes de autopercebre's poc coneixedor consisteix en la tendència en delegar en altres, en utilitzar heurístics, dreceres mentals disponibles –com afinitats o rebuigs personals- o abstenir-se de posicionar-se (d'opinar, de votar, de manifestar-se, d'associar-se, etc.)

c) Presentacions humorístiques del procés polític

Ens ha interessat també veure quines valoracions feien els nostres informadors sobre els programes d'humor de caire polític, com el programa de Televisió de Catalunya, Polònia. En primer lloc cal assenyalar que, els nostres informadors menys interessats per la política no solen seguir, o segueixen de manera molt superficial aquests programes, en no poder seguir i interpretar amb eficiència les referències constants que es fan de l'actualitat política. Per tant, entre aquests, l'impacte d'aquesta mena de programes és molt baix, llevat d'afavorir que els noms de determinats líders polítics resultin més familiars. Com assenyalava una informant, en relació a un representant polític. "aquest el conec de Polònia!". No cal dir que aquest "reconeixement" de la figura a través d'un programa d'humor no té cap mena de contingut polític. És a dir, el fet d'identificar el personatge no contribueix a ubicar-lo millor en l'escenari polític.

Entre aquells que segueixen més o menys l'actualitat política, i que també s'interessen per aquests programes, les opinions estan lleument dividides. La major part considera que el tractament en clau d'humor de la política institucional és saludable, i no creuen que contribueixi a degradar la imatge real dels representants polítics, que ja està prou degrada sense la intervenció dels humoristes. Allò que permeten aquests programes, des d'aquesta perspectiva, és una lectura en clau d'humor, des dramatitzada, de situacions i de fets que ja s'aborden seriosament la resta del temps. Tanmateix expressen absolut desacord, fins i tot rebuig, vers les consideracions expressades per alguns polítics que aquesta mena de tractament humorístic podria incidir d'alguna manera en l'increment de l'abstenció. Neguen rotundament que l'abstenció es pugui explicar per aquesta via, i afirmen que els ciutadans són

[188] *"Jo no em crec tota la informació, no. Jo, depèn de qui vingui, no me la crec. No m'ho crec tot, vaig agafant allò què…" (Dona, 59 anys)*

del tot capaços de discernir entre un espectacle humorístic i la pràctica política "real". Una minoria, però –en la nostra mostra només un informant- si que ha defensat la posició que aquesta mena de programes no fan més que empitjorar una situació ja prou degradada, en promoure una imatge dels polítics altament desvaloradora. Més estesa sembla ser la consideració que la lògica dels mitjans de comunicació, amb una tendència acusada a l'espectacularització, si que contribueix a donar una imatge poc seriosa dels polítics, en seguir aquests el joc dels mitjans i assumir el rol d'entreteniment que se'ls vol fer jugar. Però serien els polítics reals els qui banalitzarien d'aquesta manera l'activitat política, no els actors que els imiten.

3.2.5. Selecció i atenció dels missatges

Allò que transmeten els mitjans de comunicació contribueix a la construcció de creences, coneixements, repertoris interpretatius i actituds, és a dir, de bona part dels constituents de les cultures polítiques. Però no ho fan d'una manera simple i mecànica, per la qual cosa interessa conèixer millor alguns d'aquests processos. El primer aspecte, central, fa referència a la selecció i atenció dels missatges.

Efectivament, s'ha comentat anteriorment que l'atenció que el temps que es dedica a la informació sobre qüestions polítiques és, en general, limitat, i que molt sovint, l'atenció que es presta és superficial, i que això contrasta amb la sobreabundància d'informació que hi ha al respecte. Des d'aquesta perspectiva, els criteris que s'utilitzen per a seleccionar els missatges, i per a prestar-los atenció, són crucials. Entre aquests criteris en sobresurt molt particularment un, el de la rellevància. Efectivament, la rellevància percebuda dels missatges, molt en particular la d'aquells emesos pels mitjans de comunicació de masses, s'ha palesat en altres estudis (Espeitx i Cáceres, 2007; Espeitx i Cáceres, 2008) com un factor clau en l'atenció que se'ls atorga. Així, la percepció que un determinat missatge és rellevant és cabdal perquè aquest sigui seleccionat entre altres i sigui susceptible de ser processat amb una certa intensitat i eficàcia. La informació percebuda com a no rellevant, per la seva banda, té escasses possibilitats de ser seleccionada, i per tant, de ser processada. A societats com la nostra, on l'allau d'informació que es rep diàriament ultrapassa àmpliament les capacitats de processament dels individus, la utilització d'aquest criteri discriminador de la rellevància resulta útil –necessari, de fet– per a assolir una selecció personalment eficaç dels missatges.

Que els continguts dels missatges han de ser percebuts rellevants per a ser atesos sembla obvi, però no és tan evident què és percebut rellevant, per a qui i per a què. En aquest sentit és pot parlar de diferents tipus de rellevància. En termes generals es pot distingir entre la rellevància social i la rellevància personal, que en són els dos principals tipus a grans trets (Espeitx i Cáceres, 2007, Espeitx i Càceres, 2008). En el cas que ens ocupa, en tractar-se de missatges relatius a la vida política, es poden establir uns criteris de rellevància més específics. En el capítol dedicat a l' interès per la política declarat entre els nostres informadors s'ha distingit entre quatre grans blocs d'interès: interès per la política institucional, interès per qüestions d'abast general, interès per qüestions socials específiques i interès per problemàtiques locals

que afectin l'entorn físic i social. A partir d'aquests quatre blocs es poden dibuixar també quatre criteris de rellevància. N'afegirem un altre, que ocupa un espai notable en els mitjans de comunicació: l' interès per les qüestions "humanes".

- ✓ **Rellevància política**: S'atribueix rellevància política a tots aquells fets de la dinàmica institucional -declaracions i contradeclaracions, aprovació de lleis o de mesures, disputes internes en els partits, establiments de pactes i d'aliances, resultats electorals, etc.- que es percep incideixen en el funcionament de la política institucional. Aquestes qüestions estan al centre mateix de la política com a pràctica i constitueixen el nucli de les agendes públiques dels mitjans de comunicació. Quan es tracta de qüestions molt significatives –resultats d'unes eleccions, per exemple- o quan reben un tractament molt intensiu per part dels mitjans de comunicació –debat sobre l'estatut, per exemple- poden integrar-se en les converses habituals, esdevenir tema de debat i reclamar algun tipus de posicionament. Com s'ha anat comentat al llarg dels capítols anteriors, només una part dels ciutadans es regeix pel criteri de rellevància política, i presta als missatges que se'n referència una atenció acurada. Però per a aquesta part interessada –de la que en serien exponents els grup de participants a l'estudi més informat-, es tracta d'un criteri de primer ordre. Els missatges que apareguin investits de rellevància política, són atesos amb tota certesa, amb major o menor intensitat segons les circumstàncies. El fet que per a la major part de la ciutadania aquest no sigui un criteri central[189] explica –en part- les significatives diferències en coneixements que s'han assenyalat anteriorment.

- ✓ **Rellevància social:** S'atribueix rellevància social a tot un seguit de fets, esdeveniments, situacions, a les quals s'atorga una significació particular, se les confereix el caràcter de qüestions d'interès general. Es tracta en general de qüestions que afecten de manera intensa la vida social, la convivència: pobresa, delinqüència, immigració, educació, accés a l'habitatge, etc. Són temes que poden estar revestits d'una gran rellevància social. També poder estar-ne qüestions que afecten els valors, l'ètica, els principis: avortament, eutanàsia, desigualtats de gènere o per origen o creences religioses, etc., o poden pertànyer a l'àmbit d'allò identitari: llengua, costums, etc. Aquestes qüestions formen part de les agendes polítiques, s'integren en les agendes públiques dels mitjans de comunicació, que els tracten abastament, s'integren en les converses habituals –al lloc de feina, entre els amics, al bar, en família...–, esdevenen tema de debat i sovint en reclamen alguna mena de posicionament. Se'ls atorga aquesta rellevància social perquè contribueixen a les reflexions, valoracions, crítiques –a les representacions, en definitiva– sobre l'entorn social en què es viu. El seguiment atent de determinades notícies als noticiaris de la ràdio i la televisió, la lectura de la premsa –la premsa gratuïta compleix prou bé aquesta funció– , respon en bona mesura a aquest criteri de rellevància social. Cal tenir en compte, però, que no tots els temes presents a les agendes socials arriben a tenir

[189] *"El tema de l'estatut? Sí, clar que n'he sentit parlar! No paren de parlar d'això a la tele, encara que no vulguis, ho sents..Que què en penso? Pues la veritat, no sé..no ho tinc clar. Saps que passa, que ho sents, però tampoc escoltes massa, t'entra per una orella i surt per l'altra…La veritat, no m'interessa gaire!"* (Dona, 24 anys)

rellevància social per a algú, ni en cap cas la tenen per a tothom. Allò que cal destacar del criteri de rellevància social, i que a voltes sembla dur a confusió, és el fet que un tema formi part de les agendes públiques i, per tant, rebi un tractament intensiu per part dels mitjans de comunicació, no vol dir que tingui rellevància social per a tota l'audiència, i que, per tant, els missatges que se'n refereixin siguin atesos per tothom. La rellevància social és precisament un criteri individual de selecció dels missatges, serveix per a discriminar entre els que cal atendre i els que es pot ignorar, de manera que no tots els missatges relatius a temes de les agendes públiques poden tenir rellevància social per a tots els individus. Si això fos així, la rellevància no serviria com a criteri discriminador. I s'observa que si serveix. Això explica perquè, alguns missatges omnipresents en els mitjans de comunicació, als quals s'ha donat una enorme visibilitat mediàtica semblen ser captats molt selectivament, o ser directament ignorats per una part de l'audiència, com hem observat en un estudi recent (Espeitx i Cáceres, 2007). Des de la perspectiva que ens ocupa, allò que interessa destacar és que els missatges els continguts dels quals estiguin investits de rellevància social seran especialment atesos per aquells qui han manifestat interès per aquestes qüestions de la vida política, mentre que poden ser desatesos per als qui no n'estan.

- ✓ **Rellevància personal:** La rellevància personal és un l'element clau en la selecció o no dels missatges referits a un gran nombre de qüestions. En principi, tothom és sensible a la informació que li és personalment rellevant, i entenem per aquesta la informació que afecta directament, que interpel·la personalment l'individu. Per exemple, els missatges els missatges relatius al Pla de Bolonya i a les mobilitzacions en contra pot presentar una gran rellevància personal per un jove a punt d'iniciar els estudis superiors, però nul per a un altre que està treballant. En definitiva, el factor clau en l'actitud davant d'una informació és el grau en què afecta directament al receptor, i en això consisteix la rellevància personal. Aquest criteri de rellevància personal és central en la selecció de missatges als que s'opta per prestar atenció, i, en relació a determinants temes, s'evidencia com el més determinant (Espeitx i Cáceres, 2007, Espeitx i Cáceres 2008). Ens ha interessat veure com aquest criteri, sempre central, actua en el cas de les notícies de caire polític. S'ha palesat de nou, com en estudis anteriors, que les noticies referides a totes aquelles qüestions que interpel·len personalment són seleccionades i ateses amb major atenció: prestacions per a les persones dependents, per als qui en tenen cura, llista d'espera als hospitals públics, pels qui estan pendents d'una prova diagnostica o d'una operació, creació de places de guarderia per als qui tenen nens en edat d'ingressar-hi, etc. És un interès estretament vinculat a la rellevància personal percebuda, al "ara i aquí" individual. Com és del tot previsible, el fenomen invers s'evidencia amb la mateixa claredat. Per una part significativa dels informants, allò que no afecta directament, no interessa, i per tant s'ignoren els missatges que en parlen, independentment de d'interès que pugui tenir des d'una perspectiva més àmplia, social i política. Si bé aquestes qüestions formen part de les agendes polítiques, són molt menys presents en les agendes públiques dels mitjans de comunicació, o ho són de manera més puntual, en funció d'esdeveniments concrets que

les converteixen en noticia. En qualsevol cas, quan apareixen, les notícies que sen refereixen són ateses per als qui es guien per aquest criteri[190].

- ✓ **Rellevància territorial/local:** la rellevància local fa referència a qüestions que afecten el propi entorn social i físic, però que no interpel·len directament. Construcció d'infraestructures, polítiques urbanístiques, instal·lació de presons, de sales d'oració o de centres d'atenció a drogodependents, etc. Una part dels nostres informadors manifestava interès per aquestes qüestions, que se sol expressar en termes d' interès general per la política municipal. Quan es tracta de municipis grans, o de temes de gran envergadura –com la creació determinades infraestructures- aquestes temes, propis de l'agenda política, s'integren també amb una certa força en les agendes públiques dels mitjans de comunicació. En municipis més petits, o amb qüestions de menys pes, les noticies que s'en refereixen circulen més aviat pels canals de la comunicació personal. En ambdós casos són susceptibles d'esdevenir tema de conversa, de debat, i poden apel·lar a un posicionament més o menys intens. Els qui se senten interpel·lats per aquest criteri de rellevància atenen els missatges que se'n refereixen.

- ✓ **Rellevància humana:** la rellevància humana fa referència a tot un seguit de qüestions que si bé interessen per la seva dimensió "humana" –ens referim a noticies pròpies de les cròniques de successos- també tenen una indiscutible dimensió política, perquè se'n pot fer una lectura en aquests termes. Que aquesta mena de notícies rep un tractament intensiu per part dels mitjans de comunicació és sabut, també se sap que són seguides per una part molt destacada de la població, i que esdevenen tema de conversa, en circular abastament pels canals de comunicació personal. Alguns dels nostres informadors s'han referit a alguna d'aquestes notícies, per a il·lustrar alguna de les valoracions que estava fent sobre la vida política, la qual cosa convida a reflexionar[191].

Allò que cal retenir del criteri de rellevància és que de tots els missatges que circulen pels mitjans, en general només s'atenen aquells que s'interpreten com a rellevants. Segons quin sigui el criteri prevalent, allò que s'atendrà serà molt diferent entre un individu i un altre. Això explica, en certa mesura, les diferències notables que s'observen entre persones que segueixen habitualment els mateixos mitjans de comunicació, pel que fa a la familiaritat sobre l'actualitat política. I el criteri de rellevància és central en relació a alguns dels efectes dels mitjans de comunicació que s'exposaran a continuació.

---

[190] *"Les notícies a la tele no les segueixo gaire, no. Les miro, perquè tenim posada la tele quan sopem, però no les escolto. Si em preguntes que han dit quan s'acaben, no t'ho sabria dir! I la premsa, només la gratuïta, el 20 minuts, que me'l donen abans d'entrar en el metro i me'l llegeixo durant el viatge…molt per sobre, els titulars i així…Si surt alguna noticia de sanitat, d'infermeria, si faran més places, clar que m'ho miro! Això m'interessa molt! Justament parlaven d'això, de fer més places a medecina i parlaven de que estan agafant infermeres de fora…si, ho vaig llegar" (Dona, 18 anys)*

[191] *"Si, la justícia està molt malament, s'ha de fer alguna cosa. Els polítics han de buscar solucions, a això, és important! Ara, amb això de la xica aquesta que han mort, la Mari Luz, ha quedat molt clar. L'home aquell havia d'estar a la presó, però l'havien deixat anar, per com està la justícia al nostre país..que es veu que no tenen recursos. I amb el cas de la xica aquesta ho hem vist, no? Si, jo crec que això ens ha arribat molt, no? Aquestes coses t'arriben*! (Dona, 24 anys)

3.2.6. Recapitulació: paper dels mitjans de comunicació en la construcció de coneixement sobre la vida política

S'ha argumentat en els apartats anteriors que a través dels mitjans de comunicació es construeixen sobretot impressions, no coneixements sòlids. Els coneixements sòlids requereixen un nivell de processament superior, d'implicació, que no afavoreix en absolut, al contrari l'obstaculitza, la mera recepció passiva de missatges, en una activitat en la que preval la lògica de l'entreteniment. Per adquirir coneixements cal utilitzar altres estratègies de processament de la informació

Ara bé, les impressions no són quelcom a menystenir, guien la recepció de nova informació i orienten les actituds. Per aquest motiu interessa veure quina mena d'impressions es generen a través dels mitjans de comunicació:

- ✓ La política es redueix a les dinàmiques més superficials de la política institucionalitzada
- ✓ Es mostren sobretot els enfrontaments entre partits, que s'interpreten bàsicament en clau de lluites pel poder, transcendents per als polítics però no per als ciutadans
- ✓ Prevalen les desqualificacions i les acusacions, la qual cosa contribueix a la imatge altament desvalorada dels representants polítics. Una part molt destacada de les declaracions de polítics que s'emeten fan referència a desvaloracions creuades
- ✓ Debats complexos es comuniquen a base de flaixos d'escassos minuts i de titulars reduccionistes i sovint esbiaixats
- ✓ Es destaca la figura dels protagonistes (els actors polítics), però molt menys les seves actuacions
- ✓ Es prioritza la informació negativa (escàndols, corrupció, ineficàcia) i en format de "notícia" puntual , molt per damunt de la informació positiva i sobre situacions de fons

Totes aquestes característiques contribueixen a la construcció, amplificació i difusió dels "llocs comuns" sobre la política institucionalitzada.

Tanmateix, s'ha assenyalat anteriorment alguns dels efectes dels mitjans de comunicació de masses, que s'observen clarament quan es tracta d'informació sobre qüestions polítiques:

- ***Efecte anestesiant***: aquest efecte es produeix amb una notable intensitat quan el tòpic que es repeteix de manera incessant i simultània a tots els mitjans és percebut com a no rellevant. Això explica que determinades qüestions, percebudes rellevants per aquells interessats en la política institucionalitzada, i àmpliament difosos pels mitjans de comunicació, només "sonin" o siguin del tot ignorats per a la resta.
- ***Efecte d'atribució d'importància***: de nou el criteri de rellevància és central. S'atribuirà importància als tòpics àmpliament tractats pels mitjans de comunicació si aquests es

perceben rellevants. Per a una persona molt interessada per determinades qüestions socials, com per exemple les problemàtiques medi ambientals, es produirà l'efecte d'atribució d'importància a les notícies que se'n refereixin. Així, les notícies sobre aliments transgènics, per posar un exemple, sobretot si són alarmants, faran que s'atribueixi importància a aquest tòpic. Però si aquestes qüestions no són percebudes rellevants, les notícies seran desateses o molt parcialment ateses, per la qual cosa no es donarà l'efecte d'atribució d'importància.

- ***Efecte de visibilització i invisibilització***: aquest efecte és robust pel que fa a la informació sobre qüestions polítiques. Si es considera que, per a la major part dels ciutadans, i sobre la major part de tòpics polítics la major part de la informació arriba a través dels mitjans de comunicació de masses, aquests poden fer visibles allò que marca l'agenda político-mediàtica, i invisibles un gran nombre de qüestions de gran significació per a la ciutadans, des de tots els criteris de rellevància.

Finalment, insistir en que la lògica de usuari dels mitjans de comunicació tradicionals és la de l'entreteniment , que no és la lògica ni la disposició més adient per a reflexionar o posicionar-se sobre problemàtiques de caràcter polític. I no és un detall menor que la informació sobre política institucionalitzada que proporcionen els mitjans no apel·la ni a l'atenció activa –processadora-, ni a cap mena d'implicació personal.

Si es considera alguns dels efectes que s'acaben d'esmentar, cal preguntar-se si la substitució progressiva dels mitjans tradicionals per Internet poden suposar o no una modificació profunda d'aquest escenari, i en quin sentit. La resposta no és fàcil, ni unívoca. És cert que a través d'Internet e pot cercar informació sobre qualsevol qüestió, no es depèn exclusivament d'allò que se'ns presenta com a notícia. Però difícilment cercarem informació sobre qüestions "invisibles", i la visibilització segueix dependent, en bona mesura, dels mitjans tradicionals. Ara bé, la interactivitat que permet –que sigui possible no vol dir que sempre es concreti- és un aspecte molt positiu en afavorir una actitud més activa –més altament i eficaç processadora- davant de la informació, la qual cosa permet que la informació tingui més probabilitats de convertir-se en coneixement. Amb tot, cal que hi hagi la disposició prèvia a realitzar aquesta cerca activa, i aquesta depèn d'altres factors. Una altre aspecte que no s'ha de infravalorar és que les noves tecnologies poden introduir encara més diferències entre els ciutadans, i de rebot concedir una major capacitat d'influència als líders informals d'opinió. Cal estar capacitat per a gestionar la complexitat infomativa que proporciona la xarxa, i cal disposar de temps per a informar-se i comunicar-se, i ambdues condicions es donen de manera ben desigual en el conjunt de la ciutadania.

És a dir, les noves TIC són una eina que es pot utilitzar de maneres molt diverses i amb finalitats ben diferents. Per a què serveixin per a incrementar els coneixements sobre la dimensió política de la vida social, i per a què contribueixin a incrementar la disposició a la participació, cal que es donin tot un seguit de condicions. Condicions que es relacionen amb les conclusions que es presenten a continuació.

4. OBSERVACIONS FINALS

En termes generals, els resultats del present estudi coincideixen amb allò que mostren les enquestes: desafecció per la política força generalitzada, desinterès declarat per bona part de la població, desvaloració dels polítics, desconfiança, etc.

Davant la situació que s'ha dibuixat, se solen plantejar diferents qüestions: per què es produeix aquesta desafecció creixent? Per què, si tothom està interessat per aquelles qüestions que l'afecten directament, i aquestes qüestions tenen una clara dimensió política, es manifesta un generalitzat desinterès per la política? I, què es pot fer per a invertir aquesta tendència i per afavorir una implicació més activa de la ciutadania en els afers polítics?

Per a respondre a les dues primeres preguntes pot parlar de paradoxes, o de cinisme polític, que en darrera instància no són res més que simplificacions o meres etiquetes, o intentar trobar respostes. Algunes d'aquestes es poden relacionar amb algunes de les observacions extretes del present estudi. Potser, més que preguntar als ciutadans si els interessa la política, i reflexionar i debatre sobre el seu desinterès, allò que caldria preguntar-se és: per què els hauria d'interessar? La resposta immediata, i que els mateixos informadors donen, és per què les decisions que els polítics prenen ens afecten en la nostra vida quotidiana. Però aquesta resposta és insuficient, i poc satisfactòria, des de diferents perspectives.

En primer lloc, i de manera fonamental, perquè no resulta gens obvi als ciutadans, com s'ha vist a llarg de les pàgines anteriors, que el fet que s'interessin o no per la política modificarà les decisions preses per les instàncies polítiques. És a dir, **allò posat entredit no seria, en primera instància, que les decisions polítiques afectin els ciutadans, sinó que aquests perceben que poden incidir poc en aquestes, encara que en pateixin les conseqüències**. En definitiva, allò que està en joc és l'autopercepció d'eficàcia externa –que no sorgeix del no res, sinó de com s'interpreten les condicions efectives existents- , que es palesa molt baixa, fins i tot més baixa d'allò que expressen les respostes –a voltes mecàniques- als qüestionaris de les enquestes. I **com explicar aquesta escassa confiança en la capacitat d'incidir en els afers polítics? S'apunten dos grans blocs d'explicacions,** de diferent caràcter, però perfectament imbricats:

- ✓ **Factors estructurals i de funcionament de la política institucional**:
    - La capacitat d'incidir dels ciutadans rau sobretot en el dret a volt. L'eficàcia d'altres formes de participació és moderada en el millor dels casos, escassa o directament nul·la en altres
    - Es vota a partits i a programes, no a mesures concretes. Es pot estar d'acord en algunes i en desacord amb altres
    - No és té control real en el disseny d'aquests programes ni la designació dels representants elegibles

- Els programes no sempre es compleixen, i mai es compleixen íntegrament, i aquest compliment no és directament exigible per part dels ciutadans
- La identificació amb un partit minoritari, i acordar-li el vot, suposa que difícilment s'acompliran les mesures per les quals hi ha identificació amb el partit i se'l vota
- Els partits polítics i els seus representants tenen interessos propis, que no coincideixen sempre amb els dels seus votants.

✓ **Aspectes sociocognitius**:

- Percepció que la "política" se circumscriu a la política institucional , i aquesta està en mans dels "professionals"
- No s'estableixen connexions entre allò que interessa i la seva dimensió política. Molt menys es relaciona amb programes generalistes dels partits
- Es desconfia de l'honestedat i de la competència dels representants polítics, i es percep que ambdós factors (deshonestedat i incompetència) limiten en gran mesura la capacitat d'incidir dels ciutadans

De tota manera, l'autopercepció d'eficàcia externa no és l'únic aspecte a considerar. **També cal tenir en compte la percepció de les pròpies competències per a incidir en els afers polítics**. S'ha assenyalat que una part significativa dels nostres informadors es consideraven poc capacitats. Això es relaciona amb el fet que s'observa també una escassa aplicació del pensament reflexiu a les qüestions polítiques, llevat d'aquells particularment interessats i implicats, que semblen ser minoritaris. En relació a aquests temes **destaca una molt prevalença dels heurístics, de les dreceres mentals, de les afinitats i dels "llocs comuns" socialment compartits, que no es busca verificar o contrastar. Això explica la gran influència dels líders d'opinió informals ("experts" i propers amb "autoritat").** Aquesta tendència explicaria algunes de les nostres observacions, com l'existència de:

- ✓ Inconsistències entre afinitats declarades pels partits i afinitats declarades pels partits polítics
- ✓ Dificultats per a posicionar els partits ideològicament
- ✓ Dificultat per associar polítiques concretes amb partits que les defensin
- ✓ Inconsistències amb l'afinitat proclamada vers un determinat partit i acord amb les polítiques que aquest partit impulsa
- ✓ Etc.

No ens estem referim al "desconeixement" sobre molts aspectes de la política institucional, com ignora la unció d'un càrrec, saber com es diu qui ocupa aquell càrrec, o fins i tot quina és freqüència de les eleccions europees, per posar només uns exemples. No saber quin és el nom del l'alcalde de la pròpia ciutat no és greu, probablement és intranscendent. No saber quines són les funcions de l'alcalde o d'un regidor és un altre nivell de desconeixement, potser més rellevant, però no saber res de les polítiques que es duen a terme en el propi municipi, sobretot si aquestes afecten directament, té una major significació. O no establir relacions entre els impostos i el manteniment de l'estat del benestar, per exemple. I tots tres nivells de desconeixement s'han evidenciat en el present estudi.

Un altre aspecte que cal tenir en compte que alguns dels grans eixos vertebradors de la cultura política, com el suport a la democràcia o la identificació en l'eix nacional, o la ubicació en l'eix esquerra-dreta són altament complexos i sotmesos a interpretacions força diverses –o poden buides de contingut -, com s'ha vist en el capítol corresponent, per la qual cosa la seva capacitat d'estructurar les actituds i els comportaments polítics és sovint fràgil.

Tant pel que fa als desconeixements de diferent nivell, les inconsistències dels grans eixos vertebradors de la cultura política, com a la generalitzada utilització d'heurístics i de "llocs comuns" a l'hora d'abordar els ciutadans la vida política a la nostra societat, el fet que la major part de la informació arribi a través dels mitjans de comunicació de masses és un fet clau que cal tenir molt en compte. No només per la "qualitat" de la informació que transmeten, que en si mateixa ja exigeix una profunda reflexió, sinó també, o potser fins i tot en primer lloc, per la forma que adopta i el tipus de recepció que genera en el receptor. Aquesta està dominada per la lògica de l'entreteniment, de la atenció parcial i molt selectiva, de la passivitat i de la competència amb molts altres estímuls. No és aquesta la via més adient per a generar coneixement, d'aquell que orienta eficaçment conductes. No afavoreix, més aviat l'obstaculitza, el pensament reflexiu –i per tant actiu i situat- que exigiria abordar la dimensió política de la vida social. Com s'ha assenyalat, les noves TIC poden ser eines útils per a una comunicació qualitativament diferent, però no ho són intrínsecament, per la seva mera existència. Cal que hi hagi la voluntat que ho siguin, que s'adoptin les mesures necessàries perquè n'esdevinguin. I això exigeix canvis en el funcionament real de la política.

Tanmateix, les noves tecnologies no han de ser considerades la panacea per a resoldre les mancances, per a resoldre les fragilitats de la situació actual. El coneixement s'adquireix sobretot en l'acció, en l'experiència. La disposició a participar s'alimenta en la mateixa participació, si aquesta es percep eficaç, si existeixen mecanismes que l'afavoreixin, i aquests mecanismes són coneguts i accessibles per aquells qui els poden utilitzar. I aquestes són les vies en les que cal treballar

5. BIBLIOGRAFIA CITADA

.

ANDUIZA, E. (dir.). *Informe sobre l'estat de la democracia a Catalunya 2007*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, 2008.

ANSOAP : *Joves, medi ambientalisme i participació*. Barcelona: 2007. (Informe inèdit)

BLANCO, I.; MAS, P. *La desafecció política a Catalunya*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, 2008.

BOTELLA, J. *Desafecció política i mitjans de comunicació a Catalunya: presentació inicial i propostes*. Informe en línia [espai web de la Generalitat de Catalunya].

Consell de l'Audiovisual de Catalunya. *Estudi d'opinió pública sobre els mitjans audiovisuals de Cataluny – 2007*. 2008*. Informe de resultats.*

COLECTIVO IOE. *La participación política de los españoles: democracia de baja intensidad*, en *Papeles de relaciones ecosociales y cambio global*, 99 (2007), p. 149-166

DIRECCIÓ GENERAL DE PARTICIPACIÓ CIUTADANA: *Actituds polítiques i comportament electorals a Catalunya: materials per a un debat social*. Generalitat de Catalunya: 2008. Informe.

ESPEITX, E.; CACERES, J.. *El paper dels sistemes audiovisuals en l'aprenentatge i sensibilització sobre els problemes ambientals.* Consell de l' Audiovisual de Catalunya: 2008. Informe de recerca

FERRER, M. "Ciutadania: drets, participació i valors democràtics", a ANDUIZA, E. (dir.). *Informe sobre l'estat de la democracia a Catalunya 2007*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, 2008, p. 139-194.

IGOP. *Participació, política i joves: una aproximació a les pràctiques polítiques, la participació siocial i l'afecció política de la joventut catalana*. Barcelona: Secretaria de Joventut, 2007.

LIÑEIRA, R. "Actors col·lectius: associacions, partits i mitjans de comunicació", a ANDUIZA, E. (dir.). *Informe sobre l'estat de la democracia a Catalunya 2007*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, 2008, p. 245-285.

MORALES DÍEZ DE ULZURRÚN, L. "Participación política y pertenencia a grupos políticos: los límites de las explicaciones individuales y la necesidad de considerar el contexto político", en *REIS,* 94 (2001), p. 153-184.

SANZ, R. *El cinismo político de la ciudadanía española: una propuesta analítica para su estudio*. Madrid: CIS, 2002.

TORMOS i MARÍN, R. *La influència de l'edat en el comportament electoral a Catalunya. Cicle vital o generació?* Barcelona: Secretaria General de Joventut, 2005.

TUBELLA, I. (dir.). *La comunicació com a factor de canvi en la societat de la informació. Internet en el coneixement audiovisual de Catalunya. Informe final de recerca*. Barcelona: 2007.